AŞİRETLERDE
MİTOLOJİK BULGULAR

Dr. Yaşar KALAFAT

BERİKAN YAYINEVİ

Türk Halkbilimi Araştırmaları Merkezi Dizisi - XVI

ANADOLU AŞİRETLERİNDE MİTOLOJİK BULGULAR

Dr. Yaşar KALAFAT

Ankara – 2012

Bu kitabın tüm hakları yazarına ve yayıncısına aittir.

ISBN
978-975-267-560-5

Genel Yayın Yönetmeni
Cuma AĞCA

Sayfa Tasarımı
Gönül CİVANER

Kapak Tasarım
Mehmet FİDANCI

Baskı & Cilt
Berikan Ofset Matbaa
Maltepe / ANKARA

BERİKAN YAYINEVİ
Eti Mah. GMK. Bulvarı Bulvar Apt. No: 80/1
Maltepe / ANKARA
Tel: (0312) 232 62 18 Fax: (0312) 232 14 99

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ 1
SÖZ BAŞI 3

GÜNEY DOĞU ANADOLU'DA ALTAY HALK İNANÇLARI (OBOO-OVO)
Giriş 7
Metin 8
Sonuç 23

VAN SÖZLÜ KÜLTÜRÜNDEN ESİNTİLER
Giriş 25
Metin 26
Sonuç 46

SİLOPİ-BERSUVE BÖLGESİNDEN BAZI HALK İNANMALARI
Giriş 49
Metin 50

TÜRK KÜLTÜR COĞRAFYASINDA "DUL KARI KÜLTÜ"
..... 67

AĞRI SÖZLÜ KÜLTÜRÜNDEN KIRINTILAR
Giriş 77
Metin 77
Sonuç 106

ARDAHAN SÖZLÜ KÜLTÜRÜNDEN DAMLALAR

Giriş..... 107
Sonuç 141

AŞİRETLERİMİZDE HAL/HÂL/BEN/DÖVME/DAMGA İLE İLGİLİ NANÇLAR

Giriş..... 143
Metin 144
Sonuç 158

HAKKARİ'DE BAZI HALK KÜLTÜRÜ DEĞERLERİ

Giriş..... 159
Metin 162
Sonuç 186

TATAR AŞİRETİNDE İNANÇ TESPİTLERİ
ŞIRNAK TATAR HALK İNANMALARINA DAİR BAZI KAYITLAR

Giriş..... 191
Metin 192
Sonuç 204

AHLAT HALK İNANÇLARINDAN İZLER
..... 207

MİLAS SARIKEÇİLİ YÖRÜKLERİNDE KARŞILAŞTIRMALI HALK İNANÇLARI

Giriş..... 241
Metin 241
Sonuç 265

KARŞILAŞTIRMALI BARAK HALK İNANÇLARI

Giriş 267
Metin 267
Sonuç 304

KAYNAKLAR 305
DİZİN 319

SUNUŞ

Türklük, Türk kültürlülükle tanımlanır. Türkiye Cumhuriyetini kuran halk Türk milleti iken, bu kurucu halkın, milletin kültürü de Türk kültürüdür. Bu kültürün sahipliliğinde de varisliğinde de bu milletin halkı eşittirler. Türkiye Cumhuriyeti bir kültür ürünü iken, millî sınırlar dışındaki aynı kültürü paylaşan halklar da, yerel şartları itibariyle, Irak'ta, Azerbaycan'da veya kültür coğrafyasının herhangi bir yerinde olurlarsa olsunlar, genel Türklüğün bir parçasıdırlar. Türk kültür coğrafyası Türk kültürlü halkların ortak kültür alanları ve bu alanlarda yaşayanlar da Türk'ün kültür akrabalarıdırlar.

Türk Kültür bütünlüğü, siyasî, iktisadî bütünlüğünün tabanını, zeminini oluşturur. Bu zemin millî sınırlar içinde ve dışında güçlenebilmesi ona sahip çıkılmakla mümkün iken, bu sahiplenebilme işlemi kültürel köprülerin sağlanabilmeleri ile olur. Halkbilimi ve onun kapsamında yer alan halk inanmaları kültürü bunun için önemlidir. Halk kültürü verilerinin tespiti, tasnifi ayıklanıp karşılaştırılması birlikte yaşayan halkların yakından tanış olmalarını sağlar. Bu tanışıklılık inkârcılığa gitmeksizin paylaşımı doğurduğu nispette sosyal bünye güç kazanır. İhtilaflar ve tahrik, istismar unsuru olabilecek hususlar ortadan kalkar, kalkabilir.

Millet olarak hiçbir zaman inkârcı bir ecdadın nesli, varisi olmadık, daima paylaşımcı olduk. Paylaşımda kav-

gayı değil adaleti esas aldık. Bu tercihimiz bizi yıkıcılıktan alıkoydu, böylece daima yeni sentezler üretebildik. "senin" veya "benim" in yerine "bizim" i koyduk.

Bu anlayışla çalışmalarını sürdüren "Türk Halk Bilimi Merkezi"nin etkinlikleri için onları kutluyor başarılarının sürmesini diliyoruz.

Şaban Gülbahar
Avrupa Asya Birliği Türk Ekonomik-
Sosyal ve Kültürel Araştırmalar
Merkezi Başkanı

SÖZ BAŞI

"Anadolu Aşiretlerinde Mitolojik Bulgular" isimli bu kitap çalışması da benzeri diğer çalışmalarımızın bazılarında olduğu gibi evvelce yazılmış makale ve verilmiş bildirilerde bildiri konusu olarak ele alınmıştır. Bunları bir araya getiriş sebebimiz ise aralarında konu birliğinin bulunması ve aynı mahiyetli farklı çalışmaların bir arada verilerek bir bütün oluşturmalarını sağlama isteğimizidir. Aynı ayıştan hareketle bir kısım ilgili bilgiler de bazı kitapların belirli bölümlerinden alınmışlardır. Ayrıca içeriği belirlenerek seçilen bu yazılara aynı içerikli tamamen yeni yazılar da ilave bölümler olarak eklenilmiştir.

'Güney Doğu Anadolu'da Altay Halk İnançları Ovoo-Oboolar'[1], 'Türk Kültür Coğrafyasında Dul Karı Kültü'[2] 'Ağrı Sözlü Kültüründen Kırıntılar'[3], 'Ardahan Sözlü Kültüründen Damlalar'[4], 'Van Sözlü Kültüründen

---

1 Yaşar Kalafat, "Güney Doğu Anadolu'da Altay İnanç İzleri", **Erciyes Dergisi,** Anıt sayı, 400, Nisan 2011.

2 Yaşar Kalafat, Türk Kültür Coğrafyasında "Dul Karı Kült" **VII. Lokman Hekim Tıp Tarihi ve Folklorik Tıp Günleri** Mersin 11-14 Mayıs 2011.

3 Yaşar Kalafat,"Ağrı Sözlü Kültüründen Kırıntılar", **Kültürel Eksen, yaz 2010, S 7, s. 33-47.**

4 **Yaşar Kalafat, "Ardahan Sözlü Kültüründen Damlalar" I Serhat Kültür Tarih Kültür Haber Dergisi**, Eylül Ekim 2010, s. 6-10; Kasım-Aralık 2010, s.1 6-18; Ocak-Şubat 2011, s. 40-42.

Esintiler'[5] gibi çalışmalar evvelce makale olup dergilerde yer almış çalışmalarımızdandılar. 'Hakkari'de Bazı Halk Kültürü Değerleri',[6] 'Ahlat Halk İnançlarından İzler'[7] isimli çalışmalarımız ilgili kitap çalışmalarımızın belirli bölümlerinden alınarak elden geçirilmiş yazılarımızdır. "Silopi Bersuve Bölgesinden Bazı Halk İnanmaları", "Tatar Aşiretinde İnanç Tespitleri", "Aşiretlerimizde Hal/Hâl/Ben İle İlgili İnançlar" gibi bazı bölüm çalışmalarımız tamamen bu kitap çalışmamızın tekâmülü için hazırlanmışlardır.

"Güney Doğu Anadolu'da Altay Halk İnançları Ovoo-Oboolar", "Aşiretlerimizde Hal/Hâl/Ben İle İlgili İnançlar", "Türk Kültür Coğrafyasında Dul Karı Kültü" konu başlıklı çalışmalar, Altaylardan Anadolu'ya İnanç Göçü kitap çalışması kapsamında da yer alabilirdi, zira bize göre bu inançların göç istikameti bu yönde olmuştur. "Aşiretlerimizde Hal/Hâl/Ben İle İlgili İnançlar" isimli çalışmamızda Aşkın Hatunoğlu, Yavuz Hatunoğlu ve Mehmet Ali Avcı'nın farklı bir formatta geliştirdikleri çalışmanın da önemli katkıları olmuştur.

---

[5] Yaşar Kalafat, "Van Sözlü Kültüründen Esintiler", **BAL-TAM Türklük Bilgisi** Mart 2011 Prizren S. 14 s. 344-354.

[6] Yaşar Kalafat, **Türk Kültürlü Halklarda Halk İnançları Harazim'den Hakkari'ye Hakkari'den Golan'a,** Berikan, Ankara 2009, s. 79-95.

[7] Yaşar Kalafat, **Türk Kültürlü Halklarda Halk İnançları, Ahlatşahlardan Günümüze Bitlis ve Çevresi Halk İnançları,** Berikan, Ankara, 2009, s.19-52.

Bu tür çalışmalarımızın karakteristik özelliği yüzeysel monografi çalışmalarından mitolojik içeriğe biraz daha yakın olmalarıdır. Halk inançları kültüründen yola çıkılarak mitolojik döneme kapı aralayabilmek için bu türden geçiş safhası çalışmaları yapılması kaçınılmaz olmaktadır. Bu tür arayış çalışmalarımız devam edecektir.

Çalışmamıza faaliyet alanı olarak aşiretlerimizi aldık ve defa Anadolu aşiretleri ile sınırladık. Bu seçimize, aşiret hayatının hâkim olduğu kırsal kesimi çalışmamıza daha uygun, daha mümbit buluşumuz sebep oldu. Ele aldığımız coğrafi kesim mevcut verilerin yönlendirmesi sonucu daha ziyade Doğu Anadolu oldu. İncelediğimiz coğrafî alanı genişletmeği ve ele aldığımız aşiret sayısını artırmayı düşünüyoruz.

Bu seri kapsamında 10 yeni kitabın yapılması planlanmıştır. Bu projeye desteği sağlayan Avrupa Asya Birliği Türk Ekonomik Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Merkezi'ne şükran borçluyuz.

Yaşar KALAFAT
Türk Halkbilim Araştırma Merkezi Başkanı

GÜNEY DOĞU ANADOLU'DA ALTAY HALK İNANÇLARI (OBOO-OVOO)*

GİRİŞ

Kelimenin yazılış şekli çoğunlukla obo ve ovo şeklinde olmakla beraber bazen çift "o" da veya son "o" "a" şeklinde de olabilmektedir. Şimdilik tanımı kutsal taş yığını taş saçılardan özel yerlerde oluşmuş taş tepecikleri olarak tapılmamak mümkündür.

Dunganlar Kırgızistan'da yaşamakta olan ve oraya Çin'den gelmiş olan Müslüman halklardır. Bir izaha göre bir dönemin Çin Türkleridir. Bir görüşe göre de Kırgızistan'daki Kırgızlaşmış Müslüman Çinlilerdirler. Dunganlarda Uzun yola çıkan insan ya da akrabalar dualar eşliğinde uğurlanır veya yola çıkarlar.[8] Yola çıkana bilhassa uzun yola çıkana dua etmek, hayırlı yol dilerken sadaka vermek Müslümanlıkta olan bir uygulamadır. Kamlık

---

* Bu çalışma Yaşar Kalafat, "Güney Doğu Anadolu'da Altay İnanç İzleri", **Erciyes Dergisi**, Anıt sayı, Nisan 2011 için hazırlanmıştır.

8 Kaynak kişi: Buddeza Hiyazova: 55 yaşında, ev hanımı, 'Çok çocuklu Anne Ödülü' sahibi.

inanç Sisteminde bu uygulama Oboo/Ovoo'lara saçı yapma şeklinde yaşamaktadır.[9]

Oba/obo/ovo/ova inanç ve uygulaması yaşayan yakut/Saha Türklerinin inanç kültüründe yoktur. Obo//Ovo inancı daha ziyade ülkenin eski inançlarını hatırlayanlarca bilinir. Birlikte yaşayan aynı dini kültürün mensubu Türk dilli halklardan olmalarına rağmen Dolganlar tarafından daha iyi hatırlanırlar.[10]

METİN

Yada taşı yaygın inanca göre Tanrı tarafından Türklerin Ceddi alasına verilmiş, Türk lehçelerinde yad, cada olarak da bilinen yağmur, kar ve fırtına da çıkarılmasında kullanılabilen bir taştır. Bu taşın Kıpçak gurubuna giren lehçelerde ise karşılığı caydır ve Kıpçak Türklerinde taş kültünün olduğu anlatmak için yeterlidir. Bununla Türklerde hikmetli taşların varlığına veya taşların hikmetlerinin olduğuna inanıldığına işaret etmek istedik.

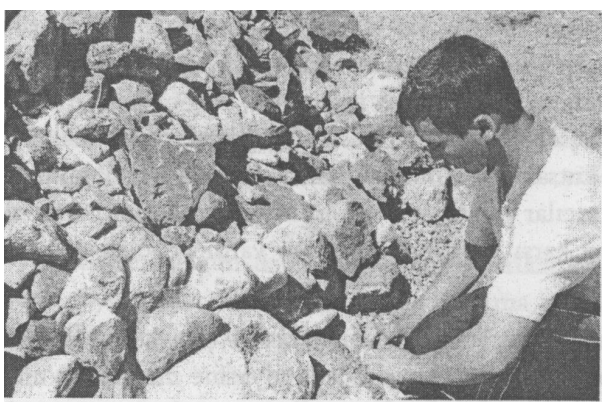
Diğer taraftan Sürmene de olduğu gibi yaylaya giderken ve keza Rize'nin bazı ilçelerinde yaylaya giderken ve yayladan dönerken yol üzerindeki belirli yerlere mesela büyücek bir çukura veya asırlık ulu bir ağacın dibine taş atıldığını biliyoruz. Bu atışın yapılışı ile yolculuğun iyi ge-

---

9 Yaşar Kalafat-Derya Yeliz "Türk Halk İnançlarında Dunganlar" **Avrasya Etütleri**, 2001-1 S. 39, s. 123-153

10 Yaşar Kalafat, **Türk Kültürlü Halklarda Halk İnançları Halk İnançlarından Mitolojiye 1**, Berikan, Ankara, 2009, s.23.

çirileceği terslikle karşılanmayacağı amaçlanmaktadır. Eski Türk halk inançlarının bütün orijinallerinin sergilendiği Sibirya Türklerinde **Obo/Obalar** vardır ki bunlar yol iyesine taş atılmak suretiyle taşların yığın oluşturdukları saçı alanlarıdır. Bu arada Doğu Karadeniz daha ziyade Kıpçak Türklerine uzun süre yurtluk yapmış bir mekândır.

"Dağlık Altaylı Şaman inançlı bir genç Ovoo'ya saçı yaparken"

Türk kültürlü halkların halk inançlarında yolları adeta aydınlatarak yolculara hayırlar getiren ve bunun tersini yaparak ocuyu azıtan güçlerin varlığına da inanılır. Bunlardan bu şer kuvvelerden birisi de Azatkı'dır.

Azatkı; Bu tip Özbek, Kırgız ve nadiren de Kazak Türklerinde yolcuların yollarından sapmaları yollarını karıştırmalarına ve böylece kayıp olmalarına yol açmakta-

dır.[11] Eski Türk inanç sisteminde yol iyesinin olduğunu, hala yola çıkan Altay kişinin Obo'lara yolda terslik çıkmasın diye sacı yaptıklarını Anadolu ve yakın çevresinde yola çıkan kimsenin ardından **su** dökülüp **ayna** tutulduğunu, **sadaka** verilip hayır dua edildiğini biliyoruz.

Hızır'ın darda kalana yardım etme özelliği ile eski Türk İnanç Sistemindeki "**Yol İyesi**" inancı büyük ölçüde örtüşür. Yol iyesi de Hızır gibi **boz atlı** olarak düşünülmüştür. Geçmişte gençler rızkları bol olsun diye Hızır'dan ilhamla **ağ** veya **boz** at binerlerdi. Bugün hala Altaylarda Hakasya, Tuva'da yol iyesini simgeleyen **Obo** olarak bilinen kutsal taş yığınlarına **kansız kurban** olarak bilinen çeşitli saçılar yapılır. Bu iye, uzun sarp yolların olumsuzluklarına karşı koruyan, yolculara yardımcı olan güç olarak bilinir.[12]

Hakkâri'de şoför esnası sefere çıkarken **Gülerek Baba** olarak binen yatıra sadaka niyetine muhakkak bir kütük odun bırakır. Böylece yollarının açık olacağına, işlerinin iyi gideceğine inanılır. Yola çıkmadan hayır işlemek Türk kültürlü halklar arasında sık görülen bir uygulamadır. Bu uygulama, Türk kültür coğrafyasının inançlarında hala canlılığını muhafaza eden Yol İyesi ve **Ovo/Obo** inancını hatırlatmaktadır. **Yol İyesi** ki **Boz Atlı Hızır** inan-

---

[11] Yaşar Kalafat, Yaşar Kalafat, **Balkanlar'dan Uluğ Türkistan'a Türk Halk İnançları, III-IV,** Berikan, Ankara, 2006, s. 201.

[12] Yaşar Kalafat, **Türk Kültürlü Halklarda Hz Hızır'dan Sultan Nevruz'a,** Berikan Ankara 2011 s 25: **Türk Kültürlü Halklarda Dedem Korkut Akkoyunlu Coğrafyası**, Berikan, Ankara, 2008,s. 137.

cı ile çok müşterekleri bulunan bir inançtır[13] üzerinde durulacak husus darda kalana yardımda bulunabileceğine inanılan manevi güç ve bu gücün çeşitli hallerde yardım edebilir olmasıdır.

Dolganlar'da, Tofalar'da ve Yakutlarda aktif halde yaşayan obo/ovo, doğru şekli ile obaa inancı yoktur. Muhtemelen zamanla unutulmuştur. Bu inanç ve uygulama Altaylarda ve Tuvalarda çok yaygındır. Biz her iki Türk kesiminde de bu mekânlara taş ve bez saçısı merasiminde bulunduk.[14] Hakas Türk kültür coğrafyasında obalar kamlık inancının en parlak olduğu dönemi de temsil ederler. Yakov Sunçugaşev'e göre bunlar dönemin felsefe yüklü balbalları idi.[15]

Tunçeli'de Düzgün Baba dağına kuzey istikametinden gelen ziyaretçiler kutlu dağın karşı kısmına tekabül eden yerdeki taş yığınına onlar da bir taş koyarlar ve dua-

---

[13] Gülerek Baba ile ilgili bir inanca göre de mahkemede davası olan kimseler, mahkeme gününden evvel gömleklerini bu türbenin sandukasına bırakırlar, mahkemeye giderken bu gömleği giyerek giderlerse Gülerek Baba'nın kendilerine yardımcı olacağına inanılır. Hakkâri Merkez Biçer Mahallesindeki Gülerek Baba, Şemdinli Bağlar Köyündeki Seyit Taha, Merkez Biçenek köyündeki Şeyh Nazır ve Merkez Işık köyünde Şeyh Musa ile birlikte Diyanet İşleri Başkanlığı Yatırlar Arşivinde 5 türbeye dair bilgi vardır.

[14] Yaşar Kalafat "El-Oyun Kültür Etkinlikleri ve Dağlık Altay Gezi Notları" **Türk Dünyası Tarih Dergisi** Aralık 2001 S.180 s. 35-40.

[15] Timur Davletov, "Hakas Türklerinin Geleneksel İnancı Kamlık (Şamanlık) Dünü ve Bugünü" **Anayurttan Atayurda Türk Dünyası,** S. 22, 2002 s.20-37.

lar yaparlar[16] dualar içlerinden sessizce yapılır hemen sonra da taş yığınına bir taş konur[17] Bu uygulama değinildiği gibi Sürmene Çepnileri arasında da yaşamaktadır. Yaylaya çıkınca yolun kenarındaki bir çukura kadın erkek herkes bir gelenek olarak hayrına inanıp bir taş atar.

Yörükler Fethiye'de 3000 metredeki Eren Dağı'nın tepesinde Erenler bölgesine çıkarlar Girdev yolundaki Hacıçıkı Beleni'indeki bu mekanda her yıl 50-60 oğlak kesilir ve bunlar çobanlara bağışlanır hayırseverler hizmet ederler. Burada taşlar üst üste konulup dilek dilenip dua edilir. Çevredeki her eski köyün yanında bir Eren tepesi var.

Bununla beraber halen bölgenin Şamanizm'inde / Kamlık İnancında **Mohol Toyon** ve Buomça **Hotun** uzak yolların ruhları olarak bilinirler. Bu ruhu memnun etmek için kutsal ağaçlara saçılar yapılır adak bezleri bağlanır. Bu ibadet türünün Hakasçası **Çalamaktır**. Uzun yola çıkacak halk bu ruhların ismini anarak ateşlere saçı yapar, adakta bulunurlar.[18] Izık, Idık, Adak Türk kültür coğrafyasında Eski Türk Runik Yazıları Döneminden günümüze kadar çeşitli uygulama biçimleri ile varlığını sürdüren bir inanç uygulamasıdır.[19]

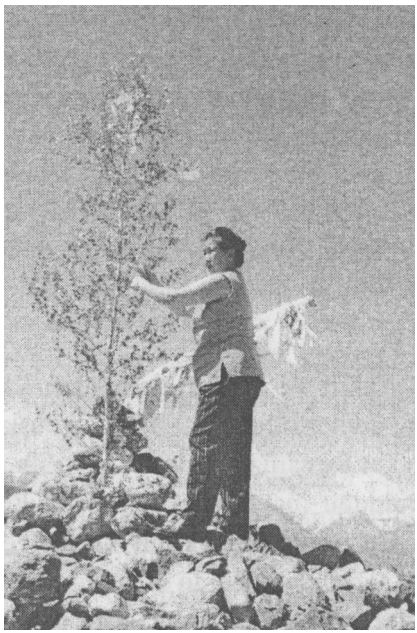
---

[16] Haydar Işık, **Dersimli Memik Ağa**, İstanbul, 1990, s. 18.

[17] Haydar Işık, **Dersimli Memik Ağa**, İstanbul, 1990, s. 19.

[18] Yuriy Vasilyev, **Saha Türkleri**, Ankara, s.6.

[19] Sancar Mülazımoğlu, "Eski Türk Runik Yazılarının Bulunuşunun 280. Yılı kutlamalarından izlenimler", **TÜRKSOY**, Ocak 2002 S. 5, s. 54-59.

"Şaman Nadya Yoguşova Ovoo'ya saçı yaparken"

Yol iyesi ile batı Türklüğünde yaşamakta olan Boz Atlı Hızır inancı fonksiyonları bakımından büyük ölçüde örtüşmektedir.[20] Diğer taraftan batı Türklüğünde yolculuğa çıkacak kimse yolu açık olması için sadaka verir hayır işler. Yolcuyu yola koyanlar onun yolunun açık ve aydınlık olması için ardı sıra ayna tutar su dökerler. Doğu ve iç Anadolu'da yol boyunca belirli yerlerde dilenen fakirler

[20] Yaşar Kalafat, **Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri**, Ankara 2010, s. 302.

vardır. Hakkâri gibi bazı bölgelerde uzun yol şoförlerinin şehir çıkışlarında uğrayarak dua edip geçtikleri ulu kabirler vardır. Borçalı bölgesinde şehirlerarası yollarda belirli yerlerde sadaka taşları vardır. Hayır, işlemek isteyen yolcu yolun kenarındaki bu yerlerde iki taş arasına sadaka koyarlar, ihtiyacı olanlar bu parayı alırlar. Azerbaycan'da darda olan yolculara yardım istemeleri halinde Hızır'ın göründüğü muayyen yerlerin olduğuna dair inançlar vardır.

Büyük Yakut ve Dolgan Şamanları/Kamları ilk şaman eğitimini ailelerinde ve meslek kuruluşlarında alırlar. Dolgan ve Yakut Şamanizm'inde evin, ateşin, suyun, dağın sahibi ruhu olduğu inancından hareketle **Evin ruhu, suyun ruhu, dağın ruhu, ateşin ruhu**'nu dua ve saçılarla hatırlanır, anılır. Dağlara genelde saygı vardır. Büyük dağlar için özel dualar vardır. Geçmiş ataların **ruhu** dualarla anılır onlar için de saçı yapılır[21] Kamlık inancının bütün semavi dinler içerisinde izlerini sürdürebilmesi onun evrensel dinlerin esaslarından olan tabiata insan haklarına saygılı olması cinayetlere, haksızlıklara, çirkin ilişkilere kapalı olma özelliğine sahip olmasındandır.

"Kamlığın derin düşünme/meditasyon, reenkarnasyon ve bunun gibi konularda Budizm ile; dünyanın ilk ve en önemli dayanağının, bir çeşit yolun, sürecin ve hatta tanrıların/(tanrısal varlıkların Y.K.) uyması gerektiği bir tür dünya yasasının olduğuna inanma ve kabul etme açı-

---

[21] Kaynak kişi: Y. Vasilyev.

sından Daosizm ile ve Gök kültü, atalar ruhunu bir kült derecesinde sayma bakımından Konfüçyüs düşüncesi ile birçok ortak ve benzer noktalara sahip olduğu ifade edilecektir."[22]

Bersuve'de taş yığınlarından oluşan adak yerlerine **Kêlık, Kêl, Kêlik** denir. Bunlar kutsal dağların göründüğü dikilen üst üste konularak yığılan taşlardır. Bu taşlara kimse dokunamaz. Bunlar tarlaya, harmana, yaylaya gidilirken dizilerek dikilen taşlardır.[23] Kaynak sıralanan bu taşların sayısı konusunda bir sınırlama olmadığı duvar gibi yükseldiklerini söylemesine rağmen bizin Karakalpakıstan[24] ve Dağıstan-Kırklar[25] tespitini yaptıklarımız 3, 5, 7, 9 gibi sayılarla sınırlı idi ve yanılmıyorsak adaktan evvel ve sonra oluşturuluyorlardı. Bizim resimlediklerimiz büyük ziyaretlerde ve bunların bulundukları mezarlıklarda idi. Mesela Türkmenistan-Aşkabat'taki Çoban Baba'dan yaptığımız tespit böyle idi. Türkmenistan'da ayrıca büyük yatırların bulundukları mekanlarda içbükey ve dışbükey dairelerden oluşan çıkıntı ve girinti şeklindeki koni yapılanmalara da keza bu tür taş yığınları ile saçı yapılıyor-

---

[22] Timur Davletov, "Hakas Türklerinin Geleneksel İnancı Kamlık (Şamanlık) Dünü ve Bugünü" **Anayurttan Atayurda Türk Dünyası,** S. 22, 2002 s.20-37.

[23] Kaynak kişi: Nadir Özdemir.

[24] Yaşar Kalafat, **Türk Kültürlü Halklarda Türk Halk İnançları Pir-i Türkistan Ahmet Yesevî Sultan**, Berikan yayınları, Ankara, 2088 s.1-31.

[25] Yaşar Kalafat, **Balkanlar'dan Uluğ Türkistan'a Türk Halk İnançları, VII,** Berikan, Ankara, 2007, s.382-385.

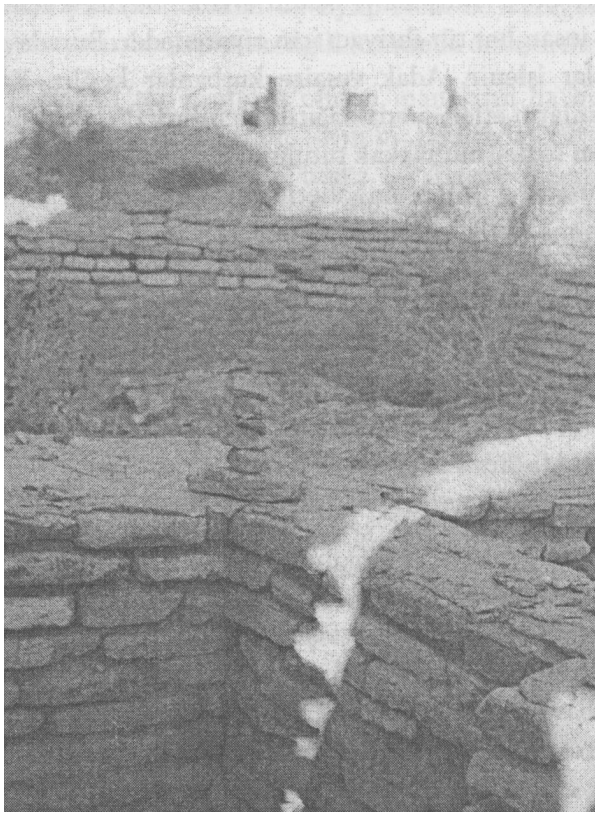
du.Bunlar bizim Hakasya[26] ve Altay[27]'dan resimlediğimiz, Saha'da da oldukları bilinen Bekir Deniz'in Özbekistan yaptığı bulgularda tanıtılan Ovoo'lar değillerdi. Ovoolarda kutlu bilinen mekânlara taş saçısı yapılır. Farklı bir saçı türüdür. Ovoların Güneydoğu Anadolu'da bulunduğunu Cemşit Bender[28]'in çalışmalarından biliyoruz. Bu konuyu ayrıca ele alacağız. Ovolar daha ziyade yol ayrımlarında yüksek dağ tepelerinde görülebilen ve yol iyesi için yapılmış taş saçıları olarak bilinirler. Kêlık ise tamamen değilse de büyük ölçüde farklı olup muhtemelen edebiyata ilk defa yansımaktadırlar.

---

[26] Yaşar Kalafat, **Balkanlar'dan Uluğ Türkistan'a Türk Halk İnançları, III-IV,** Berikan, Ankara, 2006, s.61-89.

[27] Yaşar Kalafat, **Balkanlar'dan Uluğ Türkistan'a Türk Halk İnançları, III-IV,** Berikan, Ankara, 2006, s.-89-104.

[28] Cemşid Bender, **Kürt Mitolojisi I-II,** Berfin, İstanbul 1996, s.129-137.

"Karakalpakıstan'da adak taşları dikili kutsal mekân"

Cudi Dağı'ndaki Kêlıklerin yapılmasına sebep olan Ulu zat **Şeyh Mustafa**'dır. Ulu zatların yüksel yerlere defnedilmeleri inancı Türk kültürlü halklarda çok yaygındır ve bu uygulamada Mutlak Olan'ın yukarıda olduğu inancının da payı vardır. Burada ayrıca **Hacica/Hatice Ziyareti**

vardır. Şeyh Mustafa'yı kadın-erkek, büyük-küçük her türlü insan her tür ihtiyacı için ziyaret eder. Burada çeşitli hayırlar işlenir. Adak vesaire kurbanlar kesilir. Kesilen kurbanların etleri orada dağıtılır yenilir içilir. Bu mekânda verilen sözler muhakkak tutulur. Ziyaretçiler Allah'tan ne diliyorlarsa o isteği sembollerle anlatmaya çalışırlar. Burada yapma beşik, salıncak, araba, ev yapılır yazılı dilekler türbeye bırakılır. Türbeyi ziyarete gelenler saygılı olma adına geri dönenler türbeye sırtlarını dönmeden bir süre geri-geri giderler. Buraya muhakkak çok temiz ve çok şık giysilerle gidilir. Türbeye yalınayak değil ayaklar giyili gidilir. Türbeyi ziyarete gidenler ilkin güzergâh üzerindeki **Hz. Ali Mağarası'**nı ziyaret ederler.

"Mardin ve Maraş'ın Güney yörelerinde **Yelbaba** ziyaretinde ufak taşları okuyup üfleyerek birbiri üzerine koymak istenilen murada erişmek içindir.[29] Yelbaba höyüğünden çıkarken ufak taşlarla höyüğün taşlanması ise düşmanın kötülüklerinden korunmak amacıyla yapılmış. Yelbaba türbesi içindeki **delikli taş**a bedeninizin hasta yerini sürerek sağılınıza kavuşuyormuşsunuz. Yine Türbe ile höyük arasında bulunan iki delikli taşa elinizi sokup çıkarırsanız o yıl dertten tasadan uzak kalırmışsınız. Ulu mekânların kutlu taşları ile inançlar çok yaygındır. Bazen bunlara bedenin rahatsızlık duyulan kısmı sürülür bazen

[29] **Cemşit Bender Kürt Mitolojisi** I, Berfin, İstanbul 1996, a.g.y.

bunlara yaslanılır bazen da **Eyüp Nebi** de olduğunu gibi taş yere yatırılan hastanın ilgili kısmında dolaştırılır.[30]

Delikli taş etrafında oluşan inançların da mahiyeti bize göre oldukça farklıdır. Taşın bir tarafından diğer tarafına geçen sorunlu kimse başka bir âleme geçerek. Korunmalı bölgeye geçmiş olur. Bir anlamda âlem değiştirmiş olur. Keza elini taşın ovuğuna sokan kimse şifalı bölgeden adeta kut almış alır. Taşın deliğinden geçebilmenin günahsızlıkla izah edilebilmesi de muhtemelen bu anlayışın bir sonucu olmalıdır.

Binboğa ve Nurhak dağlarında Pazarcık ve Mülk köylerinde biri öldüğünde ölünün gömüldüğü yer köyün güneyinde ise kadınlar köyün kuzeyine çıkarak tarlaların birinde ağlaya ağlaya taş toplar bir kenara yığarlar. Bu tür ağıt yakmaya "**Düştü**" adı verilir.[31]

Bu uygulama bize göre üst üste konulan belirli sayıdaki adak taşından farlı daha ziyade ovo, obo mahiyetlidir. Adeta Ölen kimsenin mezarına su dökülmesi veya ruhuna Fatiha okunması türünden bir uygulamadır. Kısaca saçıdır, sadakadır ölen kimse için yapılmış bir hayırdır, denebilir mi? Kadınları köyün kuzeyine çekilmeleri kuzeyin kara ile olan bağlantısıyla izah edilebilir mi? Neden kadınlar? Eski Türk inancı ve İslamiyet cenaze döneminde kadınlara farklı statü uyguluyordu, ilişkili olabilir mi?

---

[30] Yaşar Kalafat, **Türk Kültürlü Halklarda Ulucanlar**, Berikan yayınevi, Ankara, 2011,s. 269-282.

[31] Cemşit Bender **Kürt Mitolojisi I** , Berfin, İstanbul 1996, a.g.y.

Aynı yörede boğmaca tutulmuş çocukların boyunlarına renkli taşlardan kolyeler takılır.[32] Boğmaca türünden sert öksürükler için delili taştan geçirilerek şifa umulduğu halk inançlarından bilmekteyiz.

Konya'da Horasan'dan çıkıp gelen ve **Horasan Erleri** olarak adlandırılan üç kişinin aynı anda ölmeleri üzerine **Mevlana Türbesi** yanında onlar adına yapılan **Üçler Mezarlığı**'nda bu üç yatırın mezarından üç tane ufak taş alınır ve bir dilek tutulur. Dileği gerçekleşen dönüp gittiği kentten bu **üçtaşı** getirip bu mezarın üzerine bırakmak zorundadır.[33]

Uğurlu taş kümelerinde yığının ortasında bir mızrak veya çatallı bir silah konur çevresine ağaç dalları dikilir. Bu ağaçlara da renkli bezler bağlanır. Bu yığınlara bölgede sık rastlandığına B. Nikitin de şahitlik etmektedir.[34]

Bize göre oğuz'un ve Bender'in uğurlu taş diye tanımladığı taş yığınları ovodurlar. Biz Ovo, ovoo/obo, oboo bulgunu ilk defa Anadolu Ulucanları konusunu izlerken tanıdık. Halk inanmalarında ulu mezarları fonksiyonları ve yerlerini izlerken dağların yüksek ve sapa yerlerinde tepeler üzerinde kutsallığına inanılan geçmişte ziyaret de edilebilen taş yığınları bilgisine ulaşmıştık. Bunları şekli mezarlarda olduğu gibi dikdörtgen de değildiler. Bunlar

---

[32] Burhan Oğuz', **Türkiye Halkının Kültür Etkinlikleri**, 3 Cilt, İstanbul, 1980 zikreden Cemşit Bender, a.g.e. s. 133.

[33] C: Bender, **a.g.y.**

[34] Cemşit Bender **Kürt Mitolojisi I**, Berfin, İstanbul 1996.

anlatılırken; "Eskiden ziyaret edilirdi, kimse ne olduklarını bilmiyor, bunlar için mezar diyenler de var. Ama bozulmuş mezar taşlarının yığınından ziyade atılmış taş yığını şeklindedirler. Bunlar bulundukları yerlerde çok kere tek olurlar Bunlara sık sık da rastlanılmaz. Yolu buraya düşenler yığının tepesine doğru toparlardı" demekteydiler. Yanılmıyorsak bunların isimleri ile tepelere verilen isim arasında bir ortaklık vardı. **Hazar Tepe, Hazar Baba** ile ilgili anlatılardan birisi böyledir.

Bunlar Türk mezar mimarisinin bir dönemi değildi bu konulu okumalarımızda yer almışlardı. Bunları define merak saikı kazanlar zeminde veya derinliklerinde kemik bulamıyorlardı Bu konuyu Hun sanatındaki **Ketmen tübeler** (İç Asya'da mezar tepesine tepe veya **tübe** denir.) izleyebiliyoruz.[35] Bunlar ovolar değillerdi Altaylarda ovoları bizzat görüp onlara saçı yapınca onların ovo olmadıklarını iyiden iyiye anladık.

Sürmene-Petekli köyü halkının yaylaya çıkarken yolun yan tarafındaki bir kuytuya taş atarak gittiklerini bu çukurlarda taş yığını oluştuğunu biliyorduk. Bunu anlatırken uygulayanlar, "Böyle görmüşüz, böyle yaparız, eskiden büyükler 'iyidir' derlerdi" açıklamasını yapıyorlardı.

Yapılan bu saçı sıradan bir saçı değil, yerin, dağın, yolun belirli bir yerinde yapılan özel bir "**saçı**" idi. aynı

---

[35] Burhan Oğuz', **Türkiye Halkının Kültür Etkinlikleri**, 3 Cilt, İstanbul, 1980 zikreden Cemşit Bender, a.g.e. s. 133.

zamanda üzerinde durularak anlamlandırılmak bekleyen yüzlercesinden birisi idi.

Taşın saçı olabilmesi hususu üzerinde başlı başına durulması gereken bir husustur. Bir çalışmamızda belirttiğimiz gibi; "Türk kültürlü halkların halk inançlarında taş; sır konusunda güveni, yemin konusunda kaviliği bazı hallerde de ağırlığı temsil eder. Efsanelerde kayalar şahit gösterilir. Aşk destanlarında kayalara yol sorulur. İnsanoğlundan sıkıntılarını alır onların selamete çıkmasına vesile olur. Borçalı'da şehir dışı yollarda dağların muayyen yerlerinde **sadaka taşları** olur. Yolcu buralarda iki taşın arasına sadakasını koyar bu parayı ihtiyaçlılar alırlar. "İki taş arasına koymak" ve "altına üstüne taş koydum" değimi, bir konunun sır olarak kabul edilmesi anlamına gelir. Sadaka taşları uygulaması eski Türk inançlarındaki "**Yol İyesi**" ile bağlantılaşabilir. İstanbul camilerinde mesela Eyüp Sultandaki "**sadaka taşı**"nı biz Aşkabat camiinde de gördük. Ayrıca taşıyıcıların soluklanmaları küfelerini koyabilmeleri için "**Menzil Taşı**" geleneğinin olduğu da bilinmektedir.

Ölünün yıkanmadan evvel ve sonra yanında ışık yakılması gerektiği inancı bu coğrafyanın kültürünü paylaşan halklar arasında çok yaygındır. Bazı yörelerde ölünün defin için kaldırıldığı yere bir **taş** konur. Bununla yerinde ağır olsun mesajı verildiğine inanılır. Böylece hortlamayacağına inanılır. Nitekim gelin kızın cebine de yeni evine giderken **taş** konulduğu olur. İnanca göre, böylece

yeni evini benimseyecek yerli yersiz kaçıp baba evine gelmeği düşünmeyecektir."[36]

Taş etrafında gelişmiş kültür ve bu konudaki tanımlamalar bir sözlük oluşturacak kadar zengindir. Bu zenginlik atlı göçebe bozkır medeniyeti döneminden gelmekte ve bu dönemin taş devrine tefekkür bakımından "**taş çıkarma**"ktadır.

SONUÇ

Bütün bunlar Ekrem Memiş ve ekolünün teşhisini doğruluyordu. ""1071 Tarih Tezi bir tuzaktı" Anadolu bundan 8 bin yıl önce Türk devletine vatanlık yapmıştı. Huriler Anadolu'nun doğu bölgesinde yaşayan en eski sahipleri idiler. Hatti Kralı Pompa'ya bağlı olan 17 devletten birisi Türk devleti idi ve krallarının ismi İlşu-Nail'di. Bu sürekliliği, Neolitik Köy Kültürü, Kalkolitik Kültür ve Eski Tunç Çağı'ndan hareketle izleyebiliyoruz. Bu devamlılığa halk inanmaları bu arada ovo'lar da şahitlik yapmaktadırlar. Altaylardaki maddi varlıklarla tescil edilmiş inançların Doğu Karadeniz, iç Anadolu, Orta Doğu Anadolu ve Güney Doğu Anadolu'daki varlığı başka nasıl izah edilebilir? Alanla ilgili çalışmalarda disiplinler arası ilişkiler yoğunlaştıkça, halk inançları verileri diğer ilgili disiplinlerin ça-

[36] Yaşar Kalafat, "Ağrı Dağı ve Yakın Çevresi Örnekleri İle Türk Kültürlü Halklarda Taş Kültü" III. Uluslar arası Ağrı Dağı ve Nuh'un Gemisi Sempozyumu, 12-14 Ekim 2010, Ağrı.

lışmaları ile desteklendikçe Anadolu Türk tarihi daha net görülebilecektir.

VAN SÖZLÜ KÜLTÜRÜNDEN ESİNTİLER*

GİRİŞ

Bu çalışma, 23-28 Kasım tarihleri arasında "II. Uluslararası Doğu Anadolu Bölgesi Geleneksel Mutfak Kültürü ve Van Yemekleri Sempozyumu" münasebeti ile Van'da inceleme imkânı bulunduğumuz süre zarfında derlenilen bilgilerin konuyla ilgili arşiv bilgilerimizle karşılaştırılması suretiyle yapılabilmiştir. Bilgi kaynaklığı yapan kimselere onlara ulaşabilmemi kolaylaştıranlara ve bilgi şölenine davetimizi sağlayan organizasyona teşekkür diyoruz. Biz Van halk inançları çalışmamızın merkezine Buz iki/Burkan aşireti halk inançlarını almayı planlamıştık. Bu konuda Sayın Başkan Zahir Kandaşoğlu gerekli imkânları sağlamalarına rağmen maalesef sağlığımız bilgi kaynaklarına gidebilmemize imkân vermemiştir.

Bizim millî anlayışımızın mayasını geleneksellik belirlemektedir. Gelenekler yerel dil farklılığına rağmen ortak payda karakterlidirler. Yerelden evrensele geçişte bu özellik yok sayılamaz.

---

* Yaşar Kalafat, "Van Sözlü Kültüründen Esintiler", BAL-TAM Türklük Bilgisi Mart 2011 Prizren S. 14 s. 344-354.

METİN

Van 1996 yılından sonra çevre illerden ve bilhassa güneydoğu Anadolu'dan kesif göç almıştır. Öyle ki 25 yıllık olarak planlanan Van alt yapısı bu göçleri kaldıramaz olmuş uzmanlarının ifadesine göre çökme noktasına gelmiştir. Yakın zamana kadar Van denilince âdete Burikanlılar/Burkanlılar hatıra gelirlerken şimdi onlar çok çok tali duruma düşmüşler. Doğu Anadolu var olan ve Van'da uzantısı olmayan anadili Kürtçe olan Türk aşireti yok gibidir.

Derlenilen halk inanmaları içerikli bilgilerin aktarımına geçmeden aşiret kültür bağlantılı ilginç bulduğumuz araştırmacı yazar İhsan Çölemerik'i tanıtıp ve onun bulgularını paylaşmak istiyoruz. Halen Urartu Tarihi isimli kitabı Kürtçeye çevirmekte olan ve fazla temas imkânı bulamadığımız Çölemerik'e göre Urartular bir aşiretler konfederasyonu idiler ve Güney Urartular ile Kuzey Urartular aralarında ihtilaf da yaşayabiliyorlardı. Anadili Kürtçe olan toplumda Kürt olabilmek için; belirlenmiş sınırları olabilmek, aşiret yapılanmasının ikmali amacı için kan akıtabilmiş olmak ve aşiret mensupları arasında kan bağının olması gerekiyordu. Kürtçe konuşan halklar arasında Kırmançlık reaya idi. Bu aşireti olmayan aşiret olamamış kesim anlamına geliyordu. Buna göre her aşiretin Kırmancı vardı aşiretler Kırmançlarını diğer aşiretlere kaptırmamak için aralarında savaşabiliyorlardı.

Koçer/Koçeri aşiretinde çocuğa adını aileden herhangi bir kimse koyabilir. Eskiden çocuklara isimler aile büyükleri tarafından konulurdu. İsim seçimi günümüzde Kur'an-ı kerimden ziyade artık çok rastlanan isimlerden seçilmektedir. Seçilen isimler Dilan, Beritan, Velivan, Zozan, Rojhat, Cindi, Botan gibi Kürtçe de ve Türkçe de olabilmektedir.[37] Sevi aşiretinde çocuğa ismi aile arasında konulurken daha ziyade dedesi tarafından konulur ve o sevdiği ismi tercih eder. İsim seçilirken resmi makamların hassasiyet göstermeyecekleri isimler tercih edilir. Ad verme esnasında özel bir ziyafet verilmez.[38] Mehmet Piran aşiretinde dünyaya gelen çocuğa babası verir ve isim ile ve aşiret büyüklerinin isimlerinden seçilir.[39]

Sevi aşiretinde bebek dünyaya gelince isim verme münasebeti ile kulağına ezan okunmaktan ziyade kulağına ezan evin büyüğü tarafından ilk gün okunur. Ekonomik durumu müsait olan kız veya erkek çocuk farkı gözetilmeden adak anlamında, şükür anlamında kurban kestiği olur. Ayrıca adak ekmeği inancı da vardır. Ekmek adandığı hallerde çocuk dünyaya gelince 7 komşuya sıcak ekmek dağıtılır ve buna **Adak Ekmeği** denir.[40] Mehmet Piran aşi-

---

[37] Kaynak kişi: Aysel Tosun, İlkokul mezunu 30-35 yaşlarında anadili Kürtçe olan Türk Koçeri aşiretine mensup olup, Van'da resmi bir kurumda çalışmaktadır.

[38] Elder Sergin, anadili Kürtçe olan Sevi Türk aşiretinden, 38-40 yaşlarında, orta tahsilli, bir kamu kuruluşunda çalışmakta ve Van'da yaşamaktadır.

[39] Kaynak kişi: Tekin Ocak.

[40] Kaynak kişi: a.g.k.

retinde bebek dünyaya geldiği zaman 3 defa ezan okunur. Doğum münasebeti ile özel bir şölen **ad toyu** yapılmaz. Varlıklı aileler, dünyaya gelen bebek erkek ise kurban kesenler olmaktadır. İlk bebek dünyaya geldiğinde Mehmet Piran aşiretinde çocuk kız veya erkek olduğuna bakılmaksızın nazardan korunmak için saçına çeyrek **altın** yapıştırılır. Bu altın, çocuk 2–3 yaşına gelinceye kadar saça yapışık olarak kalır. [41] Ekmeğin adak olarak kullanılması ile ilgili inançlar Türk kültür coğrafyasında çok yaygındır Ekmek etrafında bir kült oluşmuştur.[42].

Bazı Doğu Anadolu aşiretlerinde görülen ekmekle taziyeye gitmek Nahcıvanda da vardır ve "Koltuk Ekmeği" olarak bilinir. Açıktan götürülmek istenilmeyen ekmek bir örtü ile koltuk altında götürülür.[43]

Doğu ve Kuzeydoğu Anadolu ile Nahcıvanda tandırda pişirilen **ilk ekmek** yenilmez. O ekmek kurdun kuşun payıdır. O ekmeği kız yerse kocası erkek yerse karısı ölür inancı vardır.[44] Ölülerin ruhları için ekmek ve sevdikleri yiyeceklerin kokusunu çıkarmak Urartularda da vardı.[45]

---

41 Kaynak kişi: Tekin Ocak.

42 Yaşar Kalafat, "Van çevresi Örnekleri İle Türk Kültür Coğrafyasında Ekmek/Nan Kültürü", **II. Uluslar arası doğu Anadolu Bölgesi Geleneksel Mutfak Kültürü ve Van Yemekleri Sempozyumu,24-26 Kasım 2010.**

43 Kaynak kişi: Hacı Kadir Kadirzade.

44 Kaynak kişi: Hacı Kadir Kadirzade.

45 Kaynak kişi: Oktay Belli, 24-26 Kasım 2010 Van.

Kış hazırlığı için erişte hamuru gibi çok hamur yoğrulacak ise o hamur üstü örtülü hali ile temiz ayakla çiğnenerek yoğrulur. Böyle hallerde hamura, ekmeğe hürmeten o hamurdan bir parça alınır 3 defa öpüp başa konulur, sonra bu hamur tepeye çıkarılır ve "Ey hamur Allah şahittir sen benden yücesin" denir.[46]

Bir fıkrada, Yatılı çok kalan misafir evde yenecek ekmek bile bırakmamıştır. Evin erkeği hanımına yemek hazırlamasını söyleyince, hanımı pişirilecek pek bir şey kalmadı anlamında "arkası yuhadır" der. Bunu yufka olarak anlayan misafir, "onu da pişir" der.

Keza evde ikram edilebilecek ekmek dahi kalmamışken ev sahibi misafire "kahve mi içersiniz çay mı" diye sorar. Misafir de "Şimdi kahve içelim çayı yemekten sonra içeriz" der.

Bu aşirette Nevruz münasebetiyle özel **Nevruz Çöreği** yapılır. Oldukça büyük hazırlanan bu çöreğin içine bir boncuk konulur. Aile içinde ve yakın çevre arasında paylaşılan çörekten boncuk kime çıkar ise o kişi yılın şanslısı olarak bilinir.[47]

Bu aşirette de bebeği olmayan, bebeği yaşamayan ve erkek çocuğu olmayan hanımlar geçmişte daha ziyade şeyhlere, hocalara, ziyaretlere gider otlardan ilaçlar yaparlardı. Bu uygulama giderek yerini doktorlara başvurma şekline dönüşmüştür. Erkek çocuğu olmayan veya yaşa-

---

[46] Kaynak kişi: a.g.ş.

[47] Kaynak kişi: Elder Sergin.

mayan anne adayı erkek çocuğu olan bir annenin yaptığı yemeği yer, çok erkek çocuklu kadının elbisesini giyer örtüsünü örtünür. Böylece erkek bebeğinin olacağına yaşayacağına inanılır.[48] Çok çocuklu annenin hikmetinin giysisine sindiği inancı vardır.

Koçeri ve Hertuşi aşiretlerinde doğacak bebeğin cinsiyetinin tahmininde bazı uygulamalar vardır. Anne adayının canının çektiği yiyeceğin ekşi veya tatlı olmasına göre bebeğin cinsiyeti tahmin edilir. Buna göre annenin canı tatlı çeker ise bebek kız ekşi çeker ise erkek olacağına inanılır.[49]

Koçer aşiretinde çocuk dünyaya gelince kurban kesildiği nadiren görülür. Daha ziyade doğal olarak zengin varlıklı aileler keserler. Geçmişte daha sık görülürdü. Kız çocuklarından ziyade erkek çocuklar için kurban kesilirdi. Şimdilerde kız ve erkek çocuğun itibarı eşitlenmiş, erkek çocuklarının eski farklı itibarları kalmamıştır. Bilhassa uzun süre çocuğu olmayanlar, erkek çocuğu olmayanlar adak kurbanı keserlerdi[50]

Koçerlerde çocuğun ilk saçı bir yılı doğduktan sonra kesilir. Kesilen saç para ile tartılır bu para fakire sadaka olarak verilir. Bu münasebetle küçük bir şölen yapılır çerez ve yemek ikram edilir. Bu uygulama kız ve erkek ço-

---

[48] Kaynak kişi: Aysel Tosun.

[49] Kaynak kişiler; Nilüfer Pala, Anadili Kürtçe olan Türk Hertuşi aşiretinden 35 yaşlarında, Van'da resmi bir kuruluşta çalışan, ilkokul tahsilli bir hanım.

[50] Kaynak kişi: a.g.ş.

cuk fark etmeksizin bütün çocuklar için yapılır.[51] Sevi aşiretinde bebeğin ilk saçı merasimle kesilir. Kesilen **saç** annesi tarafından belirli bir zamana kadar temiz bir yerde muhafaza edilir.[52] Türk kültürlü halklarda saç etrafında da bir kült oluşmuştur.[53]

Koçerlerde çocuğun ilk dişi çıkınca buğday nohut karışımı **hedik** yapılır çocuğun dişleri sağlam olsun, çabuk çıksınlar diye yakın çevrelerine dağıtılır. Diş değişimi sonucu süresi dolup çıkan diş temiz bir yere temiz toprağa gömülür. İlk patlayan dişi gören kimse çocuğun annesine müjde verir annesi de müjdeciye bir hediye alır.[54] Hedik inanç ve uygulaması Sevi aşiretinde de vardır. Bebeği kutlamaya gelenler ona çeşitli hediyeler alırlar.[55] Mehmet Piran aşireti ve diğerlerinde İlk çıkan dişi gören kimse ise çocuğa hediye alır[56].

Koçerlilerde ayağı yere basamayan yürümekte geciken çocuklar şehitliğe [57]götürülürler ve şehit mezarının etrafında 3 veya 7 defa dolandırılırlar[58] Bu toplumda eski-

---

51 Kaynak kişiler; Aysel Tosun, Nilüfer Pala.

52 Elder Sergin Sevi aşiretinden, 38-40 yaşlarında, orta tahsilli, Bir kamu kuruluşunda çalışmakta ve Van'da yaşamaktadır

53 Yaşar Kalafat,"Balkan Türklerinde Örneklemelerle Halk İnançlarında Saç" **Baltam, Türklük Bilgisi,** Mart 2005, S. 208-212

54 Kaynak kişi: **a.g.e.**

55 Elder Sergin Sevi aşiretinden, 38-40 yaşlarında, orta tahsilli, Bir kamu kuruluşunda çalışmakta ve Van'da yaşamaktadır.

56 Kaynak kişi: Tekin Ocak.

57 Kaynak kişi: Tekin Ocak.

58 Kaynak kişi: **a.g.e.**

den konuşamayan çocuklara şifa bulmak için onlar Şıhlara/Şeyhlere götürülürdü. Ancak şimdilerde Şıhların/Şeyhlerin tedavi konusunda eskiden olduğu kadar itibarları yoktur.[59] Sevi aşiretinde ayağını basmakta zorluk çeken bebekler şifa bulması amacıyla camiye götürülür orada caminin imamı çocuk için dua eder çocuğun başını okşar. Bu uygulama Cuma günleri bir defa yapılır ve uygulamanın özel bir adı yoktur. Böyle çocukları türbelere götürüldüğü de olur.[60] Anadolu'da ayağı basamayan çocuğa yapılan inanç içerikli uygulamalar **köstek kesme** olarak bilinir.

Koçeri ve Mehmet Piran aşiretlerinde kirvenin kızı alınamazken Sevi aşiretinde kirvenin kızı alınabilmektedir. Bu aşirette sünnet parçası bahçelere gömülür.[61] Van merkezde gençlerin evlenme yaşı kırsal kesime nazaran biraz daha büyük. Ayrıca eskiye nazaran da kızlarda evlilik yaşı biraz daha büyümüş. Zannedildiğinin aksine evlendirilecek kızın ailesi tarafından kanaati sorulur. Mehmet Piran aşiretinde kız çocuklarının damat adayı konusunda kanaati sorulur. Bununla beraber bu aşirette erkek-

---

59 Kaynak kişi: **a.g.e.**

60 Elder Sergin Sevi aşiretinden, 38-40 yaşlarında, orta tahsilli, Bir kamu kuruluşunda çalışmakta ve Van'da yaşamaktadır.

61 Elder Sergin Sevi aşiretinden, 38-40 yaşlarında, orta tahsilli, Bir kamu kuruluşunda çalışmakta ve Van'da yaşamaktadır, Tekin Ocak

ler 2-3 hatta 4 hanım alabilmektedirler Ortalama çocuk sayısı 9-11.[62]

Mehmet Piran aşiretinde sünnet parçası kurutulur, havanda dövülür, toz haline getirilir. Bu toz sünnet yarasının tedavisi için yaraya sürülür. 7 gün sonra sünnetli çocuk Van gölüne sokulur yaranın kabuğu düşer yara böylece tedavi olur.[63]

Mehmet Piran aşiretinde gelinin eli bereketli olsun diye onun önüne **ayna** konur, o ayna ile karşılanır. Bu aynayı kıranlar olur.[64] Aynanın kırılabileceği inancına ilk defa rastlamaktayız. Aynanın kırılması genelde uğursuzluk sayılırken kırık aynanın kullanılmaması gerektiğine de inanılır.[65]

Bebek bekleyen annelerde görülen **Yerikleme/Aşerme** inancı Koçer, Sevi ve Burukan aşiretlerinde de vardır. Aşeren annenin canının çektiği yiyeceğin temin edilmemesi günah temin edilmesi ise sevap olarak bilinir. Aşerme Kürtçede de bu kelime ile anlatılır.[66] Sevi aşiretinde taze ekmeğin kokusunu alan hamile kadına o

---

[62] Tekin Ocak, Mehmet Piran Aşiretinden 55 yaşlarında Orta tahsilli bir Van'lıdır.

[63] Kaynak kişi: Tekin Ocak.

[64] Kaynak kişi: Tekin Ocak.

[65] Yaşar Kalafat " Halk İnançlarında Hususiyle Tahtacılarda Ayna" **1. Akdeniz Yöresi Türk Toplulukları Sosyo -Kültürel Yapısı (Tahtacılar) Sempozyumu (26-27 Kasım 1993** Antalya) Ankara 1995 s. 75-107.

[66] Kaynak kişi: Eldar Sergi, Aysel Tosun.

ekmekten muhakkak tattırılması inancı vardır. Eskiden bu aşirette perşembeye cumaya bağlayan akşamları muhakkak **helva** kavrulur ve komşulara dağıtılırdı.[67] Yerikleme veya Aşerme etrafında Türk kültürlü halklar arasında bir kült oluşmuştur.[68]

Bu aşiretin halk inançlarında da kısmetinin açılması istenilen kızın ismi gelinin pabucun altına yazılır. Bazen da gelinin arkadaşlarından ilkin hangisinin evleneceğini tahmin için bu uygulama yapılır. Ayakkabının altına ismi yazılan 7 kızdan hangisinin ismi ilkin silinir ise ilkin onun evleneceğine inanılır. Kısmet açılmasında uygulanan pratiklerden birisi de nişan yüzükleri takılırken kesilen kurdeleden parça alınması şeklindedir. Bekârlar kısmetlerinin açılacağı inancı ile bu kurdeleden parça alıp saklarlar[69]

Geline damda konfeti atarak saçı yapma geleneği Koçeri ve Mehmet Piran aşiretlerinde de vardır. Saçı yapılacak şeker türü şeyler içi oyulmuş elmanın içerisine konularak yapılır. Saçıyı tepsi içerisinde yapanlar da olur. Bu toplumda da gelin yeni evinin eşiğinden içeri girmeden evvel ayağının altında bardak kırılması sağlanır. Burada da gelin yeni evinin eşiğinden içeri Kur'an-ı Kerim'in altından geçerek girer. Kapıya gelin tarafından **bal** sürülmesi

---

[67] Kaynak kişi: Elder Sergin.

[68] Yaşar Kalafat "Sivas Yöresi Örnekleri İle Türk Halk İnançlarında Aşermek / Yeriklemek" **Türklük Bilimi Araştırmaları** 2002 S. 10 s. 169-173.

[69] Kaynak kişi: **a.g.e.**

sağlanır.[70] Bereketi celp etmek için yapılan uygulamalar gelinin yeni evine gelişi ile başlatılır. Bereketin eksik olmaması için namaz kaçırılmamalı ve hanelerde Kur'an-ı Kerim bulundurulmalı inancı vardır.[71]

Mehmet Piran aşiretinde **Düğün Bayrağı** olur. Bu millî bayrak olan Türk bayrağıdır. Bu bayrak kız evinden davul zurna eşliğinde oğlan evine getirilir.[72] Düğün bayrağı yeni ocağın egemenlik simgesi olarak bilinir.[73]

Mehmet Piran aşiretinde düğün evine yardım yapılması için para toplamak maksadıyla "**sofra**" yapılır. En fazla parayı "**Toy Büyüğü**" atar. Ondan fazla para atan olmamalıdır. Sofraya atılan paralar seslendirilir. Toy büyüğü, toyun masraflarını yapan, taraflardan hamama gidenlerin masraflarını karşılayan **kapı pulu** gibi gelinin çıkmasına izin hediyesi alma parası, masrafları karşılayan kimsedir. Toy Büyüğü veya Toy Babası zengin ve varlıklı olmalıdır. Bu şahsa evvelce bir miktar ödeme yapıldığı da olur. Kız evinden daha sonra sağdıçça süslenmiş 2 koç giderken 1 koç da Toy babasına gider. Ayrıca nişanlılık döneminde kıza takıları ile birlikte koç gider.[74]

---

70 Kaynak kişi: **a.g.e.**

71 Kaynak kişi: Elder Sergin, Kaynak kişi: Tekin Ocak.

72 Kaynak kişi: Tekin Ocak.

73 Yaşar Kalafat, "Alâeddin Keykubat'tan Günümüze Türk Halk Kültüründe Bayrak" **I. Alâeddin Keykubat ve Dönemi Sempozyumu (6-7 Kasım 2008 Konya)** Bildirileri, Ed. Y. Küçükdağ, M. Çıpan, Konya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Konya 2010, s. 191-207.

74 Kaynak kişi: Tekin Ocak.

Bu aşirette de gelin kızın çeyizi sergilenir, sayılıp, yazılıp kayıt altına alınır. Bu toplumda çeyizin ismi aynıdır. Kıza getirilen hediyenin ismi Heret'tir.[75]

Damadın ilk gecesinde başarısız olması için yapılan büyü türü inanç ve uygulamalar Koçer, Şevi ve Burukan aşiretlerinde de vardır. İmam gençlerin dinî nikâhlarını kıyarken hinlik amacıyla besmele çekilip ipe düğüm atmaya başlanır amaç damadın başarısız olmasını sağlamaktır. Böylece damat büyülenmiş olur ve u büyülü hal inanca göre 7–14 kadar ve bazı hallerde de 40 kadar sürebilir. Böyle hallerde damat başka bir kadın söz konusu olunca başarılı ve kendi eşine karşı başarısızdır. Bağlanan damadın bağının çözülmesi için ipe okuyarak düğümlerin açılması gerektiğine inanılır.[76] Bağlamak ve bağlanılmak hayatın her safhasında görülür. Kısmet bağlamaktan, hastalık bağlamaya, dil bağlamaktan, yetenek bağlamaya kadar çeşitli büyü çeşitli bağlama türleri vardır.[77] Iğdır, Aralık, Taşlıçay, Nahcıvan'da "Hörek/Çörek Bastı" diye bilinen bir çocuk rahatsızlığı vardır. Çok yiyip bir türlü doymak bilmeyen obur çocuklar için bu tabir kullanılır. Tedavisi için çocuğun gözünün doyurulması gerektiğine inanılır.

---

75 Kaynak kişi: Tekin Ocak.

76 Kaynak kişiler; Elder Sezgin, Aysel Tosun.

77 Yaşar Kalafat, "Alanya Yöresinde Kilit-Bağ Kilitlemek-Bağlanmak" **Alanya, Tarih ve Kültür Semineri III.** 1999.1997.1998.1999.2001, Alanya 2004, s. 492-496; **Erdem** Türk Halk Kültürü Özel Sayısı III. Eylül 2001 S. 39. s.589-597.

Bunun için çok sevdiği bir yemekten bol yapılır ve hepsi birden onun önüne konulup yemesi istenir.[78]

Mehmet Piran aşiretinde zifaftan sonra damat damdaki testiyi yere vurarak kırar, böylece gecesinin başarılı geçtiğini sorunun olmadığını duyurmuş olur.[79]

Bölge aşiretlerinde İslamî mezhep olarak Şafiilik yaygınlık Şafiî Sevi aşiretinde de kültür coğrafyasının diğer halkları gibi kocaya kaçmak ve kız kaçırmak olarak bilinen evlenme şekli çok yaygındır. Bölge aşiretlerinden bazıları içerisinde Yezidi inançlı aşiretler erimişlerdir. Burukanlıların halk kültüründe Yezidi kültürünün izleri daha yoğun göze çarpar. Yezidiler Türkiye'ye Ermenistan'dan gelmeden çok az bir süre önce Yezidi idiler[80].

Sevi aşiretinde evlilik sonucu bakir olmadığı anlaşılan gelin eskiden baba evine usulünce geri gönderilirdi.[81] Mehmet Piran aşiretinde gelin adayının bakir olmayışının anlaşılması **kan davası**na sebep teşkil eder. Gelinin durumu ailesine duyurulur. Babası bu durumdaki kızını vurmak zorundadır. Babasının kızını vurmaması halinde kan

---

[78] Kaynak kişi: Zeynelabidin Makas.

[79] Kaynak kişi: Tekin Ocak.

[80] Kaynak kişi: Tekin Ocak.

[81] Kaynak kişi: Elder Sergin Sevi aşiretinden, 38-40 yaşlarında, orta tahsilli, Bir kamu kuruluşunda çalışmakta ve Van'da yaşamaktadır.

davası başlamış olur.[82] Kan Türk kültürlü halklarda inanç içeriği bakımından geniş yer tutar.[83]

Koçerlerde de Hıdrellez ve Nevruz inanç ve uygulamaları vardır. Hıdrellezde yumurta haşlanır bunlar neşe içerisinde yenilir çocuklar yumurta tokuştururlar. Gül ağacının altında çömlekten mani çekilir. Gül ağacının veya meyve ağacının altına niyet yazılı kâğıtlar gömülürler. Yumurtaya ve niyet kâğıtlarına niyetli kimselerin isimleri yazılır bunlar su kenarlarına kimseler görmeden sabah namazından evvel gömülürler. Sonra isimler kontrol edilir, silinmiş ismin sahibinin o yılın kısmetlisi olduğu kabul edilir. Su kenarlarına isteklerle ilgili ev, araba, beşik gibi maketler yapılır. Üniversiteye girmek istiyorum, teskere almak istiyorum, sağlığıma kavuşmak istiyorum gibi istekler yazılır[84] Sevi aşiretine Hıdrellezde Kelecoş yemeği hazırlanır subaşlarında topluca yenilir[85].

Türk kültür coğrafyasında yumurta etrafında da inançlar gelişmiştir. Iğdır ve Aralık'ta "Yumurtaya kara getirmek" tabiri vardır. Nevruz'da yumurta tokuşturulurken yumurtası zayıf olan "önce kara getirelim" der. Muhatabının ebe olmasına ister ona yumurtasıyla vururken yumurtanın tam tepesinden değil de tepesine yakın bir

---

82 Kaynak kişi: Tekin Ocak.

83 Yaşar Kalafat, "Giresun Yöresi Örnekleri ile Türk Kültürlü Halklarda Kan İnancı" Karadeniz Sempozyumu, 09-11 Ekim 2008 www.yasarkalafat.info.

84 Kaynak kişi: a.g.e.

85 Kaynak kişi: Elder Sergin, Kaynak kişi: Tekin Ocak.

yerinden vurmaya çalışır. Buna "yumurtaya kara getirmek" denir.[86] Ayrıca "Yumurtası ters gelmek" tabiri vardır. İşleri sürekli ters giden kimselere denir.[87] Afyaonkarahisar'da dünyaya yeni gelmiş bir çocuk misafirliğe ilk gittiği evde ona 1–3 yumurta hediye edilir evden eli boş çıkarılmaz buna **Sıçanlık** denir.[88] Bu uygulama Kars, Erzurum, Bayburt, Trabzon'da da vardır. Kağızman Aralık ve Tuzluca'da **demirağ** olarak bilinen cilt urlarının tedavisinde bir yumurta delinir okunarak ona ur sayınca arpa veya buğday okunarak konulur sonra bu yumurta hasta olan kimsenin kapısının eşine gömülür. Deneler çürüdükçe urlar dökülürler.[89]

Hanımların çeşitli kimyasallar kullanarak yüzlerine hal yapmaları Seviler'de, Koçerlerde, Mehmet Piranlılar ve Burukanlar'da yoktur. Bu uygulama ve onunla ilgili inançlar Siirt ve Ş.Urfa havalisinde vardır.[90] Mehmet Piranlılarda evli ve bekâr bayanların saç örgü biçiminde bazı toplumlarda olduğu gibi bir fark yoktur. Saç örgüsüne bakarak onların evli veya bekâr oldukları anlaşılmaz.[91] Evli de olsa bekâr da olsalar hanımlar zülüf bırakabilirler.

Koçerlerde anne ve bebeğinin kırkı aynı gün çıkarılır. Kırklamadan evvel tuzlama yapılır. Doğar doğmaz be-

---

[86] Kaynak kişi: Zeynelabidin Makas.
[87] Kaynak kişi: a.g.ş.
[88] Kaynak kişi: Meryem Nakipoğlu.
[89] Kaynak kişi: Sait Küçük.
[90] Kaynak kişi: **a.g.e.**
[91] Kaynak kişi: Tekin Ocak.

bek **tuz**lanır, bir gün böyle kalır ve birkaç gün tekrarlanır. Önce bebeğin kırkı çıkarılır. Annenin kırkı sonra çıkarılır. Bu toplumda kırk çıkarmak "**Kırk kaldırmak**" olarak bilinir. Bebeğinin başından dökülür. İnanca göre çille çıkaranlar korkmasınlar, nazara gelmesinler, bir şeye uğramasınlar diye bu uygulama yapılır. Kırklamada kırk buğday veya arpa **Kırk Suyu**'na atılır. Kırk çıkarmada özel "**Kırk Tası/kırklama Tası**" kullanılır. Su bu taslarla anne ve bebeğinin başından dökülür. Bu esnada anne ve yavruya sağlık dilenir yavrunun hayırlı evlat olması duası yapılır. Kırk Suyu temiz bir yere bir ağacın dibi gibi çiğnenmeyecek bir yere dökülmelidir. Tuvalet türü yerlere dökülmesinin günah olduğuna inanılır. Bu toplumda Bebeğin **Onu** ve **Yarı Kırkı** yapılmaz[92]

Tuz, Türk kültür coğrafyasında hayatın her safhasında etrafında çeşitli inançlar oluşmuş mistik bir nesnedir. Doğu Anadolu'da, birçok yerde tuz çevrilir. **Tuz çevirme** nazardan kurtulmak için yapılır. Bir miktar tuz okutulur. **Okunmuş tuz**'un bir kısmı ateşe atılır diğer bir kısmı da suda eritilip göze gelmiş olan kimseye içirilir. Bu işlem tuz çevirme olarak bilinir.[93] Okunmuş su gibi okunmuş tuzda da özel hikmet aranır. Nitekim mevlitlerde su ile bi6likte tuz da okutulur.

Türkistan Türk kültür coğrafyasında ekmek ve tuzla karşılamak itibar etmek anlamına gelir. Anadolu Türk

---

[92] Kaynak kişi: **a.g.e.**

[93] Kaynak kişi: Hüseyin Şahin.

kültür coğrafyasında Ekmekle karşılayıp tuzla uğurlamak, töreli, edepli görgülü olmanın bir gereğidir. İtibarlı kimseler için yapılır. Tuzu acı diye tanımlamak çok yerde itibar görmez, tuzda tuz tadı vardır ve yiyeceğe tadını verendir. Şeker türü tat vericiler, şini olarak bilinir ve şirinlik içerirler. Nitekim bir özlü sözde "gece evinden tuz verenin evinin tadı kaçar" denilmiştir.

Sevi aşiretinde **Cin Basması** inancı vardır. Boy abdesti almamış gelini, hamama besmelesiz giren herkesi, gece eşikten dışarıya besmelesiz sıcak su dökenleri cin basabilir. Cin tarafından basılan kimse, iştahsız, yarı hasta olur kilo verir.[94] Basmak-basılmak ve korunmak ve kurtulmak itibariyle halk inançlarında bir illet olup tedavisine dair inançlar de vardır.[95]

Bu toplumda bebeğin eşi besmele ile eşe iğne batırılarak temiz bir yere basılır, gömülür.[96]

Bu toplumda da aynı kültür coğrafyasının diğer halklarında olduğu gibi **"Kırk Basması"** inancı vardır. İnsanoğlunun bebeği doğduğu zaman bir köpeğin veya kedinin de aynı dönem zarfında yavrusu olur ise köpek veya kedinin kırkı bebeğin kırkını basabilir. Bu "kırkı üzerine geldi" şeklinde ifade edilir. Basılan bebekte bazı arazlar görülür, Bu tehditten korunmak ve vukuu halinden kur-

---

[94] Kaynak kişi: Elder Sergin.

[95] Yaşar Kalafat-Mehmet Keyani "Kaşkayi Türklerinde Sosyal Yaşam" 1. Bölümü **Yeni Düşünce** 16-12 Kasım 2001 S. 46 s. 44-49; 2. Bölüm, 23-29 Kasım 2001, S. 47 s. 44-49.

[96] Kaynak kişi: Aysel Tosun.

tulmak için bazı uygulamalar ve bu uygulamalarla ilgili inançlar vardır. Kırk basmasından korunmak için kırklıları bir araya gelmeleri, birbirlerinin sesini duymamaları istenir Evlerinin karşılıklı olmaları da sakıncalı bulunur. Bebeklerin ve annelerin birbirlerinin kırklarının karışmaması için karşılıklı iğne değiştirilir Bu uygulama korunmak için yapılır.[97]

Kırkı çıkmamış bebeklerin korunma yöntemlerinden birisi de akşam olup gün battıktan sonra bebeklerin giysileri eşiğin dışında bırakılmaz içeriye alınır. Aynı şekilde akşamdan sonra eşikten dışarı Sıçak su dökülmemelidir. Bir zaruret var ise "Bismillah edip/Besmele çekip" dökülebilmelidir. Böylece cinlerin çarpmalarından korunmuş olunacaktır.[98]

Koçeri aşiretinde ölmüş bir yakınını rüyasında gören kimsenin bu hali, gerektiği halde bir hayrın işlenilmemiş olması, bir çocuğun, hamile kadının veya muhtacın yanında onun nefsini tahrik eden bir şeyin yenilip ona ikram edilmemesi olması ile izah edilir. Bu hal "rüyaya giren kimse hayır istiyor "şeklinde yorumlanır.[99] Ölen yakınını rüyasında gören kimsenin yaşayanlardan hayır hasenat beklediği inancı diğer aynı kültürlü toplumlarda olduğu gibi Sevi aşiretinde de vardır. Rüya sahibi ölüsünün ruhuna Fatiha okur sadaka verir.[100] Mehmet Piran aşiretinde

---

97 Kaynak kişi: **a.g.e.**

98 Kaynak kişi: **a.g.e.**

99 Kaynak kişi: **a.g.e.**

100 Kaynak kişi: Elder Sergin.

ölmüş yakınını rüyasında gören kimse, bu yakınının mezarını ziyaret etmediği kanaatine hükmeder. Ziyarette bulunur mevlit kutur hayır yapar.[101]

Bu toplumda rüyada kara görmek olumsuz kötü ve ağ/ak ise iyi olumlu olarak yorumlanır. At murattır inancı vardır. Rüyasında at gören hamile kadının erkek çocuğu olacağına inanılır.[102] Sevi aşiretinde rüyada at nasip, kurt ve yılan düşman, köpek nefis, koyun bereket, melektir.[103]

Sevi aşiretinde ölmesi beklenen, öleceğine ihtimal verilen kimsenin ölümüne 1–2 hafta kala dünyayı umursamadığına, lüzumsuz fuzuli işlerle uğraşmayı seçtiğine inanılır[104]

Koçeri Sevi ve Burukan aşiretlerinde yas döneminde 3 gün süreli **Taziye Çadırı** kurulur. Bu tür çadırlar yas döneminde çok sık görülür. Yas süresinde yaslı ailenin fertleri bilhassa erkekleri dışarı çıkmazlar. Bu zaman zarfında çamaşırlar eşiğin dışına asılmaz. Taziye evinde yemek pişirilmez geçmişte yemekler komşulardan gelirken şimdilerde yemek fabrikalardan gelmektedir. Yaslı ailelerin büyükleri yastan çıkma zamanı komşuları tarafından tıraşa götürülür daha ziyade berber eve getirilir.[105]

---

101 Kaynak kişi: Tekin Ocak.

102 Kaynak kişi **a.g.e.**

103 Kaynak kişi: Elder Sergin.

104 Kaynak kişi: Elder Sergin.

105 Kaynak kişi **a.g.e.**

Eskiden Sevi aşiretinde yas döneminde kadınlar arasında **saç yolma** uygulaması var iken şimdilerde bu inanç kalkmıştır. Giysiler bölgenin aynı kültürden diğer halkı gibi kara olur.[106]

Koçeri aşiretinde olduğu gibi sevi ve Piran aşiretinde de kan davası olunca tarafları barıştırmak için araya büyükler girerler. Uğranılan kayba bakılır telafisi cihetine gidilir. Ziyafet düzenlenir. Garibanlar için maddi zarar ve harcamayı aşiret elbirliği ile karşılar. Kanı dökülen kimsenin çocuk, kadın veya yetişkin erkek olması neticeyi değiştirmez Kan davasının en büyüğü kan dökülmüş olmasından doğar. En büyük düşmanlık sayılır. Kız kaçırmaktan da kan davası doğabilir. Böyle hallerde karşı tarafa gelin olarak kız verilir. Alacak kimsenin evli veya bekâr olması neticeyi değiştirmez.[107]

Sevi aşiretinde eskiden Yağmur Duası'na çıkılırdı. Bunun için düz bir alana 30-40 toplanır namaz vaziyeti alır imam yağmurun yağması için Allah'a dua eder cemaat âmin derdi. Bu duada elbiselerin ters giyilmesi parmakların aşağıya tutulması gibi uygulamalar yoktu Bu aşirette ismi **Bıs/Bız** olan tandır demiri yağmur çok yağar ve şimşek çakar ise eşikten dışarıya atılır ve öylece havanın sakinleşeceğine inanılırdı.[108] Mehmet Piran aşiretinde ise

---

[106] Kaynak kişi: Elder Sergin

[107] Kaynak kişi: Elder Sergin, Sevi aşiretinden, 38-40 yaşlarında, orta tahsilli, Bir kamu kuruluşunda çalışmakta ve Van'da yaşamaktadır.

[108] Kaynak kişi Eldar Sergin.

Yağmur Duasına çıkılmaz.[109] Yağmur duası halk inançlarında bereket içerikli uygulamalar bakımından geniş yer tutar.[110]

Mehmet Piran aşiretinde ekinin bereketli olması için hocanın yönettiği tarla başı duası yapılır. Bu dua ekin ilk tohum atılırken ve mahsul boy verdiği zaman yapılır[111].

Kurtağzı Bağlama inanç ve uygulaması Sevi aşiretinde de vardır. Koyunu dağda kalan çiftçi hayvanını kurt parçalamasın diye kurdun ağzını bağlar. Bunun için bir çakı bıçağının kapağını kapatırken ayet el kürsüyü okur. Ağzı bağlanan kurt sadece ağzını bağlayan çiftçinin koyununu yemeyeceğine inanılır.[112] Kurtağzı bağlama inanç ve uygulaması bazı ufak farklılıkla Mehmet Piran aşiretinde de vardır.[113] Kurtağzı bağlama ve bağın çözümü mitolojik derinliği olan bir uygulama biçimi olup kurtla ilgili inançlar arsında önemli bir yer tutar.[114]

Gidilen ziyaretler doğal olarak aşiretlere göre tasnif edilmemiştir. Ulu zatlar **Allah Adamı**'dırlar. Onları ziyaret

---

[109] Kaynak kişi: Tekin Ocak.

[110] Yaşar Kalafat "Türk Kültür Coğrafyasında Yağmur Duası" **Yağmur Duası Kitabı**, Hazırlayan M. Sabri Koz, Kitabevi, İstanbul 2007, s. 195-225.

[111] Kaynak kişi: Tekin Ocak.

[112] Kaynak kişi: Eldar Sergin.

[113] Kaynak kişi: Tekin Ocak.

[114] Yaşar Kalafat, **Türk Kültürlü Halklarda Halk İnançları I, Türk Halk İrfanında Kurt**, Ankara, 2007.

etmek isteyen herkese onlar açıktır. Bölge ziyaretlerinden **Sofu Baba**'ya daha ziyade sağlık, çocuk edinimi ve kısmet açılması için gidilir. **Şıh Edrehman Baba** da çok ziyaret edilen ulu zatlardandır. **Kılıç Baba**'ya demirağ/egzama için gidilir. Buranın toprağı harç yapılır, hasta olan kısma sürülür ve 3 gün sonra tamamen sağalacağına inanılır. Türbe ağaçlarına kırmızı kurdeleyi adak bezi olarak asmak bu aşirette de vardır.[115]

SONUÇ

Birlikte yaşayan halkların gelenek ve göreneklerinde mevcut kültürlerini yaşamaları, yaşama haklarının sağlanılması bize göre demokratik eşitlikçi bir hak ve vecibedir. Ta ki bu hak birlikteliğin karşısına ihtilafı alternatif olarak çıkarmasın. Halkların kültürel haklarını kullanmalarının arka planında emperyalizmin parmağı olmasın.

Bu arada halk kültürünün arka planında doğal olarak tarihi bir geçmiş vardır. Arkaik döneme varıncaya kadar bu perdenin aralanması, yaşanmakta olan kültürün kadim köklerinin araması da bize doğal ve gereklidir. Bölgenin dip tarihi araştırılırken irdelenen kültürlerin çağdaşları diğer kültürler de irdelenebilmelidir. Böylece yaşayan kültürün kök hücrelerine ulaşılabilecek çalışma sonuçları daha sağlıklı olabilecektir.

---

[115] Kaynak kişi: Tekin Ocak.

Van sözlü kültürüne dair yaptığımız yüzeysel tespitlerde Hertuşi, Koçer, Mehmet Piran sevi ve biraz da Burukan aşiretinin halk inançlarına dair hayatın geçiş dönemleri esas alınarak bilgi vermeğe çalıştık.

Elde ettiğimiz bulgular Türk Kültür coğrafyasının diğer kesimlerinden edinilmiş bilgilerden büyük farklılıklar göstermiyorlar. Bunlar daha ziyade ortak kültürün zenginliğini örneklemek ve bazı teşhisleri teyit mahiyetinde idiler. Bunlardan Adak Ekmeği'nin uygulanış biçimi, çocuğun ilk tıraştan sonra başına altın yapıştırılması, ayağı basamayan çocuğun ziyarete götürülmesi, sünnet parçasının sünnet yarasının tedavisinde kullanılması, aynanın kırılmasında farklı hikmetin aranması, bebeğin gömülen eşine iğne batırılması, ölümü yaklaşan kimsenin lüzumsuz işlerle uğraşması bizim için yeni bulgu türleridirler.

SİLOPİ BERŞUVE BÖLGESİNDEN BAZI HALK İNANMALARI*

GİRİŞ

Bu alan çalışmasında derlenilen bilgiler Berşuve bölgesi beylerinden Nadir Özdemir[116]'den derlenilmiş ara açıklamalarına Ahmet Turan'ın[117] da katkısı olmuştur. İncelenilen bölgede aşiret yapılanmasının dışında **Beg, Beg Yardımcısı/Vezir, Ağa, Pıs Ağa, Kırmanç/Halk/Avam** tarzında bir hiyerarşi arz eden bir yapılanma da vardır. Derlenilen halk inanmaları bu vasattan derlenilmiştir. Bu yapılanmadaki bey tanımlamasının köy sayısı veya arazi büyüklüğü ile ilgisi olmayıp bu sosyal yapı doğal olarak aşiret ismi ile de tanınmaz Bu yapılanmada bey; tarafsız, dürüst, adil, yardım sever, cömert, birleştirici gibi anlamlar taşır hak için Hakkın rızasını kazanmak için halka yardım eder. Bu tür bey ya beyin kişisel nitelikleri ile belirir veya bölgesel güçlü yapılanmalar bu tür beyler çıkarırlar. Bey olmak bey ailesinden olmak, bey kızı bey, bey oğlu, bey bacısı olmak bazı olanaklarla birlikte bazı sorumluluklar da

---

* Yaşar Kalafat, Silopi Berşuve Bölgesinde Bazı halk İnanmaları" **www.yasarkalafat.info.**

[116] Kaynak kişi: Nadir Özdemir, 65 yaşlarında, yüksek tahsilli, emekli devlet memuru, Silopi Bersuve bölgesi beylerinden.

[117] Kaynak kişi: Ahmet Turan, 55 yaşlarında, yüksek tahsilli, devlet memurtu, Bingöl yöresi ana dili Zazaca olan Türklerden.

getirir. Kan davalarında af etmek bağışlamak, barıştırmak hususlarında bey anası, bey ablası da görev alır ve etkili olurlar.

Bu sosyal yapılanmanın dilindeki Türkçe olmayan kelimeler mesela toponomi ve benzeri kelimeler Kürtçe değil bölgenin arkaik kültürünün ürünleridirler. Bunlar bu yörede Asur gibi daha kuzeyde Urartu gibi bölge genelinde ise Sümer dil özelliklerini taşırlar. Ortak millî kültürün aslî parçalarından olarak yerel dillerden adların yer adı olabilmeleri demokratik bir haktır ve ortak yaşamı güçlendirir. Ancak bu tür adlandırmalar kendisi ile birlikte bir zihniyetin kapılarını da aralar ilkeler değişebilir. Kuzeydoğu Anadolu'da bir yerleşim alanı Ermenilere, Gürcülere, Lazlara da yurtluk etmiş olabilir. Başka ülkelerde uygulaması görülmeyen bu tür arayış Türkiye geleni düşünülünce, adlandırma anarşisine de yol açmamalı, kanaatindeyiz.

METİN

Berşuve bölgesinde görülen bu anlamda bey algılayışı evvelce Hakkâri yöresinde yaptığımız çalışmalarda **"bey lokması"** bulgusu ile karşımıza çıkmıştı. Bu bulguda bey kutlu bir tipti. Onun rızkında da farklılık aranıyor.

Kısmeti açılması istenilen kız bey lokması ile nasipleniyordu.[118]

Kutlu bey tiplemesini Dede Korkut Destanı'nda olduğu gibi temel kaynaklarda da görebiliyoruz. Han beylerini konaklarken beyden beye farklı uygulama oluyordu. Oğlu olan **Ağ/ak**, kızı olan **kızıl** oğlu kızı olmayan ise **kara** otağda kara keçe üzerinde kara koyun yahnisine uygun bulunuyor istememeleri halinde gitmeleri açıklanıyordu.

Ak rengin bölge halk kültüründe farklı önem arz eden bir yeri vardır. Bilhassa kan davalarında olayların büyümesinin önlenilmesi, saldırının durması, barışın sağlanılmasında kadın kişi yaşmak açar veya yaşmak atar. Bir kadının yaşmağı arı namusu en önemsenen varlığını simgeler. **Yaşmak açmak** veya **yaşmak atmak** çok önemsenir. Bunun hasım tarafına atılması en büyük aman dilemektir. O, açılıp hasmın önüne tutulan veya ayaklarının önüne atılan yaşmak, çiğnenip husumet sürdürülmez. Bu yaşmak çok kere ağ/ak olur. Rengi beyaz olmasa da aklığı, paklığı temsil ettiği için ağ yazma ağ leçek olarak bilinir. Bu inanç ve uygulama ana dili Zazaca olan Türklerin halk kültüründe de yaşamaktadır.[119]

"Ulu Tanrının hor gördüğünü biz de hor görürüz." Anlayışı vardı. Adeta hor görülme Tanrı katında bir tas-

---

[118] Yaşar Kalafat,"Türk İnanç Sisteminde Dedem Korkut Kültür Coğrafyasına Bey Kültü", **Uluslararsı Karadeniz ve Civarı Türk Halkları Sempozyumu, (Dil-Tarih-Kültür)** Giresun, 21-23 Kasım 2010.

[119] Kaynak kişi: Ahmet Turan.

nifle başlıyordu. Bu noktada, bey olmak, kut bulmak ise beyden beye farkı belirleyen kutun derecesidir. Veya bey vardır kut görüp bey olmuştur, bey vardır beyliği kut ile izah edilemez.

Bu tespit yöre kültüründe kadınların toplumda yerleri olmadığı anlamına gelmemeli. Bölgede doğacak çocukların ismini daha ziyade anne tarafı verir. Annenin annesi bu konuda söz sahibidir.[120]

Bersuve bölgesinde de kirvelik güçlü bir kurumdur. Ancak çocukların toplu sünnet edilmeleri gibi bir uygulama yoktur. Bu toplumda da kirvenin kızı eş olarak alınmaz. Yezidi inançlı olan kesimler kirvelik çok daha fazla önemsenir. Kirvelik **Kiriv** olarak bilinir. **Kir**, cinsiyet organı anlamındadır. Kirve ise, organ akrabalığı anlamına gelir.[121] Kirvelik ana dili Zazaca olan Türklerde vardır ve **Kerva** olarak bilinir.[122]

Bu bölgede kadın sünnetçiler de vardır. Ayrıca daha güneye Irak bölgesine gidildikçe kız çocuklarının sünnet edildiklerine de rastlanır. **Pirik**, ebe anlamına gelir ve Pirikler sünnet de yaparlar[123].

Bersuve'de bir hanım evine gelen bir erkeğin elini alarak tokalaşmaktan ziyade sağ omzunu öperdi.[124] Omuz

---

120 Kaynak kişi: Nadir Özdemir.
121 Kaynak kişi: Nadir Özdemir.
122 Kaynak kişi: Ahmet Turan.
123 Kaynak kişi: Nadir Özdemir.
124 Kaynak kişi: Nadir Özdemir.

öpmek daha ziyade Mevlevilik gibi bazı tarikatlarda tarikat içi ilişkilerde görülürken, bu bulgu da bizin ilk olmuştur.

Güneydoğu Anadolu'da **Dek/Deg=Hal** inanç ve uygulaması varken Bersuve'de yoktur. Deg daha ziyade Yezidiler ve Çingenelerde vardır[125] Deg, inanç ve uygulaması Zaza anadilli Türk toplumunda da yoktur.

Bersuve'de taşınması çok kolay olmayan bazı eşyalar, ekin harmanının ambara henüz taşınamamış olan bir kısım ürünleri gece **cinler** tarafından taşınıp götürülmemesi için ürünün içerisine bazı **demir** parçaları konur. Bu demirlerin ekini koruyacaklarına inanılır. Yatak denklerinin arasına, yatak yüklüğüne aynı maksatla **bıçak** konur. Bıçağın yatakların arasına girip olarda yerleşmesine ihtimal verilen bir tür cine karşı koruyucu olacağına inanılır. Bıçak türü demirlerin bereketi kaçıracağına inanılan cin türü güçlere karşı koruyuculuğuna da inanılır. Un çuvalı veya benzeri yerden un alınınca kabın ağzı açık bırakılmaz kapatıldıksak sonda üzerine keza demir konur. **Al Karısı** türü kara iyelerin yakalanabilmeleri halinde esir olarak tutulup çalıştırılabilmeleri için yakasına **kilitli iğne** takılır. Esir edilmiş al karısının elinin çok bereketli olduğu inancı da vardır.[126]

Bu toplumda bereketin sağlanılması, artması, devamlılığının sağlanılabilmesi için mal sahibinin mal sahi-

---

[125] Kaynak kişi: Nadir Özdemir.

[126] Kaynak kişi: Nadir Özdemir.

binin ilk ürünü çiğ veya pişirilmiş hali ile yakın çevreye dağıtılır. Zengin ailenin zenginliğini sağlayan mahsul ne ise ikram ondan yapılır. Bu toplumun ziyafet ikramlarında "**Sofrada Kelle**" inanç ve uygulaması yoktur[127].Sofrada Kelle inanç ve uygulamaları daha ziyade bölgedeki Çeçenler gibi Kafkasya kökenli Türk kültürlü halkların yaşamakta oldukları Kızıltepe-Mardin ve Kahramanmaraş'ta görülmektedir.[128]

Yatak yüklüklerinin bazı cinlere yataklık yaptıkları için tekin olmadıkları inancı evvelce Ağrı ve Van havalisinden tespit dilebilmiş ve fakat demirin koruyuculuğun bilinmesine rağmen[129] yatak denklerinde bıçak türü demirlerin kullanıldıkları ilk defa tespit etmiş oluyoruz.

Güvenli olduğu kabul edilen yerlerden birisi de dallarına **adak bezi** asılan **adak ağaçları**dır. Bunları altları da güvenli bulunur, gece korunması istenilen bazı taşınamayanlar bu ağaçların altına çekildiği de olur. Bu bulgu ile adak ağaçlarının bu görevi ilk defa tespit edilebilmiştir.

Bersuve bölgesinde **Kapis** diye bilinen bir kara iye vardır. Karabasan olarak biline kara iyenin bu bölgedeki ismi Kapis'tir. Bir anlatıya göre Kapis'ten canını kurtaran

---

127 Kaynak kişi: Nadir Özdemir.

128 Yaşar Kalafat, "Kızıltepe Yöresinin 'Sofrada Kelle' Geleneği ve Türk halk Kültüründe Kemiğin yeri",İ. Özcoşar, **Makalelerle Mardin III, Eğitim Kültür Edebiyat**, İstanbul, 2007, s.414-425.

129 Yaşar Kalafat, "Zile Yöresi Örnekleri ile Türk Kültürlü Halklarda **Demir** İnancı" **Tarih ve Kültürü İle Zile Sempozyumu, 09-12 Ekim 2008.**

bir kimse o gözden kaybolmadan onu takibe başlar, Kapis kaçtıkça basılan kimse onu kovalar ve kaçtıkça ardından kedi köpek yavrusu sesleri gelir[130].

Güneş ve ay tutulması ile ilgili inançlar onların kara güçler tarafından esir alındıkları veya alınmak istedikleri şeklinde algılanır. Bu güçlerin kovulup tutulan güneş ve ayın kurtarılması o habis güçlerin kovulmaları için teneke çalınır tavaya silahla ateş edilir. Güneş tutulmasına **Rojhırabi** denir.[131] Ayın ve daha ziyade güneşin iki bekçi köpeği tarafından korunduğu bunların uyumaları halinde **cingaloz** diye bilinen bir yılanın güneşi yemeğe geldiklerini, gürültü yaparak bekçilerin uyandırılmak istendiği şeklindeki inanç Türk kültür coğrafyasında çok yaygındır.[132]

Kara iyeler Türk kültürlü halklar arasında sık görülebilen farklı özellikleri ile bilinen ve değişik isimler de alabilen çok kere gözle görülemeyen, her zaman görünemeyen, herkese görünemeyen farklı şekiller de alabilerek görünen farklılıklardır halk inanmalarında bunlar bazen cin, dev, peri bazen da şeytan olarak yer alırlar. Bunlar çekinilir bunlardan açıktan bahsedilmez "iyi saatte olsunlar" gibi ifadeler kullanılır. Bunların değişik tanımlamaları bir araya getirilerek rahat anlaşılmaları sağlanılabilir. Bunların görünme şekilleri, özellikleri, korunma biçimleri

---

130 Kaynak kişi: Nadir Özdemir.

131 Kaynak kişi: Nadir Özdemir.

132 Yaşar Kalafat, "Selçuklu'dan Günümüze Türk Kültür Coğrafyasında Konya Merkezli 'Gök' İle İlgili İnançlar" **www.yasarkalafat.info.**

tespit edilerek halk kesimleri arasındaki var olan halk inanmaları kültür birliği üzerindeki perde aranılabilir. Bir taraftan kültür zenginliği artırılırken diğer taraftan ortak kültürün güç kazanması sağlanabilir.

Bersuve bölgesinde de **boş beşik** sallanmaz inancı vardır. Bu kurala uyulmamasının "iyi olmadığı" na inanılır. Kars yöresinde beşiğin, nenninin veya salıncağın sahibi olan çocuğun böyle hallerde uykusunun kaçacağına inanılır. Boş beşiğin görünmeyen bazı güçler tarafından sahiplenilebileceği boş sanılıp sallanılan beşikle bu meçhul sahibin sallanılmış olacağı gibi inançlar vardır. Bebek beşiğe konulurken ve alınırken bu engelin aşılabilmesi için muhakkak besmele çekilir. Bu güçlerin enzu besmeleden kaçtıkları inancı vardır. Beşiklere takılan dualar ve nazarlıklar beşikler boş olunca da çıkarılmazlar.

Bu yörede yaşamakta olan ve diğer Türk kültürlü halklarda da görülebilen beşik etrafında oluşmuş başka inançlar da vardır. Ulu mezarlar etrafına **sembolik beşik** veya salıncak yapıp içine taş konulmak suretiyle bebek isteminin anlatılması bu kesimde de vardır. Keza çocuğu yaşamayan veya erkek çocuğu yaşamayan anne adayları çok çocuklu annelerin kullandıkları giysilerde yararlandıkları gibi beşiklerinden de yararlanırlar[133]. İnanca göre bu tür giysi ve beşikler adeta koruyucu güçlerin himayesindedir. Korumasız olan beşik bırakılır korumalı seçilmiş olur. Bu çok bilinen uygulamalara Bersuve bölgesinden yapılan

---

[133] Kaynak kişi: Nadir Özdemir.

yeni bir tespitte ise çocuğu yaşayan annenin çocuğu yaşamayan anne adayının bebeğini bir süre için de olsa emzirmesidir[134]. Bu sütte görünmeyen cin türü kötülere karşı farklı bir koruyuculuğun olduğuna inanılır.

Bersuve bölgesinde erkek çocuğu yaşamayan aileler çocuklarına belirli bir yaşa kadar kız çocuğu intibası verecek şekilde giydirirler. Bu maksatla erkek çocuklarına entari giydirilir kulaklarına küpe takılır ve saçları uzatılır.[135] Bununla amaç erkek çocukların hayatına kast eden kara iyeyi yanıltmak çocuğun erkek olmadığına onu ikna etmektir. Eski Türk İnanç sisteminin bir uygulama biçimi olan bu inanç hala bazı bölgelerde yaşatılmaktadır.[136]

Bu toplumda **Saç Toyu, İlk Adım Toyu, Diş Toyu, Ad Toyu** gibi toylar yapılmaz[137] saç Toyu Türk kültür coğrafyasında erkek çocuğun kesilen ilk saçı münasebetiyle yapılan bir uygulamadır. Diğer toylar da keza ilk diş, ilk adım dolayısıyla yapılan aile içi saçılarla bezenmiş şenliklerdir.[138]

---

134 Kaynak kişi: Nadir Özdemir.

135 Kaynak kişi: Nadir Özdemir.

136 Yaşar Kalafat, Doğu Anadolu'da **Eski Türk İnançlarının İzleri**, Ankara, 2010,s. 270-279.

137 Yaşar Kalafat, Doğu Anadolu'da **Eski Türk İnançlarının İzleri**, Ankara, 2010, s.270-279.

138 Yaşar Kalafat, "Çorum ve Çevresi Merkezli Türk Kültürlü Halklarda Saçı", **Osmanlı'dan Cumhuriyete Çorum Sempozyumu, 23-25 Kasım 2007**, Çorum 2008, s. 1139-1149.

Bersuve bölgesinde kına Gelin Toylarında, dinî bayramlarda ve **Adaruk**'ta yakılır. Adorak **Mart Bayramı** olarak bilinir ve bu yörede Nevruz Bayramı bu ismi ile bilinmez ve uygulamaları da oldukça özeldir. Adarok mart ayının ilk Çarşamba günü kardelen çiçeğinin göründüğü gün yapılır. Bu bayramda yaşlı hanımlar sağ omuzlarına **Al** ve pembe iplik, bez veya kurdele bağlarlar. Genç kızlar yakalarına muhakkak taze bir çiçek takarlar. Adarak'da **Kap** diye bilinen **Aşık Kemiği Falı** açılır. Aşığın **çik, tok, kale, alçı** gibi aşık kemiğinin aldığı duruma mana verilir. Bunlardan çik, kemiğin oyuk kısmının yukarı gelmesi iyi karşılanmaz.

Adorak bayramında Sindi ve Goyan Aşiretlerinde gençler ellerinde sopalarla yörenin evlerini kapı kapı dolaşırlar ve evlerden yiyecek türü bir şeyler isterler. Gruplarının başında en arkada giden yaşlıca bir kimse bulunur. İsteklerine ilgisin kalan evleri taşlar duvarlarını sopalarla döverler. Kız çocuklarının da bu şekilde kendi aralarında oluşturdukları alayları olur. Bu çocuk şenlik alaylarına katılmak ve kapısına gidilecek ev seçimi için Müslüman, Hıristiyan farklı gözetilmez. Bu alayların uğramadıkları kapılar ağanın evi, varsa okul ve cami gibi dini binalardır. Toplanılan yiyecekleri erkek ve kız çocuklar kendi aralarında pişirir toplu halde yerler.[139]

Adorak bayram alayları Anadolu Türk kültür coğrafyasının sair bölgelerindeki yağmur duası için gezdirilen

---

[139] Kaynak kişi: Nadir Özdemir.

Godi Godi veya Kepçe Gelin alaylarındaki uygulamayı andırmaktadır[140]. Anadolu halk kültürü araştırmalarının kökenine gidilirken Adorak bereket merasimleri ile yağmur duası merasimleri arasındaki ilişki de irdelenebilir.

Bersuve Bölgesi toplu halk uygulamalarında bayramların paylaşılması gibi yaslar da paylaşılır. Bir Müslüman'ın ölmesi halinde mezar kazılmasından define kadar ve diğer safhalarda Yezidi, Süryani, Keldani gibi farklı inançlı olmaya bakılmaksızın halk acıyı da mutluluğu da paylaşır.

Bersuve halk inanmalarında da görünen ve görünmeyenlerin **nazar** türü zararlarına karşı korunmak ve kurtulmak için kurşun dökülür. **Kurşun dökmek**ten daha etkili olduğuna inanılan dökülen kurşunun üzerinde görünen bir yerde taşınmasıdır. Kurşun dökülen kimse çocuk ise dökülen kurşun onun göğsüne veya omzuna kilitli iğne ile asılır. Dökülen kurşunla ortaya çıkan şekil nazar veren kimseyi simgeler Saçlarına bağlanır. Saçlara takılan boncuklar daha ziyade **mavi, ak, yeşil** ve **al** gibi parlak renklerdir. **Sarı** ve **kara** renkli boncuklardan kaçılır.[141] **Mavi renkli gözler**in nazarda çok etkili olduğu fakat mavi gözlülere nazarın değmeyeceği inancı bu çevrede de çok yaygındır.[142] Mavi Yezidi inancında da özel bir yer tutar.[143]

---

[140] Yaşar Kalafat "Türk Kültür Coğrafyasında Yağmur Duası" **Yağmur Duası Kitabı**, Hazırlayan M. Sabri Koz, Kitabevi, İstanbul 2007, s. 195-225.

[141] Kaynak kişi: Nadir Özdemir.

[142] Kaynak kişi: Nadir Özdemir.

Bersuve bölgesinde bazı erkek çocukların saçları traş edilince saçın önünde veya arkasında perçem şeklinde traş edilmeyen bir kısım saç bırakılır Buna **por** denir. Porlara bir ip bağlanır ipin ucuna deliği olan para veya boncuk bağlanır.[144] Biz bu tür saçları Güney Türkistan'da Şıbırgan'da Karakalpakistan'da resimledik. Daha ziyade yaşamayan erkek çocukları bir yatıra adandığı ve onun koruması altına girdiği inancı ile ilgili olup kesilmesi 7 veya 9 yıl devam eder.[145]

Bu renklerin bölge halk kültüründe farklı yerleri vardır. Gelinin başına al, yeşil, ak sarı tüller atılır bunları sırası ve bağlanma yönleri yoktur. Süleymaniye'de yas evine kara bez bağlanır. Bölgenin genelinde **mavi, ak, yeşil** ve **al** renkler 3 gün süren yasın en ağır günlerinde giyilmezler. Eceliyle yaşlandığı hastalandığı kaza geçirdiği için ölen ile kan davası düşmanlık sonucu ölenin yas renkleri farklı olur. Düşmanlık sonucu olan ölümlerde yaslı aile muhakkak kara bağlar. Bölgede yaşamakta olan Yezidilerde kutsal renk aktır. Yezidi inançlı kadınlar kesinlikle renkli şalvar giymezler onları şalvarı **ak/beyaz** olur[146]

---

143 Kaynak kişi: Ahmet Turan.

144 Kaynak kişi: Nadir Özdemir.

145 Yaşar Kalafat "Balkan Türklerinden Örneklerle Halk İnançlarımızda Saç" **I.Uluslar arası Balkan Türkleri Sempozyumu** 28-29 Eylül 2001 **Prizren, Balkan Türkoloji Sempozyumu Bildirileri** yayına hazırlayanlar, Prof. Dr. N. Hafız, Prof. Dr. T. Hafız BAL_TAM Prizren 2006 s. 308-314; **Erciyes**, Ocak 2002 S. 301 s. 15-16,

146 Kaynak kişi: Nadir Özdemir.

Bersuve yöresinde yas merasimlerinde yüz yırtmak, saç yonmak, saç kesmek yapılan hakaretin ve duyulan acının büyüklüğünü anlatmak için yapılır. Erkekler için de bıyığın kesilmesi aynı anlama gelir.[147] Türk kültür coğrafyasında ancın büyüklüğünü gösterebilmek için yüz yırtıp sine yırtmak, saç yonmak ve kesmek, başa toprak serpmek bilinirken erkeğin bu amaçla bıyığını kestiğini ilk defa tespit ediyoruz. Bıyık kesme bıyığının yarısını kesme gibi uygulamalar daha ziyade iddialaşmalar gibi hallerde görülür.

Bu toplumda yaslı ailenin yastan çıkarılmasına imam, köyün veya mahallenin itibarlı bir kimsesinin öncülüğünde yaslı erkekler, temiz giysilerle hamama ve berbere götürülür

Kurşun dökme ile üzerlik tütsüleme veya **üzerlik** otunu nazardan koruyucu olarak evlerde iş yerlerinde bulundurma inancının coğrafyaları ortak olmakla beraber bu toplumun halk inanmaları kültüründe her nedense üzerlik bilinmemektedir.

Bu yörenin halk inanmaları kültüründe de ambar ve ahırları bazen da evleri nazardan korumak için binaların kapı başlarına **Dağ Keçisi Boynuzu** nazarlık olarak çakılır.

Nazar türü bir kem davranışta büyüdür. Yörenin halk inanmalarında da büyü yapan ve yaptıranlara doğal olarak rastlanılmaktadır. Bu büyülerden birisi de damadın

---

[147] Kaynak kişi: Nadir Özdemir.

özel gecesinde başarısız olması için bağlanılmasıdır[148]. Damat bağından korunmanın ve kurtulmanın yolları Türk kültür coğrafyasında anadil Zazaca[149], Lazca, olan Türklerde de vardır.[150]

Bağlama büyüsü yaparak başarısızlığı sağlama yöntemi kurtağzı bağlama uygulamasında da vardır. Kurtağzı bağlaması uygulaması bu yörede de bilinip yapılmaktadır. Amaç dağda bayırda kalmış evcil hayvanın kurt tarafından parçalanmasını önlemektir. Evcil hayvan çiftliğine dönünce kurdun ağzını bağlayan mutlaka açmalıdır.[151] Bağlama ve açma ilgili sureler okunarak yapılır. Çok kere bıçak açıp kapayarak nadiren de yere kazık çakarak yapılır. Bağlama yöntemlerinden birisi de ipe düğüm atmaktır. Bersuve bölgesinde kurtağzı ipe düğüm atılarak bağlanır.[152]

Bersuve'de taş yığınlarından oluşan adak yerlerine **Kêlık, Kêl, Kêlik** denir. Bunlar kutsal dağların göründüğü dikilen üst üste konularak yığılan taşlardır. Bu taşlara kimse dokunamaz. Bunlar tarlaya, harmana, yaylaya gidilirken dizilerek dikilen taşlardır.[153] Kaynak sıralanan bu

---

148 Kaynak kişi: Nadir Özdemir.

149 Kaynak kişi: Ahmet Turan.

150 Yaşar Kalafat "Güney Kafkasya Ortak Halk İnançları 'Damat / Güveybağı'" **Güney Kafkasya Halkları Dil-Tarih Kültür İlişkileri Uluslararsı Bilgi Şöleni**, Ordu Üniversitesi, Ordu.

151 Yaşar Kalafat, **Türk Kültürlü Halklarda Halk İnançları I, Türk Halk İrfanında Kurt**, Lalezar, Ankara, 2007, s. 45-55

152 Kaynak kişi: Nadir Özdemir.

153 Kaynak kişi: Nadir Özdemir.

taşların sayısı konusunda bir sınırlama olmadığı duvar gibi yükseldiklerini söylemesine rağmen bizin Karakalpakıstan[154] ve Dağıstan-Kırklar[155] tespitini yaptıklarımız 3, 5, 7, 9 gibi sayılarla sınırlı idi ve yanılmıyorsak adaktan evvel ve sonra oluşturuluyorlardı. Bizim resimlediklerimiz büyük ziyaretlerde ve bunların bulundukları mezarlıklarda idi. Mesela Türkmenistan-Aşkabat'taki Çoban Baba'dan yaptığımız tespit böyle idi. Türkmenistan'da ayrıca büyük yatırların bulundukları mekanlarda içbükey ve dışbükey dairelerden oluşan çıkıntı ve girinti şeklindeki koni yapılanmalara da keza bu tür taş yığınları ile saçı yapılıyordu.Bunlar bizim Hakasya[156] ve Altay[157]'dan resimlediğimiz, Saha'da da oldukları bilinen Bekir Deniz'in Özbekistan yaptığı bulgularda tanıtılan Ovoo'lar değillerdi. Ovoolarda kutlu bilinen mekânlara taş saçısı yapılır. Farklı bir saçı türüdür. Ovoların Güneydoğu Anadolu'da bulunduğunu Cemşit Bender[158]'in çalışmalarından biliyoruz. Bu konuyu ayrıca ele alacağız. Ovolar daha ziyade yol ayrımlarında yüksek dağ tepelerinde görülebilen ve yol iyesi için ya-

---

[154] Yaşar Kalafat, **Türk Kültürlü Halklarda Türk Halk İnançları Pir-i Türkistan Ahmet Yesevî Sultan**, Berikan yayınları, Ankara, 2088 s.1-31.

[155] Yaşar Kalafat, **Balkanlar'dan Uluğ Türkistan'a Türk Halk İnançları, VII**, Berikan, Ankara, 2007, s.382-385.

[156] Yaşar Kalafat, **Balkanlar'dan Uluğ Türkistan'a Türk Halk İnançları, III**, Berikan, Ankara, 2006, s.61-89.

[157] Yaşar Kalafat, **Balkanlar'dan Uluğ Türkistan'a Türk Halk İnançları, III**, Berikan, Ankara, 2006, s.-89-104.

[158] Cemşid Bender, **Kürt Mitolojisi I-II**, Berfin, İstanbul 1996, s.129-137.

pılmış taş saçıları olarak bilinirler. **Kêlık** ise tamamen değilse de büyük ölçüde farklı olup muhtemelen edebiyata ilk defa yansımaktadırlar.

Cudi Dağı'ndaki Kêlıklerin yapılmasına sebep olan Ulu zat **Şeyh Mustafa**'dır. Ulu zatların yüksel yerlere defnedilmeleri inancı Türk kültürlü halklarda çok yaygındır ve bu uygulamada Mutlak Olan'ın yukarıda olduğu inancının da payı vardır. Burada ayrıca **Hacica/Hatice Ziyareti** vardır. Şeyh Mustafa'yı kadın-erkek, büyük-küçük her türlü insan her tür ihtiyacı için ziyaret eder. Burada çeşitli hayırlar işlenir. Adak vesaire kurbanlar kesilir. Kesilen kurbanların etleri orada dağıtılır yenilir içilir. Bu mekânda verilen sözler muhakkak tutulur. Ziyaretçiler Allah'tan ne diliyorlarsa o isteği sembollerle anlatmaya çalışırlar. Burada yapma beşik, salıncak, araba, ev yapılır yazılı dilekler türbeye bırakılır. Türbeyi ziyarete gelenler saygılı olma adına geri dönenler türbeye sırtlarını dönmeden bir süre geri-geri giderler. Buraya muhakkak çok temiz ve çok şık giysilerle gidilir. Türbeye yalınayak değil ayaklar giyili gidilir. Türbeyi ziyarete gidenler ilkin güzergâh üzerindeki **Hz. Ali Mağarası**'nı ziyaret ederler.

Türbelerde kanlı kurbanlar ve çeşitli sadakalar şeklinde tahakkuk ettirilen **kansız kurban**lar kendi özlerlinde birer **saçı**dırlar. Bersuve aşiretinde de geçmiş bu dünyadan göçmüş bir yakınını rüyasında gören kimse birçok yerde görüldüğü gibi bir hayır işler çok kere bir sadaka verir. Bize göre bu da bir saçıdır. Düğünlerde gelinin başına serpilen para ve çerezler de keza saçıdırlar. Bu yörede bu uygu-

lamaya **ortağa berevejik** denilmektedir. Bu tanımlama hem saçıyı yapana ve hem de saçıdan istifade edenler için yapılır. Bu çevrede berejevik düğün esnasında sadece oğlan evi tarafından gelin kıza yapılmaz. Gelinin baba evinden çıkıp yeni evine giderken geçtiği eş dost komşular da berejevik yaparlar.[159] Gelin saçısının bu uygulanış biçimi ile ilk defa karşılaşılmaktadır. Bu bulgu konuyla ilgili çalışmalara zenginlik katmıştır.

Türk kültürlü halklarda çeşitli şekilleri ile görülen **Ana Hakkı, Süt Hakkı, Dayı Hakkı, Kardeş Hakkı, Yol Hakkı, Kapı Hakkı** gibi uygulamalar Bersuve bölgesinde yaşatılmaktadır. Bu yörede gelin nü kesmek **Beravjik** olarak bilinir.[160] Başlık, Mardin doğusunda **Negt** olarak ve Mardin'in batısında ise **Galın/kalın** olarak bilinir ve uygulanır.[161]

---

[159] Kaynak kişi: Nadir Özdemir.

[160] Kaynak kişi: Nadir Özdemir.

[161] Kaynak kişi: Ahmet Turan.

TÜRK KÜLTÜR COĞRAFYASINDA "DUL KARI KÜLTÜ"*

"Ay ağalar men neyledim feleğe
Ağrımaz başımı gattı keleğe
Yaz buza yerikler, kış göbeleğe
Lanet dul avradın zatına gelsin –Anonim"[162]
"Ciğer etmi dir?
Dul kadın kız mıdır?
..... insan mıdır? –Anonim"[163]

Türk Avrasya'sı olarak da bilinen, Uluğ Türkistan'dan güney-batı Asya'ya uzanan coğrafya, farklılaşabilen anadilleri ve doğma dinleri ile üzerinde tarih boyunca birlikte yaşaya gelen halklarla bir kültür coğrafyası oluşturmuştur. Bu coğrafyaya adını demografik yapıdaki yüzde dağılımları ve ortak kültürel hayata yaptıkları katkı vermiştir.

Bu coğrafyanın halk inançlarında yaşayan ve sözlü kültür verilerinden takibini yapabildiğimiz sosyo psikolojik bir yapı oluşturmuştur. Kadim dinlerin izlerini örtülü olarak taşıyan bu yapıya hulul edilemeden birçok incinmenin köklü tedavisi yapılamayacaktır. Halkın geleneksel

---

* Yaşar Kalafat, Türk Kültür Coğrafyasında "Dul Karı Kült" **VII. Lokman Hekim Tıp Tarihi ve Folklorik Tıp Günleri Mersin 11-14 Mayıs 2011.**

162 Kaynak kişi: Hacı Kadir Kadirzade-Azerbaycan.

163 Kaynak kişi: Cemal Beko, Balkanlar.

kültür kanalından beslenen boyutu ile çağdaş edinimleri ile oluşan boyutu arasında biteviye bir çelişki yaşanacak ve toplumsal tedavi, rahatsızlık göz ardı edildiği için sağlanamamış olacaktır.

Bu kültürün insanları da mensubu bulundukları semavî dinlere rağmen biraz da sosyolojinin doğal hükmü gereğince eski dinlerinin katman oluşturmuş inançlarının izlerini taşımaktadırlar. Günümüzden arkaik döneme doğru gidilebildiği nispette örneğin Eski Türk İnanç Sistemi'nde, izahları mitolojik verilerle yapılabilen **kadın kişi** ve **er kişi**nin farklı konumları vardı. Bu farklılığı Şamanizm/Kamizm gibi dinlerin mensubu olan günümüz Altay Kişi dinî yaşamında gözlemek mümkün olmaktadır. Bu bulgularla bir kısım Kafkasya, Ortadoğu ve Balkan halklarının yaşamakta oldukları din Şamanizm/Kamizm olmamasına rağmen ciddi paralellikler ve aynilikler görmek mümkün olmaktadır. **Uğurlu kişi** veya **uğursuz kişi** gibi bazı kutlu veya kutsuz olma hallerini, bu anlayış, cinsiyet farkı gözetmeden her iki kesime de mal etmiş, onlarda var olduğunu uygun görmüştür.

Örneklemek gerekir ise buluğ çağına girinceye kadar masumiyet her iki cinsiyete de tanınmış iken fala bakma, büyü bozma, rüya yorumlama konularında buluğ çağına girmemiş dişi kişi erkek kişiden daha isteye uygun bulunmuştur. Bu tür işlerle uğraşan göre, kadın kişide görünmeyeni görebilme gücünün daha fazla olduğu inancı vardır. Kıyafetnamelerde belirtildiği üzere mavi gözlü, sarı saçlı ve seyrek dişli olan kimseler sıra dışı tasnifine girer-

lerken adeta bayan olmanın farklı üstünlüğü kabul görmüştür. Buluğ çağına giriş ile yitirilen bu itibar menopoz safhasından sonra az-çok tekrar kazanılır. Mesela kutsal dağlara yönelik toplu olarak yapılan mevsimlik dinî merasimlere genç kadınlar katılamaz veya dağın en kutlu olan tepe noktasına kadar değil ancak eteklerine kadar gelebilirler. Tuva Türklerinde kadınlar kutsal su ve kutsal göllere "**suyun ruhu**"nu rahatsız etmeme adına giremezler. Anadolu Türk kültür coğrafyasında ise kız çocukları ve yaşlı kadınlar cemaatle birlikte defin merasimi için mezarlığa gidebilirken diğer yaş kesimindeki bayanlara bu imkân yaygın anlamda tanınmamıştır. Balkanlar Türk kültür coğrafyasında cemaat zikir halinde iken bazı tekelerde zikir yapılan alana kadınlar alınmazlar. Güney Kafkasya'da ise bazı zikirler kadınlı erkekli yapılırlar. Irak Türk kültür coğrafyasında muharrem ayı merasimlerinde Muharrem ayinlerine kadınlar "**Deste**" ye çıkan erkeklerden sonra konvoya katılırlar. Cemaat namazlarında da kadınlar erkeklerin arkasında saf tutarlar.

Orta Anadolu halk inançlarında bebek bekleyen anne adayının yüzü güzelleşir ise erkek çirkinleşir ise kız çocuğunun olacağına inanılır. Güzellik, sevinç erkek çocukla simgelenmiştir.

Saha Türklerinde "**Ihı Ak**" bayramında önde Şaman arkasında 7 bekâr kız onların arkasında 9 bekâr erkek güneşi karşılar. Şamanlar çok kere kadındır[164].

Halk inanışları kültüründe buluğ çağına gelebilmiş olmak bazı masumiyetlerin yitirilmiş olmaları şeklinde algılanır. Bu yaşlarda ölen çocuklara melek gözü ile bakılır. Bu inanç kız erkek bütün çocuklar için geçerlidir. Ancak bazı inanç içerikli uygulamalarda farklılık görülür. Mesela "**Yağmur Duası**" için "**Yağmur Gelini**" yapılır o ıslatılır da yağmur damadı yapılmaz[165].

Anadolu Türk kültür coğrafyasında zifaf gecesinde başarısız olsun diye damat büyü ile bağlanır ve buna "**Bağlı Damat**" denir de Gelin bağlanmaz. Tüfeği büyü ile bağlı avcının tüfeğinin bağı erkeğin değil de genç kızın iç çamaşırından geçirilir[166].

---

[164] Yaşar Kalafat, "Destani Katmanlaşma Sürecinde Türk Kültürlü Halklarda Kadın Teması İle İlgili İnançlar-Türk halk İnançlarında Kadın", **Epik Türk Anenesinde Destan, Ortak Türk Keçmişinden Ortak Türk Gelecegine , VI. Uluslar arası Folklor Konfransının Matarialları, 25-26 Kasım 2010,** Bakı 2010 s. 496-504.

[165] Yaşar Kalafat, "Destani Katmanlaşma Sürecinde Türk Kültürlü Halklarda Kadın Teması İle İlgili İnançlar-Türk halk İnançlarında Kadın", **Epik Türk Anenesinde Destan, Ortak Türk Keçmişinden Ortak Türk Gelecegine , VI. Uluslar arası Folklor Konfransının Matarialları, 25-26 Kasım 2010,** Bakı 2010 s. 496-504.

[166] Yaşar Kalafat, "Destani Katmanlaşma Sürecinde Türk Kültürlü Halklarda Kadın Teması İle İlgili İnançlar-Türk halk İnançlarında Kadın", **Epik Türk Anenesinde Destan, Ortak Türk Keçmişinden**

Su iyesinin ismi Su piri anlamında Hz. Ayşe veya Hz. Fatma'dan hareketle "**Suyun Ayşe'si**" veya "**Suyun Fatma'sı**" olarak geçer de Hz. Hasan'a veya Hz. Hüseyin'e rağmen suyun Hasan'ı Suyun Hüseyin'i inancı yoktur[167].

Kadın tanımlamalarındaki "**Eksik Etek**", "**Kazık Düşmanı**", "**Çocukların Anası**", **Ev Sahibi**", "**Kül Döken**" Eski inanç sistemindeki gerçek anlamımdan sapmış, anlam kaymasına uğramış, analıkla, bereketle, od kültü ile ilgili tanımlamalardır[168].

Diğer taraftan hanımların özel hallerinde bereketle ilgili işlemler yapması mesela hamur mayalaması istenilmez. Bu teşhisi çok sayıda değişik örneklerle açıklamak zor değildir. Kadın kişi için belirlenen yer, kadın kişinin özel hallerinde ona uygun görülen konum ve nihayet bu genel hükümlerin yanı sıra kadın kişi için başka belirlemeler de yapılmıştır. Hamur yamayamadan böyle hallerinde men edilen kadın kişinin bu sınırlandırılmasının al-

---

Ortak Türk Gelecegine , VI. Uluslar arası Folklor Konfransının Matarialları, 25-26 Kasım 2010, Bakı 2010 s. 496-504.

[167] Yaşar Kalafat, "Destani Katmanlaşma Sürecinde Türk Kültürlü Halklarda Kadın Teması İle İlgili İnançlar-Türk halk İnançlarında Kadın", **Epik Türk Anenesinde Destan, Ortak Türk Keçmişinden Ortak Türk Gelecegine, VI. Uluslar arası Folklor Konfransının Matarialları, 25-26 Kasım 2010,** Bakı 2010 s. 496-504.

[168] Yaşar Kalafat, "Destani Katmanlaşma Sürecinde Türk Kültürlü Halklarda Kadın Teması İle İlgili İnançlar-Türk halk İnançlarında Kadın", **Epik Türk Anenesinde Destan, Ortak Türk Keçmişinden Ortak Türk Gelecegine , VI. Uluslar arası Folklor Konfransının Matarialları, 25-26 Kasım 2010,** Bakı 2010 s. 496-504.

tında "**üreme**" objesi aranabilir. Uygulama sadece hamur mayalamadan men etmekle sınırlı değildir. Mayalanmak suretiyle artması bereketlenmesi istenilen yoğurt, sirke ve benzerleri için de bu kayıt konulmuştur. Adeta kadınlardaki bu dönem ile mayalanma arasında bir ilişki kurulmuştur. Açıklamaya yardımcı olmak adına şu da söylenebilir. Her türlü mayada olduğu gibi yumurta türü üremeyle ilgili nesneler gün battıktan sonra eşikten dışarı çıkarılmaz, komşuya bir şekilde verilmez evin bereketinin kaçacağına inanılır. Günün bu saati için "**Şer Vakti**" denir.

Çok çocuk yapabilmiş ana, çocukları yaşayabilen ana farklı itibar görmüştür. Çocuklarının büyük çoğunluğu erkek olan kadın kişide farklı, daha ulu bir kutun olduğuna inanılır. Bu kutlu hal onun eline, nefesine, giysisine, kullandığı beşik türü eşyalarına da sindiği inancından hareketle onlara sahibi olan kadından hareketle farklı mistik bir anlam yüklenilmiştir. Bu kuttan mahrum anne adayları bu tür kutlu annelerin mesela beşiklerini yaşamayan erkek çocukları için onların yaşamaları dileğiyle kullanırlar. Bu kut çok çocuklu babada değil de annede aranılır ve bu gücün onda olduğuna inanılır. Bu konu da keza halk inanmalarından hareketle ayrıntılı örneklenebilir.

Azerbaycan Türk kültür coğrafyasında çok çocuk annesi olmuş kadın, çocuğu olmayan kadının başına çocuk dileği ile "semeni" döker. Semeni helvası, buğdayı abdestli hanıma sulatılan aziz bir yiyecektir[169].

---

[169] Kaynak kişi: Türkan Kadızade, 24 Kasım 210 Van.

Çocuksuz aile "Kör Ocak" olarak bilinirken, sorumluluk daha ziyade kadın kişide aranır ve böyle tipler "Kısır" olarak bilinirken kırsan kesimde çocuksuz kadından söz edilirken hayvanlardan bahsedildiğinde olduğu gibi söze özür dilenerek başlanır, "afedersiniz kısır" dır, denir.

Eli bereketli olma noktasında er kişi ve kadın kişinin esnaftan siftah etmesinde bir farklılık aranmaz. Ancak gelinin elinin bereketli olması için özel uygulamalar vardır. Onun bereketini tespit için bazı testler yapılırken damat için böyle bir uygulama pek yoktur. Muhtemelen bu uygulama gelin aileye yeni ilave olmuş bir fert olduğundandır. Günün ilk saatlerinde bilhassa işe gidilirken "uğursuz kimse" ile karşılaşılmaz istenilmez iken bu kaçınma bilhassa kırsal kesimde kadın kişi için daha katı uygulanılır. Kuzey Kafkasya'da ve Anadolu'nun bazı kesimlerinde erkeklerin işe gitme saatlerinde kadınların dışarı çıkmaları, erkeklerle karşılaşmamaları ve bilhassa yollarını kesmemeleri istenirdi. **Yol kesmek**, Yan istikamette önünden geçmek olarak bilinir ve böyle hallerde kadın kişi erkek olana yol verirdi.

Gelinin, gelin olduğu gece ve doğum sancıları anında yapacağı duanın kabul olacağı şeklinde bir inanç vardır. Damat için böyle bir ayrıcalığın olduğu duyulmamıştır. Ancak, Dede Korkut kültür coğrafyasında, Anadolu'nun doğu kesimlerinde **"Bey Lokması"** inancı vardır. Bu noktada bey zenginlik, nüfus sahibi olma türünden olmayıp doğuştan kut bulmuş olmakla izah edilir. Böylesi beylerin yemek üzere olduğu lokmanın evlenmesi gecikmiş kızlar

tarafından yenilmesi halinde kısmetlerinin açılacağı inancı vardır. Bey lokmasında, çok çocuklu annenin beşiğinde olduğu gibi bir hikmet aranır.

Türk halk tefekkürünün arka planına dair özel bilgi verdikten sonra Dul kadın'a gelince adeta bilhassa kırsal kesimde lanetlenmiş kabul edilir, öyle kabul görürdü. Sözlü kültürün özlü sözlerinde, tekerlemelerinde alkış ve kargışlarında bu teşhisi rahatlıkla örnekleyebilirsiniz. Bu tanımlama Azerbaycan Türk kültür coğrafyasında "**Dul Avrat**" olarak bilinir. Ondaki kutsuzluğun, uğursuzluğun temas halindeki yakın uzak çevresine zarar vereceği inancı olduğunu gösteren çok sayıda inanma örneği vardır. Örnekler arasında kız istemeğe bu tür hanımlar götürülmezler. Bunların "Gelin **Yengesi**" olması istenilmez. "**Gelin Kınası**"nı bunların karıştırması uygun bulunmaz. Bu örnekleri hayatın diğer kesimlerinden de vermek mümkündür Bu inancın derinliklerinde adeta o kimse eşini yitirmekle cezayı hak edecek bir konuda düşmüş ve cezalandırılmıştır. Onun üzerindeki cezalı yaftası onu musibetli durumuna sokmuştur ve onun bu hali adeta bulaşıcıdır. Ona o cezayı veren ondan sakınılmasını da istemiş olmaktadır. Kutlu kişinin kutunun hayrına inanıldığı gibi kutsuz kişinin de bu hali ile şerrine inanılır.

Dul kadın, gelin görmesine, nişanlarda yüzük akmaya, kıs istenmesine gönderilmez götürülmez. Dul hanımlara "**Baş Yiyen**" denir ve ölmüş eşinden adeta sorumlu tutulur.

"Ağırlığım uğurluğum
Göyde uçan kuşlara
Gayalara dalara
Söylegen avratlara

Düşmenlere yadlara
Çemendeki otlara
Ersizlere dullara
Ahıp geden sulara[170].

Azerbaycan Türk kültür coğrafyasında, Nevruz/Yenigün Bayramında ateşin üzerinden olduğu gibi suyun üzerinden de niyet tutularak iyi dileklerle atlanılır. Bu esnada yapılan alkışlarda musibetlerin dağlara, taşlara, düşmanlara, boşboğaz ve dul arvatlara /avratlara akıp giden kötülükleri paklayacak sulara gitmesi istenirken, dul kadınlar düşmanlar ve paklanmaya muhtaçlar arasında düşünülmüştür

Dul kadın kültünün tekin olmayan içeriği özlü kültüre de yansımıştır. Dul karı oğlu tanımı toplumda ipsiz sapsız takımı için ve fakat aynı zamanda olumsuz şartları lehine çevirebilen, olmadık şartlarda başarı kazanabilen, sürpriz dirençler gösterebilen tipler için de kullanılır. Zülkadir Oğullarının Dulkadir Oğullar olarak da bilindiği bir yana[171] Kaşkayi Türklerinin 20. yy. destanı bir

---

[170] Azad Nebiyev, **Nağmeler, İnançlar, Alkışlar,** Bakû, 1988.

[171] İ.H.Uzunçarşılı, **Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu-Karakoyunlu Devletleri,** Türk Tarih kurumu, Ankara, 1998, s. 169-175; Erdoğan Merçil, **Müslüman Türk Devletleri Tarihi,** İstanbul, 1985, s.292-

Dulkadınoğulları destanıdır.[172] Bizim üzerinde durduğumuz anlamı ile az-çok bağlantılı olan bu tanımın da derinliklerinde Dulluğun halk inanmalarında makbul bir yerinin olmadığı, ondan kaçınıldığı ve onun horlandığı anlamıdır.

294; Osman Turan, **Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi**, İstanbul, 1972.

[172] 1942-1943 yıllarında İran Pehlevi yönetimi Kaşkayi Türklerinin Yaylak-Kışlak tarzındaki yaşam biçimlerine silahlı müdahale ile mani olmak isteyince İran Yönetimi onları farklı bölgelerde dağınık iskâna zorlayınca Kaşkayiler baş kaldırdılar. Liderleri Sovla'd-devle ölünce oğlu Nesip Han küçük yaşta annesi Hanım Bibi yönetiminde Dulkadınoğlu lakabı ile yönetime geçer.

AĞRI SÖZLÜ KÜLTÜRÜNDEN KIRINTLILAR

(Hasenanlılar-İlyalılar-Ahıskalılar-Karapapaklar)*

GİRİŞ

Bu çalışma, 12–14 Ekim 2010 tarihleri arasında Ağrı'da yapılan "III. Uluslar arası Ağrı Dağı ve Nuh'un Gemisi Sempozyumu" münasebetiyle Ağrı ve yakın çevresinde yüzeysel alan çalışması şekliyle yapılabilmiştir. Çalışmamızda, Hasananlı ve Elya/İlya aşiretleri ile Ahıskalılar ve Karapapaklar isimli toplumlar üzerinde çalışılabilmiş, hayatın geçiş dönemlerinden doğum, evlilik ve ölüm safhalarından inanmalar dair bilgiler derlenilebilmiştir. Edinilen yeni ve eski bulgulardan kült oluştur olanların evvelce yapılmış çalışmalardaki yerlerine işaret edilmiştir.

METİN

Ağrı'da başlık parası ana dili farklılıklarına bakılmaksızın tün halkın geleneklerinde vardır. Ere kaçan kız anadili Türkçe olan ve Ahıska Türkü bilinen ve Kars'ta Bezbaş olarak tanınan halk arasında kan davası sebebi ol-

---

* Yaşar Kalafat,"Ağrı Sözlü Kültüründen Kırıntılar", **Erciyes,** Şubat, 2011, S. 398, s. 22-27.

maz kız kaçtığı erkeğe verilir. Bu toplumda **kan davası** pek yaygın değildir.[173] **Berdel** usulü evlilik çevre köylerin halkında var. Ancak bu köyde yoktur. Ölen ağabeyinin eşi ile evlenmek levarant yöntemi ile ailenin devamı uygulamasına rastlanılır. Buradaki zihniyet "ağabeyimin eşi benim namusundur, evimizden ocağımızdan dışarı çıkmasın, başka bir erkeğin yatağına girmesin" şeklindedir.[174]

Sünni Hanefi olan bu toplumda Şii inançlı Müslüman kesimle evlilikler yoluyla akrabalık kurulmaz. Onlara kız verip almazlar.[175] Ağrı'da yaşamakta olan Ahıska Türkleri de kızlarını Şii İnançlı Müslüman kesime gelin olarak vermezler. Bu toplum geçmişte anadili Kürtçe olan Türk kesimle de evlilikler yoluyla akrabalıktan kaçınırdı. Şimdilerde bu uygulama kalkmıştır. Bu toplumda da bölgenin diğer toplum kesimleri gibi çift eşlilik vardır. Kocaya kaçan kız af edilir. Kan davası çok sınırlıdır. Bu toplumda da kardeşlerden büyük olan evde iken o üzülmesin diye küçük kız ere verilmez[176]

Sünni Şafii İnancı ana dili Kürtçe olan Elya/İlya aşiretinde bölgenin birçok aşiretinde olduğu gibi gelin kaynanasının yanında konuşmaz. Ağlayan bebeğini sustur-

---

[173] Kaynak kişi: İbrahim Ağa, Ağrı'nın eski ismi Yekmal olan 93 haneli Çukur Çayır köyünden, 62 yaşında emekli bir kimse. Bu köyün halkı ve bu şahıs geçmişte Yüzbaşı Tiknizli Dervişağa'nın komutasında Hamidiye Alaylarında Kars'tan gelerek görev almışlar.

[174] Kaynak kişi: a.g.ş.

[175] Kaynak kişi: İbrahim Ağa.

[176] Kaynak kişi: Godi Ana.

mak için dahi olsa kayınpederinin yanına kucağına almaz onunla ilgilenmez. Bebeğin ve kayınpederin bulunduğu odadan başka birisi bebeği annesine, annesinin bulunduğu yere getirmesi gerektiğine inanılır.[177] Bu inanç ve uygulaması Yaşmaklanmak uygulamasından tamamen farklı değildir.

Ağrı'daki Karapapaklarda kız ere verilirken kardeş çocuklarının niyetleri sorulur ancak bazı toplumlarda olduğu gibi amcaoğlu'nun adaylar arasında önceliği yoktur. Bu toplumda da yakın evlilik vaıdır. Ölen ağabeyini dul eşi, kaynı tarafından alınır, evlenebilirler. Keza **al değişik** olarak bilinen karşılıklı kız kardeşlerin değiş tokuşu tarzında evlilik de olur.[178]

Hasanan aşiretinde geçmişte birkaç yetişkin kız çocuğu olan aile evlenme yaşı gelmiş ablası var iken ondan küçük kızının kısmeti çıkmış ise onu evlendirmez görücülere olumlu cevap vermezdi. Olumlu cevap verilmesi ablasına karşı yapılmış haksızlık olarak algılar "ablasının bir kusuru olduğu için onun istenmediği" şeklinde bir kanaate yol açarak kısmetinin kesilmesine sebep olduğu düşüncesini doğuracağı için ailenin büyükleri bundan kaçınırlardı.[179] Bu anlayış bir dönem Anadolu kültür coğrafyasında

---

177 Kaynak kişi: Godi Ana, (Godi Korhan).

178 Kaynak kişi: İbrahim Yıldırım, Karapapak Türklerinde, 79 yaşında, İlkokul mezunu, Ağrı'nın Küpkıran köyünde yaşamaktadır.

179 Kaynak kişi: Kerem Karakurt, (Karabulut) Anadilleri Kürtçe olan Hasanan/Hasananlı Türk aşiretinden 62 yaşında Ağrı'da yaşamakta ve çiftçi olan bir kimsedir.

çok yaygın iken, büyük şehirlerde bilhassa yüksek eğitim almış kesim arasında itibarını yitirmeğe başlamıştır.

Karapapaklarda hayır iş, düğün türü şenliklerin daveti saçı ile duyurulur ve buna **namer** denir. Namer mendil, çorap türü hediyelerle yapılır. Batı Anadolu'daki **okundu**nun yerini bu toplumda davetiye olarak namer almıştır.[180]

Çukur Çayır/Yek Mal köyünde gelinin başında ekmek dolandırılır bu ekmek muhtaç birisine verilir. Böylece gelin için sadaka verilmiş, hayır işlenilmiş olunur. Buna "**Başında ekmek dolandırma**" denir.[181] Bu toplumda da kültür coğrafyasının diğer halklarının büyük çoğunluğunda olduğu gibi **adak kurbanı** kesen kimse bu kurbanın etinden kendisi yiyemez. Muhakkak tatmak istiyor ise hayır işleme ve şükür ifadesi olan adak kurban etinden satın almak zorundadır.[182] Halk inanmalarında niyetlenme ile sahiplenme inançları arasında bir bağ vardır. Adak kurban neye niyetlenilmiş ise o kurbanın sahibi artık belirlenmiştir.[183]

Elya/İlya aşiretinde çocukların başına **sıcak ekmek** kırılır. Bu uygulamadaki amaç çocukları nazar ve benzeri belalardan korumaktır. Başına sıcak ekmek kırılan kimse-

---

180 Kaynak kişi: İbrahim Yıldırım.

181 Kaynak kişi: İbrahim Ağa

182 Kaynak kişi: İbrahim Ağa

183 Yaşar Kalafat, "Kocaeli ve Çevresi Örnekleri İle Türk Halk İnançlarında Adanmışlık/Sahiplilik" **I.Kocaeli ve Çevresi Kültür Sempozyumu, Kocaeli 20-22 Nisan 2006.**

nin **7 beladan** korunduğuna inanılır.[184] başına ekmek dolandırma başına ekmek kırma uygulamaları aynı inancın tezahürleridir.. Bu uygulama kuzey ve Güney Azerbaycan Kültür coğrafyasında da çok yaygındır.[185]

Elya/İlya aşiretinde ölen bir kimse için de ölümünden sonra kurban kesilebilir. 7 çocuğu olan bir kimsenin ölümünden sonra bunlar tarafından **7 kurbanın** kesildiği anlatılırdı.[186] Bize göre bu uygulama da hayır hasenat içeriklidir.

Hasananlı aşiretinde çocuk sayısı giderek her nesilde biraz daha azalmaktadır. Dedenin kuşağında 8 olan çocuk sayısı babanın kuşağında 5'e düşmüş ve şimdilerde torunun kuşağında ise 1-2 çocuk sahibi olunmaktadır. Bu duruma eğitim, ekonomik faktörler tesir ederken bir önemli faktör de sezaryenle yapılan doğumların hanımlarda analık yeteneğini olumsuz etkilemesidir. Eskiden doğumlar evde olurdu ve bereketi vardı[187].

Geçmişte çocuk bezinden tutun da çocuk pudrasına kadar çok farklı hazırlanırdı. Çocuğun altına verilen toprak tandırda güvecin içinde yakılarak mikrobu öldürülürdü. Çocuk bezi olarak kara bezler olurdu bunlar günde

---

184 Kaynak kişi: Godi Ana.

185 Yaşar Kalafat, "Van Çevresi Örnekleri İle Türk Kültür Coğrafyasında Ekmek (Nan) Kültürü" **II. Uluslar arası Doğu Anadolu Bölgesi Geleneksel Mutfak Kültürü ve Van Yemekleri Sempozyumu 23-26 Kasım 2010, Van.**

186 Kaynak kişi: Godi Ana.

187 Kaynak kişi: Kerem Karakurt.

3 defa değiştirilir yıkanıp sıcak sobada kurutulur kullanılırdı. Toprak mikrobu öldürür hastalığı önlerdi. Bebeği olan aile sırf bu iş için her yıl kapısına bir kamyon toprak döktürürdü.[188]

Hasanan aşiretinde hamile anne adayının doğuracağı **bebeğin cinsiyetini** tahmin için bazı yöntemler izlenir. Bunlardan oğlan anasının doğum sancısı uzun sürer kız anasınınki ise kısa sürer inancı vardır. Başka bir tahmin yönteminde de haşlanıp pişirilmiş koyun kellesi ağız kısmından ayrılır. Bunlardan sağ çene bir anne adayı geline sol çene de diğer bebek bekleyen geline verilir. Bunlardan kemiğin baş kısmında et olan çene kemiğini alan gelinin kız ve diğerinin ise erkek çocuk annesi olacağına inanılır.[189] Bu bir nevi **kemik falıdır**. Ve yörede oldukça yaygındır.[190]

Çukurçayır/Yekmal köyünde doğacak bebeğin cinsiyetini tahmin için anne adayının yüzüne bakılır annenin yüzü güzelleşmiş ise oğlunun çillenmiş ise kızının olacağına inanılır. Ayrıca annenin göbek kısmına bakılır. Erkek çocuğu olacak anne adayının karın kısmının dik durduğuna kız annesinin karnının ise sarktığına inanılır.[191]

---

[188] Kaynak kişi: a.g.ş.

[189] Kaynak kişi: a.g.ş.

[190] Yaşar Kalafat,"Kızıltepe Yöresinin Sofrada Kelle Geleneği ve Türk Halk Kültüründeki Yeri", **I. Uluslararası Mardin Tarihi Sempozyumu, (Mardin, 26-28 Mayıs 2006).**

[191] Kaynak kişi: İbrahim Ağa.

Elya/İlya aşiretinde çocuğu olmayan, çocuğu yaşamayan, erkek çocuğu olmayan anne adayları, kısmetinin açılmasını isteyen genç kızlar, sıla yolu bekleyen yavuklular hastasına şifa dileyenler **Hani Baba'ya Âşık Dede'ye, Feyra Ziyareti, Aşağı Pamuktaş Ziyareti** gibi kutlu mekânlara giderler. Bu ziyaretlerde orada yatan zattan değil dilekler Allah'tan istenir. Bu ziyaretlere haftanın belirli bir gününde gidilenler olduğu gibi haftanın her günü gidilenler de vardır. Bu ziyaretlere gidenler oraya para bırakırlar çerez türü şeyleri orada dağıtırlar. Orada koyun kesilir ve kesilen hayvanın eti oradaki fakirlere bırakılır.[192] Efsanesi ile bilinen ulu zatlar anlatılırken **Muhammed Fettah** ile **Şeyh Zeynelabidin** ile ilgili olanlar geniş yer tutar. Bunlar için "ağzı eğri giden ağzı düz gelir" denir. Daha ziyade akıl hastaları, felçliler tarafından ziyaret edilirler, Bunlar gönül işleri sevda gibi konularına bakmazlar.

Bu aşirette niyet inancı çok kuvvetlidir. Evinin eşiğinden dışarı çıkan kimse hocaya, türbeye veya başka bir hayırlı şeye niyetlenerek yönelmiş ise, 3 adım atmış ise o kişi o hayrı yapmış gibi olur.[193] Yüksek tasavvufun derin izlerini halk sofizminde bulmak zor değildir.

Elya/İlya aşireti halkının bölgenin diğer bir kısım halkı gibi türbe ziyaretinde türbenin etrafında **tavaf** edercesine döndükleri olur. Bu dönüş çok kere üç defa ile sınırlıdır. Tavaf esnasında tavaf yapanlar kendileri ile birlik-

---

[192] Kaynak kişi: Godi Ana.

[193] Kaynak kişi: Godi Ana.

te adanılan koç veya benzeri hayvanı dolandırmazlar. Bu ziyaretler içerisinde bazı bölgelerimizde örnekleri görülebilen gece orada yatılarak şifa umulan ziyaret türü yoktur.[194] Tavaf inanç ve uygulamasının oldukça geniş bir inanç coğrafyası vardır. Göktürk dönemi Yuğ merasimlerinde, hakanların ölümünde atları ile mezarın etrafında yas naraları atarak hızla dönüyor ve yüzlerinden kan akıtabiliyorlardı[195]

Yayladan dönen halk Âşık Dede ziyaretine gider. Ünlü Elya/İlya ziyaretlerinden birisi de **Kızıl Ziyaret**'tir. Bu ziyaretlere geçmişte **çaput bağlama** vardı ama şimdilerde bu uygulama terk edildi, artık bağlanmamaktadır. Bunlardan Hanê/Hani Baba'nın türbe duvarına niyet tutulur taş yapıştırılır. İnanca göre niyeti olanın taşı türbenin duvarına yapışırmış.[196] Niyet Taşı yapıştırma inancı kültür coğrafyamızda yakın geçmişte daha yaygındı.[197]

Ziyaret Halı veya Türbe-Beni inancı Elya/İlya aşiretinde de vardır. İnanca göre türbeye giden kimsenin kaşı-

---

194 Kaynak kişi: Godi Ana.

195 Yaşar Kalafat, **Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançları İzleri,** Ankara 2010, s. 437-438 6. Bsk. Ankara Berikan yayınlar; Yaşar Kalafat, "Diyarbakır ve Çevresi Örnekleri İle Halk İnançlarında Tavaf/Dönme" **Osmanlı'dan Cumhuriyete Diyarbakır**, editörler Bahaeddin Yıldız-Kerstin Tomenendal, T.C. Diyarbakır Valiliği, Ankara 2008, s. 453-463.

196 Kaynak kişi: Godi Ana.

197 Yaşar Kalafat, "Ağrı Dağı ve Yakın Çevresi Örnekleri İle Türk Kültürlü halklarda Taş Kültü" **III. Uluslar arası Ağrı Dağı ve Nuh'un Gemisi Sempozyumu, 12-14 Ekim 2010 Ağrı.**

nan yerine hiç dokunmaması gerekir, dokunması halinde dokunulan yerde hal/ben/leke oluşacağına inanılır ve buna **Ziyaret Halı/Türbe Beni** denir. Hal, Kürtçede de haldır.[198]

Rüyasında ziyaret yeri görmek, o ziyaretin rüya sahibi tarafından ziyaret edilmesi anlamına gelir Bu hal "mübarek rüyama girdi" şeklinde anlatılır. Rüyasında ölmüş bir yakının gören kimse o yakının ruhuna bir hayır işleyip göndermek zorundadır. Rüyasında evinin direğini yıkılmış gören bir hanımın çok geçmeden eşinin öldüğüne şahit olunmuştur.[199] Bu inanç Türk kültürlü halklarda çok yaygındır.[200]

Bu aşirette **rüya**da at görmek murat, koç-koyun görmek melek bereket anlamına gelir. Bunlar için "Ağzı var dili yok" denir. Köpek gıybet dedikodu anlamına gelir. Su aydınlıktır. İplik yol, yolculuk anlamına gelir. Halı sıkıntı anlamındadır. Halı dokunurken o sıkıştırılır. Ayakkabı da keza sıkıntı anlamındadır. Renklerden rüyada kara, ak, yeşil iyi sayılır. Güneş ve ay nurdurlar hayır alameti olarak kabul edilirler. Buğday, un rızk berekettir. Rüyada saçı dökülmüş görmek hastalık işareti olarak algılanır. Sıkıntılı rüya gören kimse bir parça ekmeğin üzerine azıcık tuz koyup onu köpeğe verir.[201]

---

198 Kaynak kişi: Godi Ana.

199 Kaynak kişi: Godi Ana.

200 Sedat Veyis **Örnek, Anadolu Folklorunda Ölüm Yas**, Ankara, 1971.

201 Kaynak kişi: Godi Ana.

Ağrı Karapapaklarında **düğün bayrağı** oğlan evinden çıkar ve kız evine getirilir. Kız evinden **Gelin Alayı** ile birlikte tekrar oğlan evine götürülür. **Ergen Başı** veya **Gençler Başı** olarak bilinen görevli damadı zifafa sırtına vurarak sokar.[202]

Ağrı'da yaşamakta olan halklardan ana dili farklılığına bakılmaksızın tümünde **aşermek** vardır. Aşeren anne adayının canının çektiği yiyecek temin edilmelidir. Temin edilmesi çok sevap ilgisiz kalınması ise çok günah olarak kabul edilir. Aşerdiği yiyeceği yiyemeyen annenin kendisine ve bebeğine zarar geleceğine inanılır.[203] Aşermek/Yeriklemek Türk kültürlü halklarda çok yaygındır.[204]

Yaşmaklanmak Ağrı'daki Karapapak Türklerinde de vardır. Bu uygulama gelinler için ölünceye kadar devam eder.[205]

Ağrı Karapapaklarda ana dili Kürtçe olan Türklerden tamamen farklı olarak başlık parası nadiren alınır. Bu toplumda başlık parası "**Süt hakkı**" olarak geçer.[206] Süt

---

[202] Kaynak kişi: İbrahim Yıldırım.

[203] Kaynak kişi: İbrahim Yıldırım.

[204] Yaşar Kalafat "Sivas Yöresi Örnekleri İle Türk Halk İnançlarında Aşermek / Yeriklemek" **Türklük Bilimi Araştırmaları** 2002 S. 10 s. 169-173.

[205] Kaynak kişi: İbrahim Yıldırım.

[206] Kaynak kişi: İbrahim Yıldırım.

hakkı, **Analık hakkı, Ana yolu** gibi isimlerle de bilir ve yaygın bir uygulama olanı bulan bir inançtır.[207]

Elya/ilya aşiretinde dünyaya yeni gelmiş bebek ilk günü ezan ve gametlerle karşılanır. Çocuğa ismini erkek tarafı koyar. Çocuğun bir yatır ziyaretinden sonra dünyaya geldiğine inanılıyor ise çocuğa o yatırın ismi verilir.[208] Çocuğa, götürüldüğü yatırın ismini vermek çocuğun o yatırın koruması altına girdiği inancı ile ilgidir ve sık rastlanır.[209]

Hasanan aşireti halk inanmalarına göre yeni doğmuş bebek **kalburun** üzerine altı gün kalır. Bununla amaç bebeğin altılar tarafından vurulmasını önlemektir. Buna **"Şeşek Vurması"** denir ve Şeşek vurgunundan korunmak gerektiğine inanılır, **şeşek** bir nevi görünmeyen kara güçtür.[210]

Bu aşirette bebek büyüğünce çiftle çubukla ünsiyet kesp betsin diye göbeğinin parçası kıra ve koma bırakılır, gömülür. Böylece koyunları daha rahat tanıyacağına inanılır.[211] Elya/İlya aşiretinde ise bebeğin **göbek parçası** ahıra, koma ve okula bırakılır veya gömülür.[212] Göbek bağı-

---

[207] Yaşar Kalafat, **Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançları İzleri,** Ankara 2010, s. 290-295 6. Bsk. Ankara Berikan yayınlar.

[208] Kaynak kişi: Godi Ana.

[209] Yaşar Kalafat "Dedem Korkut Kültür Ellerinde Adlanma" **Prof Dr. Ahmet Bican Ercilasun Armağanı**, Ağ Çağ, Ankara 2008, s.520-541.

[210] Kaynak kişi: **a.g.ş.**

[211] Kaynak kişi: a.g.ş.

[212] Kaynak kişi: Godi Ana.

nın gömüldüğü okul, cami, resmi kurum gibi yerlerle, o çocuğun büyüğünce seçeceği meslek arasında bağ kuracağı inancı çok yaygındır.[213] Van ve Ağrı gibi hayvancılığın yaygın olduğu bölgelerde ahır ve kom duvarları seçilen mekân bakımından ağırlık kazanmaktadır. Bizce bu nokta oldukça önemlidir. Hatta bazı ninnilerde hayvan sesinin çıkarılması, bazı çocuk oyunlarının ve masalların çiftlik hayvanları ağırlıklı olmaları, bizi bir dönemin bazı ongunlarını düşünmeğe sevk etmektedir. Sibirya Şamanlarının ayin türkülerinde tabiat sesleri ile birlikte muayyen hayvanların seslerini de çıkarmaları üzerinde durulan hususlardan tamamen farklı bir husus değildir. Doğu Karadeniz'de Kırgızistan'da olduğu gibi ahırdaki hayvanını nazlatan çiftçinin o hayvanın özel sesini çıkararak ona yanaştığını biliyoruz.

Hasananlı aşiretinde de yabanda kalan evcil hayvanın kurt tarafından parçalanmaması için onun ağzı **kurtağzı** bağlanır. Bunun için ilgili sure **7 defa** okunur. Her okunuşunda **ipe** bir düğüm atılır. Böylece kurtağzı bağlanmış çiftliğin koyun türü hayvanı parçalanmamış olur. Hayvan ahırına salimen geldikten sonra kurdu ağzı usulünce açılarak aç kalıp ölmemesi önlenilir. İnanca göre onun da rızkına ulaşmaya hakkı vardır. Kısmetine mani olunmamalıdır, inancı vardır.[214]

---

[213] Yaşar Kalafat, **Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançları İzleri,** Ankara 2010, s. 290-295 6. Bsk. Ankara Berikan yayınlar.

[214] Kaynak kişi: Kerem Karakurt.

Bu aşirette de bebeğin ve annesinin **Yarı Kırkı** ve **Kırkı** çıkarılır. Her iki uygulamada da banyo sularına 20 ve 40 adet buğday konur. Kırk suları bebek ve annenin başlarından dökülürken diğer canlılarla bebek ve annenin kırkları karışması diye "Yılanın kırkı yılana, ineğin kırkı ineğe oğlumun veya balamın kırkı da balama" gibi denir.[215] Kırkların karışması bebeklerde çok zayıflama ve cılız olma şeklinde görülür. Başka bir bebeğin veya hayvan yavrusunun kırkının basması hali "**üzerine kırk gelmiş**" olma şeklinde ifade edilir. Kırk basması rahatsızlığının tedavisi için mum veya gümüş eritilir. Hasta olan şahsın baş hizasından itibaren yukardan aşağıya içinde su bulunan bir kaba bu eriyik dökülür. Husule gelen şekil bir şeye benzetilir ve o şekildeki canlının kırkının bastığına hükmedilir.[216]

Elya/ilya aşiretinde kırkı çıkmamış bir kız bebek ile kırkı çıkmamış bir erkek bebek bir araya gelirlerse taraflardan anneler kırk basmasının önünü almak için önce konuşmaya çalışırlar. Konuşmada sonraya kalanın basılacağına inanılır. Basılmış bebeğin çiroz kalacağı gelişemeyeceğine inanılır. Basılan çocuğun baskından kurtulması için teşik, balmumu su ve **kalbur** kullanılır. Eritilen bal mumu teşiğin deliğinden basılan çocuğun altına gelecek şekilde içinde su bulunan leğene dökülür. Burada oluşan şekilden basan gücün kime ait olduğu anlaşılmaya çalışılır.

---

[215] Kaynak kişi: a.g.ş.

[216] Kaynak kişi: a.g.ş.

Bu esnada bebek beşiktedir.[217] Mum ve kurşun dökülmesinde kalbur ve teşiğin kullanılması, gerekçesi bilinmese de Erzurum halk inançları kültüründe de vardır

Elya/İlya Aşiretinde Ananın ve bebeğin kırkı çıkarılacağı zaman **teberrük tası** kullanılır. Kırk suyuna bu tas kırk defa batırılır her defasında kırklanan şahısın üzerine serpilir. Bu esnada, "kırk gitti kendine çocuk kaldı kendime" denir. **Kırk Suyu** herhangi bir yere değil bir ağacın dibine köküne dökülür.[218] İlya/Elya aşiretinde varlıklı aileler malın davarın bereketi kaçmasın diye onları alenen saymaz sayını net olarak olur olmaz kimselere söylemez. Bu tür varlıkların nazardan korunması ve kurtulması için üzeri ayet yazılı **teberrük tası** ile koyunların üzerine kaynak suyu serpilir. Onlara bu sudan içirilir. Bu tasın Kürtçe ismi **tas-ı tebruk**'tür. Bu tasla korkan kimselere su da içirilerek korkusunun gitmesi amaçlanır. Koyun Sürüsünü nazardan korumak için sürünün belirli koçlarına görünecek tarzda nazarlık takılır.[219] Teberrük Tası inanç ve uygulaması Diyarbakır, Orta Anadolu ve Doğu Karadeniz bölgesinde de vardır ve **Korku Tası, Kırk Açar Tası** gibi çeşitli isimlerle tanınır.[220]

Hasananlı aşiretinde kırkı çıkıncaya kadar çocukların kem gözden, görünmeyen varlıkların zararından ko-

---

217 Kaynak kişi: Godi Ana.

218 Kaynak kişi: Godi Ana.

219 Kaynak kişi: Godi Ana.

220 Yaşar Kalafat, **Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançları İzleri**, Ankara 2010, s. 270-275 6. Bsk. Ankara Berikan yayınlar.

runmaları için özel itina gösterilir. **Moriya zara** olarak bilinen **çocuk boncuğu** kırklı bebeklerin üzerine sıkılarak onlara bir musibetin gelmesi veya onların bir musibetten korunmaları sağlanır.[221] Bu aşirette nazara karşı ayrıca koyun ve keçinin kurutulmuş gözü beşiklere koruyucu olarak bağlanır, asılır. **Nazar Bocuğu** kullanılır. Nazardan korunmak istenilen bebek ve güzel gelinin yüzüne kömür isi sürüldüğü sütün üzerine **kömür** atıldığı olur. Namzetler hocaya götürülüp okutulurlar.[222] İlya/Elya aşiretinde kurşun ve mermi kovanı nazarlık yapımında kullanılırlar.[223]

Elya/İlya aşiretinde nazara karşı korunmak için "yumurta kırılır" Bu kırma işi fırlatarak çarpması sağlanmak suretiyle yapılan bir kırmadır. Gelin yeni eşiğinin önüne ilk geldiğinde, yeni evin duvarına yumurta fırlatılarak, karlar ilk erimeğe başlayıp çifte çubuğa ilk çıkıldığı zaman öküzün boynuzuna veya alnına yumurta kırılır.[224] Bu inanç ve uygulama Ağrı'da yaşayan Karapapak Türklerinde de vardır. **Yumurta Kırma**'nın nazardan koruyacağına da inanılır. Daha ziyade yaz başı hayvanlar hamdan/hamlıktan çıkınca onların alınlarında yumurta kırılır.[225]

Hasananlı aşiretinde Ay Çarpması türünden inançlar da vardır. Sürekli titreyen çocuk hasta çocuk için

---

221 Kaynak kişi: a.g.ş.

222 Kaynak kişi: a.g.ş.

223 Kaynak kişi: Godi Ana.

224 Kaynak kişi: Godi Ana.

225 Kaynak kişi: İbrahim Yıldırım.

"Ayağa çarpmış" veya "Ay çarpmış" denir. Bunun Kürtçesi Hivê Ketiye'dir. Bu tür çocuklar için gümüşten ay kesilerek çıkarılıp onun omzuna veya sırtına takılır.[226] Ay Basması ve Aylık kesme Anadolu Türk kültür coğrafyasında oldukça yaygındır.[227]

Elya/İlya aşiretinde de Ay Basması/Ay Kesmesi inancı vardır. Böyle hallerde çocukların ateşlendikleri zayıf kaldıkları gözlenir. Böyle hallerde onların aylıkları kesilerek tedavileri sağlanır.[228]

Hasananlı aşiretinde de akşam gün battıktan sonra eşikten dışarı bilhassa sıcak su dökülmez. Zaruret var ise besmele ile dökülür.[229] Bu uygulama eşik ve güneş inancı ile ilgili olmalı Eşiğin altında olduğuna inanılan iye ocağın/hanenin içindekileri tehditlere karşı korurken eşiğin dışı güvenli olmayan bölgedir. Kara iyeler ise karalık dönemleri ve yerleri faaliyet alanı olarak seçmektedirler, [230]

Bu aşirette boş beşik sallanılmaz, sallanılması halinde bebeğin öleceğine inanılır.[231]

---

[226] Kaynak kişi: Kerem Karakurt.

[227] Yaşar Kalafat, "Akşehir Örnekleri İle Türk Kültürlü Halklarda Od/ateş/Ocak İyesi" I.Uluslar arası Selçuklu'dan Günümüze Akşehir Kongresi ve sanat Etkinlikleri (20-21 Kasım 2008), Ed. Y. Küçükdağ - M. Çıpan, Konya, 2010, s. 121- 139.

[228] Kaynak kişi: Godi Ana.

[229] Kaynak kişi: Kerem Karakurt.

[230] Yaşar Kalafat, Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançları İzleri, Ankara 2010, s. 18185 6. Bsk. Ankara Berikan yayınlar.

[231] Kaynak kişi: a.g.ş.

Çukur Çayır köyünün anadili Türkçe olan Ahıska Türkü olarak bilinen halkında komşu halklarda olduğu gibi **baykuş** viraneliğin köpeğin **kurt** gibi uluması da ölümün uğursuzluğun simgesi olarak algılanır.[232]

Bu aşirette çok çocuklu ailenin anasına çok çocuk yapmış anaya farklı bir itibar vardır. Onda adeta bir kutluluk aranır. Böyle anaların beşikleri salıncakları yeni gelinlerde ve bilhassa çocuğu olmayan çocuğu yaşamayan gelinlerde kullanılır ve "darası onun başına olsun" denir.[233] Bu uygulamanın bölge kültüründe çeşitli tatbik biçimleri vardır.[234]

Hasananlı aşiretinde çocuğun değişen ilk **dişi** büyükannesi tarafından yatak denklerinin arkasına atılır ve bu esnada "al sana eski diş ver bana yeni diş" denir.[235]

Elya/İlya aşiretinde bebeğin kesilen ilk **saçı** onun yastığının altına koyulur. Böylece çocuğun başının ağrımayacağına inanılır.[236]

Bu aşirette gelin eşikten girerken ayağını basarak tabak kırdırması sağlanır ki, gelin yeğin olsun, güçlü kuvvetli olsun, hamarat olsun. Ayrıca evcil olsun, evine eşiğine sahip çıksın, bağlı olsun, ayağının **bereket tozu** evinde

---

232 Kaynak kişi: İbrahim Ağa.

233 Kaynak kişi: a.g.ş.

234 Yaşar Kalafat, **Ahlatşahlar'dan Bitlis ve Çevresi Günümüze Bitlis ve Çevresi Halk İnançları**, Berikan yayınları, Ankara, 2009.

235 Kaynak kişi: Kerem Karakurt.

236 Kaynak kişi: Godi Ana.

kalsın diye, tandırın dışarıya alttan açılan pencere kısmının önünde gelinin ayağı yıkanır.[237] Elya/İlya aşiretinde de bu kültür coğrafyasında çok yaygın olan geline yeni evinin eşiğinin önünde bardak kırdırma uygulaması vardır. Bu cam tabak kırılarak ses çıkarılması sağlanır ve bu sesle kötü güçlerin gittiğine inanılır. Bu aşirette bu uygulama bereketi celp etmek amacıyla yapılır ve akabinde geline bir hediye alınır.[238]

Çukur Çayır/Yekmal köyünün halkı bereketi celp etmek için evde, işyerinde, tarlada, her vesile ile besmele getirir ve cümle konu komşuya Halil İbrahim bereketi dilenir. Bu kültürde ambarın dibinde müteakip yıl için mutlaka bir miktar ekin bırakılır ambar tamamen sıfırlanmaz. Buna "ambarın bereketi" denir. Aksi halde ambarın bereketi kaçar inancı vardır. Ayrıca esnafların sınadıkları müşteri ve aralarında sınanmış eli bereketli esnaf vardır. Bunların siftah etmeleri istenir. Uğursuz bilinen kimseler vardır. Bunlar erkek veya kadın olabilirler. Sabahleyin bunlarla karşılaşmak istenilmez. Bunları gören kimse "uğursuz yoluma çıtı" veya "uğursuz yolumu kesti" denir. Bunlarla karşılaşılması yolun kesilmesi kısmetin uğurun engellenmesi şeklinde algılanır.[239]

Bu toplumda gelinin kısmetli olması için kınasına para ve mümkün ise altın konulur. Gelinin ayağına eşikte cam eşya mesela tabak kırmak, gelin yeni evine gelirken

---

[237] Kaynak kişi: a.g.ş.

[238] Kaynak kişi: Godi Ana.

[239] Kaynak kişi: İbrahim Ağa.

eşikten girmeden evvel başına damdan saçı yapmak inanç ve uygulamaları vardır.[240] Ağrı'da yaşayan Karapapak Türklerinin inancına göre gelin alayı geçerken bir koyun sürüsüne rastlanır ise atın üzerindeki gelin sürüden bir kuyunu kapıp kaldırabilir ise o koyun o gelinin olur.[241]

Hasananlı aşiretinde gelinin kınasından genç kızlara da yakılır ki kızların kısmetleri açılsın onlar da gelin olup yuva kursunlar[242]

İlya/Elya aşiretinde gelin baba evinden çıkıp erinin evine götürülürken bindirildiği atın erkek olmasına dikkat edilir. İnanmalarda erkek atın farklı önemi olduğuna inanılır. Böylece ilk çocuğunun erkek olacağına inanılır. Aynı amaçla gelini kucağına erkek çocuk oturtulur, böyle erkek çocuk istiyoruz mesajı verilmiş olunur.[243]

Çocuğu olmayan, erkek çocuğu olmayan, çocuğu yaşamayan gelin, hiç konuşmadan 7 haneden kumaş parçası toplar bunlarla bebeğine giysi hazırlar böylece doğacak çocuğunun yaşayacağına inanılır. [244] Ayrıca çocuğu yaşamayan anne adayları çok çocuklu ailelerden kumaş parçası toplamayı, doğacak çocuk sütten kesilinceye kadar

---

[240] Kaynak kişi: İbrahim Ağa.

[241] Kaynak kişi: İbrahim Yıldırım.

[242] Kaynak kişi: Kerem Karakurt.

[243] Kaynak kişi: a.g.ş

[244] Kaynak kişi: a.g.ş.

kendisine ait kumaşlardan kendi hazırladığı giysileri giydirmeyeceğini nezir eder.[245]

Bu aşirette yedi ayrı renkten üst üste yedi ayrı giysi giyme inancı vardır. Bu entarileri giyen evin Hanım Ağa'sı 1+7 giysiyi yedi gün giyer. Bunlardan her gün bir renk elbiseyi çıkarır ve yedinci günden sonra tekrar **yedi renk** elbisesini üst üste giyer.[246] Bize göre renk kültürümüzün inanç boyutu bakımından bu çok önemli bir tespittir. Ancak hangi rengin hangi mesajı verdiği ve giysi sıralamasının bilinmesi bilgilere mitolojik bir içerik kazandıracaktır.

Hasananlı aşiretinde yılın ve günün muayyen zamanlarında bazı işlerin yapılmasından kaçınılır. Bunlardan İlkbaharda koyunların kuzulama zamanında **yün tarağı** (şey hıriyê), **tuz** (hoy, tuz), **tezek**, **ateş** eşikten dışarı verilmez. Verilmesi halinde kuzuların eriyip telef olacağına inanılır. Bu inancın Yezidilerden, **Hıdır Nebi**'den kaldığı söylenir. Eskiden bu köyde Yezidiler vardı ve fakat şimdi kalmadılar[247]

Yezidi inançlı Müslüman halkın dini inançları ve halk inançları çalışılmış olmakla berber, halk inanmalarındaki hangi inançların Yezidi inançları ile bağlantılı oldukları ve bu inançların yezidi inancında hangi yollardan girdiği konuları bize göre henüz yeterli değildir.

---

[245] Kaynak kişi: Godi Ana.

[246] Kaynak kişi: a.g.ş.

[247] Kaynak kişi: Kerem Karakurt

Sinek Dağlarının yaylaları Yezidilere aittir. Bunlar Rusya'ya gittiler Rusya'ya gitmeden evvel Tutak, Ağrı, Taşlıçay'da yaşarlardı. Bunlardan Müslümanlığı seçenleri buralarda kaldılar. Aralarında Kürtçe bilmeyen ve Kürt olmayan Yezidiler de vardı. Bunlar Zado, Dambat, Şelveran, Gevirgev, Birgon, Sofyon gibi köylerde yaşarlardı.[248] Şimdilerde Yezidi İslam toplumu temsil eden bir kesim yoktur.[249]

Amat tarafında da Yezidiler vardı. Elya/İlya aşireti ile Yezidiler arasında kız alıp vermeler olurdu Evlilikler yolu ile akraba Kürt aileler oluşmuştu. Bizin yörenin Yezidileri Kürtçe konuşurlardı Biz, Elya/İlya aşireti I. Dünya savaşından 1914 yıllarında Deşti Revan/Revan düzü tarafından Türkiye'ye gelmişiz. Ağrı'da 15 kadar Digor tarafında da 3 köyümüz vardır.[250]

Nevruzda eskiden kapı pusmak/dinleyerek konuşulanlardan anlam çıkarıp geleceği tahmin etmek, bacadan veya baca penceresinden çorap sarkıtarak armağan vermek hala vardır. Nevruzda gezdirilen Köse'den sonra ev-

---

[248] Kaynak kişi: Godi Ana.

[249] Yaşları altmışı, yetmişi aşmış bir kısım Van eşrafının özel sohbetlerinde, Van kırsalında cereyan eden şiddet olaylarının müsebbipleri aranırken geçmişin Yezidi inançlı Müslüman halkına da ima yoluyla gönderme yapıldığına tekraren şahit olduk

[250] Kaynak kişi: Godi Ana, (Godi Korhan) 90 yaşında anadili Kürtçe olan Şafii inançlı bir ev hanımıdır. Kürtçeden Türkçeye tercümeyi yapan Yakup Korhan'ın annesi Yakup 35-40 yaşlarında Ağrı'da bir devlet kuruluşunda çalışmaktadır.

lerden yağ toplanırdı. Eskiden Nevruzda lastik yakma yoktu. O adet sonradan çıktı.[251]

Ağrı'nın, Van'ın Bitlis'in ve Hakkâri'nin bir kısım halk inançlarının derinliklerinde Aras vadisi, Kuzey ve Güney Azerbaycan halk inanmaları, sözlü kültürü arasında güçlü bir aynilik gözlenmektedir. Biz tespiti Bitlis ve Hakkâri'de yaptığımız çalışmalarda görmüştük bu kanaatimiz çalışmalarımız ilerledikçe güç kazanmaktadır.

Bu aşirette de doğal olarak kurak havalarda yağmurun yağması, bereketi artması için **Yağmur Duası**'na çıkılır. Duaya katılanlar duanın baş kısmında, ilk bölümünde elbiselerin normal giyilmiş hali ile dua ederler. Bir süre sonra elbiseler ters çevrilerek giyilir duaya o şekilde devam edilir. Duaya kadın erkek çoluk çocuk bütün köy halkı katılır. Allah'a yalvarılıp "âmin" denilir.[252]

Hasananlı aşiretinde **Yağmur Duasına** çıkılınca koyunlar ve kuzular da dua alanına çıkarılır ve bunların ayrı yerlerde toplanması sağlanılarak meleşmeleri temin edilir. Ayrıca kurak havalarda yağmurun yağması için şeyhlerin mezarından getirilen **Şeyh toprağı** suya atılır.[253] Katılması gibi uygulamalar Yağmur duasında hayvanlara da yer vermek ve ulu zatların mezarlarından alınmış toprakların

[251] Kaynak kişi: a.g.ş.

[252] Kaynak kişi: a.g.ş.

[253] Kaynak kişi: Kerem Karakurt.

akarsuya atılmaları kültür coğrafyasının sair kesimlerinde de görülebilmektedir.[254]

Bu aşirette **garibelg** (gari, mantar ve belg ise yaprak demektir) diye bilinen bir pancar veya mantar türü vardır. Bunun kırdan toplanılıp dışarıda yenilmesinde sakınca görülmez ve fakat evin eşiğinden içeri sokulması sakıncalı bulunur, kaçınılır. İnanca göre bu bitki cinlerin bostan bitkisidir.[255] Bu bilgiden hareketle halk inanmalarına göre cinlerin bostanları vardır. Kendilerince ziraat yapabilmektedirler.

Hasanan aşiretinde de "**at binen cin**" inancı vardır. **Meryaman** olarak bilinen bu varlık ahırdaki atları binmekte terletmekte, yelelerini örmekte, yakalanıp giysisine iğne batırınca esir alınabilmekte, eli bereketli ve becerikli bir esir olarak insanlar tarafından çalıştırılmakta, iğnesi çıkarılınca özgürlüğüne kavuşmakta, kendi âlemine dönünce özeleştiri vermekte ikna edilemez ise ceza olarak hemcinsleri tarafında öldürülmektedir.[256]

Cin Binen At inancı Ağrı'daki Karapapak Türklerinde de vardır. Atları binip terlettiğine onların yelelerini ördüğüne inanılır. Bu toplumda bu varlığın ismi **Cingoloz** olarak bilinmektedir. Ayrıca bölgede Cingoloz deresi var-

---

[254] Yaşar Kalafat "Türk Kültür Coğrafyasında Yağmur Duası" **Yağmur Duası Kitabı**, Hazırlayan M. Sabri Koz, Kitabevi, İstanbul 2007, s. 195-225.

[255] Kaynak kişi: Kerem Karakurt.

[256] Kaynak kişi: a.g.ş.

dır.[257] Cingolaz etrafında birbirinden çok da farklı olmayan değişik inançlar oluşmuştur.[258]

Bu toplumdaki bir başka kara iye de **Gul Vurdu**'dur. Bu iyenin vurduğu kimsede kara lekeler oluşur ve vurulan çocuk ise ölür inancı vardır. Gul Vurdu'dan korunmak için iğne, demir türü şeyler takılır.[259]

Diğer bir kara iye de **Erk**'dir. İnanca göre kadınlar doğun yaparlarken erk onların ağzından girip ciğerlerini yermiş. Erkten korunmak için bir lokma farklı ağızlara götürülür sonra hamile hanımın yemesi sağlanır.[260]

Al/Hal Karısı inancı Yek Mal /Çukur Çayır köyünde pek kalmamıştır. Daha ziyade korkutma vasıtası olarak ona başvurulur.[261] Elya/İlya aşiretinde Hal Karısından korunmak için bir tavuk kesilir O tavuğun ciğeri önce çocuğun sonra da annenin karnının üzerine bağlanır. Sonra bu **tavuk ciğeri** bir köpeğe verilir. Köpek kendisine atılan ciğeri yer ise Al/Hal Karısından kurtulduklarına inanılır yemezse kurtulamadıklarına hükmedilir ki ölecekleri anlamına gelir. Bu aşiretin halk inanmalarına göre Al Karısı gibi musibetlerden korunmak için doğum yapılan hanenin eşiği önüne **erkek at** getirilir ve kişnemesi beklenir. Bağlı

---

257 Kaynak kişi: İbrahim Yıldırım.

258 Yaşar Kalafat, **Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançları İzleri,** Ankara 2010, s. 110-111 6. Bsk. Ankara Berikan yayınlar.

259 Kaynak kişi: a.g.ş

260 Kaynak kişi: a.g.ş

261 Kaynak kişi: İbrahim Ağa.

at kişner ise hasta annenin kurtulacağına kişnemez ise hastalığının ağırlaşacağına inanılır.[262]

Keza böyle evlerin eşiğinin önünde **ateş** yakılır ateşin koruyuculuğa zararlının zararını önleyeceğine inanılır. Bu ateş doğum sonrasında bebeğin eşi gelmediği hallerde eşin gelmesi için de yakılır. Bu aşirette Bebeğin eşini bazıları toprağa gömer ve bazıları da akarsuya veya ahıra atarlar[263] Eşikte erkek at kişnetilmesi ve ateş yakılması suretiyle korunma sağlanabileceği inancı, Doğu Anadolu'dan ve Azerbaycan'dan derlenilmiş bilgilerden biliniyordu. Bu kere bu iki unsurun gelecekten haber de verebilen fal özelliğini görebiliyoruz.

Hasananlı Halk inanmalarındaki bir diğer kara iye de **Mêrîstê'** (yatakların Kocası) dir. Yatak yüklüklerinin üzerinde yaşadığına inanılır ve bununla daha ziyade haylaz çocuklar korkutulur.[264]

Geçmişte Kars'ta "Ses Alan" diye bilinen bir kara iyenin varlığından bahsedildiğini hatırlıyoruz. Geceleri bilhassa eşiğin dışında sesli ağlayan bağrışarak konuşan genç kızları korkutmak için uyarı unsuru olarak kullanılırdı. Tatar Türk halk inançlarında da birçok kara iyenin varlığından hareketle çocuklar korkutularak uslu olmaları sağlanılmak istenirdi.

---

262 Kaynak kişi: Godi Ana.

263 Kaynak kişi: Godi Ana.

264 Kaynak kişi: Kerem Karakurt.

Üzerlik inanç ve uygulaması eskiden Çukur Çayır/Yek Mal köyünde çok yaygındı. Nazardan korunmak ve kurtulmak için başvurulurdu. Şimdilerde bu uygulama kalktı. Duvarına asan çıkabiliyor ama tütsüsünden istifade eden pek kalmadı. Keza eskiden **Kurşun Dökme** vardı o da pek kalmadı.[265]

Hasananlı aşiretinde yiyecek kaplarının un çuvalının yağ ve kavurma tenekesinin ağzı açık bırakılmaz. İçerisinden alındıktan sonra bunların ağzı bereketlerinin kaçmaması için kapatılır.[266]

Çukur Çayır/Yek Mal köyünde ölünün yıkanması için ısıtılan suyun kazanı işi bittikten sonra **ters** çevrilir bununla amaç başka kimselerin ölmesinin istenmediğini anlatmaktır.[267] Kazanın ters çevirmesi uygulaması Ağrı Karapapaklarında da vardır.[268] Ters olgusu etrafında Türk kültürlü halklar arasında mitolojik bir muhteva gelişmiştir.[269]

Ağrı Karapapakları rüyada ölmüş bir kimseden bir şey almak şerre ona bir şey vermek hayra işaret olarak kabul edilir. Bu toplumla ölünün yıkanılma yeri ve cemaatin yemek yeme yerleri tamamen ayrıdırlar. Yas evinin ye-

---

265 Kaynak kişi: İbrahim Ağa.

266 Kaynak kişi: a.g.ş.

267 Kaynak kişi: İbrahim Ağa.

268 Kaynak kişi: İbrahim Yıldırım.

269 Yaşar Kalafat "Türklerin Dini Tarihi Türk Halk İnançlarında (Ters Motifi)" **Prof. Dr. Abdurrahman Çaycı'ya Armağan,** Ankara 1995. s. 297-307; **Türk Dünyası Tarih Dergisi** Mart 1997 S. 123, s. 15-19.

mek türü masraflarını komşular karşılarlar. Yaslı aileyi yastan çıkarmak için traşa ve hamama götürme işini dostları üstlenir.

Bu toplumun kadınları erkek cemaatle birlikte mezarlığa gitmezler. Mevtanın giysilerinden hatıra olarak saklanılanlar olur. Mezara mevta ile birlikte bir şey konulmaz. Cuma akşamları helva yapılır, dağıtılır, koku çıkarılır[270]

Karapapaklarda yas döneminde kadınlar saçlarını yonmazlar, yüzlerini yırtmazlar. Yaslı aile yas döneminde elbiselerini ters giyinmez.[271]

Hasananlı aşiretinde yas döneminde cenazede elbiseler ters giyilir. Yazmalar muhakkak kara olur. Ağlarken yüzlerini yırtarak veya yüzlerine toprak atarak acının büyüklüğünü bu şekilde gösteren ailelere de rastlanır. Acı nişanesi olarak saçını kesen kadınlar da olur. Cenazenin yıkandığı suyun kaynatıldığı ateşin külünü başına atanlar da çıkabilir. Ölen kimsenin giysileri yaslı kadın yakınların kesilmiş saçı ile bağlanır. Taziyeye gelenler bu şekilde karşılanır. Yapmayan yaslı aile kınanır, ayıplanır.[272]

Çukur Çayır/Tek Mal cenaze gece de olsa muhakkak defnedilir. Ölüm olayı, kültür coğrafyasının diğer halklarında olduğu gibi sala verilerek yapılır. Defin için fazla beklemenin uygun olmadığı inancı yaygındır. Ölünün 3'ü,

---

[270] Kaynak kişi: İbrahim Yıldırım.

[271] Kaynak kişi: İbrahim Yıldırım.

[272] Kaynak kişi: a.g.ş.

7'si, 40'ı ve 52 si yapılır. Taziyeye gelen yakınları eli boş gelmezler daha ziyade çay ve şeker getirirler. Bu toplumda yasın belirli bir süresi yoktur. Yastan çıkmak için tıraş olmayan yaslı aileye dışardan bir komşu eve berber getirir. Yaslı ailenin tıraşını yaptırır. Yas süresince işyerleri kapalı olur. Komşusunun yası olan kimse düğün yapmak zorunda ise yas evine özel ziyarette bulunur. Bu ziyarette yas evine şeker götürülür yas evinden düğünü için müsaade alır. Yas evi kendi ailesinde düğün yapmak zorunda ise en az 40 bekler.[273]

Bu toplumda Yasa tekabül eden bayram için **Kara Bayram** denir. Yas esnasında yaslı hanımlar ağlaşırlarken acılarının büyüklüğünü göstermek için yüzlerini tırnakları ile yırtarlar başlarına toprak atarlar. Ancak özel yas giysileri yoktur. Bu toplumda yas döneminde bayanlar bilhassa dul kalan kadın ve bekâr yaslı bayan bir süre banyo yapmazlar. Ölen şahsın giysilerinden en az bir takımı özel olarak saklanır. Zaman zaman ölenin çok yakınları bilhassa annesi bu eşyaları açıp onlara bakarak ağıt söyler ağlar.[274]

Ağrı'da aynı kültürün diğer coğrafî kesimlerinde olduğu gibi ana dili ne olursa olsun rüyasında ölmüş bir yakınını gören kimse bir hayır işler onun ruhuna gönderir. Çok kere Fatiha okunur, fakire sadaka, kedi ve köpeğe yiyecek verilir. Bu tür sadakalar horlayanlar için de yapılır.

---

[273] Kaynak kişi: İbrahim Ağa.

[274] Kaynak kişi: İbrahim Ağa.

Bunların yerlerinde rahat olmadıklarına inanılır hortlayarak çevreyi rahatsız etmemeleri uyumalarına devam etmeleri için onlara da hayır işlenir.[275]

Cuma akşamları hayır işlenir. Bu maksatla "**Devir**" yapılır. Ölülerin bu akşamlarda Kur'an okunmasını beklediklerine inanılır. Yasin okunur. Adem (a.s.)'den Hz. Muhammed'e bütün peygamberlere ve ümmeti Muhammed'in geçmişlerinin ruhuna gönderilir. Eskiden bu akşamlar için "ölüler bacaya gelmiştir bugün onlar için bir yağ kokusu çıkaralım, yanık kokusu beklerler" denirdi.[276]

Bu toplumda **arık/anık** diye bilinen bir koku çıkarma yöntemi vardır. Bunun için soğan ve yağ kavrulur. Bu uygulama muayyen zamanlarda ve farklı vesilelerle yapılır.[277]

Ahıska Türkü olarak bilinen bu toplumda yaslı yakınlarının acısını hafifletmek inancından hareketle **mezar toprağı**ndan bir miktar alınır. Mezara **toprak** atanlar toprak atılan küreği elden ele vermezler yere koyarlar toprak küreği yerden alınır. Mezarın başında 3 gece **ateş** yakılır ve kefenli tabuttan başka herhangi bir eşya sergi falan konulmaz. Kadınlar kabristanda cenaze cemaati ile birlikte girmezler. Mezarlığa defin için giden cemaat eskiden git-

275 Kaynak kişi: İbrahim Ağa.
276 Kaynak kişi: İbrahim Ağa
277 Kaynak kişi: İbrahim Ağa

tiği yoldan evlerine dönmez farklı bir yol güzergâhı izlerlerdi. Şimdi o uygulama kalktı.[278]

SONUÇ

Ağrı halk inanmalarına dair yapılan bu çalışma şüphesiz Ağrı halk inanmalarını yansıtacak boyutta değildir. Derlenilebilen bilgilerden edinilen sonuç bir kısmı ile bilinenlerin teyidi şeklinde iken, bir kısmı bu alandaki veri birikimine zenginlik kazandırmıştır. Bu zenginlik halk inanmalarındaki aynılıklar ve ayrılıklar alanlarında da olmuştur.

Türklüğün yolu Türkiyelilikten geçiyorken, Türkiyeliliğin altını doldurabilmek bilhassa anadili Türkçe olmayan Türkiyeli Türklerin sözlü kültürlerini anlamak ve yorumlamaktan geçer, kanaatindeyiz. Kendilerini halk kültürleri ile tanıyamadığınız ve kendinizi aynı yöntemle tanıtamadığınız halkınızla, nasıl tanış olabilir, nasıl anlar ve nasıl anlatabilirsiniz. Anlayıp anlatılamayan kesimler arsında anlaşma doğmaz ötekileşme oluşur.

[278] Kaynak kişi: İbrahim Ağa

ARDAHAN SÖZLÜ KÜLTÜRÜNDEN DAMLALAR*

GİRİŞ

Evvelce, Doğu Anadolu halk İnanışları konusunda çalışmalar yaparken doğal olarak Ardahan ve çevresine dair de bilgi vermeğe çalışıyorduk.[279] Özelde ise Damal yöresi Dadalı Türkmenleri konusunda çalışmalarımız olmuştu.[280] Kars'ın etne-sosyal yapısını Güney Kafkasya'nın sosyo kültürel yapısı kapsamında ele alan çalışmamızda ise ana dilden ve doğma dinden esaslanan bölgesel yapılanmayı yansıtmaya çalışıyor Ardahan'daki yapıyı dair de bu kapsamda bilgi veriyorduk.[281] Ardahan'ı Kars ve Iğdır'dan bağımsız olarak ele alıp halk inançları kültürünün ince-

---

* Yaşar Kalafat, "Ardahan Sözlü Kültüründen Damlalar", **Serhat Kültür Tarih Kültür Haber Dergisi,** Eylül- Ekim 2010, s. 6-10; Kasım-Aralık 2010, s.l 6-18; Ocak-Şubat 2011, s. 40-42.

279 Yaşar Kalafat, **Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançları İzleri,** Ankara 2010, 10. Bsk. Ankara Berikan yayınları.

280 Yaşar Kalafat, **Balkanlar'dan Uluğ Türkistan'a Türk Halk İnançları V-VI, Hamseler, Horasanlılar, Karabağlılar, Kıpçaklar, Abdallar, Amucalular, Bedreddiiler, Dadaliler/Dedeliler, Kısaslılar, Manavlar, Sıraçlar, Tahtacılar, Karirliler, Çepniler, Karakeçililer, Mutiler/Mutoğulları, Halaçlar, Kazan Tatarları Gregoryanlar, Ortodokslar, Buryatlar, Zazalar,** Berikan yayınları, Ankara 2006.

281 Yaşar Kalafat, "Etnik sosyoloji Açısından Kars ve Kafkasya" **Türk Dünyası Araturmaları**, Ağustos 2001, S. 133, s. 129-154.

lenmesi mümkün değildir. Zira toplumun demografik yapısı komşu kültürlerin etkileşiminin ötesinde tamamen iç içe bir yapı arz eder. Bu yapılanmanın kapsamına büyük bir bölümü ile Artvin de girer. Ahıska Türkleri de Muvakkat Cenubi Garbi Kafkas Cumhuriyeti siyasi yapılanmasının kültür coğrafyasıdır. Ardahan'ın kültür dokusunu oluşturan kitlelerden Dadalılar /Dedeliler gibi Şii Caferi inançlı Müslüman kesim, Karapapaklar /Terekeleler, Yerliler, Ana dilleri büyük ölçüde Kürtçe olan Avşarlar vardır. Bunlardan Avşar halk inançları kültürü ise Özbekistan, Kuzey Afganistan, Kuzey ve Güney Azerbaycan Türk kültür coğrafyasından az-çok tanıştığımız bir kültür idi.[282] Ardahan Avşarlarının ana dillerindeki Kürtçe faktöründen hareketle onların etnik kimlikleri ile ilgili ileri sürülen iddialar bizin siyasî olmayan araştırmamızın tamamen dışındadır. Avşar üst başlığı altında Türkiye'nin içinde ve dışında toplanan bu halkın halk inanmaları kültüründeki gelişme seyri bize göre araştırılması geren kültür zenginliğimizdir. Gerek Türkiye dışında ve gerekse Türkiye'deki Avşar topluluklarından sadece Ardahan Avşarlarının ana dillerinde Kürtçe kendisini ağırlıklı olarak hissettirir. Bu defa Âşık Şeref Taşlıova Sempozyumu[283] münasebeti ile kısa süre bulunduğumuz Ardahan'da yaptığımız 2 temas sonucu derleme imkânı bulduğumuz halk inanmalarını Dedesli Türkmenlerine dair derlenilmiş olan bilgilerle

---

[282] Yaşar Kalafat, **Türk Kültürlü Halklarda Halk İnançları, Dedem Korkut Yukarı Eller, Lalezar, Ankara, 2008,** s. 147-165.

[283] Yaşar Kalafat, **Yaşayan Kültür Hazinesi Aşık Şeref Taşlıova Sempozyumu 5 Haziran 2010 Ardahan.**

karşılaştırmalar yapacağız. Dadali Türkmenleri ile bağlantısı olduğuna ihtimal vermiş olduğumuz Dedesli Türkmenlerine ve onların hemşerisi olan Abhazlar'a da değineceğiz. Bu çalışmada yardımlarını esirgemeyen Refik Güngör'e temasımızı sağlayan Hidayet Vahapoğlu'na Pamuk Nene[284] ( ) 95 ile Tunçer Avşar[285] ve eşleri hanımefendiye ayrıca onlarla tanışmamı sağlayan Taşkın Polat'a teşekkür ediyorum.

Avşarlar Ardahan'ın Hoçuvan bölgesinde yoğunlaşmışlardır. Burası Hasköy, Gölgeli, Samanbeyli, Taşlıdere Ömerağa ve Döşeli gibi halkı Avşar olan köylerden oluşmuştur. Avşarlar yakın çevrenin diğer köylerine de serpilinişlerdir. Tunçer Avşar gibi bir kısım Avşar aydınlarına göre Hoçuvan Avşarları Türkistan, Anadolu ve Kafkasya Avşarlarının asli parçalarından birisidir.[286]

Ardahan Avşarlarında çocuğa ismini baba tarafı koyar. İsimler çoğunlukla dinî İslamî olurlar. İsimler ailenin geçmişteki büyüklerinden de seçilirken sevilen ünlü siyaset adamlarının isimleri de çocuklara sık konulur. Mesela dönemlerine göre İsmet, Menderes, Gürsel isimleri yoğun bir şekilde isim olarak çocuklara verilmiştir. Uzun süre çocuğu olmayan aileler ilk çocuklarının doğumuna koçtan

---

[284] 95 yaşlarında dul ve dimağa gayet açık bir ev hanımı, Sulak Yurt köyünün "yerli" olarak bilinen ana dili Türkçe olan bir kimse.

[285] Milli Eğitim Bakanlığının taşra ve merkez ünitelerinde çeşitli görevlerde bulunmuş 60 yaşında ana dili Kürkçe olan halk kültürüne ilgili bir kimse.

[286] Kaynak kişi: Tunçer Avşar.

kurban kesilir. Yakın zamana kadar çocuk edinmede Şeyhlerin Ocağına gidilir onların dualarında hikmet aranırdı. Şimdilerde şeyhlik kurumu eski hükmünü yitirdi, eski ünlü şeyhlerden hayatta olan kimse kalmadı. Avşarlarda bu dünyadan göçmüş şeyhin mezarından bir hikmet beklenilmez. İsim verilirken İslamî bir uygulama olarak çocuğun sağ kulağına ezan okunur. Bunun için şeyh gerekmez ailenin büyüklerinden birisi bu işi üstlenir.[287]

İsimlerin İslam büyüklerinin adlarından seçilmesine dair hadisin olduğu inancı vardır. Erkek çocuğun aile içerisinde daha itibarlı olduğu gerçeği şimdilerde eski gücünü yitirmiş olsa da Bu tercih Türk kültürlü halkların bilhassa kırsal kesimde ortak karekteridir.[288]

Ardahan Avşarlarında Erkek çocuğun itibarı farklıdır. Erkek çocuk olması veya yaşaması İnancıyla çok erkek çocuklu ailelerin erkek çocukları için kullandıkları beşikler ödünç alınır bu beşikler kullanılır. Gelinin yatağına erkek çocuk yatırılır kucağına erkek çocuk oturtulur.[289]

Ardahan Avşarlarında "**Aylık**" olan çocuklar için aylık kesilir. Aylığı baba kesebildiği gibi anne de kesebilir. Aylık olan çocuk gelişemez, iştahsız olur. Aylık ayın belirli döneminde kesilir. Daha ziyade kırkı çıkmamış bebeklerde görülen aylık kırktan sonra da görülebilir. İlgili ayet

---

[287] Kaynak kişi: Tunçer Avşar.

[288] Yaşar Kalafat, "Dedem Korkut Kültür Ellerinde Adlanma" **Prof Dr. Ahmet Bican Ercilasun Armağanı**, Ağ Çağ, Ankara 2008, s. 520-541.

[289] Kaynak kişi: Tunçer Avşar.

okunur ve çok kere de aya doğru konu ile ilgili bir şeyler söylenir. Aylığın kesilmesi haftanın Perşembe gününe Cuma akşamına rastlatılır.[290]

Ardahan Avşarları halk tababetinde Parpılamak yöntemi kullanılır. **Parpı** psikolojik rahatsızlık, korku, egzama **demirov** ve benzeri haller için kullanılır. Her rahatsızlığın farklı parpısı olabilir ve "parpısı budur" denir. Parpılıyarak tedavi için biraz yetenek ve bu işlerde deneyimli olmak gerekir. Parpı yapılırken ilgili sureler okunur ve şifa dilenilen sözler söylenir. Bazı parpılar için kazan, ocak isi ile sarımsak ezilerek bir karışım hazırlanır. Parpılanılarak yanaklarına bu karışımdan sürülen çocuk tedavi süresince öpülmez. Öpülmesi halinde parpının tesirinin kalmayacağına inanılır.[291] Öpülmemesinin istenilmesi nefs bahsi ile ilgili olabilir.

Parpılamak Türk kültür coğrafyasının ortak halk tedavi yöntemlerindendir. Çeşitli uygulama biçimleri vardır. Daha ziyade psikolojik rahatsızlıklar için uygulanır. Parpılarken pabuçların veya bıçağın tersi kullanılır.[292]

Şifa için gidilen şeyhlerin tedavi alanları itibariyle ayrı ayrı ihtisasları yoktur. Şifası için nefesine, duasına başvurulan şeyh, nazara da uykusuzluğa da korkuya ve benzeri sorunlara da yardımcı olabilir. Bir dönemin **Şeyh**

---

[290] Kaynak kişi: Tunçer Avşar.

[291] Kaynak kişi: Tunçer Avşar.

[292] Yaşar Kalafat, "Akşehir Örnekleri İle Türk Kültürlü Halklarda **Od/ateş/Ocak** İyesi";**http:Kanal Kültür.com 01 12 2008.**

Abdullah, Şeyh Celal gibi isimleri çok ünlü idiler ve kendilerine çok başvurulurdu. Toplum aydınlandıkça tıbbı imkânlar arttıkça genelde din bilginlerinden bu alanlarda beklenti kalmadı. Avşarlarda eğitim düzeyi oldukça yüksektir. Geçmişte kurak havalarda yağmur yağması için Şeyhlerden de dua alınırdı[293]

Ardahan Avşarlarındaki şeyhlik müessesinin gelişme şekli bize göre, oldukça özeldir. Şeyhlik kurumu Arap İslam'ının bazı kesimlerinde olduğu gibi giderek toplumun derinliklerine kök salmamış, İslamî akaitlerin özüne ters düşmeden bir modernleşme seyri izlemiştir. Bu seyirde şirkin yolları kesilmeye çalışırken folklorik İslam'ın izleri de muhafaza edilebilmiştir.

Avşar şeyhlerinin mezarı ziyaret edilince mezarda yatandan bir talepte bulunulmaz. Talep Allah'tan yapılır hacet Allah'a arz edilir. Şeyhin mezarında, türbesinde ziyaretçinin bilgisi nispetinde Kur'an-Kerim okunur orada yatmakta olan zatın da ruhuna gönderilir. Dua edilirken "Muhammed Mustafa Ümmetine diye istekte bulunulur[294]

Avşarlarda kayıp olan veya çalınan eşyanın yerinin bulunması için pek şeyh efendiye gidilmez, şeyhler bu tür işlerle genelde uğraşmazlar. Bu tür uğraşlarla hocalar uğraşır ki kendini bilen birçok hoca da bu işlere bakmaz, bu

---

[293] Kaynak kişi: Tunçer Avşar.

[294] Kaynak kişi: Tunçer Avşar.

işler daha ziyade cinci taifesinin işidir. Bu kimseler tasa, suya bakar, muska falan yazar, okur üflerler[295]

Ardahan Avşarlarında Yağmur Duası için "**Süpürge Gelini**" veya "**Yağmur Gelini**" hazırlanıp gezdirilir.Bunun Kürtçe ismi "**Bukka Baranı**" dır. Bunlardan Bukka, gelin Baran, yağmur demektir. Bu gelini aralarında alay oluşturan çocuk yaşlardaki gençler ev ev, kapı kapı dolaştırırlar ve evlerin çocuklara bazı yiyecekler ve para verilir. Çocukların üzerine bilhassa süpürge gelinin üzerine su serpilir. Onlar da evlere ikramlarına göre güzel sözler söyler veya üzüntülerini anlatan ifadelerde bulunurlar Çocuklar bunları toplanır yer şenlik yapar aralarında eğlenirler.[296]

Yağmur Duası etrafında gelişen inanışlar Türk kültürlü halklar arasında kapsamında birçok tema içeren bir kült oluşturmuştur. **Yağmur Gelini, Koppe Gelin, Çömçe Gelin** inanç ve uygulaması çok yaygındır. **Godi Godi** olarak da bilinirken derinliklerinde eski Anadolu dinlerinin de izleri vardır. Diğer taraftan **Yada Taşı** ve onunla yağmur sağdırılması Türk kültür coğrafyasında çeşitli uygulama biçimleri ile yaşamaktadır.[297]

Ardahan Avşarlarında gençler yılbaşlarında da alaylar oluşturur ev ev dolaşır evlerden ikram toplarken keza

---

[295] Kaynak kişi: Tunçer Avşar.

[296] Kaynak kişi: Tunçer Avşar.

[297] Yaşar Kalafat "Türk Kültür Coğrafyasında Yağmur Duası" **Yağmur Duası Kitabı**, Hazırlayan M. Sabri Koz, Kitabevi, İstanbul 2007, s. 195-225.

memnuniyetlerini veya üzüntülerini anlatan Kürtçe özel maniler söylerler.

"Seri sali	*"Eski yıl gittin*
Beni sali	*Yeni yıl gelsin*
Gade heri	*Bu evdeki*
Ve mali"	*Gada bela gitsin"*

Bu iyi dilek içerikli alkışlar bir şeyler veren evler için söylenir. Bir şeycikler vermeyen evlere de maniler söylenilerek duygular anlatılır.

"Sari sali	"Eski yıl gitsin
Beni sali	Yeni yıl gelsin
Gade neçe	Bu eve
Ve male"	Gada gitmesin"[298]

Ardahan Avşarlarında "**Kara Çarşamba**" inanç ve uygulaması yoktur. Uğurlu gün olarak daha ziyade Pazartesi günü bilinir. Yola bu gün çıkmak istenir bugün alışveriş yapılır. Dinî gün olarak diğer İslam kesimde olduğu gibi Cuma günü önemsenir.[299]

Kara Çarşamba inancı bazı araştırmacılara göre Yezidilik inancının bir ürünü iken bu konulu veriler daha ziyade Zerdüştizm üzerinde yoğunlaşmakta ve Nevruzda yaşamaktadır. Diğer taraftan Nevruz İran tarafından İran milli bayramı olarak tescil edilirken Nevruz bayramında Obama'nın kutladığı lider de Ahmed-i Nejat olmuştur.

---

[298] Kaynak kişi: Tunçer Avşar.

[299] Kaynak kişi: Tunçer Avşar.

Nevruz bayramının Türk kültür coğrafyasında kutlanış amaç ve mahiyeti ile Kara Çarşamba inanç ve uygulaması bugün için ortaklıklar arz etmekte ise de sahneye çıkış hikâyeleri tamamen aynı değildir.

Ardahan Avşarlarında yakın evlilik çok yaygındır. Geçmişte Dadali olarak da bilinen Alevi inançlı Müslüman kesimle Sunî Hanefî olan Avşarlar arasında evlilik pek yapılmazdı, ancak şimdilerde bu kesimler arasında evlilikler olabilmektedir. Ayrıca Alevi olarak bilinen ve fakat İslamî ibadet konusunda Sunilerden farklı olmayan Alevî kesim de vardır.[300]

Aşerme inanç ve uygulaması Ardahan Avşarlarında da vardır. **Aşerme** veya **Yerikleme** bu toplumda **Nebıran** olarak bilinir. Aşeren anne adayının canı neye aşermiş ise anneye o yiyeceğin temin edilmesi gerekir ve çok sevap sayılır. Aşeren kadının bu arzusunun çok güçlü olduğuna inanılır. Bebek bekleyen annenin aşerdiği yiyeceğin tatlı veya ekşi olmasına göre bebeğin cinsiyeti tahmine çalışılır. Ekşi yiyeceklere aşeren anne adayının bebeğinin kız olduğuna inanılır. Bu bir nevi geleceği tahmin etme olayı bir tür **fal**dır. Fazla önemsenmese de çok yaygın bir inanç uygulamasıdır. Bebeğin cinsiyetini tahmin için başka uygulamalar ve inançlar da vardır. İki yastıktan birisinin arkasına makas diğerinin arkasına ise bıçak konur bunlardan haberi olmayan anne adayı makas olan yastığa yaslanır ise

---

[300] Kaynak kişi: Tunçer Avşar.

kızının olacağına yorumlanır. Görülen rüyaların yorumlanışı ile de doğacak bebeğin cinsiyeti tahmine çalışılır.

Görülen rüyalardan hareketle geleceği anlamlandırma doğal olarak Ardahan Avşarlarına vardır. Türk kültür coğrafyasının diğer halkları ile tamamen müşterek olan rüya yorumu ölmüş yakınların rüyada görünmeleri halinde o ölünün hayır istediği anlamına gelir. Onun ruhuna Kur'an okunur sadaka verilir. Ayrıca ölmüş yakın bir akrabanın rüyaya girmesi rüyaya giren şahsa göre değişir. Böyle haller için "sınamaya bakar" denir. Rüyada ölü genelde haberdir. Ancak bazı ölüler iyi haberin habercisidirler. Ayrıca rüyada diş çektirmek, balık tutmak iyi bir rüya sayılmaz. Keza rüyada yılan görmek de iyi sayılmaz yılan öldürmek makbul rüya olarak bilinir.[301] Diğer bir kısım Avşarlarda rüyada balık tutmak kısmet olarak bilinir.

Ardahan Avşarlarında Kirvelik Kurumu vardır. Kirveliğin gereklerine uyulur. Kirvenin kızı alınmaz ve kirveye kız verilmez[302]. Güney Azerbaycan ve Özbekistan Avşarlarında Kirvelik Kurumu kendisini fazla hissettirmez.

Uğurlu ve uğursuzluk konularında Ardahan Avşarlarında da doğal olarak bazı inançlar vardır. Yolculukta veya açık arazide tilki görmenin uğura ve tavşan görmenin ise uğursuzluğa işaret ettiğine inanılır.[303]

---

[301] Kaynak kişi: Tunçer Avşar.

[302] Kaynak kişi: Tunçer Avşar.

[303] Kaynak kişi: Tunçer Avşar.

Kurtağzı bağlamakla ilgili inançlar Ardahan Avşarlarında da vardır. Kırda kalmış evcil hayvanların kurt tarafından parçalanmaması için Kurt'un ağzı bağlanır ve hayvanlar çiftliklerine döndüklerinde ise ağzı bağlı kurdun açlıktan ölmemesi için ağzı açılır. Bu işlem için duasını bilen kimse bir bıçak kullanır. Hak gülmecesinde bir mollanın kurtağzı bağlayarak sürüyü koruduğunun Avşarlar arasında duyulması üzerine 7 adet kurt köpeği olan bir ağa hanımı bekçi köpeklerinin işine son verip bu yeni yönteme başvurmalarını ağasına teklif eder.[304]

Kurtağzı bağlama inanç ve uygulaması diğer kesimlerin Avşarlarında da vardır.

Avşar kızları için de hazırlanan gelin sandığında muhakkak bulunması şart olan, olmazsa olmaz nevinden eşyalar yoktur. Sandıklar ailenin varlık durumuna göre bazen küçük yaştan başlanılarak hazırlanır. Sandıkta Kur'an-ı Kerim konulacak ise en üste konur. Anadili Kürtçe olan bir kısım bölgelerde olduğu gibi sandıkta muhakkak elma veya ayna bulunması şartı bu toplumda pek yoktur.

Avşar babaannelerde farklı bir yeteneğin olduğuna inanılır. Genelde kadın kişi evcil hayvanı Bismil olarak kesemez. Ancak Avşar babaanne yaş dönümüne girmiş ay olmaktan kesilmiş ise hayvan kesebilir. Genç bir gelin mecbur kalıp hayvan kesmesi gerekir ise, evde de yaşı hayvan kesemeyecek kadar küçük olan erkek çocuk var

---

[304] Kaynak kişi: Tunçer Avşar.

ise bıçak o çocuk tarafından tutulur, genç hanımda o çocuğun elini de kavrayacak şekilde bıçağı tutar ve kesim işini gerçekleştirebilirler.[305]

Bu hal "**el verme**" inanç ile bağlantılı olmalı. Manevi anlamda el alan kimse elverenin bazı manevi edinimlerini de kazanmış olur. Bize göre destur inancı da bununla ilişkilidir. Çok kere Anadolu kırsalında yemeğinin bereketli olmasını dileyen hanımlar "Bu benim elim değil Fadime Anamızın eli" derler. Böylece **Fatma Ana**'nın elinin hikmeti ile hikmetlenileceğine inanılır.[306] Keza Güney Sibirya Türk topluluklarında bir takım dinî uygulamalara mesela kutsal dağ zirvelerine yapılan mevsimlik saçılara kadın kişiler katılamazlar. Ancak çok küçük kız çocukları ve yaşı bir hayli ilerlemiş hanım nineler katılabilirler.[307] Türk kültür coğrafyasında hanımların erkeklerle defin esnasında mezarlığa gitmeleri menedilmiş iken sair zamanlar genç hanımlar daha ziyade yaşlı hanımların eşliğinde bu ziyareti yaparlar.

Biz evvelce, geçmiş yıllarda Hakkâri kırsal kesiminde sünnet de yapabilen **ebe** nenelerin olduğuna dair tespitler yapmıştık. Anadolu'nun bazı yörelerinde kurtağzı

---

[305] Kaynak kişi: Tunçer Avşar.

[306] Yaşar Kalafat, "Fatma Ana Kültünden Gök Tanrı İnanç Sistemine", **Cumhuriyet Döneminde Sivas Sempozyumu, 27-31 Ekim 2008**, Sivas 2009, CII, s. 451-471.

[307] Yaşar Kalafat, "Dedem Korkut'un Kurdu", **Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, 'Prof. Dr. M. Cihat Özönder Armağanı' Sayısı", S.9, Güz 2008, s. 309-325.

bağlama işinin erkeklere mahsus olduğuna inanılan yerlerde zaruret var ise bir erkek çocuğunun eline çakı bıçağı verilir o eli tutan genç kadın kurtağzı bağlama işlemini yapabildiğini öğrenmiştik.

Ardahan Avşarlarında erkek çocuğun **sünnet parçası** çok kere toprağa gömülür. Çocukların **göbek parçaları** da keza toprağa gömülür ancak coğrafyanın diğer halklarında olduğu gibi göbek parçasının gömüldüğü yer ile çocuğun ileride edineceği meslek arasında bir bağ kurulduğuna dair inançlar vardır. Mesela cami duvarına veya okul bahçesinin bir köşesine, karakolun yakınına gömülmesi çocuğun ileride din adamı devlet memuru asker veya polis olacağına yorumlanır.[308]

Kesilen tırnağın ve tarak artığı saçların ulu orta saçılmaması gerektiği inancı Ardahan Avşarlarında da vardır. **Tırnak** toprağa bir kâğıt parçasına sarılarak gömülürken **saç** dökümtüleri toparlanarak kuytu bir yere sokuşturulur. Saçlarına sahip olmayan kadının başına ağrı girebileceğine inanılır. Bu tür kimseleri **cin** çarpabilir, inancı vardır.[309]

Ardahan Avşarlarında doğum yapan hanımın saçlarının ucu kendi ağzına sokulur. Böylece 3 harflilerden korunacağına inanılır. Ayrıca anne adayının yastığına iğne batırılır. Bu 3 harfli ile ahırlarda atları binen varlık aynıdır. İsmi **Elk** olan bu yaratık kapalı yerlerde binerek ter-

---

[308] Kaynak kişi: Tunçer Avşar.

[309] Kaynak kişi: Tunçer Avşar.

lettiği atların saçlarını örer. Elk çok kere kadın kılığında ve kadın görünümündedir. Bunun tarafından binilmiş atlar yorgun kulakları dikelmiş ve terli olurlar. Halk arasındaki anlatılara göre Elk türünden canlılarla yaşayan aile kuran insanlar da vardır. Yakalanması için atın sırtına zift sürülür böylece bindiği atın sırtına yapışıp kaçamayacağı için ele geçirilmesi kolay olur. Yakalandıktan sonra yakasına takılan iğne ile esir alınmış olunur. Kurtulup kaçabilmesi için yakasındaki iğnenin bir şekilde çıkarması gerektiğine inanılır.

At binen cin inancı Avşar olan ve olmayan diğer Türk kültür coğrafyası halklarında da vardır. Al karısı ile bu varlığın aynı oldukları bilgisi ve isminin Elk olduğu hususu bizim için yeni bir tespittir. Diğer taraftan Doğum anında anne adayının ağzına saçını alması şeklindeki uygulama da saç içerikli tespitlerimize yeni bir katkı oluşturmuştur.[310]

Ardahan Avşarlarında da Avşar olan ve olmayan bu kültür coğrafyasının diğer halklarında olduğu gibi "**Kırk Basması**" ve "**Kırkların Karışması**" inancı vardır. Bebeğin kırkı dökülürken bilinen bütün hayvanların isimleri sayılarak onların kırkı çıkmamış yavrularının kırkının bebeğin kırkını basmaması kırklarının karışmaması istenilir.

---

[310] Yaşar Kalafat "Balkan Türklerinden Örneklerle Halk İnançlarımızda Saç" **I.Uluslar arası Balkan Türkleri Sempozyumu** 28-29 Eylül 2001 Prizren, Balkan Türkoloji Sempozyumu Bildirileri yayına hazırlayanlar, Prof. Dr. N. Hafız, Prof. Dr. T. Hafız BAL_TAM Prizren 2006 s. 308-314; **Erciyes**, Ocak 2002 S. 301 s. 15-16.

Bebeğin kırkını döken kadın bebeğin kırkının diğer kırklardan üstün gelmesini isteyen sözler söyler. Celi cucuga, celi gura, celi bez (koyun) celi celaga (inek), celi haspi (at) celi de ser kışkara be (bebeğin kırkı bunlardan üstün olsun) denir.[311]

Bu bulgu ile biz Doğu Anadolu'nun ana dili Kürtçe olan bir kısım halkında da tanışmıştık. Hayvanatın kırkı ile insanatın kırkının karışabileceği inancı anadili Türkçe olan Anadolu ve Kafkasya halkında da vardır. Bu çevrelerde kırk dökülürken "kurdun, kuşun cemi cümle canlıların kırkından" şeklinde söylenilir. Bu tespitler bize "kırklara karışma" ile "kırklarının karışması" kavramları arasındaki bağlantıyı düşündürüyor. Hayvanatta ve insanatta ayrı ayrı ikinci bir boyut var ki bunların karışabilecekleri üzerinde durulabiliyor. Bu arada Anadili Türkçe ve anadili Kürtçe veya Zazaca olanlar ana dilleri ile anlaşamazlarken aynı şeyleri hissetme, aynı şeylere inanma ve tepki sergileme noktasında anlaşabilmektedirler.

Ardahan Avşarlarında konuşamayan çocuğun kösteği kesilir. Bunun için dilin altına bıçakla müdahale edilir.[312] Köstek kesme Türk kültür coğrafyasında daha ziyade ayaklarının üzerine basmakta zorluk çeken bebekler için farklı uygulama biçimleri olan iyileştirme yöntemi olarak bilinir.

---

311 Kaynak kişi: Tunçer Avşar.

312 Kaynak kişi: Tunçer Avşar.

Ardahan Avşarlarında da bebeğin ilk çıkan dişi için **Hedik** yapılır. Hedik bu kültürde dan, danı olarak bilinir.[313] Muhtemelen den ile ilişkilidir. Dan yapılmaz, dan kaynatılır. Hediğe dan/den denildiğini biz Hakkari'de ana dili Kürtçe olan halk arasında da gözlemiştik.[314]

Ardahan Avşarlarında geçmiş yıllarda yas dönemi çok daha uzun sürerdi, yas süresi 40 gün idi. hatırlı bir kimse yas evine gider kederli ailenin büyüklerini berbere ve hamama götürürdü. "Ölenle ölünmez, hepimiz faniyiz, emri Hak mukadderdir" gibi teselli edici sözler söylenir. Şimdilerde yas süresi oldukça kısalmıştır. Ölümün ilk gününde cenaze evinde od/ocak yakılmaz yemek pişirilmez, yenilecekleri komşular getirirler. İkinci gününden sonra ölü evi kendi ikramını yapmaya başlar.[315]

Ardahan Avşarları yas meclislerinde kadınlar giysilerini ters giyerler siyah başörtüsü takarlar. Ölünün yakını olan yaslı erkekler 40 gün sakallarını kesmezler. Sakal traşı için hatırlı bir kimsenin berberi yas evine getirdiği de olur.[316]

Ardahan Avşarlarında ilk **sakal traşı** olan erkek babasının elini öper.[317] Bu uygulama erkekliğe bir geçiş, bir dönüm noktası olarak algılanabilir. Bu toplumda yeni ge-

---

313 Kaynak kişi: Tunçer Avşar.

314 Yaşar Kalafat, **Harezim'den Hakkâri'ye Hakkâri'den Golan'a Türk Kültürlü Halklarda Halk İnançları**, Berikan yayınları, Ankara, 2009.

315 Kaynak kişi: Tunçer Avşar.

316 Kaynak kişi: Tunçer Avşar.

317 Kaynak kişi: Tunçer Avşar.

lin, kayınpederinin izni oluncaya kadar onunla konuşmaz[318] Bu uygulama Türk kültürlü halklar arasında "**ses orucu**" olarak bilinir.[319]

Gelinin başında **Helli**'si olur. Helli başörtünün üzerine bağlanır. Helli sarı ve Al iki yazmanın uç uca bağlanmasından meydana gelir. Bunlardan kırmızı olan örtü ön kısma sarı olan ise arka tarafa sarkıtılır. Helli'lerin aile tarihinde özel yerleri vardır. Bir Helli nesiller boyu aynı aileye düğünden düğüne hizmet ederken kuşaktan kuşağa anneanneden anneye oradan kızına hizmet ederek saklanır.[320] Sarı[321] ve alın[322] halk inanç kültüründeki yeri bilinirken helli uygulaması da bizim için yeni olmuştur.

Yas evinde elbiseyi ters giymek suretiyle gaip âlemine mesaj verme şeklindeki uygulama da bizim için yeni bir bulgudur. Elbiselerin kurak havalarda ters giyilerek yağmur dualarında gidişatın ters dönmesini dilemek tarzında mesaj vermek amaçlı olduğu biliniyordu.[323] Yas ye-

---

318 Kaynak kişi: Tunçer Avşar.

319 Yaşar Kalafat, "İstanbul Örneklemeleri ile Türk Kültürlü Halklarda Ses Orucu", **7. Uluslar arası Türk Kültürü Kongresi, 06-10 Ekim 2009 Ankara.**

320 Kaynak kişi: Tunçer Avşar.

321 Yaşar Kalafat, "Türk Halk Tefekküründe Sarı ve Geçirdiği Transformasyon", **II. Uluslar arası Türk Dünyası Kültür Kongresi, 19-25 Nisan 2010.**

322 Yaşar Kalafat, "Türk Kültür Coğrafyasında Renkler", **IV. Uluslar arası Van Gölü Havzası Sempozyumu**, 19-20 Haziran 2008 Ahlât-Bitlis.

323 Kaynak kişi: Tunçer Avşar.

meklerinde tabak sayısından hareketle de mesaj verilebiliyordu. Ardahan Avşarlarından derlenişmiş bu bilgi Türk kültürlü halkların halk inançları uygulamalarına anlamlı bir zenginlik katmıştır.

Dar Vakit inancı ve onunla ilgili kaçınmalar diğer Avşar toplumlarında olduğu gibi Ardahan Avşarlarında da vardır. Dar vakitte yamak yenilmez, dar vakitte cenaze defnedilmez. Bu kültürde ayrıca zamansız yemek yemek diye bilinen "siva paşo" sözü vardır. Siva, sofra demektir. Paşo da Poşa anlamına gelir. **Poşa sofrası** veya **çingene sofrası** manasındaki bu söz yemenin içmenin bir zamanı olduğu gelişi güzel zamanlarda yemek yenilmesinin uygun olmadığı anlamına gelir.[324]

Ardahan'ın Damal, Posof yöresi Dadali/Dedeli Türkmenleri ile ilişkili olabileceklerine dair bulgularımız bulunan Dedesliler hakkında kısa bir açıklama yapmak istiyoruz. Çorum'un Ferhatlı Köyü'nde 700–800 yıldan beri bilinen ve 8–10 yıldır da düzenli olarak tekrarlanan Dedesli Ovası Türkmen Şenlikleri yapılmaktadır. Her yıl 20 bin kişinin katıldığı bu şenliklerde Köse Oyunu gibi seyirlik köy oyunları sergilenmekte, "Dama çıkma başı açık arpalar karakılçık" gibi bozkır türküleri ve farklı kesimle-

---

[324] Yaşar Kalafat, **Balkanlar'dan Uluğ Türkistan'a Türk Halk İnançları V-VI, Hamseler, Horasanlılar, Karabağlılar, Kpçaklar, Abdallar, Amucalular, Bedreddiiler, Dadaliler/Dedeliler, Kısaslılar, Manavlar, Sıraçlar, Tahtaclar, Karirliler, Çepniler, Karakeçililer, Mutiler/Mutoğulları, Halaçlar, Kazan Tatarları Gregoryanlar, Ortodokslar, Buryatlar, Zazalar,** Berikan yayınları, Ankara 2006.

rin şarkı ve türküleri söylenilmekte çeşitli bölgelerden katılan "Canlar Semah Ekibi" gibi ekipler semah yapmaktadırlar. Ayrıca, "Gelin attan indirme" "kına yakma" gibi gelenek ve görenekler de canlandırılmaktadır. At üstünde al yüz örtüleri içerisinde getirilen gelin getirilirken önü sıra ayna tutularak meydana alınıyordu. Gelin Alayı'nın başında düğün bayrağı olarak Türk bayrağı vardı Merasimde, Meydan, süpürgeci, bayrakçı ayrı ayrı selamlandı. Gelin alayı sağdan başlayarak meydanda bir kere çeyizi ile birlikte döndü. Yapılan anonstan sonra gelinin etrafında halay çekildi. Daha sonra geline yüzgörümlüğü ve takılar takıldı. Dede tarafından gelinin arka sıvazlama ovup hayır dua verilmesi yapıldı. Semaha şenliğe katılan Alevi veya değil bütün katılımcılar iştirak ettiler. Şenliklere bölgenin; Akdam, Kertme, Kızılkır, Hacıbey, Hasandeğin, Çıngıloğlu, Şahikaya, Karakeçili, Ferhatlı, Eskiören, Dereköy, Babaoğlu gibi 12 Alevi inançlı Müslüman Türkmen köyü ev sahipliği yapmaktadır. Şenlik ağalarının verdikleri bilgiye göre, "Bedesli bir coğrafî ad olmayıp bir Türkmen boy adıdır. İskân bölgesi olarak bu topluma Kızılırmak boyları verilmiş. Evvelce yörede oymaklar yer adları ile de bilinirlermiş. Bölgeye Orta Asya'dan gelen Türkmen boylarındandırlar. İlkin Boz ok Yaylası'na yerleşip 1 600 1700 lü yıllara kadar burada kalmışlar. Sonra Ardahan'a geçmiş 200–300 yıldan sonra da İskilip halkı ile bütünleşmişlerdir. Esasen 12 köy değil 30 köydürler Bir kısımları da Alevi iken bir kısımları da Sünni'dir. Maraş'la bağlantıları olduğu da söylenir." Biz Damal'da 15–16 Haziran şenliklerinde Dadli ve 2008 yılında da 8. Dedesli Ovası

Türkmen şenliklerini izleyip resimleme imkânı bulduk. Tamamen aynı olduklarını söyleyecek kadar benzerlik arz ediyorlardı. Bize göre Dedesli kelimesinin etimolojisi Dadali/Dedeli adının etimolojisi ile ortaklıklar arz edebilir ve muhtemelen "dede" kökü ile bağlantılıdırlar.

Çorum yöresinin Alevi inançlı Müslüman Türkmen halkının Çorum'da yaşamakta olan Kafkas göçmeni Abhazlarla olan inanç kültürü bütünleşmesi Ardahan Alevi inançlı Müslüman Dadali Türkmenlerinin diğer inanç kesimleri ile olan bütünleşmesine nazaran daha sınırlıdır. Burada, Gökören ile Sultan köyde ve Çorum'un içinde yaşamakta olan Abhazların halk inanç kültürlerine dair kısa tematik açıklamalar yapmak gerekir ise; Abhazlarda erkeklerin evlilik yaşları kızlara nazaran daha büyük mesela 24–26 olur. Esasen Kafkas kökenli Anadolu halklarında evlilik yaşı biraz daha yüksek tutulur. Geçmişte evlenilecek kimse için aile büyükleri karar verirlerken şimdilerde gençler kendi tercihlerini yapmaktadırlar. Geçmişte ailesini dinlemediği için evlatlıktan tart edilen 10–15 yıl konuşulmayan olaylar yaşanırdı. Evlilik türü olarak kız kaçırmaların görüldüğü olur ancak kan davası görülmez. Evliliklerden evvel tanışma maksatlı "selamlama" eğlenceleri yapılır. Köye bir bekâr kız veya erkek gelse onun onuruna bir toy yapılır böylece gençler tanışmış olurlardı. Ölen ağabeyinin dul kalan eşi ile evlenilmez. "**beşik kertme**" yöntemi ile de evlenilmez. Abhazlarda tek eşlilik esastır. Eşi ölen kadın nadiren evlenir. Abhaz toplumu sınıflı bir toplumdur. Üst seviyeden asil bir aile kendi taba-

kasından evlilik yapmak ister. Akrabaya kız verilmez ve alınmaz. Kardeş çocukları evlenmezler hatta akraba içi aynı sülaleden evlilik de olmaz. Sınıflar içerisinde de erkek kısım bayanlardan adeta imtiyazlıdır. Sofraya ilkin erkekler otururlar, erkek çocuklar da yemeklerini yedikten sonra bayanlar yemeğe otururlar. Ziyafetlerde itibarlı kimsenin önüne haşlanarak pişirilmiş **kelle** konulur. Bu kişi çok kere en yaşlı kimse olur. Bu şahsa **Elhabı** denir. Abhaz ana dil farkına rağmen Kürt, Çerkez ve Türkmen'e kızını verebilir ancak farklı mezhepten kimseye vermez, mezhep aynılığı arar. **"sütkardeşliği", "Kan kardeşliği", "ahiret kardeşliği"** gibi inanç ve uygulamalar yoktur. Geçmişte de her ailenin 3–4 çocuğu olurdu şimdi de öyle olmaktadır. Anne ve baba ailenin en küçük çocuğu ile birlikte kalırlar. Çocuklara adlarını ailenin büyükleri veya ebe koyar. Çocuklar dünyaya gelince özel bir şenlik "Doğum Toyu" yapmazlar. Çocuğun ilk dişi için yapılan **Hedik** uygulaması bilinmemektedir.[325] **Sofrada Kelle** geleneği Güneydoğu Anadolu'da Kızıltepe Çeçenlerinde de vardır.[326]

Geçmişte genç evliler büyüklerinin yanında çocuklarını sevmez kucaklarına almaz onlarla ilgilenmezlerdi. Böyle haller saygısızlık sayılırdı. Gelinler kaynana ve kay-

---

[325] Kaynak kişi: Refik Güngör, 65 yaşında Çorum'un içinde yaşayan orta tahsilli bir Abhaz.

[326] Yaşar Kalafat,"Kızıltepe Yöresinin Sofrada Kelle Geleneği ve Türk Halk Kültüründeki Yeri", **I. Uluslar arası Mardin Tarihi Sempozyumu, (Mardin, 26-28 Mayıs 2006).**

natalarının yanında oturmaz ayakta dururlardı. Gelinler yeni evlerinde 3–5 yıl konuşmaz gelinlik yaparlardı. Yaşları çok küçük de olsa gelinler kayınlarının gerçek isimlerini söylemezler, onlara uygun isimlerle hitap ederler, gelinlik yaparlardı. Baba evinden çıkan gelin adayı kızlara eskiden kardeşleri kuşak bağlarlardı ancak şimdi uygulanmamaktadır. Evliliklerde **başlık** uygulaması hala devam etmektedir.[327]

Çorum Abhazlarında ölmüş yakınını rüyasında gören kimse fakir sevindirir. Cuma akşamları fakire sadaka verilmesine özen gösterilir. Cuma akşamları eşikten dışarı kül dökülmezdi. Gece komşuya ateş verilmezdi. Ölünün 3, 7 ve 40'ı yapılır. Cenazeler komşu köylere ulaklarla duyurulur ve cemaatin toplanması böyle sağlanır. Çorum adetleri benimsendiği için 40' ından sonra mevlit okunur olmaya başlanılmıştır. Ölümlerde **ağıt** geleneği yoktur ağıt okunmaz. Hatta yüksek sesle ağlamak, yüz yırtmak, saç yonmak da yoktur. Yas uzun sürer yasta kara giyilir ve kara giyen kimse bir yıl kara giymeyi sürdürürdü.[328]

Çorum Abhazlar'ında yağmur duası için kız veya gelin görünümü verilmiş bir korkuluk yapılır, bunun adı **Juvara**'dır. Bunu iki kişi aralarına alır ev ev dolaşır;

"Bizim kız su istiyor,
Ekmek istiyor,

---

[327] Kaynak kişi: Refik Güngör.

[328] Kaynak kişi: Refik Güngör.

Un bulgur istiyor" denir, üzerlerine evlerden su dökülür, toplanılan şeyler birlikte afiyetle yenilir.[329]

Hıdrellezde genç kızlar kısmetlerini tahmin etmek için bazı uygulamalar yaparlar. Yolcunun ardı sıra su dökülür. Yaygın bir Hıdrellez ve Nevruz uygulaması yoktur. **Kurşun dökme** yöntemi ile nazarı def etmek ve **üzerlik** yakarak korunmak geçmişte vardı ancak şimdi uygulanmamaktadır.[330]

Çorum Abhazlarında kesilen tırnaklar için yapılan özel bir uygulama yoktur. Tarak artığı saçlar toprağa gömülür veya yakılırlar. Çorum Abhazları **kurtağzı bağlama** inancı ile Çorum'da tanışmışlardır. Abahazya'dan bu inancı bilmemektedirler. Abhazlarda yolculuk esnasında karşılaşılan tilki uğursuzluğa işarettir. Kara kedi bu toplumda da uğursuz olarak bilinmektedir. Tekin olarak kabul edilmez. Atın hikmetli bir hayvan olduğuna inanılır. Rüyada at görmek iyi kabul edilir. Cin türü varlıklarla ilgili inançlar Abhaz halk inanmalarında da vardır. Atları binip onları terleten varlığın ismi bu toplumda **Kumbası'dır.** Abhazlar yemin etmezler yemin gereken haller için bir değnek eşik gibi uzatılır onun üzerinden atlanır. Bunun üzerinden atlayan bütün köy halkı birlikte yemin etmiş olurlar. Buna **"değnekten atlama"** denir. Bu uygulamada değnek temsili eşiktir. Yemin Allah adına yapılmış olur. Ancayınız, Allah adına ve **Anca** da Allah demektir.[331] Eşik

---

[329] Kaynak kişi: Refik Güngör.

[330] Kaynak kişi: Refik Güngör.

[331] Kaynak kişi: Refik Güngör.

Türk kültürlü halklarda kutsal kabul edilir. Ocağın girişi eşikle başlar. Evin koruyucu iyesinin eşiğin altında yaşadığına inanılır.[332]

Çorum Abhazlarında gök gürleyince bereketi celp etmek için sepete vurulur. Ebemkuşağının altından geçenin cinsiyetinin değişeceğine dair bir inanç vardır. Kadınlar arasında **Amonıs** "güneş hakkı için" şeklinde bir söz vardır. Ay tutulduğu zaman silah atılır[333]

Sulakyurt köyü Ardahan merkeze bağlı halkının büyük kısmını göç olarak vermiş olmasına Çıldır ve Posof gibi ilçelerde tek bir cami varken bu köyde 3 cami var. Geçmişte bu köyde Malakanlar yaşamışlar. Buranın halkı Kars'ın yerli olarak bilinen kesiminden ana dilleri Türkçe mezhepleri Sünni Hanefi'dir.[334]

Ardahan Yerlileri'nde **üzerlik** inanç ve uygulaması vardır ancak çok yaygın olduğu söylenmez. Nazar için muska yaptırılır. Tılsım inancı da vardır. Geçmişte de vardı esasen geçmişte daha çoktu. Tütsü inanç ve uygulamaları daha ziyade muska ile birlikte uygulanır. Bu uygulamalar insan için olduğu gibi mal ve hayvanlar için de geçerlidir. Tütsülerde **tuz** da kullanılır.[335]

---

[332] Yaşar Kalafat, **Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançları İzleri**, Ankara 2010, 6. Bsk. Ankara Berikan yayınları, s. 180-185.

[333] Kaynak kişi: Refik Güngör.

[334] Kaynak kişi: Pamuk Nine.

[335] Kaynak kişi: Pamuk Nine.

Ardahan Yerlileri'nde ölmüş bir yakının rüyasında gören kimse bu rüyayı "benden hayır istedi" şeklinde yorumlar ve Kur'an okutur fakire sadaka verir.[336]

Ardahan Yerlileri'nde hanımlar eşlerinin alkol ve kumar gibi sorunları için kadın kadına özel yemeli içmeli sohbet toplantıları düzenler aralarında dua eder nezirde bulunurlar. Bu nezirler oruç, sadaka, kurban gibi hayırlar şeklinde olur. Ziyaret için **Üçkardeşler** şehitliğine gidilir.[337]

Hanak'ın Bork köyünde Oğuz Yolunda tepenin doruğunda **Malise Ziyareti** vardır. Yatırın efsanesine göre tırpanla gür çayırı biçen çiftçi kendisine yemek getiren kız kardeşini fark edemez ayaklarını gövdesinden ayırdıktan sonra olup biteni fark eder. Bunun üzerine kahrından maşatını bir ok gibi beline saplar ve çayırın otuna kargış ederek "lanet olsun senin otuna bademe dizden yukarı çıkmasın" der. O günden sonra duası kabul görür ve bu yörenin otu belirli bir seviyenin üzerine çıkamamıştır. Birisi bayan olan bu üç kardeşten birisi Hanağın Ortakent köyünde, birisi Malise köyünde ve üçüncü kardeş de Oğuz'da yatmaktadır. Halkın inancına göre Cenabı Allah'ın iyi kulları oldukları için geçmişte bu mekânların mumları "kudretten yanardı"[338]

---

[336] Kaynak kişi: Pamuk Nine.
[337] Kaynak kişi: Pamuk Nine.
[338] Kaynak kişi: Pamuk Nine.

Üç Şehitler'e hasta olanlar şifa bulmak, çocuk veya erkek çocuk sahibi olmak, kısmetlerin açılması, işlerin yoluna girmesi, yağmur duası için ziyaret yapılır. Adak kurbanlar burada kesilir, kanı akıtılır Adaklının kapısının eşiğinde kurbanın taksimi yapılır. Adak hayvan Allah rızası için kesilir, o hayvan adanılmıştır, onun eti adak sahibi tarafından yenilmez.[339]

Yağmur Duası'ndan sonra sofralar kurulur yenilir içilir. Yağmur duasına kadınlar katılmazlar. Yağmur duasına erkeklerin yanı sıra daha ziyade 12 yaşından küçük çocuklar melaike olarak kabul edildikleri için katılırlar. Yağmur duasına katılanlar âmin için açtıkları ellerinin avuç içini yukarıya değil aşağıya ters istikamete çevrilir. Yağmur namazı cemaati bazı yörelerde olduğu gibi bu çevrede ters giyilmez.[340]

Yağmur duası da diğer dualar gibi merhameti celp etmek için yapılır. Yapılırken merhametin celbi amaçlanır. Bu maksatla koyunlar kuzulardan ayrı tutularak meleşmeleri sağlanır. **Yağmur Gelini** için yetim kız çocukları seçilir. Ardahan Yerli'lerinin küçük çocukları melek oldukları için seçmelerinin mahiyeti de aynı olmalıdır.[341] Ellerin ters tutulması suretiyle mesaj vermeyi amaçlamak

---

339 Kaynak kişi: Pamuk Nine.

340 Kaynak kişi: Pamuk Nine.

341 Yaşar Kalafat "Türk Kültür Coğrafyasında Yağmur Duası" **Yağmur Duası Kitabı**, Hazırlayan M. Sabri Koz, Kitabevi, İstanbul 2007, s. 195-225.

çok sık görülür ve "**ters**" motifi ile ilgidir.[342] Yağmur duasına kadın kişinin katılmayışının izahı "**kadınlık hali**" ile izah edilebilir. Zira küçük yaştaki kız çocuğundan yağmur gelini olabilmektedir.[343]

Üç Şehitlere çocuk dileği ile giden anne adayı oraya eşi ile değil erkek kardeşi ile gider. 3 **taş** alır bu taşları ziyarete doğru atarlar ziyaretçinin niyeti olacak ise bu taşların tutacağına ziyaret taşına yapışacağına, Allah'ın çocuk vereceği inanılır. Taşlar tutmazsa "Allah'ın emri yok" denir boyun eğilir. Üç şehitler ve diğer türbelerin etrafında tavaf edercesine dönme uygulaması yoktur. Üç Şehitlerde pek görülmemekle beraber bu çevrenin kutsal kabul edilen mekânlarındaki ağaçlara çaput bağlandığı, para bırakıldığı olur.[344] Ardahan sözlü kültüründe "taş tutması" şeklinde inanç içerikli bir söz vardır. Kur'an-ı Kerim, Ekmek insanı tutar, çarpar, onlara yenim edilir onlar şahit tutulurlar zira onlar kutsaldırlar. Koçlu koyunlu mezar taşlarına saygısızlık yapmış bir kimse için "onu taş tuttu" denir.

Dünyaya gelecek bebeğe geçmiş yıllarda dede ve neneler isim koyarlardı ve isimler yakın uzak tarihten se-

---

[342] Yaşar Kalafat "Türklerin Dini Tarihi Türk Halk İnançlarında (Ters Motifi)" **Prof. Dr. Abdurrahman Çaycı'ya Armağan**, Ankara 1995. s. 297-307; **Türk Dünyası Tarih Dergisi** Mart 1997 S. 123, s. 15-19.

[343] Yaşar Kalafat "Destanî katmanlaşma Sürecinde Türk Kültürlü halklarda kadın Teması İle İlgil inançlar", **Türk Epik Enanesinde Destan Sempozyumu VI. Uluslar arası Folklor Kongresi (10-15 Ekim 2010).**

[344] Kaynak kişi: Pamuk Nine.

çilirdi. Konulan isimlerden hareketle mesaj verme uygulaması hala devam etmektedir. Yeter, Besti veya Tamam çocuk istemiyoruz, Birkaç kız çocuktan sonra Kız Yeter veya Döndü ise erkek çocuk istiyoruz anlamına gelir.[345]

Türk kültürlü halkların bazı kesimlerinde ulu zatların kabirleri etrafında dönülerek oluşan manevi ortamdan nasiplenme inancı var iken bazı yörelerde bu uygulama şirk olarak algılanır.[346]

Ardahan Yerlilerinde çok çocuklu kadının beşik gibi eşyalarının kullanılması halinde çocuk isteyenlerin de çocuk sahibi olacakları inancı vardır. Böyle hallerde "Allah için zor mu, Allah ona da verir" denir. Beşik ve benzerleri belki vesiledir, inancı vardır. "Boş beşik sallanmaz" diye bir inanç vardır. Boş sallanan beşiğe görünmeyenler biner, inancı vardır. Beşiğin gerçek sahibi olan bebeğin sancılanacağına beşiğin boş kalacağına inanılır. Kollar göğüste bağlanılmaz, eller koyuna konulmaz, "kocan var çoluk çocuğun var iyi değil denir.[347]

Ardahan sözlü kültüründe "Allah'a hoş getsin/gitsin" şeklinde özlü bir söz vardır Bu söz her karar ve her uygulamadan sonra sık sık kullanılır. Düşünce ve

---

[345] Kaynak kişi: Pamuk Nine.

[346] Yaşar Kalafat, "Diyarbakır ve Çevresi Örnekleri İle Halk İnançlarında Tavaf/Dönme" **Osmanlı'dan Cumhuriyete Diyarbakır**, editörler Bahaeddin Yıldız-Kerstin Tomenendal, T.C. Diyarbakır Valiliği, Ankara 2008, s. 453-463.

[347] Kaynak kişi: Pamuk Nine.

uygulama safhalarında Allah'ın hoşnutluğu aranır, toleranssızlık fırsatçılık onanmaz.

Bebek bekleyen anne adayının midesinin bulanması halinde doğacak bebeğin kız olacağına inanılır. Aşerme inancı bu toplumda da vardır. Doğacak bebeğin benzemesi istenilen kimsenin resmi onun yanına koyulur böylece bebeğin o şahsa benzeyeceğine inanılır. Keza doğacak ilk bebeğin erkek olması için gelinin ilk gününde kucağına erkek çocuk oturtulur.[348]

Bu toplumda "eşlerinizi iyi yerlerden edinin soylarınız bozulmasın" zihniyeti esas alınır. Evliliklerde başlık aranır **süt hakkı** verilir. Gelinde asalet aranır, damatta da soya sopa aileye bakılır. Paralı olmak değil insanlık aranır. "Çiftler birbirlerinin sofrasına yakışmalıdır" denir. Gelinin sağ ayağının altına para konularak ayağının bereketli olması amaçlanır. Yeni evinin eşiğinden içeri girmeden sağ ayağı ile bir tabak kırarak ses çıkarması sağlanır. Kapının üst kısmına konulan Kur'an'ın altından gelinin geçmesi sağlanır. Yeni evine ona **ayna** tutularak girmesi istenir. Baba evinden çıkmadan beli ve başı ayrı ayrı bağlanır para alınır. Gelin valası al olur. Geçmişte gelinlerin kemerleri gümüş olurdu şimdi ise al kurdele bağlanır. Düğünde olduğu gibi yaşlılıkta, sünnette de askere giden gençte de **kına** yakılır.[349]

---

[348] Kaynak kişi: Pamuk Nine.

[349] Kaynak kişi: Pamuk Nine.

"Nazar haktır" inancı vardır. Nazarın önlenilmesi için güzellik kara ile örtülür. Çocuklara gelinlere, süte kömürle isle karartma yapılır. Erkek çocukları yaşamayan anneler çocuklarına kız elbisesi giydirerek onlara kız görünümü verirler. Yaşamayan çocuklara Yaşar veya Kaya gibi isimler konur. Böyle çocuklar Poşaların dağarcığına koyulup köylerde dolaştırılmaları sağlanır.[350]

Erkek çocuklara kız çocuğu görünümü kazandırma uygulamasının altında erkek çocuklarına musallat olan kara iyeleri yanıltıp aldatmak vardır. Çocukların Poşa dağarcığında köy köy dolaştırılması tespiti bizim için yenidir. Ev ev veya kapı kapı dolaşmaya bağlı inançlar bilinirken poşa kimliği ile dilenci kimliğinin örtüştüğü haller vardır. Karaçilerde ise kadınlar için dilenmek bir anlamda ibadettir.[351]

Yerlilerde de "**Damat Bağlama**" inanç ve uygulamalar vardır. Damat bağlama işlemi hocalar nikâh kıymak için oturduklarında, "Tu kadrik fatiha" denildiğinde tahtaya bıçak sançılır, bıçak kapatılınca damat dayanılmaz sancılar yaşamaya başlar. Hoca ilgili ayeti ve duasını okumaz ise damadın patlamasına mani olunamaz[352]

Damadın bağlanılması inancı genelde damadın zifafta başarısız olmasını sağlamak amaçlı olarak bilinir. Halk inançlarında ayrıca bir bağlama türü vardır. Bu bağ-

---

350 Kaynak kişi: Pamuk Nine.

351 Kaynak kişi: Pamuk Nine.

352 Kaynak kişi: Pamuk Nine.

lama şekli çok kere hırsızların itiraflarını sağlama amaçlıdır. Bu bağlama "**sidiklik** bağlama" olarak bilinir. Bu şekilde bağlanılmış kimse suçunu kabul edip bağı çözülmez ise çatlayacağına inanılır.[353]

Kurtağzı bağlama inancı Ardahan Yerlilerinde de vardır. Ağzı bağlanan kurt, ağzı açılıncaya kadar ağzını kullanmaz. Kurtlarla ilgili bir anlatıda Hz. Yusuf'un kanlı gömleği babasına getirilip oğlunun kurtlar tarafından parçalandığı söylenince, kurtlar toplanır meclis oluşturur, Hz. Yusuf'un kendileri tarafından parçalanmadığını anlatmak için yemin ederler[354] Kurt ve peygamber bağlantılı birçok efsane halk inanışlarında yer almaktadır.[355]

Ardahan Yerlileri halk inançlarında Ahırlarda Al Kızı olduğuna inanılır. Çok kere bu sarı saçlı kız ahırlarda yorgun otururken görülür. Atları bindiğine onların saçlarını ördüğüne rastlayanlar da olmuştur. Ondan korunmak için ona dokunmamak gerektiğine inanılır. Su değirmenlerini mekân tuttuğu inancı vardır. Bir anlatıya göre" Bir gece Al karısına su değirmeni yolunda rastlanır. Rastlayanlara al karısı bu gece falan zatın gelini doğum yapıyor

---

353 Yaşar Kalafat, "Alanya Yöresinde Kilit-Bağ Kilitlemek-Bağlanmak" **Alanya, Tarih ve Kültür Semineri III.** 1999.1997.1998.1999.2001, Alanya 2004, s. 492-496; **Erdem** Türk Halk Kültürü Özel Sayısı III. Eylül 2001 S. 39 589-597.

354 Kaynak kişi: Pamuk Nine.

355 Yaşar Kalafat, **Türk Kültürlü Halklarda Türk Halk İnançları/Türk Halk İrfanında Kurt**, Berikan yayınları, Ankara 2008;**Türk Halk Tefekküründe Kurt 2**, Türk Kültürlü Halklarda Karşılaştırmalı Halk İnançları, Berikan yayınları, Ankara, 2009.

gidip o gelinin ciğerini çocuklarıma getirip onları beslemem lazım" der. Ertesi gün gelinin öldüğü haberi alınır. İnanca göre **Al Kızı** Kur'an'dan anlamaz, o peri değildir, Kur'an'dan periler anlarlar.[356]

Ardahan Yerlilerinde yaygın bir Nevruz inanç ve uygulaması yoktur. Doğal olarak **Kara Çarşamba** ile ilgili inançlar da yoktur. Pamuk Nine'ye göre Nevruz Bayramı Azerilerindir. Kürtler de sonradan bu günü kutlamaya başlamıştır."

Yerliler ölmüş kimselerinin defininde onların mezarlarına yastık, yorgan ve benzeri şeyler koymazlar. Definden sonra mezarın başında 3 gün yakılan ateş, cesedin yabani hayvanlar tarafından eşilmemesi içindir. Defin esnasında mezara toprak atılan kürek yere konulur yerden alınır. Atılacak küreğin sayısı yoktur. Mezara toprak atmak mevta ile helalleşmek anlamına gelir. Tabutu sırtında taşıyan kimse bir anlamda ölüden helallik almış olur. Tabutun taşınmasına önden girilerek geçilir.[357]

Bu toplumda cenazenin çıktığı evde cenazenin kaldırıldığı yere **taş** konur. Bununla amaç başka acının o evden çıkmasını istememektir. Ayrıca taşın yanı sıra bir tepsi içerisinde un konur ve bu **un** ölünün hayrına fakire verilir. Ölü evinin Kur'an okunan salonundaki aynalar ve insan resimleri bir örtü ile kapatılır. Rüyasında ölmüş birisi tarafından bir yerlere götürülen, ağır hasta birisi kendi-

---

[356] Kaynak kişi: Pamuk Nine.

[357] Kaynak kişi: Pamuk Nine.

sini çok iyi görürse, evin direğinde bir yıkılma veya evin sel tarafından basılmış olması görülür ise rüya sahibi "beni götürüyorlar" der. Bu onun öleceğini anladığı anlamına gelir.[358]

Ekmek ve ekmek levazımatı Türk kültürlü halklarda daima kutsalın kapsamında yer almıştır. Ergani-Diyarbakır'da ocaklı bir aile oklava ve hamur sofrası ile ağrıyan yerleri ovarak insanları tedavi etmektedir. El almış olan Cemaldinliler Ocağından bir kimse bu iki hamur gereci ağrıyan yere dokunmakta ve bu esnada Ayetel kürsüyü okuyarak şifa verebilmektedir.[359]

Ardahan sözlü kültüründe "Kırk eleğin ununu yemiş olmak" gibi özlü bir söz vardır. Bununla anlatılmak istenilen feleğin çemberinden geçmiş olmak yeteri kadar ıslanıp kurumuş olmak, çok deyeyim kazanıp pişmiş olmaktır.

Dua edilirken, "Bu dünyada mekânsız, o dünyada Kur'ansız koyma, o dünyada Kur'ana imana yoldaş eyle" "Ümmeti Muhammet'e adları batmış, nesilleri kesilmiş olan rahmet bekleyenleri de Kur'an'a yoldaş eyle" "yatırıp kapılara baktırma, yatana da bakana da kolay kıl" "Akşam geldiyse akşam sabah geldiyse sabah emanetini al Allah'ım" denir.[360]

---

[358] Kaynak kişi: Pamuk Nine.

[359] Kaynak kişi: Ahmet İçli Cemaldinli Ocağına mensup genç bir kademiysen, bu konuda bir makale hazırlamaktadır.

[360] Kaynak kişi: Pamuk Nine.

Un ve ekmek etrafında bir hayli inanç gelişmiştir. Sofraya ilkin emek konur, ekmeğin ters Dönmesi günah sayılır, "ekmek beni vursun" şeklinde ekmeğe yemin edilir. Doğum ziyaretlerinde **ekmek** götürülür. "**Ebe Yolu**" diye bilinen uygulamada onun dünyaya gelmesinde yardımcı olduğu çocuklar bayramlarda elini öpmeğe hediyelerle giderler.

Görülen rüyalar bu toplumda da fal rolü oynarlar. Her cismin, rengin pozisyonun simgesi olduğu bir anlamı vardır. At, murat, köpek, yılan, düşman, altın ve para, kuvvet duru su, aydınlıktır. Davar, kurban melaike olarak bilinir devlettir. Yün paradır. Kara kedi tekin değildir, şeytandır. Karanlık kötü, kedi nankörlüktür. Mavi, sarı, iyi, al ve kara, döneme ve kişiye göre farklı anlam taşır. Kara siyah daha ziyade tez anlamındadır. Kasavetli rüya gören Ayetelkürsü'yü okur, arkası sıra sırtı istikametinde köpeğe ekmek atar. Rüyasını ateşe anlatır ve "yansın gitsin" der. Hayvanların da ibadet yaptıklarına inanç sahibi olduklarına inanılır Ezan okunurken tilkinin yüksek bir yere çıkıp orada oturup ezan okunup bitinceye kadar ezanı dinlediğine inanılır. Bazı köpeklerin ezan okunurken bilhassa cenaze geçerken uzun uzun uludukları inancı vardır. Bazı hayvanlar depremden evvel depremin olacağını sezer inancı vardır. Güneş ve ay tutulunca insanlar kıbleye döner dilek tutar dua ederler.[361]

---

[361] Kaynak kişi: Pamuk Nine.

Güneş ve ay tutulduğunda dua edildiği bilgisi evvelce edinilmiş olmasına rağmen dilek tutulması bilgisi bizim için yeni olmuştur. Aya isli camla bakarak geleceği tahmin etmeğe dair Sarıkamış Kafkasyalıları arasında inancın olduğu bilinirken dilek tespiti bilgi zenginliği sağlamıştır. Sabah güneşi genç insanın üzerine çalmamalı (doğmamalı) Rızklar sabahları dağıtılır, rızkını kaçırmamak gerekir Gece eşikten dışarı ateş, yoğurt mayası verilmez. Dar vakitte ezan saatinde yemek yenilmez. Rızk saatinden evvel yemek suretiyle rızktan payını almış sıranı savmış olursun inancı vardır.[362]

Pamuk Nine'nin değerlendirmesine göre halkın anlayışındaki normlar değişmiş insanlık kalmamış insanlar hayır hasenatı kesmiş büyük küçük ilişkisi alt üst olmuş saygı sevgi merhamet tükenmiştir.

SONUÇ

"Ölen her yaşlı şahısla birlikle bir kütüphane de yanmış olur" özlü sözü bilhassa sözlü kültürü güçlü olup yazıya yeterince geçirilmemiş toplumlar için geçerlidir. Sözlü kültür kaynağı olabilecek nitelikli yaşlı kimse bulabilmek süratle azalmaktadır. Bu türden yeterince keşfedilmemiş bir kaynak da halk âşıklarıdır. Onların halktan temasını alıp şiirleştirdikleri sözler halkın tanınması için alınacak mesafeyi kısaltmış hazinelerdir. Bunları inceleme

---

[362] Yaşar Kalafat "Sarıkamış'ta Kafkas Halk İnançları" **Birleşik Kafkasya** Aralık-Ocak-Şubat 1998 S. 13 s. 16-20.

imkânı bulabildiğiniz nispette ana dili ve doğma dili farklılığa rağmen birlikte yaşayan halkların duygu ve düşüncelerinde fark olmadığı görülebilmektedir.

AŞİRETLRİMİZDE HAL/HÂL/BEN/DÖVME/DAMGA İLE İLGİLİ İNANÇLAR

GİRİŞ

Bu çalışma, ziyaret beni anlamındaki "hal", Kara iyelerden "Hal/Al Karısı" anlamında "hal" psikolojik deformasyona uğramış anlamında "hal" ve süs beni anlamındaki "hal" arasındaki varsa bağlantıyı irdelemek için hazırlanmıştır. Yaklaşık 2000 yılından beri üzerinde çalıştığımız bu konu ile ilgili ileri sürülebilecek yeni fikirlerin çıkacağından eminiz. Çalışmamızda yer verdiğimiz bulgularımızı özetlerken konu farklı disiplinlerde de ele alınmış "Dövme sanatı" olarak da değerlendirilmiştir[363]. Bir kısım araştırmacılar da halı halk tababetinin, güzelleştirme becerisinin bir verisi olarak ele almışlardır[364]. Biz dövmenin bir mensubiyet nişanesi olduğunu düşünürken bu ait oluşun inanç içerikli olduğu kanaatindeyiz ve bu bulgunun

---

[363] Yrd. Doç. Dr. Aşkın Hatunoğlu, Yrd. Doç. Dr. Yavuz Hatunoğlu, Dr. Yaşar Kalafat, Mehmet Ali Avcı, "Dövme Sanatı: Anadolu İnsanının Yüzünde Somutluk Bulan Coşku Umut ve Korku/Mardin, Diyarbakır, Urfa ve Ağrı Örneklerinin Sosyolojik ve Psikolojik Boyutu" Ağrı, 2010, gayri matbuu.

[364] Prof. Dr. Mebrure Değer, **Diyarbakır Yöresinde Berberlerin Halk Hekimliğindeki Yeri". Tüm Yönleriyle 2. Diyarbakır Sempozyumu**, 16-17 Aralık 2010 Ankara

inanç sisteminin sistematiğine aykırı olmadığını düşüyoruz.

METİN

Dövmenin tarihçesine dair geniş bilgi verirken onun diğer dünya halklarındaki tezahür şekline dair de bilgi verilmiş Anadolu'daki gelişme seyrine ve günümüzde aldığı durumuna dair de A. Hatunoğlu, Y. Hatunoğlu ve M. A. Avcı tarafından sürdürülen çalışmalarda bilgi verilmiştir.

"Doğu Anadolu, İç Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerimizde özellikle Gaziantep, Hatay, Şanlıurfa, Mardin, Diyarbakır, Bingöl, Batman, Ağrı, Van, Çankırı, Niğde, Kahramanmaraş, Yozgat, Kızılcahamam yöresinde 45 ile 70 yaş üstü yaşlılarda sıkça rastlanılan dövme geleneği birçok araştırmacının dikkatini çekmiştir. Bu sembolik işaretlerin İslam dininin etkisi göz önüne alındığında günümüze kadar gelebilmiş olması anlamlıdır. Gaziantep Barak Bölgesinde, Gurbet denilen gezici topluluklar, Şanlıurfa'nın Siverek ilçesinde ve Kısas Beldesinde, Diyarbakır'da, "Çingene", "Dom" diye tabir edilen, konar-göçer bir yaşantı süren Karaçi'ler, Mardin, Kızıltepe'de **Mıtrıp, Âşık, Çingene, Karaçi** ve Midyat bölgesinde kendilerine Sazmantular diyen gezginler dövme geleneğinin günümüze kadar gelmesinde önemli rol oynamışlardır."[365]

---

[365] A. Hatunoğlu, Y.Hatunoğlu ve M.A. Avcı ekibinin çalışmalarından.

366

Kanaatimize göre bu toplumların çok halklı büyük yerleşim yerlerinin dışında yaşamaları, az-çok dış etkilenmelere kapalı olmaları derinliklerinde inanç olan hal geleneğini sürdürebilmelerini sağlamıştır. Karaçiler[367] ve diğerleri içe dönük inançlarından kaynaklanan kimliklerini korumak için özel korunma tedbirleri almışlardır. Türkmen ve Terekeme toplumlarından verilecek misallerde de görülebileceği gibi bu uygulama bir kimlikle korunma olayıdır.

Cinsiyete göre hem dövme motifi hem de dövmenin uygulandığı yer bakımından farklılık gösterir. Erkeklerde genelde el, burun, çene, elmacık kemikleri üzerinde dövme bulunurken: kadınlarda el, kol, ayak, alın, dudak, ya-

---

366 Ferit DEĞER ve M. Ali Avcı şahsında emeği geçenlere teşekkür ediyorum.

367 Yaşar Kalafat, "Türk Kültürlü Halklardan Karaçilerde Halk İnançları" **BAL-TAM,** Balkan Türkoloji Araştırmaları Merkezi, Eylül 2010, S. 13, s.276- 287.

nak ve göğüs bölgesinde yaygın olarak bulunmaktadır. Anadolu'da Yüz, alın, dudak, el, kol ve ayak bileklerinde çeşitli şekillerde işlenen dövme âdetinin genel olarak:

Dinsel büyüsel amaca, Bir aşirete, kabileye, kökene bağlılığa yani bir anlamda damga niteliğinde, Süslenme olgusu taşımasına, Hastalık ve nazardan korunma, Uğur tılsım niteliği bulunma, Güzel görünmek, erkeklerin beğenisini kazanmak, evliliğe hazır olmak, Şans, baht açıklığı, evlenmek, Kuma gelmemesi, çocuk doğurmak, Küçükken nazardan korunmak, hasta olmamak ve uzun ömürlü olmak, Elinin bereketli olması, Yılan sokmaması ve ayağın uğurlu gelmesi şeklinde kullanılma amacı sayılabilir.[368]

[368] A. Hatunoğlu, Y. Hatunoğlu ve M.A. Avcı ekibinin çalışmalarından (A.Cihan Diyarbakır'da Karaçi Çingenelerinde Dövme geleneği, "**Türk Kültüründe Beden, Sempozyum Bildirileri** İstanbul 2007 s.9-10) ve (F.Bulut, Dövme, **Atlas Dergisi**, İstanbul, 2002 S.113, s. 36-54).

Bu tespitlerden dinsel büyüsel boyut, bir topluma mensubiyet boyutu, görünen ve görünmeyen kötülüklerden korunma boyutu, iyi ve uzun, uğurlu ve bereketli bir gelecek temennisi boyutları bizim yaklaşım tarzımızla tamamen örtüşmektedir. Biz mistik manevi bir mensubiyet ve ait olmadan kaynaklanan korunma, kurtulma ve benzeri imkânlara ulaşma şeklinde algılıyoruz. Güzellik boyutu bize göre belki dolaylı ve belki de eklenti bir boyuttur.

"Bunların dışında yörede (daha çok erkeklerin) hangi aşirete bağlı olduğunun bilinmesi için alnın şakak tarafına ve burun ucuna çocuğun ölmemesi için dövme yaptırıldığı bilinmektedir. Kendisini pek çok tehlikeden

korumasını bilen insanoğlu; kaza, hastalık ve ölüm getireceğine inandığı nazardan da korunmak amacıyla çeşitli koruyucu nesnelere sarılmıştır[18]. Bunlardan biride dövme yaptırmadır. Ellere, bileklere, şakaklara ve burun ucuna yapılan dövmenin çoğu nazar gibi kötü gözlerin, göz değmesinin, kötü ruhların kovulması amacı taşımaktadır."[369]

Dövme veya damgaların yapıldıkları yerler de dövmeli kimsenin mensup olduğu topluma dair bilgi verir. Mesela anadili Kürtçe olan toplumlarda dövme daha ziyade dudağa ve çeneye yapılırken Terekemelerde dövme adının anlına ve bileğine yapılır.

[369] A. Hatunoğlu, Y. Hatunoğlu ve M.A. Avcı ekibinin çalışmalarından (M.Hazar, "Kızıltepe-Bozhöyük" Yöresinde Beden İşaretleri, **Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi**, İstanbul, 2006 S.4/8, s.293).

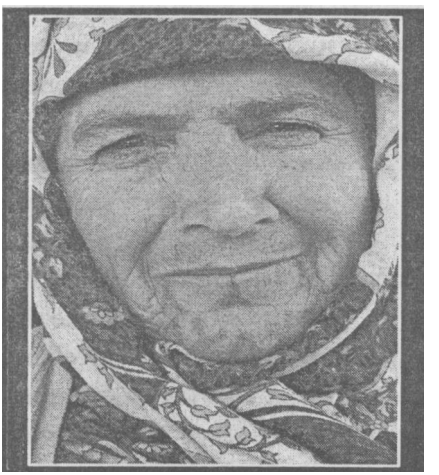
Karabağlı'larda kadınların yüzlerine iğne ile "damga" yapılır. **Karabağlı Tereke** toplumundan **Balcı Cemaatı'nın** damgası üç nokta, **Hacı Efeli Cemaatı'nın** damgası hilal, **Araplı Cemaati'nin** damgası Yıldız, **Zet Uşağı Cemaati'nin** damgası ise Kılıçtır. Bu toplumda erkeğe damga vurulmaz. Kadın kişi evlenerek başka bir ocağa gidebileceği için kadına geldiği, mensubu olduğu ilk cemaat bilinsin diye damga vurulur. Bu topumda damga alın kısmına ve bileği vurulur. İğne ile açılan yere kara barut ekilir. Damgayı yapan kimseye "**damgacı**" denir[370]

İncelediğimiz beden işaretleri Mardin, Diyarbakır, Urfa ve Ağrı çevresinde yerleşmiş, kimi yerleşik hayata geçmiş, yerleşik hayatı benimsemiş Çingene ve Karaçiler ile bu konar-göçer topluluklardan bir şekilde etkilenerek dövme yaptırmış Anadolu insanının vücudundaki dövmelerdir. Dövme için yapılan motifler daha çok geçmişten miras kalan motiflerdir. Günümüze kadar bu motifler devam ettirilmektedir. Motiflerin tercihi, yapana bırakıldığı gibi yaptırana da bırakılmaktadır. Dövmenin en orijinal yanlarından biriside bu motiflerdir. İncelenen yörelerde dövmeye **dek, dak, veşm, vesm, döğün** denmekte, dövme işini yapan erkeklere "**Dekkak**", kadınlara "**Dekkabe**"; dövmeli erkeğe "**Medkuk**", kadınlara ise "**Medkuke**" de-

[370] Kaynak kişi: Muharrem Bayar, Araştırmacı yazar, 11 Mayıs 2011 Milas.

nilmektedir[371]. Karaabağlı Karapapah/Terekemelerde ise dövme "damga" olarak bilinir. Dövmenin şekli yapan veya yaptıranın tercihine bağlı değil mensubu olunan toplumun evvelce seçmiş olduğu şekle bağlıdır. Onun dışına çıkılamaz[372]

Biz dövme veya damgaların günümüz gençliğindeki moda arayışları bir yana münferit uygulamaları da saymazsak, etkileşim veya özenti ile yapıldığını düşünmüyoruz. Damga veya dövme ilgili toplumun ortak remzidir ve şahsi tercihle seçilmiş olamaz.

[371] A. Hatunoğlu, Y. Hatunoğlu ve M.A. Avcı ekibinin çalışmalarından (A.Taşgın, "Siverek'te Dövme geleneği, **Tarihte Siverek Sempozyumu Bildirileri**, Urfa, 2001, s. 229-233).

[372] Kaynak kişi: Muharrem Bayar, Araştırmacı yazar, 11 Mayıs 2011 Milas.

Hızına ve hal-hal da ben ve hal kadar olmasa da mesaj verici uygulamalardır. Anadolu'nun Güney bölgesinde, Kafkasya'da Nogaylar ve Uluğ Türkistan'da Karakalpaklarda müzelerde ve eski albümlerde ve bazen de halk arasında yaşamaktadır.

Dövme veya damgaların kimliklerinin belirlenmelerinde mezar taşı damgaları, dokuma damgaları ve benzeri veriler de ipucu olabilirler. "Yörede sıkça yapılan dövme motifleri genel olarak birbirine benzemektedir. Bu durum incelendiğinde tüm dövmelerin konar-göçer topluluklarda "dekkak" olarak adlandırılan kişiler tarafından yaptırıldığı gerçekliğine bağlanabilmektedir. Araştırmalar neticesinde kullanılan şekiller: Alında daha çok güneş işareti (*), dudakta haç işareti (+), çenede küçük çarpı işaretleri (x) ile baklava dilimleri (>) ve çentikler (<), yuvarlaklar (o) ve noktalar (.), ayak bileği ve devamında üç çemberin içinden geçen çatal işareti (+o) ile büyük d şeklinde (d), yarım ay (D), ayaküstünde ise alındaki işaretin düzeltilmiş şekli ile üç nokta (...), el bileğinde ise çentikleri arttırılmış güneş işareti (*) ve tarak (E), el üstünde çenedeki şekillerin daha genişletilmiş biçimleri ve çentikli X işaretinin üst üçgeninde bir beş köşeli yıldız, yüzük ve orta parmakta ise küçük bir artı (+) işareti resmedilmiştir. Oval ve düz çizgiler ile noktalar olumlu bir imaj bırakırken çapraz, köşeli ve verevine işaretler olumsuzluklara karşı tepki; artı, haç,

yıldız, güneş işaretleri ve oval şekiller ise dini bir duygu telkin etmektedir."[373]

"Bazı beden işaretleri runik yazılara benzer. Orhun Yazıtları'ndaki Köktürk işaretlerinden yukarıya doğru ağzı açık c işaretinin içinde üç veya tek nokta olan nd / nt konsonuna, yani güneş gibi (:*:) içi tek noktalı bir şekle veya ters v şeklinde tek noktalı bir şekil bulunmaktadır. Ters y gibi ç konsonuna, yine ters y işaretinin kesişme noktasından artı veya haç işareti (+ / :) gibi geçen bir şekli temsil edilen s/ş konsonuna > şeklindeki o/u vokaline anımsatacak tarzda bir izlenim bırakmaktadır. Arap harflerini anımsatan semboller, yılan, aslan, ay ve Hitit sembolünün benzeri, alna iki kaş arasındaki şekiller görülmektedir. Bunların dışında en dikkat çekici ve en özel olan dövn ə motifi ise yörede ceren adı verilen hayat ağacı motifidir. Kadınlarda çeneden başlayarak boyundan iki göğüste şekillenen ceren ya da hayat ağacı motifi Ana Tanrıça inanışından kaynaklanmaktadır. Ceren annenin doğurganlığını, ceninin gelişim evrelerini ve nihayet hayat ile ölümü temsil etmektedir."[374]

"Bu şekiller Türk sanatında yıllarca mimariden çiniye, taşa, halı dokumalarına, mezar taşlarına işlenen motif-

---

[373] A. Hatunoğlu, Y. Hatunoğlu ve M.A. Avcı ekibinin çalışmalarından (M.Hazar, "Kızıltepe-Bozhöyük" Yöresinde Beden İşaretleri, **Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi,** İstanbul, 2006 S.4/8, s.293).

[374] A. Hatunoğlu, Y. Hatunoğlu ve M.A. Avcı ekibinin çalışmalarından (M.Hazar, "Kızıltepe-Bozhöyük" Yöresinde Beden İşaretleri, **Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi,** İstanbul, 2006 S.4/8, s. 293).

ler gibi dövmede de karşımıza çıkmaktadır. Tüm bu motifler Anadolu halkının coşkusunu, korkularını, arzularını, mitolojik, büyüsel ve dinsel inançlarını temsil etmektedir. Mezar taşı tepeliğin yüzeyinde ortada bir madalyon içerisine alınmış bir hilal, sırt sırta vermiş iki C bulunmaktadır. Bu motiflerin mezar taşları motiflerine benzediği tespit edilmiştir. Kadıoğlu'nun Anadolu'nun bazı bölgelerinde dövme âdeti ve bu âdetin çağdaş yaşamdaki yeri adlı yazısında Çankırı bölgesinde 1994 yılında bir Türkmen köyünde yapılan bir araştırmada 50–55 yaş civarındaki kadınlarda burnun üst kısmı ve alnın ortasında bulunan ay-yıldız şeklinde dövmenin dışında vücudun başka hiçbir yerinde dövme bulunmaması dikkat çekmiştir."[375].

Dövme veya damganın bu geniş alıntılardan sonra bizim irdelememizdeki karşılığı ile Hal ile Hâl'in köken bağlantısı, et beni anlamındaki halın, hal'lı, benli anlamının arka planındaki inanç boyutuna dair bir incelemedir. Bu tespit bizi inanç içerikli etimolojik bir yolculuğa çıkabilir.

Geyikli Baba, Geyik Baba, Geyik Binen gibi isimler alan ulu zatlar savaş zamanında geyiklerini binit olarak kullanabildikleri, ormandan geyiklere kereste taşıtıp cami yapımında kullanabildikleri veya geyik sağıp sütü ile öksüz bebekleri besledikleri gibi halleri ile anlatılırlar. Geyikli Baba isteyince geyik donuna girebildiği için mi bu

---

[375] A. Hatunoğlu, Y. Hatunoğlu ve M.A. Avcı ekibinin çalışmalarından (Y.Çetin, Tarihi Kalıntıları Ve Kültürel Değerleriyle Ağrı, Ağrı, 2009, s. 139).

kerametleri gösterebiliyordu. Geyik donuna girebilmek mutlaka ve muhakkak kafası dallı ve dört ayaklı olabilmek mi idi?

Sarı Çiçek'le hal hatır eden Yunus Emre çiçeklerle konuşurken mutlaka şu veya bu çiçeğin şeklini almak alarak onların mesela ibadet halinde olduklarını anlıyordu? Yoksa çiçek donuna girebilmek kişioğlu fiziki formunu koruyarak yaşanan bir "hal anı" mı idi? Don değiştirmek muhakkak bitkiler veya hayvanlar âlemine girebilmek için fizik değiştirebilmek değil de bir "hal" olayı mı idi? Hal değiştirebilmek, değiştirebilir olmak bir evsaf bir statü hali mi idi?

Bu anlamdaki hal ile vücuttaki bir ten lekesi anlamındaki halin bağlantısı aranabilir mi idi?

Hala düşen, hâldan hala düşen kimse mutlaka maddi kayba uğramış bedence deforme olmuş kişi değildir. Bu hale düşen başına bir hal gelen kişi çok kere ve daha ziyade yaşamında psikolojik farklılık yansıtan, sergileyen kimsedir. O çok kere ve bilhassa bu hallerinde yarı mecnundur. Onun bu hali ile âlem değiştiren kişinin bulunduğu âlemden geçici kopmuş olması durumu arasında bir hal ortaklığı bir hal aynılığı vardır. Çiçekle konuşabilmek, geyikle anlaşabilmek bir halin bu farklı durumun tezahürü müdür?

Vücudunda ziyaret halı olan kimsenin gövdesinde taşıdığı bu et beni veya ten lekesi ulu bir zatın ziyaretinden gelmektedir. Kutsal mekândaki bu manevi gücü oraya

veya ona veren bu âlemin amili değildir. Ziyaretteki o güç insanattan bir varlığa bu örnekte işaretini vermiş olmaktadır. Ziyerete giden kimse, oradan "bir şeye uğramış olarak" faklı bir "hal"le çıkabilir. Bu farklılık mesela tedavi almış olma şeklinde olabilirken bir hastalığa duçar olma şeklinde de olabilir. Bu iki değişiklik ziyaretin görünebilen etkileridirler. Bu durun sahipliliğin bir nişanesi olarak hamile ziyaretinin bebeğin vücudunda bir ben bir hal olarak görülebilir.

Ziyaretlerin korunması altına girebilmek için yapılan inanç içerikli uygulamaları ve korunmanın nişanını taşıma arzusunu ve tezahürlerini biliyoruz. Mesela yatıra adanan kimse korunması altına alınan alınması istenilen bebeğine yatırın ismini verir. Yani yatır doğmamış bebek ve korunma bağlantılı inanç ve uygulamalar vardır. Özetle yatırın ismini taşımak suretiyle mensubiyet belirtilmiş aidiyet anlatılmış olmak ile yatırın benini, bir işaret olarak taşıyarak onun himayesine girmiş olabilmek çok farklı şeyler olmayabilirler.

Seçilmiş kimselerin vücutlarında ilahî işaretlerin olduğu ifade edilir. Bunları çok kere herkes görmeyebilir veya bunların anlamlandırılmalarında zorluk çekebilirler. Bunlar çok kere hal/ben gibi olmayabildikleri gibi doğuştan olmayıp sonradan oluşanları da vardır. Bu "nişanlı", "işaretli", "hallı", "benli" kimselerin konumuyla ortaklıkları bulunmakla birlikte içerikli az çok farklıdırlar. Bu fıtrattan olan işaretlerle insanoğlu yapay uğraşları ile aynileşmek ister. Bize göre halın bu boyutudur ki, daha ziyade

günümüze gelen anlam ve içerik kaybına uğradığı nokta da bu noktadır.

Hal bir işaret, mistik bir tamga/damga ise onun başka tezahür biçimleri de olmalıdır. Yeni sağılmış ineğin sütünü nazardan korumak için üzerine atılan bir kömür parçası acaba muhakkak ve sadece ağlığın kara ile korunmamak istenilmesi midir? Beyaz tenli güzel bebeklerin veya yeni gelinlerin yüzlerine kem gözlerden ve görünmeyen fenalık yapıcılardan korumak için kömürle alınlarına çizilen çarpı veya benzeri şekillerin izahı yapmaya çalıştığımız izah anlamında ziyaret hâllarından esinlenerek yapılmış koruyucu bir hal, ben, işaret mi idi? Tılsımlı gömleklerdeki koruyucu olduğuna inanılan bir takım işaretlerdeki koruyucu güç ile dövme/damganın koruyuculuğu ilişkilendirilebilir mi?[376]

Bize göre Al Karısı/hal Karısı kara iyesi ile hal arasında da bu minval üzere yapılan irdelemeden hareketle bir ilişki kurulabilir hal karısından korunma yöntemlerinden birisi kömürdür ki Od koruyucu kültü ile ilgilidir. Al/Hal avradının şerrine uğramış anne ve bebeği halden hale duçar olur ve çok kere korunamaz ise ölebilir.

Hal'ın bilinen bu özelliklerini anlatan tespitleri Azerbaycan Türk kültür coğrafyasından yapmak istiyoruz.

---

[376] Sadi Bayram "**İstanbul Vakıf Hat sanatları Müzesi'nde Bulunan Tılsımlı İki Gömlek ve Kültürümüzdeki Yeri**", Vakıflar Dergisi XXII, Ankara, 1991, s. 355-364.

"Hal bütün Türk dilli halklarda aynı görevi yerine yetirir. Türkler Hal'a «Alkarısı», Tuvalılar «Albıs», Altaylılar «Almıs», Yakutlar «Albas», Kırkızlar ve Tatarlar ise «Albastı» deyirler. Ebdulkadir İnan ise bu suretinin «Al» varianti/varyantı olduğunu da ireli sürür .

Azerbaycan folklorunda ise bu suret «Alarvadı», «Halarvadı» gibi gösterilir. Efşarlar arasında ise bu suretin adına yalnız «Hal» gibi rast geldik.

Hal, adeten, Türkdilli halklarda sarışın kız, bazen de geçi (teke) cildinde tesvir olunur. Azerbaycan erazisinden/arazisinden derlenmiş folklor numunelerinde ise Hal dabanı/tabanı önde, pencesi arkada, çok hündür, iri kulaklı, uzun döşleri olan, tüklü/tüylü, bedheybet (acayip) bir varlık gibi gösterilir. Hal'ı tutmak için onun üstüne sancak (çengelli iğne, yahud mandal) ve ya işlenmemiş iğne takırlar/takarlar. O, sancağa ve iğneye el vura bilmir. Hal atlara meyilli olduğuna göre, onu bezen de atın beline katran sürtmekle tuturlar/tutarlar.

Derlediğimiz diger bilgilerin birinde deyilir ki, hemişe/daima evi dağınık olan birisi evinde tesadüfen bir Hal'ın olduğunu görür ve onun üzerine sancak takarak özüne tabe/tabi edir. Bu kişi Hal'ı evinde hizmetçi gibi işletir. Evde bütün işleri gören Hal günün birinde evin kiçik kızını aldatıp ona elma vereceğini vaat edir. Çocuk elmanı gören gibi Hal'ın dediklerini edeceyine söz verir. Hal ondan üzerindeki sancağı açmağı rica edir. Çocuk sancağı açan gibi Hal evi alt-üst edib (dağıtarak) evden gaçır/kaçır. Ev yiyesi gelende evin bu halini görüp işin ne yerde

olduğunu anlayır. Bu gün Efşarlar arasında evi yığışdırılmağına/düzenlenmediğine rağmen daima dağınık olan adama «evine sanki Hal dabanı /tabanı deyib» deyirler ki, görünür, bu ifade de buradan götürülüp[377].

Böylece halk inançlarında yaşamakta olan insanları halden hale soktuğuna inanılan bir kara iye vardır, diyebiliyoruz. Her ne kadar al-hal kelime yapısı bağlantısının etimoloji ile izahı mümkün ise de, hal iyesi hal konusunun bir boyutudur kanaatindeyiz.

SONUÇ

Şüphesiz inanç etimolojisi yapabilmek için de asgari etimoloji bilgisi gerekecektir. Ancak etimoloji halk inançları alanında yapılırken mitolojik bilgi birikimin yanında konuya yeterli ilginin de duyulmamış olması bazı inanç içerikli bulguların üzerini daima örtülü bırakmaktadır.

[377] Gumru Şehriyar, "Efşarların Halk İnançları Kültürüne Dair Tespitler" www.yasarkalafat.info

HAKKÂRİ'DE BAZI HALK KÜLTÜRÜ DEĞERLERİ*

GİRİŞ

Bu çalışmada kullanılan halk inancı bilgileri 18–20 Mart 2009 tarihleri arasında Nevruz Paneli için gidip 'alan çalışması' da yaptığımız Hakkâri'den Rojbin (Gündoğdu) Yavuz Osmanoğlu[378], Pinyanişli Şoför Metin Gültekin[379], Nemci Akın[380], Aziz Akın Hocanın[381] kilimcilik atölyesi öğrencilerinin yardımı ile derlenilmiştir. Karşılaştırmalarda kullanılan bilgiler için arşivimizden yararlanılmıştır.

---

* Yaşar Kalafat, Türk Kültürlü Halklarda Halk İnançları-Hakkâri'den Golan'a, Berikan, Ankara, 2009,s 73-94.

[378] Kaynak kişi: Rojbin Yavuzosmanoğlu, lise mezunu, Hakkâri Kültür Sitesi'nde görevli, Ertuşi Aşiretinden 26-28 yalarında samimi ve yardım sever Hakkârili bir bayan.

[379] Kaynak kişi: Metin Gültekin, Orta tahsilli, Pinyaniş Aşiretinden Hakkâri'de bir resmi kuruluşta görevli 40-42 yaşlarında hayatını bir resmi kuruluşta şoförlük yaparak kazanan samimi ve yardım sever bir Hakkârili.

[380] Kaynak kişi: Nemci Akın, İmam Hatip Lisesi Müdürü, Hakkârili, Hakkâri folklorunu yatırlar etrafında gelişmiş inançlar bakımından ayrıntılı incelemiş, her Hakkârili gibi yardı ve paylaşımı seven açık yürekli bir arkadaş

[381] Kaynak kişi: Aziz Akın Kilim Atölyesi yöneticisi, Hakkârili orta yaşlı yardım sever bir Hakkârili.

Çalışmamızda ele aldığımız Pinyaniş ve Ertuşi Türk[382] aşiretlerinin anadilleri Kürtçedir. Bunlardan Ertuşi'nin Van yöresindeki ismi Hertuşi'dir. Yörede hâkim inanç İslam'ın Şafii mezhebidir. Aşiretlerin yüze yakın köyü bu arada Irak Türk kültür coğrafyasına da uzanan uzantıları vardır. Bunlar, daha ziyade Şemdinli merkez, Hakkâri merkezin bir bölümü, Çukurca'nın bir bölümü ve Yüksek Ova'nın bir bölümünde yaşarlar. Efsaneye göre Ertuş ve Pinyaniş aynı dağın birisi güneyinde diğeri kuzeyinde yaşayan iki kardeştirler. İran'dan göç edip geldiklerine dair anlatılar vardır. Biz her iki aşiretin ve bilhassa Pinyaniş aşiretinin halk inançları konusunda, evvelce iki ayrı çalışmamızda, hayatın geçiş safhaları münasebeti ile[383] ve ayrıca kurt konusunda yapmış olduğumuz çalışma vesilesiyle bilgiler vermiştik.[384] Bu arada, Hakkâri halk kültürü hakkında İhsan Çölemerik'in "Mezopotamya Tarihinde Hakkâri" ve "Hakkâri Cini Başına Çıkmak' deyimine dait Suretleri" ve Dündar Ali Kılıç'ın "Hizan Beyleri Tarihi" isimli kaynaklar da bize önerildi, ancak henüz inceleme imkânı bulamadık. Bu alanda yapılan çalışmaların en muhtevalılarından birisi de çok sayıda bildiri içeren III.

---

382 Türk tanımlamasını, kavmi veya ırkî anlamda değil aslına uygun olarak kültür anlamında kullanıyoruz.

383 Yaşar Kalafat, **Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri**, Ankara, 2006, 5. baskı ebabil.

384 Yaşar Kalafat, **Türk Kültürlü Halklarda Halk İnançları I, Türk Halk İrfanında Kurt**, Ankara, 2007, Lalezar.

Uluslar arası Van Gölü Havzası Sempozyumu[385] kitabıdır. Bu sempozyumda "Hakkâri ve Çevresi Örnekleri ile Türk Kültürlü Halklarda Büyü" isimli bildirimizle keza halk inançları üzerinde durmuştuk. Ayrıca Hakkâri kilimciliği ile ilgili çok ciddi yayın çalışmaları da yapılmaktadır.[386] Hakkâri halk kültürünün derinliklerine inebilmek için etimoloji yapılabilmelidir. Bu esaslandırma kilim motifleri için de geçerlidir. Bu itibarla yerel diller bu arada Kürtçe araştırmacı tarafından bilinmelidir. İzahımızın çıkış noktasında yerel halk kültürü verilerini belirli bir kapıya bağlamak yoktur. Gelişme tefekküründe ne olursa olsun, mevcut üretilmişler bizimdir, millidir. Yapılmış motif isimlendirmelerinden; Devi Gur-Gurg, (Kurt Ağzı, Kurt İzi), Şahen Beran, Koçboynuzu, Pendek, (Örümcek, Ejder, Akrep Canavar İzi), Mar (yılan), Kuş (Kuş), Kapık (Keçi İzi, Keçi Ayağı), Halhaluk (Uğur Böceği), Pervank (Kelebek), Baze Kivi (Yabani Keçi, Hayat Ağacı, Eli Belinde, Gelinlik Kız), (Bunlardan birçoğunun Kürtçe ismi yoktur. İsimlerini anadili Kürtçe olan örücü kızlarımızda bilmiyorlar ve bunları Türkçe isimleri ile tanıyorlar) Gul (Gül, çiçek), Qunurk (Pıtrak), Şalil bulbul (Şehvanî bülbülü)[387] dür.

---

[385] Oktay Belli (editör), **III. Uluslararası Van Gölü Havzası Sempozyumu**, 06-08 Haziran 2007, Hakkâri.

[386] Hakkâri Kilimleri **Ürün Katalogu, Hakkâri Valiliği Yayınları**, Ankara, 2007.

[387] Kaynak kişi: Nemci Akın.

METİN

Hakkâri'de evlilik yaşı kızlar için eskiden 15–16 iken şimdilerde 20 yaşın üzerinde evlenilmektedir. Erkekler için evlilik dönemi askerlikten sonra ve iş bulabilmiş olmakla başlamaktadır. Şafi akaidinin katı uygulandığı dönemlerde 4 eş alınabilirken şimdilerde genelde tek evlilik yaygın olmakla beraber Şemdinli'nin Derecik mıntıkasında iki eşlilik çok görülür. **Berdel** Yöntemi ile evlilik hemen hemen kalmamıştır. **Beşik Kertme** yöntemi ile evlilik ise çok eskiden varken halen uygulanmamaktadır.[388]

Genç kızların kısmetinin çıkmasında, bir gecikme olması halinde, bahtlarının açılabilmesi için çeşitli türbelere gidilir.[389] Yeni evlilerden damadın zifafta başarısız olması için damat bağlanır. Damat Bağlama'ya "**Zava Geridon**" denir. Bu tabirdeki zava, damat ve geridon ise bağlamaktır. Bu arada yörenin halk inançlarında **kurtağzı bağlama** inanç ve uygulamaları da vardır.[390] Kurtağzı bağlamak, damadı bağlamak, bağlamak yöntemi ile bir tür büyü yapmaktır.[391]

Gelinin ilk çocuğunun erkek olması isteniyor ise, kucağına erkek çocuk oturtulur. Düğün evini kutlamak için "Hude piroz be" Allah hayırlı etsin mübarek olsun,

---

[388] Kaynak kişi: Metin Gültekin

[389] Kaynak kişi: Metin Gültekin

[390] Kaynak kişi: Nemci Akın

[391] Yaşar Kalafat, "Hakkâri ve Çevresi Örnekleri ile Türk Kültürlü Halklarda Büyü", Oktay Belli (editör), **III. Uluslararası Van Gölü Havzası Sempozyumu**, 06-08 Haziran 2007, Hakkâri.

denir. Bu ifade yeni bir bebek dünyaya gelince de söylenir.[392] Kelimeler değişmiş olsa da halk inançlarında anadili farklılığı içeriği değiştirmiyor. Bölge, halk inançları kültürü bakımından genel Türk halk kültür coğrafyasının bir parçası olduğu özelliğini göstermektedir.

Mutsuz gelinlerin "**ters lale**" motifi ile simgelendiği efsaneleri vardır. Halktaki inanca göre Ters lale bitkisinin isimleri; **ağlayan gelin** veya **yayla çanı**'dır ve onu kutsal kabul edenler vardır. Zorla sevmediği bir erkekle evlendirilmek istenilen bir kız boynunu büker ve gözyaşları döker. Lalenin tohumları gelinin gözyaşlarıdır. Bu lalenin çiçeği çok kere **kızıl**, al olurken nadiren de **sarı** olur.

Lale, mutluluğu simgelerken, ters lale mutsuzluğu anlatmış olmaktadır. Türk kültürlü halklarda ters bir kültür kodu oluşturmuştur. Dua edilirken eller yukarı çevrilmişken, kargışta avuç içleri aşağıya tutulur. Kuraklıktan müşteki olan halk yağmur duasında giysilerini ters giyer. Kara büyü yapılacağı zaman ayetler tersten okunurlar. **Kara Kura** insanı basınca git demekle gitmez tersini yaparmış. Bu itibarla gitme 'kal' denilmesi halinde gideceğine inanılır.[393]

Bölgede köklü bir yatır kültü vardır. Türk kültür coğrafyasının diğer kesimlerinde olduğu gibi hayatın do-

---

[392] Kaynak kişi: Metin Gültekin

[393] Yaşar Kalafat "Türklerin Dini Tarihi Türk Halk İnançlarında (Ters Motifi)" **Prof. Dr. Abdurrahman Çaycı'ya Armağan,** Ankara 1995. s. 297-307; **Türk Dünyası Tarih Dergisi** Mart 1997 S. 123, s. 15-19.

ğum, evlilik, hastalık, bereket gibi dönemleri ile ilgili olarak türbeler ziyaret edilir ve çeşitli uygulamalar yapılır.[394] Bu konuda ayrıntılı yapılmış çalışmalarda; Gülüreş Baba, Ebu'l Bereket Emevî Hakkari, Şeyh Muhammed Selim, Zeynel Bey, Molla (Mela) Hüseyin Bateyi, Şeyh Nazır, Şeyh Musa I, Melik Muhammed Esad, Seyit Haci, Molla (Mela) Salih, Kızıl Kümbet Molla/Mela Mahmut ve Molla/Mela Yusuf, Halife Derviş, Molla Derviş, Molla Beydulah,, Safi Salih, Abdallar Mülkünün Şeyhi, Şir Reyhanî, Şeyh Musa II, Pir Ömer ve Sofi Bair, Şeyh Fadil (Fadile), Dize Şehidi, Şeyh Ebubekir, Şeyh Salih, Şeyh Sait, Piru, Şehit Piyume, Seyyd Halit, Vadi Ağzı, Garibî, Uzun Şehit, Şeyh İzzettin, Rende Mağarası, Hakkari'de, Ağaç Şehidi, Derviş Halife, Şeyh Yusuf, Pibal (Hasan), Derviş, Şeyh Celal, Marime, Şate, Peyk (Avdel Ömer) Sarılık (Sağlık Çeşmesi), Mola Ekrem, Munmin, Yüksekova'da, Seyyid Taha-i Hakkari (Şeyh Nehri, Seyyid Salih, Seyyid Abdullah-ı Şemdînî, Seyh Kekıs, İmam Muhmut, Sultan Taifrak ve Muhammed Gazali, Hilfe-i Sore (Sori Halie), Pirişin (Pir Hüseyin), Piri Bıbekir (Pir Ebubekir), Kırk Şehitler Dağı Şemdinli'de, Pir Mend (Hacı Mend), Süleyman Peygamber (Hz. Süleyman), Piruz Bey, Molla (Mela) Süleyman, Emir Şaban, Avdel Ömeran, Şeyh İsmail, Havadaki Sütün,, Navrunk Molla (Mela) Muhammed, Hemed, Sir (Şeyh) Ömer Sor, Alekine Late/ Molla/Mela

---

[394] Yaşar Kalafat "Dedem Korkut Yurdu Anadolu'da Türk Ulucanları" **Kitab-ı Dede Korkud Destanı'nın 1300 Yıllık Jübilesi Sempozyumu** 6-8 Nisan 2000 Bakü-Azerbaycan.

Hesen, Cercis Peygamber, Mela Pişika (Molla (Mela) Muhammed, Kumandanın Mezarı, Çukurova da'dırlar.[395]

Geçen ulu zat isimlerinden Abdallar Mülkünün Şeyhi gibi isimlerde yer alan **Addalar,** dinî tasavvufî bir statü müdür Abdullah'ın mı kısaltılmışıdır bilemiyoruz. Ulu zatların ön isimlerinde geçen "**kara**" "**kızıl**" namlar halk inançları genelinden tanıdığımız hususlardır.[396] Ayrıca, ışık veya yeşil ışık saçan kabirler, kutsal mağaralar, yakınındaki Pir Ment, Şeyh Kekiş, Sağlık Çeşmesi, İmam Mahmut, Molla Süleyman, Şeyh İsmail, Cercis Peygamber, Navruk, Gülereş Baba, Pir Ment gibi suyunda, Hemed, Şir/Şerh Ömer, Cercis gibi ağaçlarında, Süleyman Peygamber, Cercis Peygamber, Molla Süleyman, Halife Derviş, Şeyh İsmail, Şeyh Muhammed Selim, Dize Şehidi, Derviş Halife, Şeyh Kekiş, Navrunk, Şeyh Nazır, Şeyh İsmail, Süleyman Peygamber toprağında, hikmet aranan ulu zatlar, olup bağlanılan adak bezleri ve yapıştırılan taşlar Türk kültürlü halkların halk inançlarından tanınan hususlardır. Bazı ulu zatların mezarlarında yatılması veya bu zatların insanların rüyalarına girerek yardım etmeleri, şehit mezarlarının ziyaret olarak bilinmesi Türk kültür coğrafyasının ortak inançlarıdır. Ayrıca **Kırklar Dağı,** Şeyh

---

[395] Nemci Akın, **Hakkâri Folklorunda Yatırlar ve Yatırlara Bağlı Anlatılan Menkıbeler,** Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Van, 2008.

[396] Yaşar Kalafat, "Türk Kültür Coğrafyasında Renkler", **IV. Uluslar arası Van Gölü Havzası Sempozyumu,** 19-20 Haziran 2008 Ahlât-Bitlis.

Nazır, Süleyman Peygamber, Şeyh İsmail, Molla Yusuf-Molla Mahmut Seyit Taha-i Hakkâri gibi ulu zatlar dağ kültü ile ilgilidirler. **Güvercin** Donu'na girmek gibi don değiştirme motiflerini de kültür coğrafyamızın diğer kısımlarından bulabiliyoruz. Fakiye Tayran'ın **kuşdili** bildiğine inanılır.

Peyk (Avdel Ömer) ziyaretinde bir gece kalınmakta şifa bulacak olan hastaların başında güvercinler uçmaktadır.[397] Güvercin Türk mistik kültüründe geniş yer tutar. Mezarı Şerif'te Hz. Ali'ye ait olduğu inanılan türbede kara güvercinlerin yaşamadığı hepsinin ak olmasının sebebinin buranın kutsallığından kaynaklandığı ifade edilmektedir. Güney Azerbaycan'da güvercinin şehitleri simgelediğine inanılır. Süleyman Çelebi'nin Mevlidinde güvercin müjdeleyicidir. Hacı Bektaş Veli güvercin donuna girmiştir. Birçok İslam hattatı besmeleyi güvercin olarak istif etmiştir. Halk etimolojisi yapanlar güvercini, cin yiyici olarak açıklamaktadırlar. Avdel Ömer yatırı etrafındaki güvercinler inanca göre daha ziyade melek intibası bırakmaktadır.

Hakkâri'de olduğu gibi Türkiye'nin daha birçok yerinde kırktan fazla **Kırklar Dağı** veya tepesi vardır. Bunlardan birçoğu ile ilgili efsaneler anlatır. Belirli bir yükünme olmamakla beraber bu yerler saygı duyulan yer-

---

[397] Nemci Akın, **Hakkâri Folklorunda Yatırlar ve Yatırlara Bağlı Anlatılan Menkıbeler**, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Van, 2008.

lerdir. Tasavvufî anlatılarda kırkların toplantı yeri, geçiş güzergâhları, uğrakları ve konaklama yerleri vardır.

Su iyesi ile ilgili birçok efsane vardır. Bunlardan birisi de Zap Suyu ile ilgilidir. Suyu bu derece bol olan Zap Suyu'nun neden sessiz aktığı anlatılırken; Geçmişte Zap Suyu çok çağlayarak akarmış, kenarında bulunan birbirlerine yakın iki kilisenin din görevlileri birbirleri ile bu çağıltıdan bir türlü anlaşamazlarmış. Bir gün papazlar Allah'a yalvarıp sıkıntıları için çözüm istemişler. Allah dileklerini kabul etmiş Zap suyu sesini saklamış, sessiz akan ve çok kurban alan bir çay olmuştur.[398]

Efsanenin kahramanlarının papaz olması veya olayın kilise çevresinde geçmiş olması bu fevkalade ilginç tespitin bölge inanç kültürü dışında tutulmasını gerektirmez. Halk inançları efsanede Allah'ı kadiri mutlak olarak su iyesinin üzerindeki yerine oturtmuştur. Aynı zamanda adeta suyun da hakkı belirlenilmiştir. Bu arzu çok kurban verilerek karşılanabilir. Halk inançlarında suda boğularak ölme çok olduğu haller için "çok kurban aldı" denir. Tılsımlı, defineler için "**sahipli**" denir. Onlara ulaşılabilmenin bir harcı, bedeli vardır. Bu bedel verilen kurbandır. Kurtuluş savaşı şehitleri tanımlanırken de "**kurban**" tanımlaması yapılır. Kurban belirli bir düzeye gelebilmiş olmanın şükür ifadesidir. Sesini saklamak, bir özveri, bir fedakârlık, bir nefis terbiyesi olayıdır.

---

[398] Kaynak kişi: Nemci Akın.

Dede Korkut destanında gürül gürül akan sular kutlu sulardır. Bunlar için elmalı[399], bereketli yerler denilir ve bebek edinmek isteyen anne adayları bu kutlu mekânları seçerler. Manas destanında da durum farklı değildir. Sulara yapılan **saçı**lar da kansız kurbanlardır.[400]

Pinyaniş ve Ertuşi aşiretlerinde geçmişte bir ailenin ortalama 6–7 çocuğu olabilirken şimdilerde çocuk edinme sayısı 3-4'e kadar düşmüştür. Geçmişte erkek çocuğun daha önemli olduğuna inanılırken bu hususta da eski ısrar kalmamıştır.[401]

Pinyaniş ve Ertuşi halk inançları gelenek ve göreneklerinde fark yoktur. Evlenme yaşı gelmiş ve kısmeti açılmış bir kıza görücüler gelmişse kıza aday konusunda kanaati sorulur, kız istiyor ise evlilik gerçekleşir. Bu arada **başlık alma, çeyiz düzme** ve **kız kaçırma** yöntemi ile evlilikler de olmaktadır. **Kan davası** görülmekle beraber Urfa yöresinde olduğu kadar katı değildir. Amca, dayı çocukları arasında yakın akrabalık çok görülmektedir. Geçmişte aile dışına kız verilmez evlilikler yakın akrabalar arasında olurdu.[402]

---

399 Yaşar Kalafat "Mefkûre Halk Tasavvufu Kavşağında Türklerde Elma" III. **Lokman Hekim Tıp Tarihinde Folklorik Tıp Günleri Sempozyumu** Urfa 22-24 Ekim 2003.

400 Yaşar Kalafat, "Çorum ve Çevresi Merkezli Türk Kültürlü Halklarda Saçı", **Osmanlı'dan Cumhuriyete Çorum Sempozyumu**, 23-25 Kasım 2007.

401 Kaynak kişi: Metin Gültekin.

402 Kaynak kişi: Metin Gültekin

Bu yörede de anneler kız çocukları dünyaya geldiği ilk günden itibaren onların sandıklarına bir şeyler koymaya başlarlar. Kars ve Erzurum'da kız çocuğunun çeyiz sandığına ilkin makas konulur. Bazı yörelerde çeyiz sandığında bir elmanın bulunması ve en üstte de Kur'an-ı Kerim'in olması istenir. Kızların 'baba evinden ne götürürsek kardır' halisane zihniyeti burada da vardır. Azerbaycan Türk kültür coğrafyasında "ere giden kızdan Süpürge bile korkar" diye bilinen bir deyim vardır.[403] Süpürge ile ilgili inançlar Hakkâri'de de vardır. Süpürgenin dokunduğu kimse, ona tükürür gibi yapmalıdır, aksi halde iftiraya uğrayacağına inanılır. **Süpürge** Türk kültür coğrafyasında adeta bir kült oluşturmuştur.[404]

Ertuşi ve Pinyaniş Türk aşiretlerinde bebek takımı için "**bebek çeyizi**" tabiri kullanılır. Bebek çeyizi gelinin annesi tarafından kırkları çıkmadan getirilir.[405] Bebek takımının kız evi tarafından hazırlanıp verilmesi Türk kültürlü halkların ortak uygulama biçimlerindendir.

Türkmenistan'da evlenme yaşı gelip görücüleri gelmeye başlayan genç kızlar için ilkin amca ve dayıya sorulur. Onların var ise oğulları kız ile evlenme hakkı önce onlarındır.

---

403 Kaynak kişi: Prof. Dr. Kamil Nerimanoğlu Veli.

404 Yaşar Kalafat, "Antalya Yöresi Örnekleri İle Türk Kültür Coğrafyasında Süpürge İnancı", **20. Yüzyılda Antalya Sempozyumu,** 22-23 Kasım 2007, Akdeniz Üniversitesi Atatürk.

405 Kaynak kişi: Rojbin Yavuzosmanoğlu

Damat adayında aranılacak vasıflar arasında, ailenin geçmişi, iş-güç meslek sahibi olması, kişiliği ile güven vermesi gibi hususlar vardır. Evliliklerde anadili ve mezhep farklılığına bakılmaz, kızın damat adayını istemiş olması kararda etkili olur.[406]

Pinyaniş ve Ertuşi aşiretlerinde gelin baba evinden çıkmadan bir seccade üzerine konulan yastığın üzerine oturtulur. Bu hali ile 3 defa yukarıya kaldırılıp indirilir. Gelin yastıklı seccadenin etrafında bir defa döner ve daha sonra gelin arabasına biner. Bu esnada üzerine bozuk para atılır.[407]

Tavaf tanımlaması iki anlam taşımaktadır. Bunlardan birisi etrafında dönme anlamında diğeri ise muayyen dönemlerle, belirli tarihlerde kutsal bir mekânı ziyaret etmeği bir vecibe bilme anlamındadır. Mesela Şeyh Nazır'ın mezarı her yıl 15 Temmuzda halk tarafından ziyaret edilir. Hac farizası hayatta bir defa iken bu kabir her yıl ziyaret edilir. Bir diğer ziyaret etme anlamındaki tavaf da **üçtaş**la ilgilidir. Ziyaretçi bir ziyaretinde adak taşlarının üçünü de yapıştırmak durumundadır. Bunlardan birisinin tutmaması niyetin olmayacağı şeklinde anlamlandırılır ve tekrar gelinmesini gerekli kılar. Kişi her ziyaret edince bir taş koyar. Bunlar mezarın üzerindeki 3 yuvarlak taş olup üst üste konulmaları gerekir. İmamlardan birisi bu taşlardan birisini suya attığına ve o taşın tekrar yerine geldiğine

---

[406] Kaynak kişi: Metin Gültekin.

[407] Kaynak kişi: Rojbin Yavuzosmanoğlu.

inanır. Bu arada Şeyh İsmail'in mezarı çocuk istemi ile etrafında dönülerek **tavaf** edilen bir kutsal bir mekândır.[408]

Tavaf etrafında dönme Türk kültür coğrafyasında çok görülen bir inanç uygulamasıdır. Hastanın başında dönülerek ona gelecek musibetleri dönen kişi üzerine çekmeğe talip olmuş olur. Sadaka verilirken kişinin veya araba gibi nesnelerin etrafında döndürülür. Böylece olumsuzların sadaka ile birlikte verilmiş olduğuna inanılır. Ulu zatların kabirleri etrafında dönmekle o zattan veya mekândan manevi güç alındığına inanılır. Ayrıca Kafkasya gibi Türk kültürünün bazı coğrafyalarında üç veya yedi defa ziyaret etmek suretiyle Hac görevi yapıldığına inanılan ulu zatlar vardır.[409]

Gelini yukarıya doğru atmak kut bulması amaçlıdır. Kut kaynağının yukarıda olduğu inancı vardır. Bu uygulama bebekler beşiklerine ilk konulacağı zaman, damat gerdek odasına gireceği zaman ve mevtalara da definden evvel yapılır. Ayrıca zaferden evvel ve sonra hakanların kalkanların üzerinde havaya atılmaları, müderrislerin eğitim yılı başlarken medrese öğrencileri tarafından havaya

---

[408] Kaynak kişi: Nemci Akın.

[409] Yaşar Kalafat, "Diyarbakır ve Çevresi Örnekleri İle Halk İnançlarında Tavaf/Dönme" **Osmanlı'dan Cumhuriyete Diyarbakır**, editörler Bahaeddin Yıldız-Kerstin Tomenendal, T.C. Diyarbakır Valiliği, Ankara 2008, s. 453-463.

atılmaları, nevruzda salıncağa binilmesi mezarların tepelere yapılması aynı inancın tezahürleridir.[410]

Mutlak olan gökte tahayyül edildiğinden gök de kutsal ulu kabul edilmiştir. Gök kelimesi ulu, yüce, ulaşılmaz anlamında da kullanılmıştır. Türk kültürlü halklardan Tatarların nevruz manilerinde,

"Bili bili güzelcik
Yumurtası yukarıcık
Ak tavuk gök tavuk
Allah versin çok tavuk" denir.[411]

Hakkâri halk inançlarında gelin yeni evine gelince heft renk,(Yedi renk) diye bilinen yüz örtüsünü düğün bitinceye kadar hiç açmaz. Bu bir beniz, yüz sakınmadır. Bilhassa damat tarafı düğünden evvel gelini görmemelidir. Oğlan evinden gelinin evine bir vesile gidilmiş ise gelin adayına haber verilip sakınması sağlanılır. Gelinin yüzünü ilkin damat görmelidir. Gelinin yüzünü o açar ve yüzgörümlüğünü takar.[412]

Gelin, yeni evinin veya gelin odasının eşiğine gelince onun için **bal** ve **pirinç** hazırlanır. Gelinin bala bulanmış eli evin kapısının üst kısmına sürülür. Pirinç ise başı-

---

[410] Yaşar Kalafat "Halk İnançlarımızda Göğe Kaldırma Dini Pratiği, Damadın Göğe Kaldırılması" **3. Milletlerarası Türk Halk Edebiyatı ve Folkloru Kongresi Bildirileri,** Ankara 1997 s. 133-140.

[411] Doç Dr. Alsu Kamalieva, "Kazan Tatarlarında Nevruz", **Nevruz Paneli**, Hakkâri, 19 Mart 209.

[412] Kaynak kişi: Rojbin Yavuzosmanoğlu

na atılır. Bunlardan bal tatlılığı pirinç bereketi ve **su** aydınlığı simgeler.[413]

Ertuşi ve Pinyaniş aşiretlerinde gelinin çeyizi Kur'an-ı kerim ile birlikte **Çarşamba** günü gider. Çarşamba gününe kadar kız tarafı kızın yeni evine gitmez. "**Çarşaf Âdeti**" uygulanır. Getirilen bohça kapıya kadar getirilir. Gelin Pazar günü gitmiş olur baba ve annenin gitmesi Baba evinin kızlarını davet etmesinden sonra olur. Çarşamba günü kız tarafının taktığı takılar damat tarafına gösterilir. Gelin bir süre yerel kıyafetleri ile gelinlik der misafirlerini bu kıyafetle karşılar. Damat tarafından gönderilen bavulda; ayna, tatlı, kına eldiveni kınaya konulacak altın gibi şeyler vardır. Bu altın bazı yörelerde **gelinin sağdıcı**na verilir. **Kına eldiveni** (dersket hane) olup derslik, eldiven dest, el ve hana ise kına anlamındadır.[414] Anadolu'nun bazı yörelerinde murat almadan ölen kızın gelinliği, bekaret kuşağı ve kına eldiveni tabutunun üzerine konulur.

Pazar günü gelin alınmaya gidilince şerbet dağıtılır. Bu esnada oğlan evi kız evinden bir bardak çalar.[415] Bu uygulama Anadolu Türk kültür coğrafyasında ana dili Kürtçe olmayan halkta da vardır. Aynı inanç ve uygulama Türkmenistan'da da yaşamaktadır.[416] Derinliklerinde varsa yaşanmış bir kırgınlığı husumete dönüşmemesi isteği yat-

---

413 Kaynak kişi: Rojbin Yavuzosmanoğlu

414 Kaynak kişi: Rojbin Yavuzosmanoğlu

415 **Kaynak kişi: Rojbin Yavuzosmanoğlu.**

416 Yaşar Kalafat, "Karşılaştırmalı Harizm Türk Halk İnançları" **Muhan Bali Armagan Sayısı Motif Dergisi** Sonbahar, 2009.

makta olabilir. Kayıp eşyaların bulunmasında ve daha ziyade isteyerek veya istemeyerek nazar yapmış kişinin nazarını yok etmek için şüpheli şahsın elbisesinden alınmış bir kumaş parçası yakılır. **Çaput Tütsüsü** nazara gelmiş kimseye koklatılır. Biz iki uygulama arasında bir ilişki olabilir diye düşünüyoruz.

Bu çevrede bebek bekleyen anne adayının bebeğinin cinsiyetini tahminle ilgili bazı inançlar vardır. Beklenen bebeğin cinsiyeti kız olacak ise anne adayının poposu büyür, erkek olacak ise göbeği büyür, inancı vardır. Kız doğuracak kadının çirkinleşeceği kızın annenin güzelliğini aldığı inancı vardır. **Aşerme** veya **yerikleme** inancı bu bölgede de vardır. Erkek doğuracak anne adayının aşırı tatlıya ve kız doğuracak anne adayının ise ekşi yiyeceklere düşkün olduğuna inanılır.[417] Aşermek veya yerikleme olarak bilinen inanç etrafında Türk kültür coğrafyasında adeta bir kült oluşmuştur.[418]

Dünyaya gelen çocuğa ismini annesi ve babası verirler. Eskiden ismi baba koyardı. Eskiden isimler dini içerikli olsun istenirdi. Son 15–20 yıldır daha ziyade Kürtçe ağırlıklı isim tercihi moda olmuştur. Şivan, Afşin, Berivan, Baran, Zilan, Heliz bu tür isimlerdendir.[419] Bizim kilim atölyesinde çalışan gençlerden derlediğimiz sık rastlanma-

---

[417] Kaynak kişi: Rojbin Yavuzosmanoğlu.

[418] Yaşar Kalafat "Sivas Yöresi Örnekleri İle Türk Halk İnançlarında Aşermek / Yeriklemek" **Türklük Bilimi Araştırmaları** 2002 S. 10 s. 169-173.

[419] Kaynak kişi: Metin Gültekin.

yan insan isimleri; Divin (kalp, sevmek), Ferman, Necima, Bilmez, Aslı, Nafiya, Mizgin (Müjde), Dişat, Revşan, Esmer, Cennet, Reyhan, Avdel, Suphi, Vahide, Miryan, Hame, Nezir, Lokman, Azat, Şehrivan, Muhbet, Bersnar, Hatip, Enise, Feleknaz, Azime, Fırat, Evin, Fehide, Mazlum, Hicret, Hanım, Şehman, Atif, Huhı (Şeftali) gibi olanlar vardı.

Çocuğu olmayan aileler çocuk dileği ile Avdel Ömer'i ziyaret eder ve dünyaya gelen çocuklarına Avdel veya Ömer adını koyarlar. Süleyman Peygamber olarak bilinen Çukurca'nın Meşeli köyündeki yatırı ziyaret ederek bebek sahibi olduğuna inananlar bebekleri dünyaya gelince ona Süleyman adını verirler.[420]

Hakkâri'nin anadili Kürtçe olan halkında da doğal olarak kırk uygulaması vardır. Hem annenin ve hem de yavrunun kırkları aynı günde yapılır. Kırkları doluncaya kadar o aileye hamile kadın giremez. Gelin ana kırkıncı gün baba evine gider **kırk dökümü** orada yapılır. Cilgove hulazbiye, kırk çıkarmak tamamlanır.[421]

Kırk Çıkarmak, Kırk Basması, Kırkların Karışması, Kırklama, Yarı Kırk gibi başlıklarla incelenilebilen kırk inancı Türk kültürlü halklarda bir kült oluşturmuştur. Bu sürede korunması gereken güçler ve sakınılması gereken haller vardır. Kırkı çıkmamış anne adayları ve bebeklerin birbirlerinin kırkları basabildiği gibi, kırklar karışabilir de.

---

[420] Nemci Akın, **a.g.e.**

[421] Kaynak kişi: Rojbin Yavuzosmanoğlu.

Bu arada **çiğ** etin veya **cenazenin** kırlıları basabileceği inancı da vardır. Bu hallerde korunma ve basılmışlıktan kurtulma uygulamaları ve inançları da vardır.[422] Çiğ et ve cenazenin kırklı anne ve bebeğini basabileceği inancı Özbekistan ve Türkmenistan'da da vardır. Kesilerek canı çıkmış olan hayvanın eti ile cenazenin arasında bir ilişkinin bulunması zor değildir. Pişmiş ve çiğ et arasındaki fark da ateş görmüş olmaktan kaynaklanıyor olabilir.

Pinyaniş ve Ertuşi aşiretlerinde de **Al Karısı** inancı vardır. Al basmaması için annenin başucuna üzerine iğne batırılmış bir soğan konur. Makas bırakılır. Bebeğin başucuna ise, Kur'an-ı kerim veya yasin koyulur.[423]

Halk inançlarında **demirin**[424] ve **soğanın**[425] görünmeyen bazı varlıklardan koruyucu gücü olduğuna inanılır. Bu iki unsur nazarlıklarda da yer alırlar.

---

[422] Yaşar Kalafat "Halk İnançları İtibariyle Doğu Anadolu ve Ortatoroslarda Kırk Motifi" **3. Alanya Tarih ve Kültür Semineri (12-13 Kasım 1993 Alanya)** Alanya Tarih ve Kültür Seminerleri, 1995 s. 265-270.

[423] Kaynak kişi: Rojbin Yavuzosmanoğlu.

[424] Yaşar Kalafat, "Zile Yöresi Örnekleri ile Türk Kültürlü Halklarda Demir İnancı" yayına haz; Doç Dr. Mehmet Yardımcı, **Tarih ve Kültürü İle Zile Sempozyumu, 09-12 Ekim 2008,** İstanbul, 2009 s. 141-150.

[425] Yaşar Kalafat "Türk Halk İnançlarında Sarımsak ve Soğanla İlgili Hususlar" **II. Lokman Hekim Tıp Tarihi ve Folklorik Tıp Günleri Sempozyumu; Türk Halk Kültürü Üzerine Araştırmalar,** Ankara 2001 s. 85-90; **Erciyes,** Haziran 2002 S. 294 s. 18-20.

Pinyaniş ve Ertuşi Türk aşiretlerinde de[426] çocuk aynaya baktırılmaz. Baktırılması halinde bir şeye uğrayacağına inanılır. Ayrıca **kırık ayna,** (neynika gikesti) burada kullanılmaz.[427]

İnsan isminden hareketle bir kültürde farklılık oluşturma arayışları bu aşiretlerin bir kısmında da vardır. Ancak bu isimler ortak Türkçeye girmiş ve yerleşmiş olan Arapça ve Farsça kökenli kelimelerdir. İsim vermekten yola çıkılarak mayalandırılmak istenilen bu kültür hareketi bir noktada bölgesel kültürü canlı tutmak anlamına da gelir. Bize göre dili zenginleştirme olarak da alınabilir.

Pinyaniş ve Ertuşi Kürt dilli Türk aşiretlerinde "**Ad Toyu**" uygulaması yoktur. Çocuk dünyaya geldiği zaman özel bir şölen, şenlik yapılmaz, hoca ezan okur ve çocuğun ismini tekrarlar böylece çocuk isim almış olur. Kutlamaya gelenler, Hude piroz be, Allah hayırlı etsin, pir sakallı olsun derler.[428]

Bu aşiretlerde çocuğun ilk saçının kesilmesi önemsenir ve bazı aileler bu ilk saçı saklarlar. Ancak "**Saç Toyu**" diye belirlenmiş özel bir şenlik pek yapılmaz.

---

[426] Ana dili Kürtçe olan Türk kültürlü halklar için 'Türk' tabirini kullanmamız sadece aynı kültürde buluşulmuş olmasından değil, aynı zamanda Türkiye Cumhuriyetini kuran halkın Türk milleti ve Türk milli kültürünün de bu milletin kültürü olmasındandır.

[427] Kaynak kişi: Nemci Akın.

[428] Kaynak kişi: Metin Gültekin.

Pinyaniş ve Ertuşi Kürt dilli Türk aşiretlerinde çocukların ilk dişleri çıkınca ismi toy olmasa da minik bir şenlik yapılır. Bu toplantıya aile fertleri katılır. **Diş Hediği** anlamına gelen **Danik** yapılır. Daniğe haşlanmış bulgur ve nohut konulur. Bazı yerlerde şekerleme de konulduğu olur. Çocuğun çıkan dişini ilk gören ona hediğe alırlar. Danikten komşulara da gönderilerek ikram edilir.[429] Doğu Karadeniz'de taneli toprak mahsullerinin tohumuna "den" denir. Keza Kars çıvarında bulgura da den denildiği olur. Tavuğun veya güvercinin tek tek yiyecek toplaması da "denlenmek" olarak adlandırılır.

Türk kültürünün bu kesiminde de **ilk adım** attığını gören kimse tarafından çocuğa hediye alınır. Yürümesi geciken, yürüyemeyen çocuk caminin bahçesine getirilir, çocuğun kucağına çikolata ve şeker türü şeyler konulur. Camiden çıkanlar bu ikramdan bir tane alır ve çocuğun yürüyebilmesi için ona dua ederler.[430]

Bu çevrede yürüyemeyen çocuklar için Şir Ali ve Gülüreş Baba'nın mezar taşlarına **niyet taşı** yapıştırılır. Taş yapışırsa niyetlerinin olacağına çocuklarının dünyaya geleceğine inanılır.[431]

---

[429] Kaynak kişi: Metin Gültekin.

[430] Kaynak kişi: Metin Gültekin.

[431] Nemci Akın, **Hakkâri Folklorunda Yatırlar ve Yatırlara Bağlı Anlatılan Menkıbeler**, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Van, 2008.

Bu iki aşirette kirvelik inanç ve uygulaması vardır ama pek yaygın ve katı kurallı değildir. Kirvenin kızı kirve tarafından alınmaz. Kirve çocukları birbirlerine düşmezler, haramdır, denir.

Pinyaniş ve Ertuşi aşiretlerinde konuşamayan çocuk "**beyler**" e götürülür veya aile büyüğü beylere gider. Beyin bir şeyler yemesi fırsatı aranır ve bey ağzına yiyeceği veya içeceği şeyi götüreceği esnada onun eli tedavi için ziyarete gelen şahıs tarafından tutulur. O esnada bey "Allah dilini açsın" gibi hayır duada bulunur. Beyler bir aile veya aileler toplusu iken bu duayı ailenin hanımı değil erkeğinin yapması gerektiği inancı vardır. Bu uygulamaya "**bayye bega**" "**bey lokması**" denir.[432] Konuşamayan veya dili şişen yaralanan kimseler Çukurca'nın Cevizli köyündeki **Navrunk** (Molla Muhammed)'e götürülür. Burası çocuk istemi ile de ziyaret edilir.[433]

Bu inanç ve uygulamayı biz evvelce benzerleri ile tespit etmiştik. Bu inanç sadece doğu ve bir kısım güneydoğu illerimizde vardır. Bize Dede Korkut destanındaki "Kalın Oğuz Beyleri"nin alkışını hatırlatıyor. Dede Korkut Destanında da Oğuzlar aşamadıkları sıkıntılarında, çaresiz kaldıklarında Kalın Oğuz Beyleri el açıp, Allah'a yalvarıp dilerlerine arz ediyorlardı. Bey olmak, kalın bey olmak

---

[432] Kaynak kişi: Metin Gültekin.

[433] Nemci Akın, **Hakkâri Folklorunda Yatırlar ve Yatırlara Bağlı Anlatılan Menkıbeler**, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Van, 2008.

duaların geçerliliği için etkili olabiliyordu. Bey Lokması inancında zikredilen "bey" toprak ağası veya sıradan zengin değil adeta düzeyince kut bulmuş, Allah'ın makbul kulu idi.

Kut bulmuş kişiden yardım almak Türk halk inançlarında çok yaygındır. Bunun örneklerini doğu bölgesi halk inançlarında bulmak zor değildir. Mesela çok çocuk isteyen anne adayları bilhassa çocukları yaşayamayanlar, çok çocuk bilhassa erkek çocuk büyütmüş annelerin kullandıkları beşikleri ödünç alıp kullanmak isterler. Bu uygulama türbeye bir süre için giyeceğini bırakıp daha sonra onu giyince işlerin yoluna gireceği inancından mahiyet bakımından farklı değildir. Bu inanç ve uygulama türbedeki kişinin Allah'ın kutlu kişi olması inancından esaslanmıştır. Bu uygulamanın bir tezahür şekli de, hiç çocuk sahibi olamamış veya erken yaşta dul ve yalnız kalmış kadınlardan uzak durulması biçimindedir. Bu tür kimselerinden kutsuzluklarının bulaşmasından kaçınılır.

Hakkâri ulu kabirlerinden **Seyit Halit, Seyit Hacı** bu türdendirler. Seyit mezarlarına mütevellileri buralara **yeşil bez**ler bağlarlar, buraları ziyarete gelenler buradan bir parça keser, bu parçayı ağrıyan yerlerine bağlarlar veya buradan alınmış toprağı ağrıyan yerlerine sararlar.[434] Ankara'da Seyit Gazi Türbesi'nde ziyaretçilere "**Türbe Yeşili**"

---

[434] Nemci Akın, **Hakkâri Folklorunda Yatırlar ve Yatırlara Bağlı Anlatılan Menkıbeler**, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Van, 2008.

diye bilinen bir kumaş parçası hediye edilir Ziyaretçiler bu bez parçasını huşu içinde alır saklarlar. Bu bezden biz de aldık Toprak kültünün oluşmasında kutlu Ötüken ve "yer-su" inancının da payı yardır. Diğer taraftan toprağın su bulunmayan yerde, gusül abdesti alınmasında olduğu gibi paklayıcı özelliğinin olması, Hz. Muhammed'in kademi/ayağı ile de izah edilir. Hz. Muhammed mübarek ayağını bastıkları için toprağın kut kazanıp bu vasfa ulaştığı ifade edilmektedir.

Pinyaniş ve Ertuşi Türk aşiretlerindeki "Bey **Kültü**" nün derinlerindeki inanç geçmişte bu yörenin beylikler dönemi geçirmiş olması ile izah edilebilir. Şerefname'de Hakkâri Beyleri anlatılırken halk aşk destanı "Memo Alan" ve onun edebileştirilmiş şekli olan "Mem u Zin" beylikler döneminin izleridir.

Nevruz kutlamaları eskiden de vardı hep kutlanırdı. Ancak eskilerden bir kısım halk **Nevruza** pek itibar etmezdi. Ayrıca eskilerin anlattıkları kutlamalar da epey farklı idi. Bu arada bu bölgede Hıdrellez kutlamaları yeni nesillerde fazla bilinmez uygulanmaz.[435] Nevruz daha ziyade eğlence ve bereket ile ilgili olarak anılır ateşin üzerinden atlanılır. Nevruz piroz be (Nevruzun kutlu olsun), demektir. Buradaki "piroz, müjde" ve "be de, olsun" anlamındadır.[436] **Havadaki Sütun** ziyaretindeki cami içerisinde bulunan ve boyu kısa olmasına rağmen havada durup

[435] Kaynak kişi: Metin Gültekin

[436] Kaynak kişi: Metin Gültekin

düşmeyen merteğin buraya **Hızır Peygamber** tarafından getirildiğine inanılır. **Sarılık** veya **Sağlık Çeşmesi** olarak bilinen yatırın efsanesi anlatılırken, "İsimleri Hıdır ve Nebi olan iki kardeşin keşfi ile bilinen bir çeşme ile salgın kızamık hastalığı önlenilmiştir." İnancı vardır. **Seyit Taha-i Hakkâri**, Hızır olarak adlandırılmış bu isimle tanınmıştır.[437]

Bu aşiretlerde çok uzak geçmişte "**4 Çarşamba/4 Cemre/4 Zipe** olarak" olarak bilinirdi. **Yel çarşambası**'nda rüzgâr geldi diye "**Rüzgâr Gülü**" yapılır, yarışmalar olur dereceye girenlere ödüller verilirdi. **Kara çarşambalarda** mezarlıklara gidilir, ölmüşler ziyaret edilir kutlamalar yapılırdı. Kızıl Kümbet/Kümbete Sor, **Gülüreş Baba, Şeyh Musa, Şeyh Kekiş, ziyaret** edilirdi ve edilmektedir. Bunlardan reşt, kara, güzel, kara saçlı anlamına gelir. Şeyh Muhammed Selim'in bir ifadesine göre, "zamanında müdahale edilmese idi bölgede halk İslamiyet'ten evvelki dinlerine dönerdi"[438] Bize göre din sosyolojisi bakımından çok anlamlı olan bu ifade bölgenin dinî tabakalaşması açısından da anlamlıdır. **Navrunk, Süleyman Peygamber, Şeyh Kekiş** gibi ulu zatların kabirleri bayram kabul edilen Cuma günleri ziyaret edilir. Adeta Geçmiş dinin çarşambası yerini yeni dinle birlikte cumaya bırakmıştır.

Bereket içerikli bir uygulama da "**Yağmur Duası**" dır. Yağmur duası **Duai Barana** olarak tanımlanır. Baran,

---

[437] Nemci Akın, **a.g.e.**

[438] Kaynak kişi: Nemci Akın.

boran yağmur anlamındadır. Bereket dilenilmek istenilince, Hude bereket bide, Allah bereket versin, denir.[439] Gelinin yeni evine bereket getirmesi, bereketli olması için onun başına yeni evinin eşiğinden girmeden evvel **su** serpilir.[440] Hakkâri'de yağmur duası için halk, Gülüreş Baba ve **Pir Mend'e** gider.[441] Su etrafında da Türk kültürlü halklarda bir inanç yumağı oluşmuştur.

Diğer Türk kültürlü halklar gibi Hakkâri halk inançlarında da gelin-bereket ilişkisi vardır. Gelin yeni evine girerken başını eğer ve yavaş yürüyerek ilerler ise ayağının bereketini baba evinde bıraktığına hükmedilir. Başı dik olur ve hızlı yürür ise bereketi kayınpederinin evine getirdiğine yorumlanır.[442]

Pinyaniş ve Ertuşi Türk aşiretlerinde eskiden **cenaze yası** 7 gün olarak yaşanırdı, şimdi yas dönemi 3 gün sürmektedir. 3. günü öğleden sonra taziyeye gelenlere yemek verilir. Yemeğe gelenler yenilecek yemekleri beraberlerinde getirirler. Yas evinin birinci derecedeki yakınları ölü evinin erkeklerini tranşa götürürler. Taziye uzaktaki yakınlar için bir yıl kadar da sürebilir. Geçmişte 1 yıl zar-

---

439 Kaynak kişi: Metin Gültekin.

440 Kaynak kişi: Rojbin Yavuzosmanoğlu.

441 Nemci Akın, **Hakkâri Folklorunda Yatırlar ve Yatırlara Bağlı Anlatılan Menkıbeler**, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Van, 2008.

442 Kaynak kişi: Rojbin Yavuzosmanoğlu.

fında düğün yapılmaz çalgı çalınmazdı. Şimdilerde 3–4 aydan sonda düğün yapılabilmektedir.[443]

Bu yörede bazı ailelerde ölümün 7. gününe kadar **ölü evi**nde yemek pişirilmez yemeğe bu eve komşular getirilirler 7. günü komşulara ekmek dağıtılır.[444] Türk kültürlü halklar arasında **ölü aşı** veya **ölü hayratı** olarak da bilinen ihsanı biz daha evvel de kültür coğrafyamızın bu kesiminde tespit etmiştik. Bu ekmeye **ölü ekmeği** deniliyordu. Ayrıca Anadolu'nun doğu kesiminde bazı aşiretlerde gelin yeni evine geldikten kısa bir süre sonra köydeki komşulara birer ekmek dağıtılır ve buna da **gelin ekmeği** denir.

Derbent'te herhangi nedenle ziyafet türü toplu yemek ikramı var ise, ölünün ruhunun mutluluğu adına yemek sofrası bir hafta kaldırılmaz.[445] Türk kültürlü halklardan Tatarlarda ölümün olduğu gün onun evinde dışardan getirilmiş olsa da hiçbir şey yenilmez ve içilmez[446] Türk kültür coğrafyasının bazı kesimlerinde ölünün hayatta iken sevdiği yemek yapılınca onun için de yemek masasına bir tabak konulur, bu **ölü tabağı**'dır Bütün bunlar ata ruhu kültü ile ilişkili bulgulardır. Ölen kimsenin hayattaki yakınları ile ilişkisini kesmediği, yaşayanların ölüler için yapılacak görevlerinin olduğu inancının göstergeleridirler.

---

443 Kaynak kişi: Metin Gültekin.

444 Kaynak kişi: Nemci Akın.

445 Kaynak kişi: Prof. Dr. Kamil Nerimanoğlu Veli.

446 Kaynak kişi: Yrd. Doç. Dr. Alsu Kamaleva.

Nevruz'u hayır hasenat ayı olarak algılama inancı Hakkâri'de daha ziyade geçmişti vardı. Türk kültürlü halklardan Kırgızlar Nevruz'da bol sadaka verirler. Azerbaycan'da Nevruz yemek masası ne kadar çeşit itibariyle zengin ve ikram bol ise o yıl bereketin o nispette fazla olacağına inanılır.

Pinyaniş ve Ertuşi aşiretlerinde, cenazelerde kadınlar saçlarını başlarını yonarlar, sinelerini döverler yüzlerini yırtarlar.[447] İslam'da acının abartılı yansıtılması isyan olarak algılanır ve pek uygun bulunmaz. Takdir Allah'ındır. Veren de alan da odur. Ölüm haktır, inancı vardır. Bazı yörelerde saç **yonmak** "sen değil de ben ölseydim" veya "senden sonra sensiz ben yaşayamam" anlamında açıklanmakla beraber, acının içine akıtılması beterin beteri var denilip rıza gösterilmesi gerektiği öğütlenir.

Türk kültürlü halklarda saç etrafında da bir kült oluşmuştur. Kel/tamamen saçsız olmanın sözlü kültürde ayrı yeri vardır. Saç toyu yapılır. Hakkâri yöresinde olduğu gibi ilk saçı saklayan aileler vardır. Saçın örgüsüne göre sahibinin evli, bekâr veya nişanlı olduğu tahmin edilir. Saç tellerine nazar boncuğu bağlanır. Saç telinden büyü yapılır. Tarak artığı olan kadın saçı savrulmaz, sevgiliye bir tutan saç verilir. Doğu Karadeniz'in "geçti bizden sevdalık al cebumden/cebimden saçların" türküsü ünlüdür. Saç na-

[447] Kaynak kişi: Metin Gültekin.

mahreme gösterilmez. Kişioğlunun kutunun saç diplerinde olduğuna inanılır. [448]

Yas evinde 3 gün ocak yakılmaz, yakın çevre evlerinden yemek getirilir. Yas evinin "male sılave", "male taziye" erkekleri evlere yemeğe götürülürler. Yas, sılav veya taziye demek ve ev, mal demektir. Male slave veya male taziye yas evi demektir. Taziyede bulunulurken Hude efi biket (Allah af etsin) denir.[449]

SONUÇ

Derlediğimiz ve karşılaştırmasını yapmaya çalıştığımız halk inançları kültür verilerine, kültür stratejileri açısından da bakılabilmelidir. Birlikte yaşayan halkları ve onların kültürlerini, antiemperyalist yapılanma içinde yerli yerine koyabilmenin önemi, bize bu vazifeyi vermektedir.

Ertuşi ve Pinyaniş gibi Türk kültür coğrafyasının anadili Kürtçe olan aşiretlerinin İran'dan Anadolu'ya gelmiş olmaları muhtemel bir İran-Turan kültür gerginliğinde İran'ın Turan'a karşı elini güçlendirebilir. Kürtçenin (Kırmanca) Farsçanın bir tezahürü olması da İran yanlı bir

---

[448] Yaşar Kalafat "Balkan Türklerinden Örneklerle Halk İnançlarımızda Saç" **I.Uluslar arası Balkan Türkleri Sempozyumu** 28-29 Eylül 2001 Prizren, Balkan Türkoloji Sempozyumu Bildirileri yayına hazırlayanlar, Prof. Dr. N. Hafız, Prof. Dr. T. Hafız BAL_TAM Prizren 2006 s. 308-314; **Erciyes**, Ocak 2002 S. 301 s. 15-16.

[449] Kaynak kişi: Metin Gültekin.

avantajdır. Yavuz Selim-Şah İsmail arasındaki siyasî kültürel savaşın temelinde, her iki kesimde Türk dilli halklar olmasına rağmen mezhep farklılığı, aynı kültür coğrafyasının bu iki Türk halkını karşı karşıya getirebilmişti.

Irak'ın kuzeyini yapay 36. paralelden güvence altına almadan evvel Barzani'nin Bohtinan ve Talabani'nin Soranî dil kültürü, okul müfredatlarında sözlükleri ve gramerleri konusunda rakip kültür savaşçıları idiler.

Irak'tan çekilirken ABD, bölgesel Kürt yapılanmasına resmi dil olarak Soranice'yi kabullendirmiştir. Diğer taraftan Suriye, Türkiye ve İran'da Kürtler Soranice bilmemekte Kırmanca konuşmaktadırlar. Ayrıca kuzey Irak'ta Talabani giderek tabanını yitirmektedir. ABD'nin Kürtler için Soraniceyi tercih etmesinin bir sebebi olmalıdır. ABD çok ilerde pan-kürdist bir hareketin veya birlikte hareket edebilecek bir Kürt potansiyelin İsrail-ABD ittifakına bir tehdit oluşturmasının önlemini mi almaktadır? Yoksa ABD, bölgedeki hazırlıklarını, muhtemel Turan-İran gerginliğinde, Kürtçe/Kırmanca konuşan Kürtleri bünyesine alarak İran'ın bölgesel bir güç oluşturmasını önlemeyi mi amaçlamaktadır?

Tunceli, Bitlis, Van ve Nihayet Hakkâri'de anadili Kürtçe olan gençlerin Türkçeyi aksansız kullandıklarını görüp, Türkiye'nin dil eğitimi alanında almış olduğu mesafe yok saymak mümkün değildir. Bu gelişme ters döndürülüp Türkçenin bölge halklarının ortak iletişim dili olması engellenebilir mi?

Türkiye Cumhuriyeti uydu imkânları ve Kürtçe yayın yapan Tv. Kanaları ile hangi mevzileri zorlamıştır. 1990 lı yıllarda anadili Kürtçe olan Iraklı Türkçe yayın yapan Tv dizilerini dinleyerek mükemmel Türkçe öğreniyorlardı. Azerbaycan Tv kanallarının Türkiye'den seyredilebilmelerinden sonra, Bitlisli, Vanlı, Hakkârili, Şırnaklı sade vatandaş, Azerbaycan Türkçesi ile yerel Türkçe arasındaki özel ortaklıkların farkına varmıştır.

Bu arada TRT Şeş'in yayınları ile ilgili ilginç açıklamalar dinledik. Bu konuda bazı gençler, "Bu bizim yayın kanalımız olamaz. Bizim kanalımız Roj Tv. dir. TRT Şeş Kürtçe yayın yapan, Türk kimlikli ve Türklük hedefli bir yayındır. Kürtler için yararı, Kürtçenin de bir iletişim dili olduğunu kabul edilebilmiş olmasındadır." Demektedirler.

"ABD, Geleceğin Turan-İran kültür savaşını, Türk-Farsların antiemperyalist bölgesel ittifakına karşı hazırlamak zorundadır" denilirken, Türkiye'nin Alevî açılımı kendisine, İran karşısında göreceli de üstünlük kazandırmıştır. Bu noktada dinler arası diyalogu, Müslüman âlemde mezhepler arasında oluşturabilmelidir. Bölgenin Alevî İslam potansiyelinin, "emperyalizmin eline geçmiş bölge Müslümanları arasında ihtilaf unsuru" siyasi koz olmaktan çıkartmak gerekebilecektir.

Nevruz/Yenigün penceresinden bölgeye bakılınca, yaşlı halk seviyesinde Şafiî inançlı İslam Kürt halka göre, Nevruz Zerdüştlüğün bir bayramıdır. Barzani ise Kadiri inançlı bir kimse iken, ülkesinde 11 gün nevruz bayramı tatili yapabilmektedir. Bu arada İran yönetimi UNESCO

nezdinde nevruz'un bir İran bayramı olduğunu tescil ettirmiştir. Bu noktada, bu bayramın etnik milliyet boyunduruğundan çıkarılıp Bahar bayramı olduğu noktasında çözüm aranılması gerekecektir.

TATAR AŞİRETİNDEN İNANÇ TESPİTLERİ

ŞIRNAK TATAR HALK İNANMALARINA DAİR BAZI KAYITLAR

GİRİŞ

XIII yy.da Türk ve Moğol ayırt edilmeden hepsine genel anlamda Tatar denilmiştir. Bu arada Ak Tatar, Kara Tatar, tanımları Bu toplumun Çinin kuzeyinde ve güneyinde oluşuna göre kullanılmıştır.

Güneydoğu Anadolu Tatar Türkleri: Osmanlı Devleti'nin nüfus politikasının gereğince, toplum yapısında düzeni bozmak, şekavet ve benzeri hadiseler nedeniyle XVIII. yy.dan itibaren önemli iskan politikaları başlamış ve Rumeli ve Anadolu geneline yayılan bu politikalardan Tatarlarda etkilenmiştir. Orhan Türkdoğan'a göre bugün Şırnak yöresinde yaşayan Tatar Aşireti Osmanlı İmparatorluğu'nun XVIII.yy. iskan politikasının bir sonucudur.[450] Şırnak'taki Tatar Aşireti'nin lideri Süleyman Tatar ile yaptığımız mülakatta bu ailenin Horasan'dan takriben 350 yıl önce bölgeye geldikleri ve il olarak Eruh'a yerleştikleri öğrenilmiştir. 2 yıl kadar Eruh'ta kalan Aşiret, daha sonra

---

[450] Orhan Türkdoğan, **Güneydoğu Kimliği (Aşiret, Kültür, İnsan)**, Bolu 1993, s.53

Şırnak'a göç etmiştir. Birlik, Erken, Onuk, Uysal, üstün, Anık ve Tatar ailelerinden oluşan aşiretin reisi diama Şırnak'tan ve Tatar ailesinden seçilmektedir. Aşiret reisinin ifadesine göre; Tatarlar günümüzde kısmen Kürtçe konuşmalarına rağmen ana-ata dilleri Türkçedir. Dillerinde ki değişim, yörede kültür değişimine uğralamalarının sonucunda oluşmuştur.[451] Aşiret arasında devlette üst düzey yöneticilik yapmış olanlar ve eski milletvekilleri de vardır. Biz Şırnak Tatar Türklerinin tarihçesini, miktarlarını ve günümüze kadar gelen maddi eserlerini ele almayı başka bir çalışmamıza bırakmacağız Bu incelememiz tamamen Şırnak Tatarları halk inanmaları ağırlıklı olacaktır.[452]

METİN

Tatar Türklerinin inanç hayatında muska bebeğin doğumu ile başlar sütü kesilen annenin sütlü olması ile devam eder. Muskanın ve kurşun dökmenin nazarı önleyeceğine ve giderebileceğine inanılır. Bu toplumda dökülmek için eritilecek kurşun eritilmeden evvel o kurşunun üzerine ilgili ayetler yazılarak uygulamaya geçilir.

---

[451] Halit Gürocak, **Şırnak'ta ki Tatar Aşiretinin Halk İnanışları ve Şırnak İli'nin Günümüz İnanç Coğrafyası**, Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ, 2001.

[452] Halit Gürocak, **Şırnak'ta ki Tatar Aşiretinin Halk İnanışları ve Şırnak İli'nin Günümüz İnanç Coğrafyası**, Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ, 2001.

Muska yazıcılığı ve kurşun dökme uygulaması adeta İslamî formatta yürütülür.[453]

Tatar aşiretinde mavi boncuk inancına karşı çıkılmış olması, ona duyulan inancın günah olarak kabul görmesi[454] bizce, oldukça ilginçtir. Türk kültürlü halklarda **mavi** rengin koruyuculuğuna olan inanç çok yaygındır. Mavi renk nazarlıkların adeta sembol rengidir[455]. Esasen mavinin eski Türk inançlarında yasın rengi olduğuna dair izleri Uluğ Türkistan'da olduğu gibi Anadolu Türk kültür coğrafyasında da izleyebiliyoruz.[456]

Gürocağın Tatar Türk halk inançları ile ilgili yaptığı ilginç bir tespit de bebek yapan anne ve çocuğu için "**Kırk Dökülmesi**" ve "**Al Karısı**" inançlarının olmayışıdır. Kırklama ile ilgili inançlar ve uygulamalar bu toplumda yoktur[457].

Nitekim Tatar aşiretinde **sünnet merasimi** de yapılmaz. Başlık Parası da alınmaz. Etraftaki ana dili Kürtçe olan Türk aşiretlerinde **sünnet düğünü**, sünnet mevlidi yapılmasına rağmen Tatarlarda sünnet işini berber yapar

---

453 Halit Gürocak, **a.g.e.**

454 Halit Gürocak, **a.g.e.**

455 Yaşar Kalafat "Hakkâri Yöresi Örnekleri İle Türk Kültürlü Halklarda Büyü "**Uluslar arası III. Van Gölü Havzası Sempozyumu 06-8 Haziran 2007, Hakkâri, Editör Oktay Belli**, Ankara, 2008, s.445-455

456 Yaşar Kalafat, "Türk Kültür Coğrafyasında Rumeli Balkan Örneklemeleri İle Karşılaştırmalı Renk Kültüründe Mavi", **Kocaeli Uluslar arası Balkan Sempozyumu, 18-20 Şubat 2011**

457 Halit Gürocak, **a.g.e.**

ve sünnetçiye **Berber** denir[458]. Sünnet geleneği bu derece sade olunca **Kirvelik** ve onun etrafında gelişmiş inanç ve uygulamalar da yoktur.

Diğer bazı örneklerde de görüleceği gibi gelin kızın kardeşlerine baba evinden çıkarken bahşiş türü ödemeler yapılır. Bu uygulama Türk kültürlü halklarda az çok farklılıklarla yaygındır. Tatar aşiretinde **Pijder/kapıardı** denilen bu uygulama bölge halklarının kültürüne Hıristiyanların halk inançlarında girmiştir.[459]

Bu tespitler bize şunu düşündürmektedir. Anadolu ve onun Balkanlar, Kafkasya ve Ortadoğu'ya olan uzantısı kavimlerle birlikte dinlerin de buluşma noktasıdır, bir kavşaktır. Denilebilir mi ki, "Tatar Türkleri Asya Bozkırının Tengricilik inancının yoğun olduğu bölgeden geldiler de bu bölgede Kırklama inancı yoktu. Kırklama inancı daha ziyade Anadolu ve yakın çevresi eski inanç sistemlerinin mi bir ürünü idi?" Bu sorunun cevabı Kamizm'de Kırkla, Al karısı ile ilgili inançların mevcudiyeti ile açıklanabilir ki Eski Türk İnanç Sistemi'nde **Al Ruhu**'nun varlığı bilinmektedir[460].

Kadim Dinlerin hemen hepsinde bir şekilde yer etmiş olan ulu zat, **Pir Kültü** bu bölgede de vardır. Türk kültür bölgelerinin diğerlerinde olduğu gibi İslamî bir imlik

---

458 Halit Gürocak, **a.g.e.**

459 Halit Gürocak, **a.g.e.**

460 Yaşar Kalafat, **Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri**, Berikan, Ankara, s. 112-118.

kazanmıştır. Tatar Türkleri de çocuk edinebilmek, erkek çocuk sahibi olabilmek, çocuklarının yaşabilmelerini sağlayabilmek genç kızların kısmetlerinin açılması ve hastalarının şifa bulması ve benzeri haller için türbelere giderler. Muska yaptırılan her hacet için türbeye de gelinir. Bu halkın sık gittiği türbeler Cudi Dağı'ndaki **Nuh Aleyhisselam,** Güney Zeyn'deki **Zeyn Türbesi**, Cevizli'deki **Miri Eshaba Türbesi,** Cevizli'de **Piri Mis Türbesi,** Akit Köyünde **Akit Şehidi Türbesi'**dır. Bunlardan Zeyn Türbesi ile Akit şehidi türbesine ruhî rahatsızlıklar için de gidilir. Buralarda kesilen adak kurbanları yemek olarak hazırlanır ve hakir fukara ile paylaşılır. Bu türbeleri ziyarete gelenler çok kere türbe içerisinde bir süre kalırlar[461]. Türbeler doğal olarak bölge halkının itibar ettiği bölge halkından kutlu kimselerdir. "Tatar olanların türbeleri" şeklinde bir anlayış doğal olarak yoktur.

Bu toplumda bebeğin ismini bebek kız ise anne veya anne tarafı erkek ise dede ve baba, baba tarafı koyar. Çocuğun kulağına ezan okunur. **Ad toyu**[462] nevinden bir şenlik yapılmaz. Ancak adak kurbanın kesilmesi anne ve bebeğin sağlıklı olmaları bir hamt şöleni ortamı yaratır. Kesilen hayvanın etinden yemek yapılır çevreye dağıtılan bu yemekten ev halkı da yer[463]. Tatarların kendilerine mah-

---

[461] Halit Gürocak, **a.g.e.**

[462] Yaşar Kalafat, Yaşar Kalafat "Dedem Korkut Kültür Ellerinde Adlanma" **Prof Dr. Ahmet Bican Ercilasun Armağanı**, Ağ Çağ, Ankara 2008, s. 520-541

[463] Halit Gürocak, **a.g.e.**

sus insan adları yoktur. İsimler çok kere İslamî'dir. Aile büyüklerinden ve doğumla ilgili olaylardan da isim alınır.[464]

Tatarlarda bebek annesi ve babası tarafından ailenin baba ve anne gibi büyüklerinin yanında kucağa alınmaz sevilmez onlarla ilgilenilmez. Böyle bir davranış büyükleri hiçe saymak anlamına gelir[465]. Bu uygulama farklı düzeyde de olsa Türk kültürlü halklarda yaygın sayılır. Türk kültür coğrafyasının Kafkasya bölgesinde daha bariz görülür. Bu toplumda da evlenme isteği babaya açılmaz anne veya arkadaşlar tarafından babaya aksettirilir. Evlilikten evvel gençler bir araya gelmezler. Evlilik kız kaçırma şeklinde olmuş ise "kaçan kızın düğünü olmaz" denir. Evlilikler aşiret içi ve dışından olabilir. Aşiret içi evliliklerde **başlık** parası alınmaz. Başlık parası alınsa da alınmasa da kızın dayısına silah türü bir hediye alınır. Bu bulgu anaerkil aile yapısına çağırım yapmaktadır.

Nişan Kız evinde kız tarafından yapılır ve kız evinde çalgı çalınmaz. Ayrıca kız tarafı nişanda kıza takı takmazlar. Nişan kesinlikle bozulmaz ve bozulması çok büyük hakaret sayılır[466].

Bu toplumda damada **kına** erkek evinde yakılır. Kına yakılırken kız ve erkek evinde bir şenlik olmaz ve da-

---

[464] Halit Gürocak, **Şırnak'ta ki Tatar Aşiretinin Halk İnanışları ve Şırnak İli'nin Günümüz İnanç Coğrafyası**, Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ, 2001.

[465] Halit Gürocak, **a.g.e.**

[466] Halit Gürocak, **a.g.e.**

madın annesi kına gecesine gelmez. Düğün esnasında damadı korumakla "**vezir**" görevlidir. "**gizir**" ise vezirin talimatlarını yerine getirir.[467]

Gürocak tezinde düğünün safhalarına dair de bilgi vermektedir. Bu toplumda gelin atı **kısrak** olur. Evin eşiğinin önüne getirilen gelinin anlına bir **yumurta** vurularak kırılır. Gelinin üzerine atılan saçı eşiğin içinde ve dışında olur. Kadınların yaptıkları saçıda şeker çerez türü şeyler olur. Dışarıdaki saçıyı damadın erkek akrabaları yaparlar ve bu saçıda para olur[468].

Yumurta vurmak suretiyle kırma inanç ve uygulaması Türk kültürlü halklarda oldukça yaygındır ve yumurta ile ilgili inançlarda adeta bir kot oluşturmuştur. Bölgenin ana dili Türkçe veya Kürtçe olan halkında yumurta gelin gidilecek evin duvarına vurularak kırılır. Daha kuzeye doru Aras vadisine girilince mesela Kars'ta tarla sürüm zamanında yumurta çiftin çubuğun bereketi için öküzlerin anlına vurularak kırılır[469].

Gelin yeni evinin eşiğinden içeri girmeden evvel eşiğin önünde **testi** kırılır[470]. Testi kırmak testinin suyunu akıtmak Türk kültürlü halklarda aydınlık bereket olarak

---

[467] Halit Gürocak, **a.g.e.**

[468] Halit Gürocak, **a.g.e.**

[469] Yaşar Kalafat, "Van Çevresi Örnekleri İle Türk Kültür Coğrafyasında Yumurta İle İlgili İnançlar" **II. Uluslar arası Doğu Anadolu Bölgesi Geleneksel Mutfak Kültürü ve Van Yemekleri Sempozyumu 23-26 Kasım 2010**, Van.

[470] Halit Gürocak, **a.g.e.**

algılanır. Kırılan testi ile sesin çıkması sağlanılmış olur. Ses çıkarmak cam eşyanın kırılmasında uğur aranması, tutulan ayın kurtarılması için teneke çalarak ses çıkarılmasında olduğu gibi kara iyelerin kovulması amaçlıdır.

Eşiğe bu kadar vurgu yapmamıza rağmen Gürocak'ın tespitine göre Tatarlarda eşiğin kutsallığı üründen bir inanç yoktur. Esasen eşikle ilgili inançlardan hareketle eşiğin kutsallığına değil onun etrafında oluşmuş inançlara değinilmek istenir.

Tatar gelin eşikten içeri girmeden evvel büyük bir ağaç kaşık **kılıçla** kesilir. Bu kılıcı damadın kuşanmış bir akrabası kullanır.[471] Bu tespit bizin bu alandaki bularımız itibariyle tamamen yenidir Kılıç kullanmak halk inançlarında egemenliği hükümranlığı anlatır. Bazı yörelerimizde Cuma hutbesine imam minbere kılıçla bu olmasa çelik kılıcı temsilen bir **tahta kılıçla** çıkardı. Kılıç üzerine yemin edildiği de bilinmektedir.

Tatar Türk toplumunda gelin attan inmeden damadın arkadaşları ona bir miktar **toprak** getirirler bu toprağa damat ayağı ile vurarak gelinin üzerine atar. Gelin kısraktan indikten sonra dökülen topraklar tekrar damada verilir.[472] Toprak Türk kültürlü halklar arasında bir kült oluşturmuştur. Hayatın her safhasında toprakla ilgili inançlarla karşılanır. "Toprağı bol olsun" dan "toprağı derin olsun" a, "toprağın haber götürmesi"nden, "toprağı çekti" ye ka-

---

[471] Halit Gürocak, **a.g.e.**

[472] Halit Gürocak, **a.g.e.**

dar, toprağın örtücü kapatıcı" oluşundan "sır saklayıcılığı"na kadar toprakla ilgili çok sayıda inanç vardır.[473] İnsanların üzerine "ölü toprağı" serpilerek acılarının dinmesi amaçlanır. Ölü toprağı ile insanların derin uykuya varacaklarına inanılır. Ulu zatların topraklarında kutsiyet aranır. Ancak damadın geline ayağı ile toprak atması sonra bu toprağın toplanılıp tekrar damada verilmiş olmasının amacı ne olabilir?

Gelin attan indikten sonra ona refakat etmiş olan hanıma para ve tara türü hediyeler verilir. Gelin ata ocağından çıkarken onun ayakkabısının içine para konur. Bu parayı damadın evinde gelinin ayakkabısını çıkaran alır.[474] Tatar Türklerinde Ana dili Kürtçe olan komşu aşiretlerden farklı olarak eşikte gelinin ayağına kurban kesmek ve gelini o kurbanın üzerinden atlatmak inancı yoktur. Refakatçi hanıma verilen armağanlar ve ayakkabıya konulan paranın alınması bize göre farklı büyüklükteki değişik vesileli saçılardır.

Tatar Türkleri halk inançlarında "**Saç Toyu**" nun izleri devam etmektedir[475]. Bu toplumda çocuğun ilk saçı

---

[473] Yaşar Kalafat, "Ağrı Yöresi Örnekleri İle Türk Kültürlü Halklarda Toprak Kültü", **Uluslar arası Türk Kültürü'nde Ağrı Dağı Sempozyumu**, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı ve Iğdır Valiliği, 28-29 Haziran 2008 Iğdır

[474] Halit Gürocak, **a.g.e.**

[475] Yaşar Kalafat "Balkan Türklerinden Örneklerle Halk İnançlarımızda Saç" **I.Uluslar arası Balkan Türkleri Sempozyumu** 28-29 Eylül 2001 Prizren, Balkan Türkoloji Sempozyumu Bildirileri yayına ha-

daha ziyade o konuşmaya ve yürümeye başladıktan sonra kesilir. Kesilen saç altın ile tartılır, tutarı kadar şeker alınıp çocuklara dağıtılarak sevinmeleri sağlanır[476]. Bu uygulama bazı ufak farklılıklarla Türk kültürlü halklarda çok yaygındır. Bu uygulamayı ana dili Kürtçe olan Türklerde de görmekteyiz. Şeker dağıtılması bir saçı, kansız kurban uygulamasıdır[477]. Çocuklar sevindirilmek suretiyle hayır işlenilmiş olmaktadır.

Bu toplumda da sembolik de olsa bir **Diş Toyu** yapılır[478]. Çocuğun dişi ilk çıkmaya başlayınca, patlayınca nohut ve buğday suda haşlanıp komşulara dağıtır, sevinç paylaşılır. Bize göre çeşitli isimlerle anılan ve Türk kültürlü halklar arasında çok görülen bu ikram da bir saçıdır.

Tatar Türkleri halk inanmalarında halk tababeti ile ilgili inanmalar da yer almaktadır. Bu toplumda konuşmakta zorluk çeken kekeme çocuklara **Keklik Suyu** ve özellikle **Keke Keklik/Gavıl Lal Suyu** içirilir. Böylece o çocuğun emsalleri gibi konuşabileceğine inanılır.[479]

Tatar aşiretinde taziye üç gün sürer ve akabinde düğünler başlayabilir. Dul bayan ve erkek evlenirler ve ol-

---

zırlayanlar, Prof. Dr. N. Hafız, Prof. Dr. T. Hafız BAL_TAM Prizren 2006 s. 308-314; **Erciyes**, Ocak 2002 S. 301 s. 15-16.

476 Halit Gürocak, **a.g.e.**

477 Yaşar Kalafat, "Çorum ve Çevresi Merkezli Türk Kültürlü Halklarda Saçı", **Osmanlı'dan Cumhuriyete Çorum Sempozyumu, 23-25 Kasım 2007,** Çorum 2008, s. 1139-1149.

478 Halit Gürocak, **a.g.e.**

479 Halit Gürocak, **a.g.e.**

dukça sık görülür. Bu toplumda çok eşlilik yok denecek kadar azdır. Bazı toplumlarda açığa çıkmamış olsa da yaygın olan dul kadının uğursuz sayılması inancı[480] bu toplumda yoktur. Ölen kimsenin eşyaları fakirlere saat gibi kıymetli eşyaları ise daha ziyade hocaya verilir. Ölen şahıs erkekse tabutla bayan ise tabutla gömülür. Mezara ilk toprağın atımında ölünün yakını olma şartı aranmaz. Toprak atımından sonra çevre halklardan farklı olarak mezarın üzerine su dökülmez. Ölünün ardından abartılı ağlama ve keza komşu aşiretlerden farklı olarak kadınların yüz yırtması türünden uygulamalar da yoktur.[481]

Türk kültürlü halklarda çok görülen ve kara bayram olarak bilinen ve ölümden sonra gelen ilk bayramda taziye olmaz, **taziye bayramı** uygulaması yoktur. Mezar ziyareti Cuma akşamı ikindi vaktinden sonra yapılır. **Ölü aşı** inanç ve uygulaması da vardır. Ölümün haftasında fakir fukaraya yemek verilir. Bu yemek 40. da ve senesinde de verilir. 40'ında mevlit de okutulur. Bu toplumda taziyeye gelen kimseye acı kahve ikram edilirken Sair zamanlarda sabahleyin gelen misafire tatlı kahve ve akşamleyin gelen misafire ise acı kahve ikram edilir.[482] Sabahın tatlılıkla ve akşamın acılıkla muhakkak bir bağlantısı olmalıdır.

---

[480] Yaşar Kalafat, "Türk Kültür Coğrafyasında 'Dul Karı Kültü' **VII. Lokman Hekim Tıp Tarihi ve Folklorunda Tıp Günleri** (11-14 Mayıs 2011 Mersin)

[481] Halit Gürocak, **a.g.e.**

[482] Halit Gürocak, **a.g.e.**

Bu toplumda mezarlığa kadın erkek birlikte giderler. Ölü gömüldükten sonra 3 Perşembe devam eder. Mezarlıklar ziyaret edilmeden bayramlaşılmaz. Bayramlarda mezar ziyaretine bayanlar da giderler. Bu ziyaretlerde mezarlıklarda yemek yapılır ve fakirlere dağıtılır.[483] Dini günlerde ata mezarlarını toplu ziyaret etme mezarları onarma oraya yemekle gitme ve orada sofra hazırlama, fakir fukara doyurma eski bir Türk geleneğidir. "**Kabir üstü**" "**Ölü bayramı**" gibi isimlerle bilinir. Bu inanç ve uygulama halen Varto'da Tunceli' de Iğdır'da çok canlı olarak yaşatılmaktadır.[484]

Tatar aşireti Yağmur Duasına çıkmadan evvel **3** gün **oruç** tutar Bu uygulama yörenin diğer halkında da vardır. 4 veya 6 rekât namazdan sonra yapılan Yağmur Duasında elbiseler **ters** giyilir. Yağmur duasına kadınlar ve çocuklar da katılırlar. Duaya şeyhler veya hocalar nezaret ederken yemekler mezarlıklar çevresinde yenir, ancak mezarlar ziyaret edilmezler. Yemek yenilmesinde çocuklara öncelik tanınır. Bu merasimde yenilecek ekmeyin **unu 7** ayrı evden toplanır[485].

Yağmur Duasından evvel oruç tutulası şeklindeki uygulama çok sık görülmese de duadan evvel paklanmak, hayır işlemiş olmak duanın kabul olma gücünü artırır. Ters Türk kültürlü halklarda önemli bir motif oluşturmuş-

---

[483] Halit Gürocak, **a.g.e.**

[484] Yaşar Kalafat, **Türk Kültürlü Halklarda Ölüm,** Berikan, Ankara, 2011

[485] Halit Gürocak, **a.g.e.**

tur.[486] Yağmur duasına çocukların katılması özellikle istenir. Onların saf ve temiz olmaları Allah indindeki itibarları bakımından duada önemsenirleri Allah'ın merhametine sığınılırken kuzular da koyunlardan ayrı tutularak meleşmeleri sağlanır ki, bu da kuzu dilinden duadır. Bu uygulama Anadolu inanç katmanlarının derinliklerinden gelir. Yağmur alaylarını çocuklar, Çömçe gelinler ise çok kere yetim kız çocuklarından oluşurlar. [487] Yapılacak ekmeğin ununun 7 ayrı evden toplaması da yağmur duası uygulamaları bakımından yeni bir bulgudur. Yeni gelinin 7 eve ekmek paylaması, bebek adaklarında 7 evden ekmek dilenme adağında bulunması gibi uygulamalardan bilinen husus[488] bu bulgu ile zenginlik kazanmıştır.

Tatar aşiretinde **Hıdrellez**le ilgili inanç yoktur, hıdrellez kutlanılmaz[489] bu aşiretin **Nevruz** anlayışında da ateşin üzerinden atlanması gibi uygulamalar yoktur. Cudi Dağı'nın kutsiyeti Nuh Aleyhisselam'ın Gemisinin burada olması inancından gelmektedir. Bölge halkı Temmuz ayı-

---

[486] Yaşar Kalafat "Türklerin Dini Tarihi Türk Halk İnançlarında (Ters Motifi)" **Prof. Dr. Abdurrahman Çaycı'ya Armağan,** Ankara 1995. s. 297-307; **Türk Dünyası Tarih Dergisi** Mart 1997 S. 123, s. 15-19.

[487] Yaşar Kalafat "Türk Kültür Coğrafyasında Yağmur Duası" **Yağmur Duası Kitabı**, Hazırlayan M. Sabri Koz, Kitabevi, İstanbul 2007, s. 195-225.

[488] Yaşar Kalafat, "Van Çevresi Örnekleri İle Türk Kültür Coğrafyasında Ekmek (Nan) Kültürü" **II. Uluslar arası Doğu Anadolu Bölgesi Geleneksel Mutfak Kültürü ve Van Yemekleri Sempozyumu 23-26 Kasım 2010,** Van.

[489] Halit Gürocak, **a.g.e.**

nın ilk Cuma akşamı bu dağa gider orada **3 Cuma** kalır ve ibadet eder[490]. Tatar Aşireti'nin inanç dünyası incelenilerek bölgedeki dinî tabakalaşmanın aralanabileceğine inanıyoruz.

SONUÇ

Biz evvelce yaptığımız çalışmalarda İdil Ural Tatarlarından **Kazan Tatarları, Mişerler, Kreşinler, Kasım Tatarları** Astrahan Tatarlarından **Yurt Tatarları, Nogaylar, Karagaşlar** Sibirya Tatarlarından **Gebezler, Tabalıklar, Turalılar, Buharlılar**, Kırım Tatarlarından **Çöl Tatarları, Tatlar, Üskütler, Bobruca Tatarları** ve Litvanya Tatarlarınının halk inançlarından Türk kültür coğrafyasının halkları cümlesinden doğrudan veya dolaylı aktarmalar yapmaya çalıştık. Daha sonra bu çalışmalarımıza Betül Güngör ile Anadolu'nun Kırım ve Kazan Tatar Türklerini de içerisine alan bir kitapçık çalışmamız oldu[491] Bu kitap çalışmasında Şırnak Tatarlarının halk inanmalarına da yer verdik. Şırnak Tatarlarının halk inançları bizim diğer çalışmalarımızda da bir şekilde yer aldı. Gürocak'ın tezini merkeze alarak yaptığımız bu çalışmanın bu konudaki çalışmalarımızın içerisinde farklı bir yeri var. Anadolu halk inançlarını kuzey-güney ve doğu-batı istikametindeki inanç göçünün oluşturduğunu düşünürken, Şırnak Tatarları taşı-

---

[490] Halit Gürocak, **a.g.e.**

[491] Yaşar Kalafat-Betül Güngör, **Türk Kültürlü Halklarda Türk Tatar Halk İnançları**, Berikan, Ankara, 2011.

dıkları halk inançları özellikleri ile her iki inanç göçünün de temalarını içermektedirler. Bu itibarla Şırnak Türk Tatarları halk inançları tekrar incelenebilmelidir.

AHLAT HALK İNANÇLARINDAN İZLER*

Ahlat'ta hiç çocuğu olmayan veya erkek çocuğu olmayan aileler ilk çocuklarında kurban keserler ve ezan okurlar. Anne sütü verilmeden evvel ezan okunur ve sonra güzel yemekler hazırlanıp ikram edilir. Bebeğe verilecek ilk memede güzel yemek yemesini bilen birisine niyet edilerek bebek besmele ile emzirilir. Niyet edilecek kimse kanaatkâr, yemek seçmeyen, şükrünü bilen hafif ayaklı birisi seçilir. Ayağı ağır, ağırlığı basan kimsedir.[492]

Ahlat'ta bebek beşiğe konulurken eskiden mevlit okunurdu. Bebeğin üzerine şeker atılır, ayna, çakı bıçağı, kalem konulur zeki ve kültürlü olması temenni edilir. Konu-komşu davet edilir. Beşik Görmesi yapılır.[493] Ahlat'ta geçmişte yapılırken şimdilerde Türk kültür coğrafyasında uygulanmasına çok sık rastlanan işlem Beşik Toyu olarak bilinir. Bebek ilk beşiğe konulurken yapılır. Türkmenistan'da biz bu uygulamayı resimlemiştik. Bebeğin üzerine şeker serpilmesi dâhil uygulama tamamen aynı idi.

---

* Yaşar Kalafat, **Türk Kültürlü Halklarda Halk İnançları, Ahlatşahlardan Günümüze Bitlis ve Çevresinde Halk İnançları**, Berikan, Ankara, 2009, s. 19-52.

492 Kaynak kişi: Şükran Akyürek.

493 Kaynak kişi: Şükran Akyürek.

Ahlât'taki ulu kabirleri kimlikleri sahabeyi kiram ile izah edilmelerine rağmen tamamına için bu teşhisi koymak zordur. İslam fütuhatı döneminde buralarda çok şehit kanı aktığı muhakkaktır. Ancak; Kırklar, baba ve dede ile biten isimler, Üryan, Saçlı gibi lakaplar ve Aydın gibi isimler pek Arap kültür unsurları olduklarına dair intiba uyandırmamaktadır.

Ahlat'ta da Türk kültürlü diğer halklarda olduğu gibi güçlü bir **Hızır** inancı vardır. Hızır'ı görmeyen göz kördür veya kör olur denir. Hızır'ın her Cuma günü namazı farklı camide kıldığı ve tüm cemaate göründüğüne inanılır. Ancak Hızır'ı görmek **Hızır**'a bakmış olmak onu tanımak anlamına gelmez Sağ başparmağı kemiksiz olan Hızır'ı tanıyabilmek bir nasip işidir.[494]

Ahlat'ta Hıdrellezde dilekler kağıda yazılıp Van gölüne atılır. Bunların Hz. Hıdır tarafından okunup yerine getirileceğine inanılır. Ayrıca Ahlât'ta Hıdırellez günü Van gölünün kenarına insanlar isteklerinin resmini çizer ve bunların Hz. Hızır tarafından görülüp yerine getirileceğine inanırlar.[495] Ahlat'ta eskiden nevruz kutlanırdı. Nevruz ve Hıdrellez adeta karışmıştı. Şans küpünden gençlere ait yüzük, toka falan çekilir mani okunur anlamlandırılırdı.[496] Deniz kenarına Hıdrellez'de dileklerle ilgili şekler çizmek dilekleri bir kâğıda yazıp denize atmak tü-

---

494 Kaynak kişi: Özcan Pirhasanoğlu.

495 Kaynak kişi: Müslüm Ayber.

496 Kaynak kişi: Şükran Akyürek

ründen uygulama ve inançlar Trabzon, Giresun ve Ordu'da da vardır.

Ahlat'ta anadili farklılığına bakılmaksızın nevruz kutlamaları inancı yoktur. Eskiden Hıdır Ellez daha yoğun kutlanırdı. Orta Oyunları sergilenir erkeklerden birisi kadın giysisi ile kadın rolüne çıkardı. Evlerden un, şeker, yağ toplanır helva yapılır yenilir ve dağıtılır.

Ahlat'ta bebeği olmayan anne adayı **Abdurrahman Gazi** Ziyaretini 3 Perşembe veya **Sultan Seyyit**'i 3 Çarşamba günü ziyaret eder. Seyit sultan'a gidenler oradaki **Kutsal Mağara**'nın **Şifalı Suyu**'nda çimerler ve **Delikli Taş**'tan geçerler. Ahlât'ta **Ara Hekim** veya **Ana** olarak bilinen kadınların da çocuk edinmede tecrübesinden yararlanılır.

Heloyi aşiretinde doğacak bebeğin cinsiyetini tahmin için annenin göbeğine bakılır. Göbek büyük ve dışa çıkık olursa bebeğin erkek, daha küçük ve içe çekik olur ise kız olacağına hükmedilir.[497]

Ahlat'da yeni nesillerin giderek vefasız oldukları toplumun değer ölçülerinin değiştiği, çocukların bilhassa torunların geleceğinden endişeli olma hali çok yaygındır. Bir özlü söze göre,

Ben yanaram balama
Balam yanar balasına, denir.,

[497] Kaynak kişi: Kutbettin Baykar.

Evlat ailenin ağacı ise
Torun onun dalıdır. Veya

Evlat meyvadır
Torun onun balıdır. da denir.

Heloyı aşiretinde Kırk çıkarmada kırk arpa alınır bunlara kırk ihlas okunur bunlar kırk suyuna bir beze bağlanmış olarak karıştırılır. Kırk çıkarılırken diğer canlıların kırkı ile kırkı çıkarılan bebeğin kırkının karışmaması için "Kurdun kırkı, kuşun kırkı....." diye isimleri sayılır. Kırk Kürtçe çile olarak bilinir. Emi iro çilevi derhin, bugün onun kırkı çıkacak, demektir. Yarı kırk doğumun 15. günü dökülür. Bu defa da arpa ve su ile yarı kırk dökülür. Kırk dökülürken kırk suyundan artan su evin dört köşesine ve yeşil temiz alana dökülür. Bu su temiz yere dökülür çiğnenmesi istenilmez günahtır inancı vardır.[498]

Behranlı aşiretinde kırk arpaya 40 ihlâs suresi okunurken ve bu arpalar abdestli beze sarılır. Abdestli bez tanımlaması ile temiz bez kastedilir. Kırk suyuna ayrıca ayna, tarak, demir kaşık ve çatal da arpa ile birlikte konur. Bunlardan ayna, çocuk aydan olması diye konulur. Çocuk sevilirken yukarıya doğru atılır ve böyle hallerde aydan olabilir. Kırk suyuna ayna konulmakla bu gibi durumlarda aydan olmaması amaçlanır. Bıçak, kaşık ve çatal demir oldukları için bunların kırk suyuna konulmaları ile bebeğin sağlam bünyeli olacaklarına inanılır. Kırk suyuna konulan

[498] Kaynak kişi: Sevgi Baykar.

bu gibi şeyler için bu işin "**tılsımı**" denir. Kırk suyu bebek kırklandıktan sonra temiz bir yere dökülmelidir. Behranlı aşiretinde **Yarı Kırk** uygulaması yoktur. Bebek dünyaya geldiği gün tuzlanır ve bir gün **tuz**da kalır. Her sabah banyosu yapılır.[499]

Başka bir izaha göre de 40 arpa alınır iki uçları kesilir bunlar banyo suyuna atılırlar. Bu su loğusanın başından dökülür da sonra abdest alır. Aynı su ile bebek de yıkanır. Bu su kesinlikle lağım ayağına dökülmez. Orada cinlerin bekleyebileceklerine ihtimal verilir. Cinler hastalanmalara yol açabilir. Cinlerden korunmak için Bismillah denilmelidir. Bismillah'ın koruyucusu olduğu varlıklar ile cinler kastedilir.[500]

Al karısının yakalanması için iğneden istifade edilir. Yakalanan al karısı'nın yakasına iğne batırılır bu suretle o esir alınmış olunur. Esir alınan al karısı çeşitli işlerde çalıştırılır. Al karısının iğneden korktuğu inancı vardır.[501]

Demir Türk kültürlü halklarda destanlar döneminden gelen bir külttür. Halk inançlarında demir etrafında oluşmuş bir hayli inanç ve uygulama vardır. Bebeğin tuzlanması yukarıda da belirtildiği gibi kişioğlunun kokusu ile ilgili olup kara iyelerden korunma maksatlıdır. Aydan inancı Türk kültür coğrafyasında çok bilinen bir çocuk hastalığı türüdür. Aydan olmuş çocuğun iştahı kesilir za-

---

[499] Kaynak kişi: Ayşe Akçınar.
[500] Kaynak kişi: Ayşe Akçınar.
[501] Kaynak kişi: Ayşe Akçınar.

yıflar halsizleşir ve gelişemez. Aydan'dan korunmak ve kurtulmak için bilen birisine aylığı kestirilir. Ayrıca gümüşten ay kestirilir nazarlık niyetine omzuna dikilir. Aylık kesmenin ayın durumu ile bağlantısı vardır. Herkes aylık kesemez. Çocuğun yukarı atılması Mutlak Olanın Gökyüzünde olduğu şeklindeki inançtan geliyor olmalı. Yukarıya atılan çocuk yukarıdakinden kut buluyordu. Bu inanç Gök Tanrı İnancından kaynaklanabileceği gibi Budist Uygurlarla bölgeye getirilmiş Budizm'den de geliyor olabilir. Ayrıca Güneyde İslamiyet'ten evvel bir süre hüküm sürmüş olan Sabilerde ayın özel konumu olduğu da bilinmektedir.

Ahlat'taki inanç ve uygulama diğer Türk kültürlü halklarda olduğu gibi loğusa kadın 40 gün dışarı çıkarılmaz. Bu süre loğusalığın sona ermesi ile bitirilir.

Anadili Türkçe olan Şafii mezhepli Nakşibendî tarikatlı Heloyi Aşireti'nde çocuğa ismini büyükler koyar ancak bu şekilde kalmıştır. İsmi daha ziyade anne ve baba koyar. İsimler Kurandan ve takvim kâğıtlarından seçilir Asude Rubeyde bunlardadır. Çocuk doğduğunda **Ad toyu** pek yapılmaz.[502]

Ahlat'ta çocuğun göbeği cami duvarının dibine gömülür çocuğun eşi ise akar suya atılır veya çevreden uzak temiz bir yere gömülür.[503]

---

[502] Kaynak kişi: Kutbettin Baykar

[503] Kaynak kişi: Şükran Akyürek

Behranlı aşiretinde bebeye adını **göbek anası/ebe** koyar. Doğan çocuk erkek ise onun ilk ismi Muhammed Mustafa kız ise göbek adı Fatma veya Ayşe olur. Tam toy olmasa da doğum kutlanır kolu komşuya şeker, tatlı ikram edilir. Göz aydınlığına gelenlere de ikramlarda bulunulur. Daha sonra devamlı ismi konur. İsimler Kuran'dan seçilir isim koymak değil isim bırakmak tabiri kullanılır[504].

Ahlat Türk halk inançlarında ana dili farklılığına rağmen ortak olan inançlardan birisi de Kırk Basması'dır. Kırk basması diğer Türk kültürlü halklarda da görülür. Kırkı çıkmamış anne ve çocukların kırkları karışabilir. Kırları karışan anne ve çocuklardan bir anne ve bir çocuk diğerini basar. Kırk baskısına uğrayan gelişemez zayıflar hastalanır. Tedavisi için Kırkı basan tarafın evinden alınmış toprağın karıştırıldığı su ile basılmış çocuk banyo yaptırılır. Basan tarafın evinden ev sahiplerinin haberi olmadan getirilmiş **tuz**, basılanın evinde yakılır.[505]

Kırkının basabileceğinden çekinilen bir unsur da cenazedir. Cenazelerin de kırkı çıkmamış bebekleri basabileceğine inanılır ve evin yakınından cenaze geçiyor ise o evdeki kırkı çıkmamış çocuk evin dışına çıkarılır. Bir cenaze kırkı çıkmamış bir bebeği basmış ise, o cenazenin mezarından getirilmiş olan toprakla karıştırılmış olan su

---

[504] Kaynak kişi: Ayşe Akçınar 12 yaşında bir Türkmen'le evlenmiş bir Kürt, Dede Mahmut'un torunlarından Fazıllar diye bilinen bir aileden, aynı zamanda sınıkçılık/işkestiye türünden hizmetler de veriyor.

[505] Kaynak kişi: Ayşe Akçınar.

ile basılmış çocuk 3 Çarşamba günü banyo yaptırılır.[506] Her iki korunma ve kurtulma yönteminde su ve toprak kültleri birlikte etkinlik gösterdiği görülmektedir.

Kırk basımına uğramış çocuğun tedavisinin seyrini anlamak için çocuk 3 Çarşamba günü tezekle tartılır. Tartılarda basıldığı için kilo kaybına uğrayan çocuk tekrar kilo almaya başlamış ise tedavisinin başarılı olduğuna inanılır. [507]

Tezekle tartmak başka uygulamalarda da karşımıza çıkmaktadır. Yaşamayan çocuğu bazı hallerde tezekle tartarlar. Bazı hallerde de ilk saç tezekle tartılıp bu tezeğin fakire verilmesi gibi kesinlik kazanmamış bulgularımız olmuştur. Kara iyelerin kemik ve bu arada kemre ile beslenmeleri tezeye verilen önemin sırrını anlatmış olabilir mi? Tezek çok kere yakıt olarak kullanılırken, bu bulgular od/ocak iyesi ile bağlantılı olabilir mi? Diye düşünülebilir.

Çocuğu olmayan anneler eskiden yerli hekim/ara hekim veya Kürt hekim diye bilinen kimselere götürülürdü. Bunlar karatavuğu kıyma yapar anne adayının kasıklarına bağlarlar böylece kadının hamile kalabileceğine inanılırdı. Mırıke reşt, **karatavuk** anlamındadır.[508] Karatavuğun etinin kanının ve teleğinin halk hekimliğinde bilhassa büyü yapma ve büyü bozmada etkili olduğu inancı ana dili Türkçe olan halkta da vardır.

---

[506] Kaynak kişi: Ayşe Akçınar.

[507] Kaynak kişi: Ayşe Akçınar.

Ahlat halk kültüründe ninniler oldukça geniş yer tutmaktadır Bir ninni örneğinde;

Aylar balam aylayasın/uyuyasın
Gül yuhu/uyku ile büyüyesin
Aylar deyim deyem ayın gele
Sağlıklarla dayın gele, denilmektedir.

Ahlat sözlü kültüründe alkış ve kargışlar da çok zengindir.

Al yesen yeşil enderesen / Al yiyesin yeşil yeşil kusasın

"Karagün Kara bahta kalasın"
"İğitler eğninde gidessen/ ölesin"
"Oğul senin eğninde gidem"

"Dul ere duvaksız
Kör ere kefensiz gedesen"
Alkış örneklerinde;
"Allah seni bağışlaya"

"Elin toprağa atsan altın ola"
"Allah bahtın ağ ede"
"Ağ bahtlı altın tahtlı alasan/alasın"

Tekerlemeli bir Ahlat duasına göre;

"Allah seni bağışlaya
Elma gibi nakışlaya
Ömrün uzun ola

Toyun güzün ola
Avradın/erin it ola
Seni kapa/ısıra" denir.

Bebeği olan bir aileyi kutlarken,

"Allah verip Allah bağışlaya
Analı babalı büyüye
Emeli/ameli Salih evlatlardan ola" denilir.

Yeni evli aileleri kutlarken;

"Allah hayırlı ede
Başa kadar güvenesiz
Bir yastıkta kocayasız
*Allah hayırlı ge*linlerden ede" denir.

Gelin yeni evine gelince oturmadan evvel ona hitaben şu sözler söylenir;

"Gelin eteği belinde
Süpürgesi elinde
Kapı kapı dolaşıp
Dondura çalan /Laf taşıyan
Gelinlerden olmayasan

Gelin senden 3 şey istirem
Bir uzun
Bir kısa

Bir ağır. Uzun ömür, kısa dil, ağır devlet / varlıktır.[509]

Heloyi aşiretinde ayağı basmayan çocuk **kalbura** konur bu hali ile 7 ev gezdirilip yumurta toplanılır. Bu esnada "baş gelip ayak istir" denir. Bu **yumurta**lar çocuğa yedirilir.[510] Kalburun Türk kültürlü halklarda mahiyeti henüz anlaşılamamış bir rolü vardır. Bazı yerlerde kurşun dökerken ve bazı yerlerde de aynı amaçla mum dökerken kalbur kullanılır. Kapı kapı dolaşarak **ekmek** dilenmek para toplamak bunu yaparken konuşmamak toplanılan para ile çocuğa giydi almak sık görülen bir inanç uygulamasıdır.

Heloyi aşiretinde konuşamayan çocuklar için 'dili Açılmadı' denir. Adeta dilin açılmasına kapalılığının bitmesine izin vermeyen özel bir güç vardır. Açık ve kapalı olma burada da karşımıza çıkmaktadır. **Dili kapalı** çocuğun dilinin açılabilmesi için 7 kapıdan su toplanır. 7 ayrı evin anahtarları bu suyun içinde çalkalanırlar. Bu su getirilip çocuğa içirilir ve böylece çocuğun konuşabileceğine inanılır.[511] Türk kültür coğrafyasında anahtar ve kilidin etrafına geniş inanç birikmiş adeta **kilit anahtar kültü** oluşmuştur. Kısmetinin açılması istenilen kızlar için türbelerde kilit açılır. Akarsuya anahtar atılır. Kilitleyerek kısmet bağlanır. **Büyü** yapılır.

---

[509] Kaynak kişi: Ayşe Akçınar.

[510] Kaynak kişi: Kutbettin Baykar.

[511] Kaynak kişi: Kutbettin Baykar.

Çok konuşan ve konuşmalarını seri yapan çocuklar için kullanılan "Dil Otu Yemiş" deyimi Ahlat'ta da çok yaygındır.

Heloyı aşiretinde de Balkanlar, Kafkasya ve Orta Doğu Türk kültürlü diğer halklar gibi **ilk dişin** çıkımında Hedik yapılır. Bu esnada yanı coğrafyanın diğer halklarında olduğu gibi çocuğun önüne makas, kalem ve ayna gibi şeyler koyulur. Çocuğun hangi nesneye elini uzatacağından hareketle büğüğünce mesleği tahmin edilir onun terzi, memur veya berber olacağı tahmin edilir.[512] Hedik'te haşlanmış buğday, nohut, ceviz ve kuru üzüm bulunur. Diş Toyu'na katılamayan yakınlarına da hedik gönderilir. Çocuğun ilk dişinin çıktını gören ona hediye alır.[513] Hedik Ana dili Çerkezce olan Ahlatlı'larda da yapılır ve hediğin başka adı yoktur.[514]

Bu çevrede Türk kültür coğrafyasının sair yörelerinde olduğu gibi anadilleri Türkçe olan halklarda da çocuğun **ilk saçı** traş edildiği zaman tartılır ve fakire ağırlığınca para verilir[515]. Heloyı aşiretinde dökülen saç etrafa saçılmaz, bir kâğıda sarılır ya bir kovuğa sokulur veya toprağa gömülür. Saçları saçmak çiğnenmelerine ilgisiz kalmak günahtır inancı vardır. Bu inanç bölgenin Çerkez ve diğer halklarında da vardır. Ana dili Çerkezce olanlar ilk saçın traşında yemek verirler yakın çevre davet edilir ber-

---

[512] Kaynak kişi: Sevgi Baykar.

[513] Kaynak kişi: Şükran Akyürek.

[514] Kaynak kişi: Üzeyir Akçelik.

[515] Kaynak kişi: Özcan Pirhasanoğlu.

bere ücreti fazla fazla verilir. Bu küçük bir toydur.[516](Kaynak Kişi; Üzeyir Akçelik) Ana dili Türkçe olan Ahlâtlılarda bebeğin ilk saçı kesilince tartılıp ağırlığınca fakire sadaka verilirken saçlardan uzun olanlar saklanır ve kısa saçlar ise gömülürler. Olur-olmazın eline geçmesi büyü yapılabilir kuşkusundan hareketle saçlar korumaya alınmak istenir.[517]

Ahlât'ta anadili farklılığına bakılmaksızın gece tırnak kesilmez, kesilen tırnak suya atılmaz. Bunların tavuklar tarafından yenilebileceği yumurtalara mikropların geçebileceği insanların hastalığına yol açabileceği inancı vardır.[518]

Ahlât'ta anadili farklılığına bakılmaksızın kirvelik kurumu vardır. Sair yörelerde olduğundan farklı olarak burada **kirve**nin kızı gelin olarak alınabilmektedir. Kız kaçırma yöntemi ile evlilik az da olsa vardır. Ancak kan davası pek kalmamıştır. Başlığın alınması da sadece köylerde uygulanmaktadır.[519]

Ahlat'ta Salı günleri iş yapılmaz, Salı günü iş yapılmaması konusunda 'Salı sallanır' denir. Cuma günü ibadet ve dinlenme günüdür pek çalışılmaz. İki bayanın arasından bir erkeğin geçmesi de uğurlu sayılmaz. Bir bayanın erkeğin önüne geçmesi, elindeki boş kapla bir bayanın er-

---

516 Kaynak kişi: Üzeyir Akçelik.
517 Kaynak kişi: Şükran Akyürek.
518 Kaynak kişi: Şükran Akyürek.
519 Kaynak kişi: Özcan Pirhasanoğlu.

keği karşılaması onunla karşılaşması uygun bulunmaz. Bunlar uğursuzluğa işaret eden hususlar olarak kabul edilir.

Bereket ve uğurla ilgili bir diğer inanç da müşteri ve satıcı arasındaki ilişkidedir. Müşteri bilhassa sabah alışverişlerinde satıcıya almak üzere bir şeyler sorar esnaf siftah etmemiş ise oradan siftahsız çıkmaz. Çıkarsa Ogün esnafın işlerinin kesat gideceğine inanılır. Bu itibarla siftah niyetine sembolik de olsa bir şeyler satın alır.[520]

Bereket çocuk bağlantılı bir inanca göre hamur yoğrulurken çocuklar hamura ellerini sürmemelidirler. Sürerlerse hamurun bereketinin kaçacağına inanılır. Hamur yapılırken yumuşak hamur parçası tandıra atılır. Hamur tandırda şişerse hamile hanımın oğlu olacağına şişmezse kızı olacağına hükmedilir.[521]

Heloyı aşiretinde de insanların uğurlu veya uğursuz oldukları inancı vardır. Ayağı uğurlu veya ayağı uğursuz gelin bazı denemelerle veya kendiliğinden anlaşılır. Evin eşiğinin önüne gelin tarafından basılmak suretiyle kırılması istenilen bardak veya tabağı kıran gelin uğurlu kıramayan gelin ise uğursuz olarak bilinir.[522] Burada sık kullanılan bir söze göre "Gelin var eve heyir/hayır bereket getirir, gelin var evin hayır bereketini götürür."[523] Ahlatta ve-

---

[520] Kaynak kişi: Özcan Pirhasanoğlu.

[521] Kaynak kişi: Şükran Akyürek.

[522] Kaynak kişi: Kutbettin Baykar.

[523] Kaynak kişi: Sevgi Baykar 50-55 yaşlarında Ahlat'lı, eşi Kürt olan bir Türkmen.

falı insan uğurlu, vefasız insan uğursuz sayılır. Memleketine vatanına komşusuna hor bakan insan uğursuz insandır.

Ahlat'ta yeni gelinin elinin mutluluğu için oğlan evi kız evinden alınmış bir bardağı, bir kaşığı, bir tabağı, bir çay tabağını "**gelinin sırrı**" olarak saklar. Bununla amaç gelinin yeni evinin sırrına sadık olmasıdır.[524]

Ahlat'ta gelinlik giyildikten sonra gelinin beli bağlanır ve gelin **hatır** veya **helallik** alır. Başına kırmızı poşusunu atar. Bu poşuyu ilkin damat açar kayınvalide ve kayın peder damatta olduğu gibi **yüzgörümlüğü** verirler

Ahlat'ta gelinin babasının evinden getirilmiş olan çivi yeni evinin duvarına çakılır ve evin lambaları yakılır. Çivinin çakılması ile gelinin yeni evine bağlı olması zamanlı zamansız baba evine koşmasın istenmiş olur. Lambanın yakılması ile de gelinin yeni evine aydınlık getirmesi temenni edilmiş olunur.[525] Gelinlerin yeni evlerine bağlı olmaları için başka uygulamalar da yapılır. Mesela cebine taş konur ve "yeni evinde ağır ol ve ağırlığını bil" denir. Çivi veya kazık çakmak da bir uygulama biçimidir. Belh'de yatır bayrağının gönderine çaput bağlanmaz, çaput çakılır. Bazı yörelerde 7 uyurların mağara duvarına çivi çakılarak diş ağrısının geçeceğine inanılır. Yukarıda da belirtildiği gibi Ardahan'da **Yağmur Duası** için dul kadınlar yere **kazık** çakarlar. Bunları artırmak zor değildir.

---

[524] Kaynak kişi: Ayşe Akçınar.

[525] Kaynak kişi: Sevgi Baykar.

Ahlat yöresinde de oğlan evi kız evinden nişanda bardak türü bir eşya çalar. Bununla amaç kızın yeni evine bereketi ile gelmesidir ki çivi almak ile ilgili değildir. Kız evinden eşya alma uygulaması, Erzurum Bayburt ve Ağrı'da da vardır.

Eski Türk inanç sisteminde kişioğlunun bizzat zatından kaynaklanan bir kuvvesinin olduğuna inanılır ve bu durum kişioğlu kültü ile izah edilir. Bu inancın çeşitli tezahür şekilleri vardır ve Türk kültürlü halklar arasında bunlara sık sık rastlanır. [526]

Evin eşiğinde/sipana'da oturulmaz denir. Oturulması uğursuzluk olarak kabul edilir. Akşamdan sonra eşikten dışarı süt verilmez. Süt veya inekleri göze gelir nazar alır inancı vardır. Böyle hallerde sütün içine kömür parçası atılır. Nazar ve **kem** gözden evi eşiği çoluğu çocuğu korumak için üzerlik yakılır, tütsüsü çevreye verilir. **Üzerlik** otunun süte atıldığı da olur. Kömür kara olduğu için atıldığı gibi muhtemelen derinliklerinde Od/ocak kültü ile anlatılır. Haris insanın gözünün deyeceğine inanılır. Nazar, Kürtçe de aynı kelime ile anlatılır. Heloyı aşiretinde "nazara gelen hayvan bıçağa bile yetişemez" şeklinde bir söz vardır. Bu deyimle nazarın ne derece tesirli ve öldürücü bir güç olduğu anlatılır. Halk arasında "nazar haktır" diye de bir deyim vardır. Bununla da nazarın öldürücü gücünün dinen de onaylandığı anlatılmıştır. Bu konudaki

---

[526] Yaşar Kalafat, "Giresun Yöresi Örnekleri İle Türk Halk Sufizmi" **Giresun Kültür Sempozyumu (30-31 Mayıs 1998)** Bildirileri İstanbul 1998 s. 303-307.

bir özlü söze göre de "Nazar vurur mezarda durur" denir. Nazar edişiyle ilgili öyle ünlü nazarcılar vardır ki, bunlar gözleri deydiği için kendi arabalarını da devirirler. Nazar eden durumuna düşmemek için "Maşallah, Allah esirgesin, Allah sahibine bağışlasın" gibi sözler söylenilmelidir. İnsanın kendi çocuğunu dahi nazar edebildiğine inanılır.[527]

Behranlı aşiretinde nazar için en geçerli çözümün üzerlik olduğu inancı vardır. Üzerlik Kürtçe de üzerliktir. Başka ismi yoktur. Üzerlik yakıldığı zaman birçok yerde olduğu gibi bu aşirette de üzerine tuz atılır. Çıkan duman **nazar** almış olabileceği üzerinde durulan kimseye tutulur, etrafta gezdirilir. Bu aşirette de çevrenin diğer halkında olduğu gibi **kurşun dökme** inanç ve uygulaması vardır ve daha ziyade Çarşamba günleri kurşun dökülür.[528]

Annenin çocuğuna kargışı tutmaz "Sütü kesti" veya "sütü keser" denir. Heloyi aşiretinde de aynı kültür coğrafyasının diğer halklarında olduğu gibi "süt hakkı" vardır. "Sütkardeşleri kardeştir" **Sütkardeşi** ile evlenilmez kardeşler arasında evlenmek haramdır. Kirve çocukları arasında evlilik olur. Kirveye kız verilir kirvenin kızı alınır. Ahiret kardeşliği inancı da vardır. Bu türden kardeşlikler görülen rüyalardan hareketle oluşur. Ahiretlikler birbirlerine hediye alır sorunlarına yardımcı olur sırlarını paylaşırlar.[529]

---

[527] Kaynak kişi: Sevgi Baykar.

[528] Kaynak kişi: Ayşe Akçınar.

[529] Kaynak kişi: Sevgi Baykar.

Behranlı aşiretinde yaşamayan çocuğa ölmeyip yaşaması için "baba alan/baba tarafından alınmış olan" elbise giydirilmez. Başkasının aldığı elbise giydirilir.[530] Babanın almış olduğu elbisenin giydirilmemesi, babanın kara iyeler tarafından cezaya müstahak görülmesi inancından gelmiş olmalı. Bu uygulamada inanç çocuğu yaşamayan annenin, çok çocuklu annenin beşiğini kullanmak istemesi ile aynıdır.

Tandırın bulunduğu yörelerde tandırın üzerinde daimi olarak duran ve kendisine itibar edilen bir demir şiş vardır. Bununla tandırın ateşi karıştırılır. Bu demir yere ulu orta atılmaz onun üzerinden atlanılmaz. **Tandır demiri** olarak bilinir Dolu yağdığı zaman bu demir eşikten dışarıya atılır, üzerine **tuz** serpilir ve dolunun kesileceğine inanılır. Bu konuda bir diğer uygulama şekli de annenin dünyaya gelmiş ilk erkek çocuğunun göğsünden içeriye dışardan alınmış bir dolu tanesi atılır. İçerdeki dolu eriyince dışarıda yağmakta olan dolunun kesileceğine inanılır.[531] Halk inançlarında annelerin ilk çocuklarında bazı hikmetlerin arandığını görüyoruz. Bazı fallar bilhassa define yerlerinin belirlenmelerinde annenin **ilk kız** çocuğundan istifade edildiği olur.

Ardahan havalisi'nde **yağmur** yağmayıp havalar kurak gidince 7 **dul** kadın toplanıp yere bir kazık çakmaya başlarlar ve sırayla kazığa bir şeyle vururlurken her biri

---

[530] Kaynak kişi: Ayşe Akçınar.

[531] Kaynak kişi: Mevlüt Atbaş.

kendi ismini söyler mesela "Vur Ayşe'nin başına" der [532] Halk inançlarının derinliklerinde kişioğlu'nun medeni hali ile onun göstereceği belirli etkinlikler arasında bir bağ kurulmuştur. Dul kadının en edildiği bazı bazı meclisler vardır. Çocuğu olmayan kadına da özel bir statü belirlenilmiş o bazı ilişkilerden adeta men edilmiştir. Mesela bazı yörelerde kırkı çıkmamış bebeklerin yanına girmesi istenilmez. Çok çocuk doğurmuş ve çocukları yaşayan annenin de farklı itibarı vardır. Bunların eşyalarında da hikmetler aranır. Bunlara ait beşikleri kullanılan çocukları yaşamayan annelerin de çocuklarının yaşayıp mutlu olacaklarına inanılır. Dul kadınların kuraklık için kendi başlarına vurulmaları, bize yas anında üzüntülerini başlarına vurarak yüzlerini yırtarak ağlayan kadınları hatırlattı.

Behranlı aşiretinde evin en küçük kızı evlenmez dul kalan anneyi bakmak onunla birlikte baba evinde yaşamak adeta onun bir sorumluluğudur. Bu durum için "**son beşik**" görevlidir, denir.[533] Türk bozkır kültüründe anne ve babaya bakmak ocağın tütmesini sağlamak, diğer kardeşler ayrılıp ocaktan gittikten sonra en küçük erkek kardeşin görevidir ve **Kül Döken** olarak bilinir. Kültekin/Gültekin isminin buradan geldiği izah edilmektedir.

Anlatılan bir hatırada göre Ahlat'a gezmeğe gelen bir profesör onları gezdiren taksi şoförü ile sohbet ederler. Şoför 8 çocuğunun olduğunu hepsinin de işsiz olduklarını

---

[532] Kaynak kişi: Yasin Kılıç.

[533] Kaynak kişi: Ayşe Akçınar.

söyler. Hocalar 4 çocuklarının olduğunu ve dördünün de profesör olduklarını söyleyince şoför "Hocam sizin çocukları büyüttüğünüz beşik duruyor mu alabilir miyiz?" der.[534]

Ahlat çevresi halk inançlarında da **kurşun dökme** inanç ve uygulaması vardır ve diğer Türk kültürlü halklarınkinden bir farklılık göstermez.

Ahlat halk inançlarında ana dili ne olursa olsun "**ses saklama**" vardır. Yabancı olarak bilinen, saygı gösterilen erkeklere karşı hanımlar bilhassa genç hanımlar seslerini saklarlar. Türk kültürlü halklar arasında bu uygulamanın ismi ses sakınmadır. Ses saklamak Ahlat'ta "**Yaşmaklanma**" olarak bilinir. Yaşmaklanan kadın veya kız üzünü/yüzünü yasmağını çekerek örter.[535] Yasmak ve yaşmaklanma Kars ve Borçalı'da da vardır.

Ahlat Türk halk inançlarında da ana dili ne olursa olsun "**Damat Bağlama**" inancı vardır. Damadı bağlamak için nikâh kıyılırken kulplu kilidin üzerinden basılmak suretiyle kilitlenmesi sağlanır. Böylece damadın kilitlendiğine, bağlandığına inanılır.[536]

Türk kültür coğrafyasının birçok yerinde olduğu gibi ana dili farklılığına bakmaksızın kurtağzı bağlanır. **Kurtağzı bağlamak** için bağlayacak kimse bir ipe düğüm atar. Amaç benzerlerinde olduğu gibi dağda kalmış kurdun ev-

---

[534] Kaynak kişi: Âdem Akkurt.

[535] Kaynak kişi: Özcan Pirhasanoğlu.

[536] Kaynak kişi: Özcan Pirhasanoğlu.

cil hayvanları parçalamasını önlemektir. Ağzı bağlanan kurdun ağzı açılıncaya kadar hayvanları parçalamayacağı inancı vardır. Hayvanlar yerlerine dönünce ağzı bağlanmış olan kurdun ağzı açılır. Aksi halde hayvan açtan ölür ve bunun günahının çok olduğuna inanılır.[537] Kurtağzı bağlamanın farklı yöntemleri bilinirken ipe düğüm atarak kurtağzı bağlama yöntemine sık rastlanmaz.[538] Heloyı aşiretinde kurtağzı bağlama Türk kültürlü halklarda sık görünen uygulama şekliyle bıçak kapatılır ve açılır.[539] Devi gur girededin, kurdun ağzını bağladım demektir. Gur, Kürtçe kurt demektir.

Ahlat'ta kurutun ezildiği tahta çanak kurt ezilen anlamında zamanla **kurtezen** olmuştur. Yörenin halk inançlarına göre bazı hallerde bir kısım köpekler vardır ki bunlar ezan okunurken koro halinde kurt gibi ulurlar. Ahlat'ta bir kurt kültü oluşmuştur. Akkurt ailesi Kurtboğanlar veya Kurt Dede olarak bilinmekte ve ismini 100 yıl kadar evvel silah kullanmaksızın bir kurdu boğarak öldüren dedelerinden almışlardır. Bunun gibi, **Kurtlar, Bozkurt, Kurtoğlu** gibi aile isimleri de vardır.[540] Erzurum'da

---

[537] Kaynak kişi: Özcan Pirhasanoğlu.

[538] Yaşar Kalafat, **Türk Kültürlü Halklarda Türk Halk İnançları/Türk Halk İrfanında Kurt**, Berikan yayınları, Ankara 2008.

[539] Kaynak kişi: Sevgi Baykar.

[540] Kaynak kişi: Âdem Akkurt.

tornunun tornunu gören nineye kurtnine ve torununun torununu gören dedeye de **kurtdede** denir [541]

Malatya'da ise torununun torununu görebilmeye **Toruntaht** olmak denir.[542]

Ahlat halk inançlarında "zamansız öten **horozu** keserler" diye bir inanç ve uygulama vardır ki Türk kültür coğrafyası halklarının ortak inançlarındandır. Baykuş bu yörede de uğursuz sayılır. Uğursuzluğu söylenilen diğer hayvan ise **Kara** Kedi'dir. Onu gören yolunu değiştirmek ister. Yolculukta tilkiye rastlamak uğurlu ve **tavşana** rastlamak ise uğursuzluk olarak algılanır. Bu çevrede de köpeğin kurt gibi uluması da uğursuzluk sayılır.

Yörede anlatılan "**Malkar Efsanesi**" ne göre, Dul ve fakir bir kadının çoban olan oğlu bir define bulur ve padişahın kızı ile evlenir. Definenin yerini öğrenmek isteyen padişah kızına talimat verir. Çoban eşine "Hazinenin olduğu yerden babanın Malkar / Malkara / büyükbaş hayvanlarının gelip geçtiğini seslerinden duyuluyordu" der. Buradan hareketle padişah hazinenin yerini bulur ancak hazine sahipli olduğu için padişaha nasip olmaz.[543]

Ahlat Halk sağaltmacılığında da uygulamalar halklar arası bir ortaklık arz eder bir tür egzama olan ve **demirov** olarak bilinen cilt hastalığının tedavisi için iki

---

[541] Yaşar Kalafat, **Türk Kültürlü Halklarda Türk Halk İnançları/Türk Halk İrfanında Kurt,** Berikan yayınları, Ankara 2008.

[542] Kaynak kişi: Metin Tuncel.

[543] Kaynak kişi: Özcan Pirhasanoğlu.

düz taş alınır, ilgili ayet okunur bu taşlara tükürülür ve birbirine sürülür oluşan çamur eksamalı olan yere sürülür. Bu uygulama 3 Çarşamba tekrarlanır ve aynı uygulama kına ile de yapılır.[544]

Siğil tedavisi için Çarşamba günü bir yumurta alınır onun üzerinden bir delik açılarak içerisine 40 arpa dikile yarılarak yumurtanın içine koyulur. Bu haliyle yumurta arpalarla birlikte toprağa gömülür ve çürümeye bırakılır. Arpalar çürüyünce siğillerde dökülmüş olurlar. Siğil konusundaki diğer tedavi şeklinde ise siğiller tek tek bir iple bağlanırlarken ilgili duası okunur kopan parçalar koptukça toprağa gömülürler.[545]

Ahlat Çerkezlerinde eskiden evlenilecek çiftler arasında 7 göbek sayılırdı. Ancak şimdilerde bu uygulama kalkmış yakın evlilikler de başlamıştır.[546]

Heloyi aşiretinde kına geline, askere, sünnetli çocuğa yakılır. Ayrıca tırpancılar derinin kalınlaşması için ellerine yakarlar. Bu aşirette alevi inançlı Müslüman Alevi halka kız verilmez ve kız alınmaz.

Ahlat düğünlerinde damat, damada ait bir eşya mesela ceketi, ayakkabısının teki kaçırılır. Damadı tekrar geri vermek için sağdıçtan para veya hediye alınır. Buna **"damadı kaçırma"** denir.. Ayrıca "damat hamurunu kaçırma" uygulaması da vardır. Damadın kız evine gönderdiği un ve

---

544 Kaynak kişi: Özcan Pirhasanoğlu.

545 Kaynak kişi: Özcan Pirhasanoğlu.

546 Kaynak kişi: Zübeyir Akçelik.

yağdan bir tekne içerisinde hamur yapılır. Gençler bu tekneyi kaçırıp buna karşılık sağdıçtan para alıp geri verirler.

Heloyı aşiretinin halk inançlarında düğün bayrağı geleneği vardır. Düğünlerde Türk bayrağı taşınır. Eskiden bir de **gelin bayrağı** veya **düğün bayrağı** olurdu. Bu bayrak beyaz keten kumaş üzerine kırmızı ay yıldız işlenmiş bir bayraktı. Gelin almaya gidenler bu bayrağı geline verirlerdi. Bunun için gençler atları ile yarışırlardı. Öyle gençler vardı ki geçmiş düğünlerde yaptığı yarışlarda 4–5 bayrak kazanmış olurlardı.

Gelin damadın evinin önüne gelince hazırlanmış bozuk paralı çerez gelinin başına serpilirken dilimlenmiş ve fakat dağılmamış **elma**yı da gelinin başına atar.[547] Bu uygulama da ortak kültür ürünlerindendir. Ayrıca elma Türk kültürlü halklarda bir kült oluşturmuştur.

Ahlat'da gelin kocasının evine gelince eşikten içeriye girmeden evvel eşiğin önüne konulmuş bardağa basarak onu kırar bir eli **bal**a batırıp kapının sövesine vurdurulur ve Kuran'ın altından yeni evine girer.

Bu uygulama da Türk kültürlü halklarda çok yaygındır. Bardak veya tabak gibi kırılınca ses çıkaran nesnelerin kırılması ile kara iyelerin kaçtıklarına inanılır. **Bal** ise yeni yuvada tatlılığı temsil eder. Kuran'ın altında geç-

[547] Kaynak kişi: Kutbettin Baykar.

mek İslami töreye uygun bir yaşam seçmek anlamına gelir.

Sor Kürtçe kırmızı soruk de kızamık demektir. Kızamıktan korunmak ve hafif atlatılması için hasta olana kırmızı giydirilir. Diğer Türk kültürlü halklar gibi Kırmızı örtüler kullanılır. Kırmızı tatlılar mesela pekmez yedirilir. Birçok yerde kızamık şurubu kızamık şekeri içirilir yedirilir. Adlandırmalardaki kelimeler değişmiş olmasına rağmen halk inançlarındaki korunma biçimleri ile inançlar değişmemektedir.

Ahlat'ta loğusa hanım aynaya bakmaz. Zira 40 gün cinler loğusanın başına tebelleş olurlar. Aynaya bakar veya yalnız bırakılırsa cinler veya **Deniz Karısı** loğusanın ciğerini yerler.[548]

Aynaya gece bakılmayacağı ve loğusaların 40 gün korunmaları gerektiği inancı Türk kültürlü halklarda ortak olan bir inançtır. Ancak bunu yapanın Al karısı olduğu bilinmekte idi. Ahlat'tan derlenilen bilgi ile Deniz Karısı ismi de sisteme karışmış olmaktadır. **Al Karısı** loğusa kadının ve bebeğinin ciğerini söktükten sonra yemek için su kenarlarına bilhassa değirmenin bendine götürdüğü inancına şimdi bir de göl kıyısı eklenmiş olmaktadır.[549]

Gece aynaya bakan k genç kızların kısmetlerinin kesileceği inancının yanı sıra ayna genç kızların elinde kırımlı ise o kızın kaderinin bağlanmışlığına inanılır Mevlit

---

[548] Kaynak kişi: Özcan Pirhasanoğlu.

[549] Kaynak kişi: Özcan Pirhasanoğlu.

okunan ve namaz kılınan yerlerde ayna bulundurulmaz kişi kendisini ayna görmesi halinde namazı ekruh olabilir. İnancı vardır.[550]

Sarıkamış'taki Kafkasya göçmenlerinin muayyen gecelerde kısmetlerini tahmin konusunda yaptıkları uygulamalarda aynadan da yararlandıkları bilinmektedir.[551]

Ahlattaki bir inancana göre kişi hiç kalmadığı bir evde ilk yattığı gece yastığının altına bir ayna koyar bir niyet tutar ileride evleneceği kimseyi rüyasında göreceğine inanılır.[552]

Al Karısı Behranlı aşiretinde Şıvat olarak bilinir. Şıvat'ın ayrıca Kürtçe bir karşılığı yoktur. Ana dili farklılığına rağmen inanç ve tanımlanması aynıdır. Sıvat'ın ilk karşılaştığı insandan korktuğu gibi bir inanç da vardır. Keza erkek attan kortuğu şeklinde bir inanç da vardır. **Şıvat**'ın bağlı atı gece bindiğine de inanılır .[553]

Ahlat'ta bir de Şubat karısı inancı vardır. Şubat ayında doğum yapan kadınların Şubat karısı tarafından ciğerinin yenilebileceğine inanılır. **Şubat Karısı** ile Şıvat ne derece aynıdırlar bilemiyoruz. Şubat karısından korunmak

---

[550] Kaynak kişi: Şükran Akyürek.

[551] Yaşar Kalafat, **Balkanlar'dan Uluğ Türkistan'a Türk Halk İnançları III-IV, Tatarlar Hakaslar, Karakırgızlar, Boşnaklar, Acarlar, Edigeler, Albanlar, Gregoryanlar, Romanya, Şumnu-Burgaz, Gürcistan-Karaçöp, Kıbrıs, Rodos, Tacikistan, Suriye Türkleri**, Berikan yayınları, Ankara, 2006.

[552] Kaynak kişi: Şükran Akyürek.

[553] Kaynak kişi: Ayşe Akçınar.

için loğusanın yanına yastığının altına filkete, bıçak, makas konur bulunduğu odanın duvarına silah asılır. Bunu sadece loğusa kadın görebilir onun gözüne görünür, o eşini çağırır ve silah atmasını sağlar. Silah sesinden korkan şubat karısı gider. Gitmemesi halinde loğusasının ciğerini götürüp yiyeceğine inanılır. Şubat Karısı'ndan korunmak için diğer aylarda da tedbir alınır, ancak daha ziyade şubat ayında etkilidir. Onun diğer adı **Deniz Karısı**'dır. Şubat Karısı'ndan korunmak için loğusanın kapısında at kişnetilir. Erkek atın gözüne gözüktüğüne inanılır ve attan korktuğu kanaati vardır.[554]

Bir değerlendirmelerimizde kara iyeleri bir kefeye koyarken bunları genel olarak bir cin türü olarak da mütalaa ediyorduk. Şükran Akyürek loğusa anneyi ve balasını cin çarpabileceğini ancak Şubat Karısının cin olmadığı kanaatindedir.

Kara iyelerin tanım ve tasniflerini özelliklerindeki farklılıklarla birlikte tespit edip yansıtabilmek sanıldığından daha zordur. Bu tür nesnelleştirilemeyen varlıklar konusunda kaynak doğal olarak duyumlarını açıklamakla yetinmektedirler. Hal bu olunca net teşhislerin konulması bu konularda daha çok bilgilerin derlenilip tekrar tekrar değerlendirmeye tabi tutulmaları gerekecektir.

Heloyi aşiretinde diğer birçok yöremizde olduğu gibi Albastı, karabasan olarak da geçer. Kara Kürtçe reşt'dir.

---

[554] Kaynak kişi: Şükran Akyürek, 45 yaşlarında Ahlatlı, ana dili Türkçe, Okul Müdürü, halk kültürü arşiv sahibi.

Ancak bu rahatsızlık Karabasan olarak bilinir. Ondan korunmak için muhakkak loğusanın yanında bir kimse ona arkadaşlık etmelidir. Ayrıca loğusanın bulunduğu odada kara renkli bir şeyin bulunmaması gerektiğine inanılır.

Ahlat halk inançlarında akşamdan sonra/akşam ezanından sonra evin süpürülmesi sakıncalı görülmüştür. Geç saatte **süpürge** tutulmaz denir. Akşam, gün batımı ile ve güneş kültü ile ilgili olmalı. Bu saatler için dar vakit veya gün anasına kavuşan zaman denir. Bu saatlerde defin yapılmaz, uyuyanlar uyandırılır, tohum ekilmez. Bu saatlerde evin süpürülmeyeceği inancı da çok yaygındır. Keza akşamdan sonra dışarı su bilhassa kirli ve sıcak su **cin**lere zarar verebileceği ve onların zararına yol açabileceği için dökülmez.[555]

Behranlı Aşiretinde gelinin çeyizi arasında **süpürge, sabun**, çuval dikiminde kullanılan ipin bulunması muhakkak aranır. Bu aşirette de Türk kültür coğrafyasının diğer kesimlerinde olduğu gibi gece ev süpürülmez, süpüren günah işlemiş olur.[556] Akşamadan sonra evin süpürülmeyeceğinin kut bağlantısı itibariyle bir incelemesi yapılmıştır.[557]

Süpürgeden yağmur Gelini yapma geleneği Ahlat halk kültüründe de vardır. Yağmur yağmayıp havalar ku-

[555] Kaynak kişi: Müslüm Ayber.
[556] Kaynak kişi: Ayşe Akçınar.
[557] Kaynak kişi: Ayşe Akçınar.

rak gidince Çalı Süpürgesi'nden Çömçe gelin düzenlenir/yapılır. Bunu gezdiren çocuklar koro halinde;

Çömçe gelin Çöm ister
Allah'tan yağmur ister
Dolaşanların her birine
Punga/Folluklardan yumurta ister denir. Evlerden yumurta toplanır, yumurta verenler yağmur Alayı'nın başına veya Çömçe gelinin üzerine su serperler.[558] Çömçe Gelin'in aldığı farklı isimler ve **Yağmur Duaları** ile ilgili ayrıntılı etimolojisi çalışmaları yapılmıştır.[559]

Gece dışarıya su dökülmeyeceği inancı diğer halk kesimlerinde olduğu gibi Heloyi aşiretinde de vardır. Burada cinler için "**gece gezenler**" denir. Bunların eşiklerin altında olduklarına ve sıcak dökülmesi halinde yanabileceklerine inanılır. İnanca göre gece gezenler kemre ve kemik yiyerek beslenirler.[560]

Eski Türk İnanç Sistemi oluştururken eşiklerin altındaki ev iyesi veya **Ocak İyesi** evin eşiğinin altında düşünülmüş ve evin koruyucu olduğu kabul edilmiştir. Gece dışarıya sıcak su dökülmesi halinde yanabileceğinden endişe edilenler ise genel anlamda kara iyeler İslami terminoloji anlatmak gerekir ise belki cinlerdir.

---

[558] Kaynak kişi: Şükran Akyürek.

[559] Yaşar Kalafat "Türk Kültür Coğrafyasında Yağmur Duası" **Yağmur Duası Kitabı**, Hazırlayan M. Sabri Koz, Kitabevi, İstanbul 2007, s. 195-225.

[560] Kaynak kişi: Sevgi Baykar.

Anlatılan yaşanmış bir olaya göre Uludere'de öküzleri gece arayan bir kimse bir müzik sesi duyar ve sesin olduğu yere gidince boyları 20–30 santim ve ayakları 1–2 santim olan bu yaratıkların bar tutup oynadıklarını görür.[561]

Türk kültürlü halklar arasında "**at binen cin**" olarak bilinen yaratık Heloyı aşiretinde de bilinmektedir. Burada ayrıca **Pisto** veya **Ağ Eşek** olarak bilinen bir kara iye vardır. Onunla belirli yerlerde karşılaşılır. İnsanın karşısına vakitli vakitsiz çıktığı ve korkuttuğuna inanılır. Bir diğer kara iye için ona rastlayanın verdiği bilgiye göre ayakları yerde başı göklerde idi. Ben gittikçe o da gidiyordu. Köpeklerin sesini duyunca kayıp oldu. Sonra tilki oldu daha sonra atın dalına/sırtına bindi. Sonra köpeklerin sesini duyunca atlayıp atın önüne bindi. Atın önünde beyaz bir şey bilirdi. Köye gelinice mezarlıkta bir lamba yanıyordu. Bundan kurtulmak için Felak Nas, Fatiha ve Islah sureleri okunmalıdır. Bu takdirde gözükmez.[562]

Heloyı aşiretinde çocuk evi süpürmeğe kalkarsa eve misafir geleceğine inanılır. Ayrıca burun kaşınınca da misafir geleceğine inanılır.[563]

Heloyı aşiretinde aynı kültür coğrafyasının diğer haklarda olduğu gibi gece aynaya bakılmaz, günahtır inancı vardır. Hamile kadının da aynaya bakması doğru

---

561 Kaynak kişi: Sevgi Baykar.

562 Kaynak kişi: Sevgi Baykar.

563 Kaynak kişi: Kutbettin Baykar.

bulunmaz.. Hamile kadın ziyarete de gitmez.[564] Behranlı aşiretinde gece aynaya bakılmaz, bakan kimse günah işlemiş ve onun kısmetinin kesileceği inancı vardır. Kırık ayna tutulmaz/kullanılmaz. Kırık ayna tutanı keder gam bulur, kırık aynanın karabet olduğuna inanılır.[565]

Bu aşirette ölecek kimsenin öleceğini çok kere anladığı inancı vardır. Ölecek kimseye öleceğini Allah'ın bildirdiğine inanılır bir anlatıya göre ölecek bir kimse hiç görmediği geçmişte ölmüş babasını rüyasında beyaz elbiseler giymiş hali ile görür ve babası tarafından evlendirilmek istenilmektedir. Bu rüya sahibinin öleceğinin işareti olarak kabul edilir.

Ahlat'ta çocuğu yaşamayanların çocuklarının yaşaması için ismi Ahmet olan 7 evden kumaş toplanılır. Bebeğin yorgan veya giysisi bu kumaştan yapılır.[566] Bu bulguyu benzerleri itibariyle yukarıda anlamlandırmıştık. Derinliklerinde 7 yaşına kadar baba malı giyilmeyeceği inancı vardır. Çocuğun 7 yaşına kadar her yıl bir kurban kesilir ve kurban sahibi kestiği kurbanın etinden yemez. Yenilmeyen et adanmıştır. Adanılan etin sahibi adanılan kimse daha doğru bir ifade ile adanılan kimseye problem olandır. Belki onun ölümüne yol açandır.

---

564 Kaynak kişi: Sevgi Baykar.

565 Kaynak kişi: Ayşe Akçınar.

566 Kaynak kişi: Şükran Akyürek.

Ahlat'ta ölen bebek bir günlük de olsa canlı olarak doğduğu inancından hareketle o ölüye kefen dahil tüm ölüm işlemleri yapılır[567]

Ahlat'ta anadili farklılığına bakılmaksızın diğer Türk kültürlü halklarda olduğu gibi ölmüş bir yakınını rüyasında gören kimse onun kendisi için hayır işlenmesini istediğini düşünür. Ölenin ruhuna fatiha okur, sadaka verir. Heloyi aşiretindeki bir inanca göre, "dara düşen insan ise Salih bir kimse ise Allah onun babasını ona yardım için rüyasında ona gönderir."[568] Bu tespit fevkalade önemlidir ve ata ruhu inancı ile ilgilidir. Ölmüş yakınların rüyaya girmek suretiyle yaşayan yakınlarına yardım edebileceği inancı hakikaten çok ciddi bir bulgudur.

Ahlat cenazelerinde yas 3 gündür. Cenaze evinde 3 gün ateş yakılmaz yemek pişirilmez. Taziye 3 ay sürer. Bu süre zarfında çamaşır da yıkanmaz. Cenazenin çıktığı evde yaslılar arasında "yüz yırtma" yoktur. Yastan çıkacak erkeği yakınları traşa götürerek yastan çıkarlar. Ahlat'ta Çerkezlerinde "cenazede itikadı kuvvetli olan sesli şamatalı ağlamaz" inancı vardır.[569] Bunlardan yemek pişirmek için ocak yakılamaması od/ateş kültü ile ve çamaşır yıkanmaması ise kişioğlunun kokusu ile ilgili olmalı. Çamaşıra sinmiş olan kokudan hareketle inanılan inançlar vardır. Bu durumlar kara iyelerin muhtemel zararları ile izah edilebilir.

---

[567] Kaynak kişi: Şükran Akyürek.

[568] Kaynak kişi: Sevgi Baykar.

[569] Kaynak kişi: Üzeyir Akçelik.

Heloyı aşiretinde cenaze masraflarını taziyeye gelenlerin yemek masraflarını aşiret verir. Aşiret mensupları bu masrafları aralarında topladıkları para ile karşılar masrafları bölerler.

MİLAS SARIKEÇİLİ YÖRÜKLERİNDE KARŞILAŞTIRMALI HALK İNANÇLARI

GİRİŞ

Bu kısa süreli halk inanmaları alan çalışması, Bodrum Belediyesince 9-12 Mayıs 2011 tarihleri arasında Bodrum'da yapılan 2. Uluslar arası Bodrum Sempozyumu Münasebeti gidilen Milas'ta, Muharrem Bayar ve Fethi Çoban'ın kaynak kişiler bularak ve bizi araştırma alanına götürerek yaptıkları yardımları ile gerçekleştirilmiştir. Onlara ve kaynak ailelere teşekkür ediyoruz.

METİN

Milas'ta 13-15 Sarıkeçili Yörük aile yaşamaktadır. Bu toplumun 3-4 akraba ailesi de Konacık Bodrum'da ikamet etmektedir. Sarıkeçili Yörükleri ailece sürüler halinde keçi besiciliği geleneğini değişen yeni şartlara göre devam ettirmeğe çalışarak yaşamlarını sürdürmektedirler. Bu bölgeye 1940'lı yıllarda Acıpayam 'dan Kozağacı Tavas Yaylası üzerinden deve, sığır keçi sürüleri ile konar-göçer olarak gelmişlerdir.[570]

[570] Kaynak kişi: Hasan Çoban, 1926 doğumlu keçi besiciliğini torunlarına bırakmış Milas'ta yaşayan Sarıkeçili Yörük ağası.

Sarıkeçililerde geçmişte çocuk sayısı daha çok olur ve gençler daha erken evlenirlerdi. Geçmişte kız kaçırma suretiyle evlenme daha çok görülürdü. Ancak kız kaçırma kan davasına yol açmaz, geçmişte düğünler için evlenme **okuntu** bilinmezdi çok kere kız kaçırarak evlenilirdi. Sarıkeçililerde **kan davası** pek yoktur. Başlık parası almak eskiden olurdu ancak şimdilerde pek yoktur. Dayı, amca çocukları aralarında evlenebilirler, yakın evliliğe bir mani yoktur. Evlenme yaşı gelmiş kızın üzerinde tercih sırası bakımından amcaoğlunun öncelik hakkı yoktur. "çocuklarımız bize Allah'ın emanetleridirler.[571]"

Bu toplumda evlenilecek kızın belirlenen eşi konusunda geçmişte kanaati sorulmazdı ancak şimdilerde muhakkak kızın kanaati alınır. Bu toplum Çingenelere, tahtacılara ve Kürtlere kız vermezler. Aileler damat namzedinde iyi huy, dürüst karakter kişilik ararlar[572]

Baba evinden gelin olarak çıkacak kızın kuşağını babası bağlar. Sarıkeçililerde gelin kuşağı **al/kırmızı** olur. Bu esnada kıza;

"Başın ucu pınar,
Ayakucun göl olsun.
Dilin tatlı olsun

---

[571] Kaynak kişi: Hasan Çoban, 1926 doğumlu keçi besiciliğini torunlarına bırakmış Milas'ta yaşayan Sarıkeçili Yörük ağası.

[572] Kaynak kişi: Hasan Çoban, 1926 doğumlu keçi besiciliğini torunlarına bırakmış Milas'ta yaşayan Sarıkeçili Yörük ağası.

Gelinliğin kutlu olsun mutlu olasın" denir.[573] Gelin kuşağının Al olması Türk kültürlü halklarda ortak bir paydadır. Al renge yüklenen mistik muhtevadan gelir.[574]

Bu toplumda gelinin ardı sıra su serpmekle ona uğur bereket dilenilmiş olunur. Dökülen bu suyun bir başka izahı da gelinin anne ve babasının yürek ateşini serinletmektir, şeklinde yapılır[575]. Yolcunun ardı sıra su dökme inancının içeriğinde daha ziyade aydınlık, açık yol dilemiş olmak vardır. Su Türk kültürlü halklarda aydınlığı, ışığı serinliği Simgeler[576]

Sarıkeçili Yörük toplumunda yeni gelin ilkin baba evine indirilir. Yeni gelinin kendi evine gidişi daha sonra olur. Anne ve baba evin en küçük çocuğu ile birlikte aynı evde baba evinde kalırlar. Baba ocağından ayrılıp kendi

---

[573] Kaynak kişi: Fatma Çoban, 1928 doğumlu keçi besiciliğini yapan, Milas'ta yaşayan Sarıkeçili Yörük ağası hanımı, Bu aileye Saçıkaralı Yörüklerinden gelin gelmiş.

[574] Yaşar Kalafat, "Van Gölü Havzası Merkezli Türk Kültür Coğrafyasında Renkler" IV. Uluslar arası Van Gölü Havzası Sempozyumu 12-14 Haziran 2008.

[575] Kaynak kişi: Fatma Çoban, 1928 doğumlu keçi besiciliğini yapan, Milas'ta yaşayan Sarıkeçili Yörük ağası hanımı, Bu aileye Saçıkaralı Yörüklerinden gelin gelmiş.

[576] Yaşar Kalafat, "Ağrı Yöresi Örnekleri İle Türk Kültürlü Halklarda 'Su Kültü'" **II. Uluslararası Ağrı Dağı ve Nuh'un Gemisi Sempozyumu 08-10 Ekim 2008** Doğubayazıt-Ağrı.

ocağını kuracak olan Sarıkeçili oğluna babası bir deve ve 10–15 keçi verir.[577]

Bu toplumda ayrılan erkek evladın ocağı için baba ocağından **od/ateş** verme uygulaması yoktur. Komşuluk yaparken maslahatlaşan Sarıkeçili komşusuna **yoğurt** gibi mayalanan damızlık karakteri olan şeyleri vermez. Verecek ise **arlık** alır. Arlık ağırlık demektir. Bazı nesnelerin özel manevi ağırlığı olduğuna inanılır. Mesela gurk olacak tavuk için komşuya **yumurta** verilmez. Kullanılan arlık kelimesi farklı olan değerin karşılanması anlamındadır.[578] Sarıkeçililerdeki arlık alma konusu bizim için yok yeni ve anlamlı olmuştur. Acaba zaruretten çiğnenen inanç içerikli bir kuralın telafisi için mi yapılıyor? Bu tespit kanaatimizce mitolojik derinliğe götürebilir. Bize göre bu inancın derinliklerinde sahiplilik inancının izleri aranılabilir. **İye, iççe** inancı ile ilgili olmalıdır. Örneğin yumurtanın iyesi kendisi ile birlikte bereketi de götürmüş olmaktadır.

Sarıkeçili Yörüklerinde ayrıca elden ele ayrıca sabun, bıçak, tabanca alınmaz verilmez, "Şeytan sıkılar" denir.[579] Bu tür hallerde görülen "şeytan doldurur" inancı çok yaygındır. Görünmeyenlerin insanoğlunu iradesi dışı-

---

[577] Kaynak kişi: Fatma Çoban, 1928 doğumlu keçi besiciliğini yapan, Milas'ta yaşayan Sarıkeçili Yörük ağası hanımı Bu aileye Saçıkaralı Yörüklerinden gelin gelmiş.

[578] Kaynak kişi: Hasan Çoban, 1926 doğumlu keçi besiciliğini torunlarına bırakmış Milas'ta yaşayan Sarıkeçili Yörük ağası.

[579] Kaynak kişi: Ayşe Kiriş, 50 yaşlarında Sarıkeçili, Milas'ta yaşayan bir hanım.

na çıkabileceğini anlatması bakımından üzerinde durulabilir.

Gelinin başına yapılan saçının içerisinde şeker ve buğday türü şeyler olur. Bunlar gelinin, arabasının ve çadırının üzerine serpilir.[580] Saçı, kansız kurban Türk kültürlü halklarda devamlılığı olan ve hayatın her safhasında görülen bir inançtır.

Sarıkeçililerde **tuz, tütün** gibi acı şeyler de gece gün battıktan sonra komşuya verilmez. Çok yerde de vermede değil almada sakıncalı görülür.[581]

Bu toplumda yeni gelinin eli bereketli olsun diye eşikten girmeden evvel ona hediye verilir. Kapının eşiğinde, "sen-ben ne veriyoruz?" uygulaması yapılır. Buna göre verilen hediyeler ve kimin tarafından verildiği sesli olarak söylenir. Yeni evinde gelin "gelinlik" yapar, ailenin belirli büyükleri ile konuşmaz. Bir müddet sonra "söylemelik" alındıktan sonra gelinin sesi duyulabilir. Geline söylemelik olarak oğlak, altın gibi şeyler verilir. Konuşmaya başlayan gelin büyük kaynına **ağa** veya **ağam**, ağabeyisine ece der. Çakal Yörüklerinde ağabeyine **gaga** veya **gagam**, Karakeçili Yörüklerinde **paşam**, Muğla Yörükleri ise **efem**

---

[580] Kaynak kişi: Fatma Çoban, 1928 doğumlu keçi besiciliğini yapan, Milas'ta yaşayan Sarıkeçili Yörük ağası hanımı, Bu aileye Saçıkaralı Yörüklerinden gelin gelmiş.

[581] Kaynak kişi: Fatma Çoban, 1928 doğumlu keçi besiciliğini yapan, Milas'ta yaşayan Sarıkeçili Yörük ağası hanımı Bu aileye Saçıkaralı Yörüklerinden gelin gelmiş.

denir. Ayrıca gelin de küçük kardeşleri de ablasına **bacı** derler. Sarıkeçililerde ise **aba** denir.[582]

Sarıkeçilerdeki hediyelerin sahiplerinin sesli duyurulması uygulaması Türk kültür coğrafyasının diğer kesimlerinde de vardır. Kars ve Iğdır'da bu uygulama "**Sabaş**" olarak bilinir[583].

Sarıkeçililerde insan yüzüne dövme yapma geleneği vardır. Ancak bu toplumda dövme sadece kadınlara yapılır erkekler dövme yapmaz yaptırmazlar. Bunlar dövmelerini alınlarına ve iki kaşlarının arasına yaptırırlarken ana dili Kürtçe olan Türklerde dövme dudaklara ve çenede olur.[584]

Sarıkeçililerde bebek bekleyen hanım neresini kaşır ise kaşıdığı yerde orada bir **ben** çıkar. Bu itibarla onların fazla kaşınmaları ve bilhassa benli olmasını istemedikleri yerlerini kaşımaları istenilmez[585]. Karabağ Terekemelerinde ise hamile hanımın karaciğer yemesi halinde vücudunda ben çıkacağı inancı vardır.[586] Anado-

---

582 Kaynak kişi: Fatma Çoban, 1928 doğumlu keçi besiciliğini yapan, Milas'ta yaşayan Sarıkeçili Yörük ağası hanımı Bu aileye Saçıkaralı Yörüklerinden gelin gelmiş.

583 Yaşar Kalafat, "**Halk İnançlarından Geleneklere karşılaştırmalı Bolu-Bakü Düğün Uygulamaları**", Uluslar arası Köroğlu, Bolu Tarihi ve Kültürü Sempozyumu, Bolu 17-18 Ekim 2009.

584 Kaynak kişi: Ayşe Kiriş, 50 yaşlarında Sarıkeçili, Milas'ta yaşayan bir hanım.

585 Kaynak kişi: Ayşe Kiriş, 50 yaşlarında Sarıkeçili, Milas'ta yaşayan bir hanı.

586 Kaynak kişi: Dr. Muharrem Bayar, halkbilimci, arşivist, araştırmacı yazar.

lu'nun bazı yörelerindeki bir inanca göre hamile iken **kına** yakan hanımın bebeği **çilli** olur. Bu ben hamilelik beni olarak bilinir bu benin bir de hamile hanımın ziyarete gittiğinde kaşınan yerinde ben çıkabileceği şeklindeki izahı vardır. Bize göre bu ben veya hal bir aidiyet inancı tezahürüdür.[587]

Sarkeçili Yörük toplumunda **dul kadın**dan gelin yengesi olmaz. Keza kaçarak evlenen kızdan da gelinlere yenge yapılmaz. Bunlar için **kaçan kız** denir. Eşini bir şekilde kayıp etmiş kadın ile eşini adeta töre dışı yöntemle edinmiş kadın adeta manevi kayba uğramış sayılır, bu tür kimseler toplumda bazı kısıntılarla karşılaşır. Bu toplumda dul kadının diğer adı **başı yıkık kadın**dır. Başı yıkık kadına duvak yaptırılmaz gelin kınası kardırılmaz. İki evlilik yapmış kadına da manevi itibarından kayba uğramış gözü ile bakılır. Onlar da gelin başının bezenmesine gelin kınasının hazırlanmasına el süremezler.[588]

Karabağ Terekemelerinde de **Dövme** vardır ve her cemaatin dövmesindeki işaret farklıdır. Bunlardan Balcı Cemaatinin dövmesi **3 nokta**, Hacıefeli Cemaatinin dövmesi **hilal**, Araplı Cemaatinin dövmesi **yıldız**, Çıraklı Cemaatinin dövmesi ise **2 nokta**dır ve Zel Uşağını Cemaatinin dövmesi ise **kılıç**'tır. Her boyun damgası farklıdır. Bu toplumlarda da dövme sadece kadına yapılır. Zira kız gelin

---

[587] Kaynak kişi: Ayşe Kiriş, 50 yaşlarında Sarıkeçili, Milas'ta yaşayan bir hanım.

[588] Kaynak kişi: Ayşe Kiriş, 50 yaşlarında Sarıkeçili, Milas'ta yaşayan bir hanım.

olup başka bir aileye bu arada başka bir cemaate gidince nereden geldiği evvelce kimlerden olduğunun bilinmesi istenilir. Bu toplumda dövme damga olarak da bilinir. **Damga** alına ve bileğe vurulur. Damga yapan kişiye damgacı denir.[589]

Sarıkeçili Yörüklerinde de kadının genel olarak uğursuz sayıldığına dair kökü derinde bazı inançların izleri vardır. Kadın sabahleyin işine giden erkeğin önünden geçmez. Bu hal **yol kesmek** olarak bilinir. Kadın tarafından yolu keselin erkek işinin rast gitmeyeceğine inanır. Kadınlar erkeklerin yolunu kesmemiş olmak için geri çekilir erkek geçtikten sonra onun arkasından giderler[590]. Bu toplumdaki yol kesme olarak bilinen Türk kültür coğrafyasında çok yaygındır ve **yol bağlamak** olarak da bilinir.

Bu toplumda eve ilkin yaşça büyük olan girer sofraya, yamağa ise ilkin çocuk oturur. İlk bebeği dünyaya gelinceye kadar yeni gelin evin diğer fertleri ile birlikte sofraya oturmaz. Sarıkeçililerin "Eksik etek erkeğin nasibini eksiltmez" diye de özlü bir sözleri vardır.[591]

Sarıkeçililerde gece aynaya bakılmaz. Hamile hanım aynaya bakabilir ancak gece bakmamalıdır. Kırkı çıkmamış bebeğe **ayna** gösterilmez, böyle hallerde **kırklı** bebeğin

---

589 Kaynak kişi: Dr. Muharrem Bayar, halkbilimci, arşivist, araştırmacı yazar.

590 Kaynak kişi: Ayşe Kiriş, 50 yaşlarında Sarıkeçili, Milas'ta yaşayan bir hanım.

591 Kaynak kişi: Fethi Çoban, 45 yaşlarında Sarıkeçili Bodrum'da yaşayan keçi besiciliği yapan bir esnaf.

"bir şey"e uğrayacağı inancı vardır. Çarpılarak hastalanan kimse için "bir şeye uğradı" denir. Bir şey ne olduğu ayrıntılı bilinmeyen kendisiden kaçınılan, varlığı verebildiği zarardan bilinen, çok kere hastalıklara sebep olabilen bir görünmeyendir.[592] Ayna etrafında oluşmuş inançlar Türk kültürlü halklarda bir kod oluşturmuştur.[593]

Bu toplumda da doğması beklenilen bebeğin cinsiyetine dair tahminler yapılır. Hamile hanımın göbeği yukarı doğru ve sivri olur ise bebeğin erkek ve kasıklarına doğru ve yuvarlak olur ise kız olacağına hükmedilir.[594]

Bir diğer bebek cinsiyetini tahmin yöntemi de pişirilmiş oğlak kellesi ile yapılır. Kelle damaklar etli ise doğması beklenilen bebek kız çene kemiği etsiz kabak çıkar ise doğacak çocuk erkek olacak, denir.[595]

Sarıkeçililerde Kırklı Ev'e avcı et getirmez. Getirmesi halinde Kırklı Kadın'ı ve Kırklı Bebeği Kırk basar.

---

592 Kaynak kişi: Ayşe Kiriş, 50 yaşlarında Sarıkeçili, Milas'ta yaşayan bir hanım.

593 Yaşar Kalafat " Halk İnançlarında Hususiyle Tahtacılarda Ayna" 1. Akdeniz Yöresi Türk Toplulukları Sosyo -Kültürel Yapısı (Tahtacılar) Sempozyumu (26-27 Kasım 1993 Antalya) Ankara 1995 s. 75-107.

594 Kaynak kişi: Fatma Çoban, 1928 doğumlu keçi besiciliğini yapan, Milas'ta yaşayan Sarıkeçili Yörük ağası hanımı, Bu aileye Saçıkaralı Yörüklerinden gelin gelmiş.

595 Kaynak kişi: Fatma Çoban, 1928 doğumlu keçi besiciliğini yapan, Milas'ta yaşayan Sarıkeçili Yörük ağası hanımı, Bu aileye Saçıkaralı Yörüklerinden gelin gelmiş.

Keza un ve un çuvalı da böyle evlere getirilmez[596] Bize göre basma işini yapan av etinin kırkı veya unun kırkıdır. Bizim anlayışımıza göre bütün canlıların kırkları söz konusudur. İnsanoğlundan annelerin ve bebeklerin kırkları karışabildikleri ve birbirlerini basabildikleri gibi, bu konuda korunmak gerektiği gibi, nebatat ve hayvanatın da kırkları ve onların tehdit oluşturmalarından bahsedilebilir.

Sarıkeçili Yörüklerinde "**Av Tutulması**" inancı vardır. Buna göre Av silahının üzerinden geçilmez, geçilmesi halinde "Av tutulur" bunun anlamı av silahı avcılık anında ateş eder ve fakat avı vuramaz. Bu silahın açılabilmesi için silahın bekâr bir kızın iç çamaşırından geçirilmesi gerekir[597]. Av silahının bu tür tutulmasına "**basılma**" veya "**bağlanma**" denildiği ve sorunun çözümünün de Sarıkeçililerde gibi olduğunu Kaşkayi halk inançlarından biliniyordu[598]. Bu hal silahın tutukluk yapması hali değildir. Bu hal üzerinden geçilen bebeğin büyüyememesi türünden bir olaydır.

---

[596] Kaynak kişi: Fatma Çoban, 1928 doğumlu keçi besiciliğini yapan, Milas'ta yaşayan Sarıkeçili Yörük ağası hanımı, Bu aileye Saçıkaralı Yörüklerinden gelin gelmiş

[597] Kaynak kişi: Fatma Çoban, 1928 doğumlu keçi besiciliğini yapan, Milas'ta yaşayan Sarıkeçili Yörük ağası hanımı, Bu aileye Saçıkaralı Yörüklerinden gelin gelmiş

[598] Yaşar Kalafat -Mehmet Kıyani "Kaşkayi Türkleri İran'ın Yörükleri" **Yörtürk**, Ocak -Şubat 2002 S. 41 s. 8-25

Sarıkeçililerde de Damadı bağlama inanç ve uygulaması vardır. Damat ipe **40 düğün** atılarak bağlanır.[599] Bunlar Karapapaklardaki Bel Bağlama ile mahiyeti aynı olan inançlardır. Yukarıda da belirtildiği gibi bunlar büyü içerikli uygulamalardır.[600]

Bu toplumda **tırnak**la ilgili inançlar da vardır. İlk tırnağı kesilirken çocuğun eli zengin bir kimsenin cüzdanına sokulur ise çocuk büyüyünce eli bereketli, zengin olacağı inancı vardır.[601] Bu inanç ve uygulama Doğu Anadolu halk inanmalarında da yaşamaktadır.[602]

Bu toplumda da ilk çocuğu erkek olsun temennisi ile gelinin kucağına bir erkek çocuğu oturtulur.[603] **Gelin Oğlağı**, Gelin arabasının veya atının önünde kesilir. Hayvanın kanında gelinin anlına sürülür. Bununla amaç gelinin kansızlık, vicdansızlık yapmamasını dilemektir. Gelin

---

599 Yukarıda da belirtildiği gibi bunlar büyü içerikli uygulamalardır.

600 Yaşar Kalafat "Güney Kafkasya Ortak Halk İnançları 'Damat/Güveybağı'" **Güney Kafkasya Halkları Dil-Tarih Kültür İlişkileri Uluslararası Bilgi Şöleni, Bildiriler,** Ordu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Ordu, Ordu, 2011, s. 571-589

601 Kaynak kişi: Ayşe Kiriş, 50 yaşlarında Sarıkeçili, Milas'ta yaşayan bir hanım.

602 Yaşar Kalafat, **Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançları İzleri,** Ankara 2010, 6. Bsk. Ankara Berikan yayınlar, s. 270-279.

603 Kaynak kişi: Fatma Çoban, 1928 doğumlu keçi besiciliğini yapan, Milas'ta yaşayan Sarıkeçili Yörük ağası hanımı, Bu aileye Saçıkaralı Yörüklerinden gelin gelmiş.

bu oğlağın postunun üzerinden atlayarak yeni evinin eşiğinden içeri girer[604].

Sarıkeçili Yörüklerinde gelin attan indirilmeden evvel damat onu kendi atı ile çadırlarının etrafında 3 defa sağdan başlanılarak tavaf edilircine dolaştırır.[605] Bey Evi'nin Mezarlığın, köyün etrafında dolanmak onun oraların kutundan nasiplenmek olarak algılanabilir. Etrafı ilgili dualar okunarak ulu zatlar etrafından kontrole alınmış yangın efsaneleri anlatılır. Etrafında dolanılan ile dolanan arasında bir mistik alan oluştuğu inancı vardır.[606]

Bu toplumda gelinin ağzı tatlı olsun diye kaynanası evin eşiğine bal sürer. Gelin çadırın direğine veya evin duvarına elini ensesine koyar o şekilde biraz dinlenir sonra bu dinlenme oraya konulmuş minderde oturularak akşama kadar sürer.[607]

---

[604] Kaynak kişi: Fatma Çoban, 1928 doğumlu keçi besiciliğini yapan, Milas'ta yaşayan Sarıkeçili Yörük ağası hanımı, Bu aileye Saçıkaralı Yörüklerinden gelin gelmiş.

[605] Kaynak kişi: Fatma Çoban, 1928 doğumlu keçi besiciliğini yapan, Milas'ta yaşayan Sarıkeçili Yörük ağası hanımı, Bu aileye Saçıkaralı Yörüklerinden gelin gelmiş.

[606] Yaşar Kalafat, "Diyarbakır ve Çevresi Örnekleri İle Halk İnançlarında Tavaf/Dönme" **Osmanlı'dan Cumhuriyete Diyarbakır**, editörler Bahaeddin Yıldız-Kerstin Tomenendal, T.C. Diyarbakır Valiliği, Ankara 2008, s. 453-463.

[607] Kaynak kişi: Fatma Çoban, 1928 doğumlu keçi besiciliğini yapan, Milas'ta yaşayan Sarıkeçili Yörük ağası hanımı, Bu aileye Saçıkaralı Yörüklerinden gelin gelmiş.

Sarıkeçili Yörük toplumunda **ilk dişi** çıkan çocuk için **Gölle** yapılır. Bu bir nevi şenlik aşıdır. Bunun içerisine haçlanmış buğday, nohut, bakla, mercimek konur. Çıkan diş çadırın üzerine atılır. Atılırken de;

"Kuzu dişi gibi ak bit
Köpek dişi gibi pek bit" denir.[608]

Sarıkeçili Yörüklerindeki Gölle tanımlaması Türk kültürlü halklar arasında farklı isimlerle de tanımlanmasına rağmen çoğunlukla hedik olarak bilinir. Kelimenin etimolojisi bizi yeni bilgilere götürebilir.

Sarıkeçili Yörüklerinde sünnet olan çocuğun sünnet parçası ocağa gömülür. Böylece çocuğu büyüyünce **"ocak yakan" "ocağı olan" "ocak sahibi"** olması istenilmiş olunur. Aynı şekilde **Göbek bağı** ocağa gömülerek evine eşiğine bağlı olsun dileğinde bulunulur[609] Sünnet parçasının gömüldüğü bazen da saklandığına dair evvelce yapılmış tespitler olmasına rağmen ocağa gömülmesi bulgusu bizim yeni olmuştur. Bulgunun ocak kültünü güçlendirici bir içeriği var.[610]

---

608 Kaynak kişi: Ayşe Kiriş, 50 yaşlarında Sarıkeçili, Milas'ta yaşayan bir hanım.

609 Kaynak kişi: Ayşe Kiriş, 50 yaşlarında Sarıkeçili, Milas'ta yaşayan bir hanım.

610 Yaşar Kalafat, "Akşehir Örnekleri İle Türk Kültürlü Halklarda Od/ateş/Ocak İyesi" **I.Uluslar arası Selçuklu'dan Günümüze Akşehir Kongresi ve sanat Etkinlikleri (20-21 Kasım 2008)**, Ed. Y.Küçükdağ-M.Çıpan, Konya, 2010, s. 121- 139.

Bu Yörük toplumunda kundaklama olarak bilinen bir tedavi şekli vardır. **Kundaklama** tedavi yöntemi altını ıslatan çocuklar için uygulanır. Bunun için çocuk yüzü koylu yatırılır, onun sağ kolu ile sol bacağı ve sol kolu ile de sağ bacağı sırtında buluşturulmaya çalışılarak esnetilir. Böylece artık altını ıslatmayacağına inanılır[611]. Kundaklama uygulaması da bizim için halk inançları halk tababeti ilişkileri bakımından yeni olmuştur.[612]

Sarıkeçili Yörüklerinin çocuk hastalık ve tedavi şekillerinden birisi de Aydaş ve tedavi şeklinin ismi de **Aydaş Aşı**'dır. Geçmişte bu rahatsızlığın ismi **Araz** olarak bilinirdi. Aydaş olan çocuk çelimsiz kalır gelişemez, benzi soluk ve iştahsız olur. Bu hastalığın tedavisi için 3 yol ağzına **Kuru Kazan** koyulur. Kuru kazan içerisinde su, yağ salça veya herhangi bir olmayan boş kazandır. Aydaş olmuş çocuk bu kazanın içerisine koyulur. Gelen geçen yolcular kazanın başındaki hasta sahibine burada ne yapıyorsun? Der. O da Aydaş Aşı pişiriyorum, der. Yolcular kazanın altına sembolik çalı çırpı koyarlar ve tedavi tamamlanmış olur[613].

---

[611] Kaynak kişi: Ayşe Kiriş, 50 yaşlarında Sarıkeçili, Milas'ta yaşayan bir hanım.

[612] Yaşar Kalafat, "Akşehir Örnekleri İle Türk Kültürlü Halklarda Od/ateş/Ocak İyesi" **I.Uluslar arası Selçuklu'dan Günümüze Akşehir Kongresi ve sanat Etkinlikleri (20-21 Kasım 2008)**, Ed. Y.Küçükdağ-M.Çıpan, Konya, 2010, s. 121- 139.

[613] Kaynak kişi: Ayşe Kiriş, 50 yaşlarında Sarıkeçili, Milas'ta yaşayan bir hanım.

Bu toplumda da **Köstek Kesme** inanç ve uygulaması vardır. Bunun için ayağı yere basamayan, yürürken sık sık düşen çocuk için köstek kesme yapılır. Böyle çocuklara "kösteği kesilmemiş" denir. Bu maksatla çocuğun iki bacağı bir iple bağlanır ve köpek yesin diye de o ipin ucuna bir ekmek bağlanır. O ekmeği yemeğe çalışan köpek ipi koparmış olur. Bir hareketlilik yaşanır. Böylece çocuğun hızlı, atik olacağına inanılır.[614]

Çocuk rahatsızlıklarına yol açtığına inanılan uygulamalardan birisinin de çocuğun üzerinden geçilmesidir. Bilhassa yatan çocuğun üzerinden geçilmez, atlanılmaz. Aksi halde çocuğun boyunun uzamayacağına bücür kalacağına inanılır.[615]

Yörüklerin bu kesiminde de erkek evlat az-çok daha itibarlıdır ve bilhassa eskiden daha çok istenirdi. Sürekli kız çocuğu olan aileler bir de oğulları olunca **Kütük Atma** merasimi yaparlar. İlk oğlu olan baba bir adak olarak bir oğlak keser ve evinin önüne bir kütük atar. Davetlilerden her gelen komşu da o kütüğün yanına bir kütük atar. Böylece merasim tamamlanmış olur[616].

---

[614] Kaynak kişi: Ayşe Kiriş, 50 yaşlarında Sarıkeçili, Milas'ta yaşayan bir hanım.

[615] Kaynak kişi: Ayşe Kiriş, 50 yaşlarında Sarıkeçili, Milas'ta yaşayan bir hanım.

[616] Kaynak kişi: Ayşe Kiriş, 50 yaşlarında Sarıkeçili, Milas'ta yaşayan bir hanım.

Kütük atma inanç ve uygulaması da bizim için yeni bir bulgu olmuştur. Erkek çocuk halk inanmalarında ocağın devamlılığını sağlayıcı olarak bilinir. Kütük, ocak kültünün müştemilatındandır. Bu bulgu, halk inançlarında simge çalışmaları kapsamında algılanabilir.

Bu toplumda da gece **sakız** çiğnenmez, böyle kimselere "ölü etimi yedin" denir.[617]

Sarıkeçililerde ıravık diye bilinen bir yardım şekli ve yardım eden kimse tiplemesi vardır. Kız kaçıran damat adayına kaçırma işinde yardım edene **ıravık** denir. Iravık olmak ve damat adayını destekleyebilmek için evli veya bekâr olmak fark etmemektedir. Iravık yakın arkadaş gurubundan seçilir.[618] Hayatın safhası, geçiş dönemleri itibariyle evlilik evveli ve esnasında damadın yardımcısı olarak sağdıç ve soldıçın varlığı biliniken, evlenme şekillerinden birisi olan kaçarak veya kaçırılarak yapılan evlenme türünde damadın yardımcısı tiplemesine biz ilk defa rastlamış oluyoruz. Zenginlik olarak bakıyoruz.

Sarıkeçililerde düğününde **yağmur** yağan geline, "kızken tencereden mi yemek yedin" denir.[619] Bu toplumda yağmur duası için bir tekkede veya Eren kişinin garbi başında toplanılır. Hoca yağmur duasını okur. Yemeği

---

[617] Kaynak kişi: Ayşe Kiriş, 50 yaşlarında Sarıkeçili, Milas'ta yaşayan bir hanım.

[618] Kaynak kişi: Ayşe Kiriş, 50 yaşlarında Sarıkeçili, Milas'ta yaşayan bir hanım.

[619] Kaynak kişi: Ayşe Kiriş, 50 yaşlarında Sarıkeçili, Milas'ta yaşayan bir hanım.

cemaat toplu yer. Yağmur duası bu toplumda bereket duası olarak bilinir. Sarıkeçili Yörüklerinde de adak kurbanın eti adak sahibi tarafından yenilemez. Bu toplumda türbelere yatırlara genel olarak Dede denir. Yağmur duasında da sair zamanda da Dedeye adak adanır. Bu toplum yaylaya çıkacağı zaman keçi sürüsünü dede Türbesini etrafında tavaf ettirircesine 3 defa dolandırılır. Hangi istikamete gidilecek ise o yöne yönelinerek dönme başlar. Sürünün hayvanlarından birisi sürüden geri kalır. Bu hayvan bu tutumuyla "beni burada Allah'a kurban et" demiş olur. O hayvan hemen kesilir ve türbeye asılır.[620]

Bu toplumda isteyen kimse ölmüş anne ve babasının adına 7 yıl üst üste ölü kurbanı keser.[621] Bu inancı bazı Alevi-Bektaşi inançlı Türk kültürlü kesimlerde de görüyoruz.

Keçi kırkımı şenliklerinde kırkım imece usulü ile yapılır ve kırkıcılara oğlak kesilir.[622] Bu uygulamada da saçı izleri aranabilir. Bereketi artırma bereketi paylaşma

---

[620] Kaynak kişi: Ayşe Kiriş, 50 yaşlarında Sarıkeçili, Milas'ta yaşayan bir hanım.

[621] Kaynak kişi: Ayşe Kiriş, 50 yaşlarında Sarıkeçili, Milas'ta yaşayan bir hanım.

[622] Kaynak kişi: Ayşe Kiriş, 50 yaşlarında Sarıkeçili, Milas'ta yaşayan bir hanım.

adına yapılan bir kutlamada ilgilileri sevindirme içerikli bir işlemdir.[623]

Sarıkeçili düğünlerinde **düğün bayrağı** olur ve bir gün evvel çadıra bağlanır. Ayrıca düğüne gelen misafirleri karşılayan **Seğmen Alayı**'nın sembolü olan bir bayrak vardır. Bu bayraklar Türk bayrağıdırlar Bu bayrağın yanı sıra geçmişte allı yeşilli şallardan oluşan tepesine elma, limon konulan bir bayrak olurdu. Gelin tacındaki renkler 5–6 ayrı şaldan oluşurdu. Çok kere üstte **al** altta **ağ** olurdu.

Gelin evine götürülen koça al kurdele takılır. **Koç katımında** koçlar aralarında dövüşmesinler diye onlara **al/kırmızı** kurdele takılır.[624]

Karabağ Terekeme toylarında kızı olan hanım **pembe yazma**, oğlu olan hanım **beyaz yazma** oğlu ve kızı olmayan hanımlar ise **mavi yazma** balarlar. Yas tutan ailelerin hanımları ise meclise katılmışlar ise **kara yazma** bağlarlar[625]. Bize göre Terekeme Türklerinin yaşattığı bu inançtaki mavi yazma uygulaması Türk yas kültürünün izlerini taşımış olması bakımımdan çok önemlidir. Eski

---

[623] Yaşar Kalafat, **"Çorum ve Çevresi Merkezli Türk Kültürlü Halklarda Saçı"**, **Osmanlı'dan Cumhuriyete Çorum Sempozyumu, 23-25 Kasım 2007**, Çorum 2008, s. 1139-1149.

[624] Yaşar Kalafat, **"Van Gölü Havzası Merkezli Türk Kültür Coğrafyasında Renkler" IV. Uluslar arası Van Gölü Havzası Sempozyumu** 12-14 Haziran 2008.

[625] Kaynak kişi: Dr. Muharrem Bayar, halkbilimci, arşiv uzmanı, araştırmacı yazar.

Türk inançlarında mavi yazma bağlama yüreğimi dağlama" türküsünde göründüğü gibi, mavi yas rengi idi.[626]

Sarıkeçili toplumunun süpürge ile ilgili inançlarına göre, süpürgenin üzerine oturulmaz. Süpürgenin zerine oturanın sürüneceğine inanılır. Evlerde akşam gün battıktan sonra **süpürge** yapılmaz ev süpürülmez. Günün bu saatine **gün eğilme vakti** denir. Gün eğildikten sonra komşuya **sigara** ve **soğan** verilmez bu tür şeyler eşikten dışarı çıkarılmaz. Keza eşikte de oturulmaz "kapıda oturursan kapıda kalırsın evlenemezsin" denir.[627]

Türk kültürlü halklarda süpürge bir kot oluşturmuştur ve Sarıkeçililerdeki inançlar bu konudaki bilgileri doğrular mahiyettedirler.[628]

Sarıkeçililerde herhangi şekilde düşen veya bir şeye çarpan cam eşyanın kırılması makbul kabul edilir, bu ola-

---

626 Yaşar Kalafat, "Türk Kültür Coğrafyasında Rumeli Balkan Örneklemeleri İle Karşılaştırmalı Renk Kültüründe Mavi", **Kocaeli Uluslar arası Balkan Sempozyumu, 18-20 Şubat 2011.**

627 Kaynak kişi: Ayşe Kiriş, 50 yaşlarında Sarıkeçili, Milas'ta yaşayan bir hanım.

628 Yaşar Kalafat, "Antalya Yöresi Örnekleri İle Türk Kültür Coğrafyasında Süpürge İnancı", **20. Yüzyılda Antalya Sempozyumu,** 22-23 Kasım 2007, Akdeniz Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi araştırma ve Uygulama Merkezi, Yayına haz. Doç. Dr. Mustafa Oral, Antalya, 2008, s.259-266.

yın **nazar çatlatan** olduğuna inanılır. Böyle hallerde "nazar çatladı"[629] denir.

Sarıkeçili Yörüklerinde **ay** tutulunca havaya tüfek atılır, teneke çalınır, bakır hamur leğeni ters çevrilir dibi dövülür. Böylece ayı esir etmiş olduğuna inanılan cinlerden ay kurtarılmak istenir.[630]

Bu toplumda üzerlik nazar koruyucusu olarak çaputa bağlanarak bir yere veya bir giysiye asılır. Nazar değdirdiğinden şüphe edilen kimsenin giysisinden bir parça kumaş kesilip yakılarak koku çıkarılır.[631] Üzerlik etrafında oluşmuş inançlar da Türk kültür coğrafyasında kült oluşturmuştur.[632]

Kurşun dökme inanç ve uygulaması Milas Sarıkeçili Yörüklerinde de vardır. Bu toplumda kurşunu üzerine dökecekleri suy bir çanağa konur ve suyun içine de iğne koyulur. Dökülmüş kurşunda oluşan şekil benzetilerek nazarı yapanın erkek veya kadın olduğu tahmin edilmek istenir.

---

629 Kaynak kişi: Ayşe Kiriş, 50 yaşlarında Sarıkeçili, Milas'ta yaşayan bir hanım.

630 Kaynak kişi: Fatma Çoban, 1928 doğumlu keçi besiciliğini yapan, Milas'ta yaşayan Sarıkeçili Yörük ağası hanımı, Bu aileye Saçıkaralı Yörüklerinden gelin gelmiş.

631 Kaynak kişi: Ayşe Kiriş, 50 yaşlarında Sarıkeçili, Milas'ta yaşayan bir hanım.

632 Yaşar Kalafat, "Bahçelievler Örnekleri İle Türk Kültürlü Halklarda üzerlik İnancı ve uygulaması, Türk Kültürlü Halklarda Karşılaştırmalı Halk İnançları Kodlar-Kültler-Berikan, Ankara, 2009,s. 55-77.

Bu toplumda sohbetlerde kolay kolay "**cin**" kelimesi telaffuz edilmez Bu kelimenin söylenilmesinden kaçınılır. Bahsetme zorunluluğu duyurul ise "şeytan kulağına kurşun" denilecek bu tür güçlerin kendisinden bahsedildiğinin duyulması istenilmez. Keza kurt kelimesi de açıktan söylenilmez ondan bahsedilirken ismi kodlanır onun için **canavar** denir. Keza öldürücü hastalıkların ismi "**kötü hastalık**" tır, denir söylenilmez. Mesela görüşmelerde kanser denilmez de kötü hastalık denir ve "Andığımız yerden ırak olsun" veya buralardan ırak" denir[633]. Bu özellikleri ile kanser de Kurt da cin de olduğu gibi tabu oluşturmuşlardır[634].

Milas ve Bodrum Sarıkeçililerinde evlenme merasimi esnasında nikâh kıyılırken o eve **ip**le birlikte girilmez. Böyle hallerde ip eşiğin dışında bırakılır. Nikâh salonuna sehven bir iple girilmiş ise o ipin ucu sahibine bilgi verilerek veya verilmeden yakılır.[635] Yakılmak suretiyle büyüyü olduğu gibi nazarı da bozma inancı vardır. Nazar deydirenin elbisesinden parça yakılarak tütsü yapılır. Mahiyetinden çekinilen büyü için yapılmış muskalardan bazıları ya akarsuya atılır veya yakılırlar.

---

633 Kaynak kişi: Ayşe Kiriş, 50 yaşlarında Sarıkeçili, Milas'ta yaşayan bir hanım.

634 Yaşar Kalafat, "Bodrum Kurt Baba/Kurt Dede Yatırı -Türk Halk İnanmalarında Kurt Bir Tabu mu İdi?" **2. Uluslar arası Bodrum Sempozyumu** (09-12 Mayıs 2011 Bodrum).

635 Kaynak kişi: Ayşe Kiriş, 50 yaşlarında Sarıkeçili, Milas'ta yaşayan bir hanım.

Sarıkeçililerde kolların ve parmakların da bağlı şekilde tutulması da bir büyü şekli olarak kabul edilir ve böyle davranılması uygun bulunmaz. Bu kişinin kendisini bağlaması olayı olarak algılanır "**nasip bağlanması**" olarak tanımlanır.[636]

Bu toplumdaki büyü türü uygulamalardan birisi de **sidiklik bağlama**'dır. Sidikliği bağlanan kimse idrarını yapamaz ve ilgili organı, idrar torbası şişer. Büyü bozulmayınca şiş inmez hasta kimse çatlar, ölür. Bu uygulama daha ziyade hırsızlık olaylarında hırsızın bulunması için yapılır. Böylece sidikliği bağlanıp şişen kimse itirafa zorlanmış olur.

Sidiklik bağlamada da **Bel Bağlama**'da olduğu gibi Sure-i Cin'in 17 ayeti 41 defa okunur. Damadı Bağlama bazı yörelerde bel bağlama olarak bilinir ve damadın zifafta başarısız olması için yapılan bir büyü türüdür.[637]

Sarıkeçili aşiretinde damızlık olan hayvan yular gibi boyunbağı ile birlikte satılmaz. Hayvanın yuları bir süre için alıcıya ödünç verilir ve sonra geri alınır. Yular için hayvanı getirene bir harçlık verilir buna **yular parası** denir.[638] Bu para sıradan bir bahşiş değildir. Bazı yörelerde hayvanın bağı satış esnasında yere konulur. Hayvanı para

---

[636] Kaynak kişi: Ayşe Kiriş, 50 yaşlarında Sarıkeçili, Milas'ta yaşayan bir hanım.

[637] Kaynak kişi: Dr. Muharrem Bayar, halkbilimci, arşivist, araştırmacı yazar.

[638] Kaynak kişi: Fethi Çoban, 45 yaşlarında Sarıkeçili Bodrum'da yaşayan keçi besiciliği yapan bir esnaf.

karşılığı devretmek ile onu iyesi, iççisesi ile devretmek farklıdır. Adeta hayvanın içinde de onun bir "ben" i vardır ondan içeri[639].

Sünni Hanefi olan Sarıkeçililerde de tavşan uzun süre **uğur**suz hayvan olarak algılanmışken şimdilerde bu inanç, bu anlayış kalkmıştır. Tahtacı Türkmenlerinde ise bir dönem **tavşan**ın geçtiği tarlayı **7** yıl sürmemek gibi bir inanç vardı.[640] Bu toplumda yılan uğurlu hayvan olarak bilinir. **Yılan** akıp giden bir canlıdır. Benim işin de akıp gidecek engel tanımayacak, iyi olacak inancı vardır. Yılan gören bir yaya veya çoban yılanı öldürmez.[641]

Bu toplumda da **kurtağzı bağlama** inanç ve uygulaması vardır. Dağda kalmış evcil büyük ve küçükbaş hayvanı kurt parçalamasın diye bıçak açılır ve niyet edilir. Niyet ederken kurdun etkili olamayacağı alan kayıp olan çiftlik hayvanının kayıp olduğu bölgenin sınırları zikredilerek çizilmiş olunur. Hayvan sahibine dönünce kurdun bağlanmış olan ağzı muhakkak açılır.[642] Kurtağzı bağlama

---

[639] Yaşar Kalafat, **"Türk destanlarında Su Bir tabu mu idi?", Dedem Korkut ve Geçmişten Geleceğe Türk Destanları Uluslar arası Sempozyumu,** (25-28 Ekim 2010 Lefkoşa Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti.

[640] Kaynak kişi: Kemal Karabıyık, 65 yaşlarında güderek keçi besiciliği yapan Milaslı bir Sarı Keçili

[641] Kaynak kişi: Ayşe Kiriş, 50 yaşlarında Sarıkeçili, Milas'ta yaşayan bir hanım

[642] Kaynak kişi: Fethi Çoban, 45 yaşlarında Sarıkeçili Bodrum'da yaşayan keçi besiciliği yapan bir esnaf

inanç ve uygulaması Türk kültürlü halklar arasında çok yaygın olan bir koddur.[643]

Sarıkeçili Türkmenlerinde **rüya**da bir kimseye vurmak ona kuvvet vermek anlamına gelir[644].Rüyada ölüsünü gören Sarıkeçili Yörüğü ocağın ateşine birkaç damla yağ damlatır. Bu uygulama hem rüyaya giren ölünün ruhu için ve hem de ocakta pişirilen ve fakat kendilerine ikram edilemeyen kurt kuş da payını alsın diyedir.[645] Ayrıca rüyasında ölmüş yakınını gören kimse çoluk çocuğa para verir ve hayrına şerbet dağıtır. Bu tür rüyalar "ölülerimiz bizden hayır bekliyorlar" şeklinde anlamlandırılır. Sağ olmasına rağmen rüyada ölü olduğu görünen kimsenin ömrünün uzadığına inanılır.[646]

Ayrıca rüyada dişin düşmesi ölüm haberi olarak anlamlandırılır. Düşen diş üstten düşmüş ise ölmesi beklenilen kimse kadın olacaktır. Düşen diş alt çeneden ise bir erkeğin ölmesi beklenilir. Evinin ara duvarı çöken kimsenin annesinin damının çatısı çöker ise babasının öleceği

---

643 Yaşar Kalafat, "Türk Halk İnançlarında Kurt Ağzı Bağlamak", **Prof. Dr. Tuncer Gülensoy'a Armağan**, Kayseri, 2006.

644 Kaynak kişi: Fethi Çoban, 45 yaşlarında Sarıkeçili Bodrum'da yaşayan keçi besiciliği yapan bir esnaf.

645 Kaynak kişi: Ayşe Kiriş, 50 yaşlarında Sarıkeçili, Milas'ta yaşayan bir hanım.

646 Kaynak kişi: Ayşe Kiriş, 50 yaşlarında Sarıkeçili, Milas'ta yaşayan bir hanım.

anlamına gelir. Rüyada ölü görmek haber anlamına gelir. Böyle rüyalar için "ölüden diri çıkar" denir.[647]

Bu toplumda cenaze defnedildikten sonra hoca cenaze evinde mevlit okur cemaate yemek verilir, cenaze evinde ocak yanabilir bu yemekler ölü evinde de pişirilebilir. Ancak Sarıkeçili Yörüklerinde de ateşe su dökülmez ateş su ile söndürülmez.

Sarıkeçili'lerde 1 gün yoğun yas yaşanır. Ölünün 40. ve 52. günlerinde onun ruhuna mevlit okutulur.

SONUÇ

Sarıkeçili Yörük halk inançları, Türk toplumunun bir parçası olması bakımından, doğal olarak genel Türk halk inançları ile büyük ölçüde aynılık taşımaktadırlar. Ancak bu toplumda yaşayan halk inançlarının yerel farklılıklar içermesi bakımından zenginleştirici özelliğe sahip oldukları da görülmektedir. Bu çalışma ile halk inançları çalışmaları; halk tababeti, tabu, mavi ile ilgili inanmalar, büyü ve saçı gibi konularda yeni veriler edinmiştir.

---

[647] Kaynak kişi: Ayşe Kiriş, 50 yaşlarında Sarıkeçili, Milas'ta yaşayan bir hanım.

KARŞILAŞTIRMALI BARAK HALK İNANÇLARI

GİRİŞ

Bu çalışma, barak halk inançları konusunda yapılması planlanan bir seri çalışmanın ilkidir. Bu ilk bölümde halk inançları ağırlıklı Barak halk kültürüne yer verilmiş olmakla birlikte diğer çalışmalarla Barak halk kültürünün öteki bölümlerine yer verilecektir. Çalışmanın ilgili edebiyattan sahadan derlenilmiş kısmı Cevdet Avcı tarafından yapılmış bazı karşılaştırmalar ise Yaşar Kalafat tarafından sağlanılmıştır.

Çalışma hayatın geçiş safhalarına göre planlanarak yürütülmüş olmakla birlikte, çeşitli vesilelerle bazı kültür kodları ve temalar üzerinde daha fazla durulmağa çalışılarak, yazı planının gelecekte bölümlerine hazırlık yapılmak istenilmiştir.

METİN

Barak Halk Kültürünün Tarihî Coğrafyası: "Barak" kelimesi bugün de Türk dünyasının farklı bölgelerinde kullanılan hem etimolojik yapısı hem de mitolojik geri planı itibariyle Türkçenin ve Türk kültürünün erken dönemlerine uzanan bir derinliğe sahiptir. "Barak ismine mi-

tolojik devirlere ait Türk efsanelerinde de rastlanmaktadır. Etimolojik olarak "barmak/varmak" fiilinden dolayı çabuk yürüyen, koşan anlamına gelen Barak kelimesi, çeşitli kaynaklarda mitik ifadelerle tanımlanmaktadır."[648]

Barak kelimesi çok tüylü bir köpeğe denildiği gibi şahıs ismi olarak da kullanılmıştır. Bir Türkmen oymağı olarak "Barak"ın bir şahıs adından gelmesi şüphe götürmez.[649] Kaşgarlı Mahmud'un da Divanü Lügat-it Türk'ünde de Barak kelimesini "çok tüylü köpek" olarak geçmektedir.[650]

Ali Şahin Barak kelimesini şu şekilde açıklar: Barak kurt başı manasına gelir. Fakat bu kurt başı alelade bir kurt başı olmayıp sembolik, temsili manada olan cesaret ve kahramanlığın timsalidir. Adeta, **Ergenekon Destanı**'nda adı geçen ve Oğuzlara yol gösteren **Bozkurt**'un Barak toplumundaki başıdır. Bozkurt'un, Oğuz Türklerini düştükleri müşkül durumdan kurtarmasında olduğu gibi Barak da bu şekilde cesaret, kahramanlık ve aynı zamanda uğur ifade eden, bu toplum için bozkurt başı manasına gelmektedir.[651]

---

[648] Mehmet A. Yıldırım, N. Yıldırım, **Gaziantep Yöresinde Barak Boyu**, Damla Matbaası, Gaziantep, 2011. s. 1.

[649] Faruk Sümer. **Oğuzlar (Türkmenler)** Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı. 5. Baskı. İstanbul. 1999. s.212.

[650] Besim Atalay. **Divanü Lügat-it** Türk, Türk Dil Kurumu, Ankara. 2006. s. 69.

[651] Ali Şahin. **Güney Anadolu'da Beydili Türkmenleri ve Baraklar**, Doğuş Ltd. Şti. Matbaası, Ankara, 1962, s. 5. 1962'de basılmış olan bu

Bu tanımlamaların hepsi de belli zaman ve yerlerde kullanılması sebebiyle doğrudur. Sonuç itibariyle Barak adı, ortak bir noktada sıfat olarak herhangi bir özelliği karşılayan kelime olduğu göze çarpmaktadır.[652]

Barak kelimesinin farklı kaynaklarda ve Barak Türkmenleri arasındaki anlam ve kullanımlarından hareketle Ruhi Ersoy, Barak kelimesiyle ilgili tanımlamaları şu şekilde sıralamaktadır:

"Bar-mak fiilinden türeyen bir kelime,

Mitolojik bir kişinin adı,

Köpek yüzlü, insan vücutlu bir taifenin adı,

Çok tüylü bir köpek,

Kurt başı,

Tüylü, soylu bir at,

Uzun tüylü çuhalara verilen isim,

Uzun tüylü sıfatı yerine kullanılan bir kelime,

Türk ad verme geleneğine uyarak kişilere verilen bir sıfat,

---

eser, sahadan derlenen bilgiler üzerine kurulması ve Barak iskân olaylarının sözlü kültür içerisindeki anlatıları aktarması bakımından önemli bir çalışmadır.

[652] Ruhi Ersoy. **Sözlü Tarih Folklor İlişkisi**, Akçağ Yayınları. 2009. Ankara. s. 61-63.

Kıllı ve tüylü kumaşlara verilen ad"[653]

Barakların tarihi serüvenlerine bakıldığında Hazar Denizi'nin güneydoğusunda Horasan bölgesinden Anadolu içlerine göç ettikleri bilinmektedir. Horasan bölgesine Orta Asya'dan gelen Baraklar, 16. asrın sonlarında burada iklim şartlarındaki olumsuzluklar ve siyasi sebeplerden dolayı oymaklar halinde Anadolu'ya göç ederler. Anadolu'da Yozgat civarına yerleşen Baraklar, daha sonra Antep-Halep arasındaki bölgeye Osmanlı Devleti tarafından iskân edilirler.[654] 1691 yılında yapılan bu iskân çalışması devletin güney bölgesindeki stratejik-ekonomik nedenlerle Rakka'ya yapılmaya çalışılmıştır.[655]♦

Türk kültürünün hikâyesi aslında bir göçün hikâyesidir diyebiliriz. Baraklar örneğinde de görüldüğü gibi Türkler tarihin farklı dönemlerinde kitleler halinde göç etmiş, kendilerine farklı coğrafyalarda, yeni yaşam alanları bulmuşlardır. Ancak bu göç, sıradan bir şekilde insan topluluklarının bir bölgeden bir bölgeye doğa şartları gereği

---

653 Ruhi Ersoy. "Sözlü Tarih Folklor İlişkisi". Akçağ Yayınları. 2009. Ankara. s. 63.

654 Gaziantep Valiliği. **Orta Asya'dan Anadolu'ya Bir Göçün Türküsü Barak Türkmenleri**, Gaziantep Valiliği Kültür Yayını, Başbakanlık Basımevi. 2002. s. 15.

655 Mehmet. A. Yıldırım, N. Yıldırım, **a.g.e.** s. 1.

♦ Osmanlı devleti tarihi boyunca doğudan büyük kitleler halinde gelen Türkmenleri gerekli gördüğü bölgelere iskân politikası izlemiştir. Bu konuyla ilgili olarak bkz.: "Anadolu'da ve Rumeli'de Yörükler ve Türkmenler Sempozyum Bildirileri" Yör-Türk Vakfı Yayınları, Mayıs, 2000.

sadece kendilerini taşıdıkları bir nüfus hareketi olmamıştır. Türklerde, medeniyetini sırtında taşıyan bir göçebelik söz konusu olmuştur. Dünyada bazı toplumlarda görülen göçebe yaşam tarzından farklı olan bu durumu Dursun Yıldırım, "göçerevlilik"[656] olarak ifade etmektedir. Tarihi süreç içerisinde göçerevli yaşam tarzına sahip olan Türkler gittikleri yerlere ürettikleri ve paylaştıkları kültür malzemelerini de taşımışlardır. Halk inanışları, sözlü kültür malzemeleri içerisindeki destan, efsane, masal, halk hikâyesi metinleri sözlü kültür ortamında daima varlığını korumuş ve yeni tutulan illerde Türklerin kültür medeniyet hazineleri olmuştur.

Türk kültürünün genel hikâyesine paralel olarak Barak Türkmenleri de göç ettikleri yerlere asıl ana yurtlarından pek çok kültür unsurunu taşımışlardır. Barakların Horasan'dan başlayan ve Antep-Halep bölgesi arasına iskânıyla sonuçlanan zorlu yolculukları Baraklarda zengin bir sözlü edebiyatın da teşekkül etmesini sağlamıştır. Geçirilen zorlu yolculuklar sırasında yapılan savaşlar, siyasi kavgalar, doğayla mücadele Barak sözlü kültürüne yansımış, zengin bir edebiyat meydana gelmiştir. Barak Türkmeni Âşık Dedemoğlu Horasan'dan göçün hikâyesini şu şekilde dile getirmiştir:

---

[656] Dursun Yıldırım. "Coğrafyadan Vatana Geçiş ve Vatan ile Göçediş Problemi"., *Türk Bitiği, Araştırma/İnceleme Yazıları*, Ankara, Akçağ Yayınları, 1998.

*"Kalktık **Horasan**'dan sökün eyledik.*
Düşürdüler bizi uzun yollara
Omuzlarda parıldayan uzun şefleler
Aşırdılar bizi karlı dağlara

Bölük bölük oldu yüklendi göçler
Atlandı ihtiyarlar yayandır gençler
Başımıza geldi gördüğümüz işler
Bizden sonra bir nam kalsın ellere

Kâh konardık kâh göçerdik yollarda
Bilip bilmediğimiz gurbet ellerde
Kerbela dağında şu düz çöllerde
Bir zamanlar destan olsun dillere, dillere

Kışlı dumanlı karlı dağlara
Bülbül konmaz oldu konca güllere
.....
.....
*Geldik **Anadolu Kayseri** dağı*
Göründü Sivas ili Gemriğin bağı
Çat-Akdere derler Zile'nin sağı

Samsun, Trabzon, Çorum illeri

Kara dere derler bir gece kaldık
Gezerdik belayı burada bulduk
Ne yaman dertlere giriftar olduk
Bakmaz mısın Bad-ı Sam-ı yerlere

Dedemoğlu derki aşkın bağından
Geçirdiler bizi Yozgat dağından
Boğazlıyan, Ankara, Konya sağından
Eskişehir derler gayet güzel dilleri

Karaman, arayil bildik boğazı
Kadir mevlam nasıl yazdın bu yazı
Yenice-Adana büyük bir yazı
Hesap etmek çetin gelir dillere

Geldik Adana'ya sürdük Culap'a
Seksen bin evdir gelmez hesaba
Deve-koyun çoktur, insan gayet galebe
Susuz hayvanlar inileşir göllerde"[657]

[657] Ali Şahin, a.g.e. s. 26-27.

"Göçerler başka bölgelere göçseler ve farklı dillerin etkisi altına girseler dahi şiir, **türkü**, masal, mani ve atasözlerindeki kalıp ifadelerle, dillerini dolayısıyla dünyalarını korumaya muvaffak olmuşlardır. Belleklerde saklı bu dil, göçerlerle birlikte gittikleri yerlere de taşınmıştır. Şifahi topluluklarda **ozan** ve kam yerleşiklerin kütüphaneleri gibidir."[658] Göçerevli bir yaşam tarzına sahip olan Baraklarda da bu durum söz konusudur. Barakların göç hikâyesi boyunca ve iskâna zorlanış süreçlerinde hem Osmanlı Devletiyle hem de bölgedeki diğer aşiretlerle mücadeleleri Barak kültür taşıyıcısı, icracısı ve yaratıcısı olan âşıklarca dillendirilmiştir.[659] Bütün bu süreci anlatan nazım-nesir karışık hikâyeler bugün de sözlü kültür ortamında canlılığını korumakta ve "Barak odası geleneği" olarak bilinen Barak'taki köy odalarında yapılan toplantılarda bu hikâyeler saz eşliğinde anlatılmaktadır. Böylelikle bu doğal gelenek çevresinde, yeni icracılar ve taşıyıcılar da yetişmektedir. Toplumsal iletişimin sağlandığı Barak odaları gelenek, kültür ve bilgi aktarımının merkezi olmuştur. "Barak oda-

---

[658] M. Sait Polat, ***Selçuklu Göçerlerinin Dünyası: Karacuk'tan Aziz George Kolu'na***. İstanbul, Kitabevi Yayınları, 2004. s. 247.

[659] Barak iskân olaylarının Barak sözlü kültürüne birebir yansıması, olayların nazım-nesir karışık hikâyelerle anlatılması ve bunun Barak da bir gelenek olarak bugün de yaşamasıyla ilgili kapsamlı bilgi için bkz.: Ruhi Ersoy. **Baraklı Âşık Mahgül ve Repertuvarı**. Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2003. (Yayımlanmamış Doktora Tezi).

sında mı yetiştin" tabiri eskiden beri bu bölgede bir deyim olarak kullanılagelmiştir.[660]

Ömer Özbaş, Barakların ve diğer Türkmen gruplarının Türk kültürünün özünü saklayarak güney Anadolu'da Arap harsının kuzeye doğru yürümesine karşı durmuşlardır tespitini yapmaktadır.[661]

Baraklar, günümüzde Barak Ovası olarak adlandırılan ve Gaziantep'in Nizip, Oğuzeli ve Karkamış ilçe sınırlarını kapsayan geniş bir alanla, Kilis ve kuzey Suriye toprakları, Hatay'ın Reyhanlı ve Amik ovalarında da 120 köyü bulan yerleşim yerlerinde yaşamlarını sürdürmektedirler.[662]

"Göçer aşiretlerin geniş bir coğrafi mekânda hareket hâlinde bulunmalarına mukabil, sosyal çevrelerinin oldukça sınırlı olduğu gözlemlenir. Bir **aşiret** veya bir kabile, siyasi ve mahalli bir reis tarafından yönetilen bir siyasi ve mahalli gruptur. Ayrıca, dikkate değer bir sürekli-

---

[660] İskânın bütün sözlü anlatılarının günümüze taşınmasını sağlayan Barak'ta oda geleneğinin geçmişi ve Barak kültürü içerisindeki işlevleriyle ilgili kapsamlı bilgi için bkz.: Mehmet A. Yıldırım, N. Yıldırım. **Gaziantep Yöresinde Barak Boyu,** Damla Matbaası, Gaziantep, 2011, s. 56-59.

[661] Ömer Özbaş, **Gaziantep Dolaylarında Türkmenler ve Baraklar,**. Cihan Matbaası, Gaziantep, 1952, s.1.

[662] Gaziantep Valiliği, **Orta Asya'dan Anadolu'ya Bir Göçün Türküsü Barak Türkmenleri,** Gaziantep, Valiliği Kültür Yayını. Başbakanlık Basımevi.2002, s. 11.

liğe ve kimliğe sahiptir."[663] Barak Türkmenleri de "göçerevli" yaşam biçiminden zaman içerisinde yerleşik düzene geçmiş veya geçmek durumunda bırakılmışlardır. Bu noktada Baraklı kimliği, tarihin derinliklerinden temellenen geri planıyla toplumsal doku içerisinde varlığını sürdürmüştür. Baraklılık olgusu, bugün sadece Barak ovasında kırsalda değil; Gaziantep şehir merkezinde de kendini göstermektedir. Baraklılık kimliği etrafında dernekler, kahvehaneler, yerel medyada bu kimliği ifade eden isim ve içeriklerle yapılan televizyon ve radyo programları, internet sayfaları vs. ile bugün kendini korumakta ve güncellemektedir.

Karşılaştırmalı Barak Halk İnançları: Barak Türkmen kültür dokusu, Türk kültürünün bir alt dalı olması itibariyle halk kültürü, halk inanış ve uygulamaları bakımından çok katmanlı ve zengin bir yapıya sahiptir. Hayatın doğum-evlenme-ölüm gibi geçiş dönemlerindeki inanma ve uygulamalar, halk hekimliği, tabiat olayları ve kutsal mekânlarla ilgili inanma ve uygulamalar, nazarbüyü, yağmur duası ile ilgili inanma ve uygulamalar Barak kültüründe Türk halk inanışlarının genel karakteristiğine paralel olarak Barak kültürü ve yaşayışı içerisinde hayatiyetini korumaktadır.

Çocuk sahibi olmak, özellikle de kırsalda yaşayan ve tarım-hayvancılıkla geçimini sürdüren Barak Türkmenleri

---

[663] Musa Taşdelen, **Göçerlerin Şehirleşmesi (Beritanlı Aşireti Örneği)**, İstanbul, Turan Yayıncılık, 1997, s. 22.

arasında oldukça önemli bir yere sahiptir. Kırsal alanlarda çocuğu olmayan kadınlar için geleneksel yöntemlerle çareler aranmaktadır. Çocuğu olmayan kadınlar "**Telli Sultan**" adı verilen bir çeşit ot ile maydanoz kaynatılarak onun buharına oturtulur. Üzerine bir çarşaf örtülerek kadının buhardan daha fazla faydalanması sağlanır. Hamile kalmak isteyen kadının rahim bölgesi sarkık ise on beş tane nohut tülbende sarılır ve rahim ağzına yerleştirilir. Nohutlar şiştikçe rahim bölgesinin normale döneceğine ve çocuğun olacağına inanılır. Çocuğu olmayan kadınlarla ilgili uygulamalardan birisi de bamyanın tohumunun kaynatılarak sabah akşam içirilmesidir.[664]

Çocuk sahibi olmak isteyen kadınlar kutsal mekânları ziyaret ederek orada kurban kesme ya da başka diğer uygulamalarda bulunurlar. Gaziantep'in Nizip ilçesindeki **Bilal-i Habeşi**'nin makamı bunlardan birisidir. Çocuk sahibi olmak isteyen kadın Nizip ilçesi yakınlarında bulunan "**Taşbaş Dağı**" na çıkarak Bilal-i Habeşi'nin makamı olduğuna inanılan ziyaret yerine gider. Burada bulunan **meşe ağacının** dallarına sembolik bir salıncak asarak içine bezden yapılmış bir bebek koyar. Daha sonra kurban kesilir, kanı Bilal-i Habeşi'nin makamı yanında bulunan ve **Hz. Ali**'nin atı **Düldül**'ün ayak izinin olduğuna inanılan çukura akıtılır. Yerdeki taşların altında kimi **kara** kimi de **yeşil**

---

[664] Özlem, A. Şahin. "**Gaziantep'te Yaşayan Barak Türkmenlerinin İnanç, Adet Ve Geleneklerinin Dinler Tarihi Açısından Değerlendirilmesi**" Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). **2007**, s. **7**.

renkli kabuklu böcekler vardır. Yeşil kabuklu böceklerin kız, kara kabuklu böceklerin erkek çocuğun olacağına işaret ettiğine inanılır. Çocuğu olmayan kadın bu böceklerin bir veya bir kaçını canlı olarak yutar ve adakta bulunur. Böceklerin hemen oracıkta canlı olarak yutulması gerektiğine, bir kaç adım atılsa dahi adağın kabul olmayacağına inanılır. Çocuğu olmayan kadın **alıç ağacının** dalına çaput bağlayıp dua ederse dileğinin gerçekleşeceğine inanılır. Bu konuda bir diğer inanış da çocuğu olmayan kadının bir akrabası aracılığı ile köyde bulunan bütün **hamile kadınların** evlerini dolaşması ve onlardan az da olsa para toplayıp bu paraları **Kâbe**'ye giden birine vermesi, ondan bir parça kumaş getirmesini istemesidir. Getirilen kumaştan hamile elbisesi dikilir ve çocuğu olmayan kadına giydirilir. Böylece çocuğun olacağına inanılır.[665]

Ulu mekân ve makamlara **sembolik beşik** yapma türünden uygulamalarla gayp âlemine mesajlar vermek orada yatan şahıstan veya onun aracılığıyla dilekleri Mutlak olana ulaştırmak istemek Türk kültürlü halklarda sık görülen bir uygulamadır. Bilhassa Hıdrellez uygulamalarında bu tür inançlar yaşanır.[666]

Hz. Ali, Ehli Beyt, Zülfikar ve Düldül etrafında oluşan halk inançları Hz. Ali (r.a.) kültünün tabiata yansımış şekilleridir. Hz. Ali'nin gitmediği Türk kültür coğrafya-

---

[665] Özlem. A. Şahin, **a.g.e. s. 9.**

[666] Yaşar Kalafat, **Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri**, Ankara, 2010 6. bsk. Ankara s.242-258.

sında ona duyulan saygı ve sevgi onunla ilgili bu tür inananları yaygınlaştırmıştır[667]. Kan bilhassa **kurban kanı** Türk kültürlü halklarda kutsaldır. Ulu orta serpilmez döküldüğü yerde çiğnenilmesi istenilmez[668]. Adak Bezi uygulaması Türk halk inanmalarında kökü Altay Türk halk inançlarına uzanan saçı türlerinden birisidir.[669]Tunceli ve Varto yöresi Türk kültür coğrafyasında Hz. Hızır etrafında oluşan inançlar arasında, onun geldiğini anlayabilmek için al/kırmızı böceklerden hareketle yorumlar yapılır[670]. Barak halk inançlarındaki **Al** ve **yeşil böcek** tespiti bu alandaki çalışmalara bize göre yeni bir katkı oluşturmuştur.

Hamile kadın, çocuk çocuklu kadın, çocukları çoğunlukla erkek olan kadın Türk kültürlü halkların halk inançlarında mistik itibarı olan kadın olarak bilinir. Doğum sancısı çeken ana adayının duasının kabul olacağı inancı vardır. Çocuğu olmayan, olup da yaşayamayan, er-

---

667 Yaşar Kalafat "Türk Halk İnançlarında Hz. Ali Kültü, **"Şehriyar Hayat Edebi, Kişiliği ve Eserlerine Bir Bakış"** (15-16 Mayıs 2003 Ankara), Ankara, 2003 s. 33-35; Erciyes Kasım 2004 S. 323 s. 13- 14; **Name-i Asine** "Ortak Kültür Mirasımızın Arayışında" İlkbahar 2003 S. 12 s. 41-45

668 Yaşar Kalafat, "Giresun Yöresi Örnekleri ile Türk Kültürlü Halklarda Kan İnancı" Karadeniz Sempozyumu, 09-11 Ekim 2008 www.yasarkalafat.info

669 Yaşar Kalafat, "Çorum ve Çevresi Merkezli Türk Kültürlü Halklarda Saçı", Osmanlı'dan Cumhuriyete Çorum Sempozyumu, 23-25 Kasım 2007, Çorum 2008, s. 1139-1149

670Yaşar Kalafat, "Türk Kültür Coğrafyasında Hz.Hızır İle İlgili Halk İnançlar", **Türk Kültürlü Halklarda Hz. Hızır'dan Sultan Nevruz'a**, Ankara, 2011 Berikan, s. 27-52.

kek çocuğu olmayan hanımların sosyal statüleri çok daha düşüktür. Birinci gruba giren annelerin hikmetinden ikinci gruba girenlerin de istifade etmesi istenir. Bu maksatla birçok uygulama yapılır. Onların kullandıkları beşikler kullanılmak istenilir. Onlardan toplanılmış kumaş parçalarından yaşamayan çocuklar için kundak bezi türü giysiler yapılır[671]. Toplanılan paralardan hacdan kumaş getirilmesi şeklindeki uygulama bu inanca İslamî kimlik kazandırılması içeriklidir. İnancını derinliklerinde kişioğlu kültü ve uğurluluk-uğursuzluk inancı vardır.

Barak Türkmenlerinde genel inanışa göre, bir kadın hamile iken **yılan** görürse doğacak olan çocuğun çevik ve atılgan olacağına inanılır. Hamile kadın **deve** veya **tavşan**a bakarsa çocuğunun dudağında çatlaklık olunacağına inanılır.[672]

Türk kültür coğrafyasında yılan etrafında oluşmuş inançlar, onun bir dönem kurtta veya ayıda olduğu gibi tabu olduğu mesajını verecek türdendir. Sarı Keçili Yörüklerinde yılan gören yolcu yolunun açık olacağına yılan gören avcı avının bereketli olacağına, yılan gören çoban işlerinin iyi gideceğine inanır. Görülen yılanın öldürülmesinden kaçınılır.[673]

---

671 Yaşar Kalafat, **Ahlatşahlar'dan Günümüze Bitlis ve Çevresinde Halk İnançları, Türk Kültürlü Halklarda Halk İnançları**, Ankara, 2009, Berikan, s. 11-53

672 Özlem. A. Şahin, **a.g.e.** s. 10.

673 Yaşar kalafat, "Milas Sarı Keçili Yörüklerinde Karşılaştırmalı Halk İnançları", www.yasarkalafat.info

Türk kültürlü halkların halk inançlarında **yerikleme** veya **aşerme** diye bilinen kişioğlunun nefsi ile ilgili olan ve bebek bekleyen anne adaylarının belirli dönemlerinde çok belirleşen bir inanç vardır.[674] Bu inanca göre bebek bekleyen anne yaşamının bu döneminde çekim halindedir. Göreceği canlıya göre bebeğinin şekilleneceğine ona benzeyeceğine inanılır. Sevilen kimselere benzemesi için anne adayı o kimsenin sürekli resmine bakmak ister.

Türklerde genel inanışlardan birisi olan doğacak çocukların huylarının kız ise halaya, erkek ise dayıya benzeyeceği inancı Baraklarda da görülmektedir.[675] Sözlü kültürümüzde "kız kocalınca dayıya kalır" denir"

Doğacak çocuğun cinsiyetini tespit etmek maksadıyla çeşitli uygulamalar yapılmaktadır. Hamile kadının çocuğunun kız mı yoksa erkek mi olduğunu anlamak için bebeğe dikilen zıbın, elbise gibi giysiler biçilirken, yaka kısmından çıkan küçük parça yola bırakılır. Yoldan ilk geçen kişinin cinsiyeti ne ise bebeğin cinsiyetinin de aynı cinsiyette olacağına inanılır.[676] Baraklardan yapılan bu tespit bu alanda yapılmış diğer çalışmalara[677] bir katkı mahiyetinde olmuştur.

---

[674] Yaşar Kalafat "Sivas Yöresi Örnekleri İle Türk Halk İnançlarında Aşermek / Yeriklemek" **Türklük Bilimi Araştırmaları** 2002 S. 10 s. 169-173

[675] Özlem. A. Şahin, **a.g.e.** s. 10.

[676] Özlem. A. Şahin, **a.g.e.** s. 11.

[677] Yaşar Kalafat, **Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri**, Ankara, 2010 6. bsk. Ankara s.242-258

Baraklarda bebeğin cinsiyetini tespit etmeyle ilgili diğer inanma ve uygulamalar şu şekildedir. Hamile kadın ekşi yiyecekler yemek isterse kız çocuğu olacağına, tatlı yiyecekler yemek isterse oğlan çocuğu olacağına inanılır. Hamile kadının göbeğine **sarımsak** konulur. Sarımsak yerinden oynarsa erkek çocuk olacağına, oynamaz yerinde sabit kalırsa kız çocuğu olacağına inanılır. Hamile kadının kız ya da erkek çocuk doğurmasının belirtilerinden biri de annenin **saç teli**ne yüzük takılmasıdır. Anneden saç teli alınır ve bu tele yüzük bağlanır. Bağlanan yüzük annenin göbeğine konulur. Yüzük sağa sola hareket ederse oğlan çocuk olacağına, sabit kalırsa kız çocuğu olacağına inanılır. Hamile olan kadının üzerine onun haberi olmadan **tuz** serpilir. Hamile kadının ilk hareketinde elini vücudunun üst tarafına koyarsa kızı, alt tarafına koyarsa oğlu olacağına inanılır.[678]

Tuzla ilgili uygulamalardan hareketle bebeğin cinsiyetini tespitte başka tatbikatlar da vardır.[679] **Sarımsak** etrafında bir kült oluşmasına rağmen baraklardaki bu bulgu da bizim için yeni olmuştur. Sarımsak inanç olarak daha ziyade kara iyelerin kovulması onlardan korunmak alanlarında istifade edilen bir bitkidir.[680]

---

[678] Özlem. A. Şahin, **a.g.e. s. 12.**

[679] Yaşar Kalafat, **Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri**, Ankara, 2010 6. bsk. Ankara s. 242-258

[680] Yaşar Kalafat, "Türk Halk İnançlarında Sarımsak ve Soğanla İlgili Hususlar" **II. Lokman Hekim Tıp Tarihi ve Folklorik Tıp Günleri**

Türk kültüründe çocuk sahibi olmak, toplum içerisinde çok önemli bir yere sahiptir. Özellikle de erkek çocuk sahibi olmayla ilgili inanma ve uygulamalar, toplumsal baskı ve yönlendirmeler daima var olan durumlardır. Dolayısıyla doğan çocuğun sağlıklı olması ve hayatta kalabilmesi için halk kültüründe pek çok uygulama görülmektedir. Baraklarda çocuğu yaşamayan veya doğduktan bir müddet sonra ölen kadınlar Oğuzeli ilçesi merkezinde bulunan **Hacı Hamza Türbesi**ne gidip oradan bir avuç **toprak** getirirler ve bebeğin beşiğine koyarlar. Bu şekilde çocuklarının yaşayacağına inanırlar.[681]

Toprak da Türk kültürlü halkların halk inançlarında bir kült oluşturmuştur. Mezar Toprağı, toprak kültü içerisinde özel bir yer tutar. Gurbette ölen kimsenin mezarına **vatan toprağı** getirilir Sıla hasretini gidermek için **memleket toprağı** bulundurulur. Ulu zatların tarikat pirlerinin toprağından alınır mezarlarında kullanılması için vasiyet edilir. Derin uykuya dalıp zor uyanması istenen kimsenin üzerine **ölü toprağı** atılır. Anne ve babasının acısını aşamayan küçük çocuklara onların mezar torağından getirilerek özlemlerinin soğumasına çalışılır. Kutlu mezarlardan şifa ve şefaat ummak onları yemek, suyunu içmek oldukça yaygındır.[682]

Sempozyumu; Türk Halk Kültürü Üzerine Araştırmalar, Ankara 2001 s. 85-90; **Erciyes**, Haziran 2002 S. 294 s. 18-20.

681 Özlem. A. Şahin, **a.g.e. s. 13.**

682 Yaşar Kalafat, Türk Kültürlü Halklarda Ulucanlar, Ankara, 2011, Berikan.

Barak Türkmenlerinde bebek doğduktan sonra bebeğin düşen göbek bağı temiz bir beze sarılarak çocuğun ileride hangi mesleği seçmesi isteniyorsa ona göre toprağa gömülür. Çocuğunun ileride din adamı olmasını isteyen aile göbek bağını caminin avlusuna, çiftçi olmasını isteyen aile tarlaya, doktor olmasını isteyen aile hastane bahçesine gömer.[683] Bu uygulama Anadolu Türk kültür coğrafyasında bilhassa doğu ve güney doğu Anadolu'da çok yaygındır[684].

Doğum sonrasında annenin ve çocuğun, kara iyelerden korunması için bir takım inanma ve uygulamalar Türk halk inanışları içerisinde önemli bir yer işgal etmektedir. Albastı ya da albasması inancı ve buna karşı alınan tedbirler Barak halk inanışlarında da görülmektedir. Baraklarda loğusa kadın yalnız bırakılmaz. Şayet yalnız bırakılması gerekiyorsa uyumasına müsaade edilmez. Yeni doğum yapan kadın bu durumda uyursa al basması gerçekleşir ve anne ölür. Al basmasından korunmak için doğum yapmış kadın kırkı çıkıp yıkanıncaya kadar özellikle yattığı odada yalnız bırakılmaz. İki loğusa kadın kırkları çıkana kadar birbirlerini ziyarete gidemezler. Eğer karşılaşırlarsa al basmaması için birbirlerine sırt çevirirler. Albasmasını engellemek için loğusa kadının odasında mutlaka Kur'an-ı Kerim bulundurulur ve loğusa kadının yastığının altına makas konulur.[685]

---

683 Özlem. A. Şahin, **a.g.e.** s. 13.

684 Yaşar Kalafat, **Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri**, Ankara, 2010 6. bsk. Ankara s. 270-279

685 Özlem. A. Şahin, **a.g.e.** s. 40-41.

Bebeğin tuzlanması uygulaması Barak Türkmenlerinde de görülmektedir. Dünyaya yeni gelen bebeğe vücudu gelişmişse hemen, vücudu gelişmemiş ise yedinci gününde veya yirminci gününde tuzlama işlemi yaptırılır. Tuz, şeker ve zeytinyağı karışımı bebeğin ağız ve kulağı dâhil bütün vücuduna sürülür. Bu şekilde bebeğin bir müddet uyuyarak uyanması beklenir. Uyandığı vakit banyo yaptırılır. Aynı işlem bebeğin kırkıncı gününde de tekrar edilir. Bebeğin tuzlanarak ileride terinin kokmayacağına inanılır.[686]

Annenin ve bebeğin kırklanmasından sonra, hedik kaynatılarak komşulara, yakın çevreye dağıtılır.[687]

Doğan çocuk kırk günlük olduğu zaman kırk tane nohut büyüklüğünde **taş**, **tarak** ve **madeni para** en az kırk tane deliği olan süzgece konur. Kırkı çıkan anne bir eliyle süzgeci başının üzerinde tutup diğer eliyle bu süzgecin üzerinden vücuduna döker. Artan su ile çocuk banyo yaptırılır. Böylece kırklama olayı bitmiş olur.

Sütü olmayan veya çok az olan kadınlara un, pekmez ve tereyağı karışımından oluşan ve "**Kuymak**" adı verilen bir tür helva yedirilir. Bu şekilde loğusa kadının sütünün çoğalacağına inanılır.

Yeni doğan çocuğa ad verme ile ilgili uygulamalar törenler Türk kültürünün yazılı ve sözlü eski metinlerine

---

[686] Özlem. A. Şahin, **a.g.e. s. 15.**

[687] Kaynak kişi: Abdullah Bayındır: 28 yaşında, yüksek tahsilli Gaziantep'te yaşayan bir kimse.

de girmiştir. Dede Korkut Hikâyelerinde bunu açık bir şekilde görmekteyiz. Türklerde çocuğa verilen ad, onun toplum içerisindeki yerini belirlemede de etkilidir. Barak Türkmenlerinde genellikle aile büyükleri yeni doğan çocuğa ad verirler. Bu isim din büyükleri ya da aile büyüklerinin isimleri olabilir. Çocuğa isim konulurken dede imamlık yapabilecek durumdaysa çocuğu kucağına alarak önce **sağ** kulağına **ezan** okur, sonra **sol** kulağına **kamet** getirerek çocuğun kulağına ismini söyler. Çocuğun hayırlı ve uzun ömürlü olması için dua ve niyazda bulunur. Orada bulunan ev halkı da hep bir ağızdan âmin derler.[688] Ad verme törenlerinde çocuğun yaşının uzun ve bahtının açık olmasıyla ilgili iyi dileklerin Dede Korkut Hikâyeleri'nde de geçtiğini bilmekteyiz.[689]

Barak Türkmenlerinde çocuk sahibi olmak ne kadar önemli ve aileyi toplum nazarında daha da meşrulaştırıcı bir durumsa, çocuğun yaşı ilerledikçe ve hayatın geçiş dönemlerinden evlenme çağına geldikçe pek çok açık veya gizli uygulamayla toplum içerisindeki yeri netleşmektedir. Bu durum özellikle genç kızlarda giyim tarzında bile kendini göstermektedir. Barak giyim tarzından **saçının** şeklinden bir kızın evli mi bekâr mı olduğu anlaşılabilir. Örne-

[688] Özlem. A. Şahin, a.g.e. s. 14.

[689] O.Ş. Gökyay. 2000. **Dedem Korkudun Kitabı**, Milli Eğitim Bakanlığı. 2. baskı. İstanbul.

ğin bekâr kızlar **zülüf**lerini yüzüne bırakırken evli kadınlar zülüflerini başlarına sokarlar.[690]

Barak Türkmenlerinde eskiden kız verme âdetlerinde "**kalın**" uygulaması mevcuttu. Kız kalını yüksek olduğundan ekonomik durumu kötü olan gençler ileri yaşlara kadar evlenemezlerdi. Kız kardeşi olan delikanlılar bu durumu ya kız kardeşinin kalın bedelini kullanarak ya da yine kız kardeşi olan başka birisiyle "**değişik**" yaparak daha çabuk aşabilirlerdi. Barak Türkmenlerinde değişik usulü evlilikler hoş görülüp yapılırken, **kız kaçırma** olayına asla müsamaha gösterilmez. [691]

Barak köy düğünlerinde düğün başlamadan önce köyün genç yetişkin kızları odun getirmeye çağrılırdı. Odun toplanıp şelekler (odun kümeleri) getirildikten sonra hangisi büyükse onun üzerine **bayrak** dikilirdi ve daha sonra düğün sahibi odun getiren kızlara ziyafet verirdi.[692]

Bazı yörelerimizde **odun getirme** uygulaması kütük atma şeklinde olur. Komşular davetli oldukları düğün yemeğine kütükle gelir, ilgili evin önüne atarak kutlamış olurlar. Buna **Kütük atma**, denir. Düğünlerde yörelere göre değişmek üzere **damat bayrağı** ve **gelin bayrağı** olur. Bayrakların taşınmaları, bayrak direklerinin boyları, gön-

---

[690] Kaynak kişi: Safiye Kılıç,75 yaşlarında, Karkamış'ta yaşayan ve okur yazar olmayan bir kimse

[691] Ömer Özbaş, **a.g.e**. s.44.

[692] Ömer Özbaş, **a.g.e**. s.44.

derlerinde bulunan takılar, bayrakçı karşılamalar, sorgulamaları çok zengin inanç kültürü içerirler.[693]

Zifaf gecesinde bir önceki geceye **kına gecesi** denilir ve güveğinin kınasını gençler, gelinin kınasını yetişkin kızlar yakarlar. Erkeğin yalnız **sağ** eline yakılan kına, gelinin ellerine ve ayaklarına yakılır.[694] Gelin kınasını da gelinin sağdıcı yakar; ancak sağdıcın mutlaka annesinin ve babasının yaşıyor olması gereklidir. Eğer anne veya babasından biri ölmüş ise gelinin doğacak çocuklarının da öksüz kalacağına inanılır.[695]

Türk kültürlü halklarda kadı kişiye farklı mistik muhteva yüklenmiştir. Dul kadın, iki evlilik yapmış kadın, iki eşi de ölmüş kadın, belirli bir yaşı aşıp **ak pürçek** olmuş kadın farklı muhtevalı kabul görür. Mesela **dul kadın**, başı bütün olmayan olarak tanımlanır. Bu tür kadınlarla kız istemeğe pek gidilmez, bunlara gelin kınası kardırılmaz. **Gelin sağdıcı** yani gelin yengesinin yetim olmaması bu bakımdan önemsenir. Diğer taraftan yağmur duası

---

693 Yaşar Kalafat, "Alâeddin Keykubat'tan Günümüze Türk Halk Kültüründe Bayrak" **I. Alâeddin Keykubat ve Dönemi Sempozyumu (6-7 Kasım 2008 Konya) Bildirileri**, Ed. Y. Küçükdağ, M.Çıpan, Konya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Konya 2010, s. 191-207.

694 Ömer Özbaş, **a.g.e.** s.44.

695 Özlem. A. Şahin, **a.g.e.**

gibi toplumun ortak dileklerinde yetim kız çocuğunun duasının daha itibarlı olduğu inancı vardır.[696]

Eskiden Barak köy düğünlerinde gelin yeni evine götürülürken ata bindirilirdi. Burada gelinin elinin altına yastık konur ve arkasına da bir oğlan çocuğu bindirilirdi. Böylece gelinin erkek çocuk doğuracağına inanılırdı. Gelin yeni evinin önüne geldiği zaman evin üzerinden gelinin başına şeker, buğday, para saçılırdı. Gelinin attan inmesi için evin büyüğünün kendisine at, koyun, bahçe vs. gibi bir şeyler bağışlaması gerekiyordu.[697]

Barak Türkmenlerinin **gelinci günü**, yani gelinin baba evinden alınıp yeni evine getirildiği gün **hedik** yapıp bütün köylüye dağıtma adetleri vardır. Bu hediği **gelinci kadınlar** yapar ve eğlenceler eşliğinde orada bulunan kişilere dağıtırlar.[698]

Hedik daha ziyade ilk dişin çıkması münasebeti ile yapılan **Diş Toyu**'nun ikram şeklidir. Türk kültürlü halklarda bazı ufak değişikliklerle çok yapılır ve farklı isimler aldığı da olur. Gelin gelen günde hediğin yapılmış olması tespiti, hediğin yapılış alanını genişletmiş olma adına yeni bir bilgidir.

---

[696] Yaşar Kalafat "Türk Kültür Coğrafyasında Yağmur Duası" **Yağmur Duası Kitabı**, Hazırlayan M. Sabri Koz, Kitabevi, İstanbul 2007, s. 195-225.

[697] Ömer Özbaş, **a.g.e.** s. 45.

[698] Özlem. A. Şahin, **a.g.e.** s. 25.

Barak Türkmenlerinde düğün eğlencelerinde Silah atmak, davul dövmek, **zılgıt** çekmek(çalmak) gibi uygulamalar vardır.

Gelinin nar taneleri kadar çok çocuğunun olması için geline kapı girişinde **nar** kırdırılır. Gelin eve girerken **ateş** yakılır ve üzerinden atlaması istenir. Gelinin eve girerken ateşin üzerinden atlamasıyla yeni evinde karşılaşabileceği bela ve musibetlerden kolaylıkla kurtulacağına inanılır. Gelin yeni evine girer girmez eline bir bardak verilir ve bunu kırması istenir. Bardak kaç parçaya ayrılırsa yeni evli çiftin o kadar çocuğunun olacağına inanılır. Yine gelin eve girerken kaynana gelinin başından avuç dolusu **bulgur** saçar. Damadın annesi gelinin ve oğlunun yüzüne düğün yemeği için yaktıkları ocaktan bir miktar **is** alır ve sürer. Bu şekilde onların kötülüklerden ve büyüden uzaklaşacaklarına inanılır.[699]

Ateşten geçmek, iki ateş arasından geçirilmek, ateşten atlamak aklanmak paklanmak Anlamındadır. Ateşten atlatılan gelin varsa üzerindeki nazar, büyü veya benzeri olumsuzlukları eşiğin dışında bırakmış olur. Ocak isi de ateş kültü ile ilgili nazar kırıcı olarak bilinir. Nazardan korunması istenilen çocukların da yüzüne sürülür. Eşiğin önünde gelinin basarak tabak kırması da çıkarılan sesle kara iyeler imha olacağı için aynı içeriklidir.

Türk kültürlü halkların düğün kültüründe elma ve narın özel yerleri vardır. Halk inançlarının genelinde el-

---

[699] Özlem. A. Şahin, a.g.e. s.27.

manın tuttuğu yer daha geniştir. Bu biraz da elma coğrafyasının genişliğinden gelmektedir. Her ikisi de çok çocukluğun inancı ile ilişkilendirilmiştir.[700]

Barak Türkmenlerinde yağmurun yağmadığı kuraklık dönemlerinde **yağmur duasına** çıkılır ve bulutların arasındaki yağmur damlalarını aktarması için tanrıya yakarılır. Bunun akabinde yağmurun yağması için birtakım uygulamalar da yapılır. İki karısı olan bir adamın damının **çörteni** (oluğu) çalınarak kuyuya atılır. Ağaca **kara kaplumbağası** asılır. Merkebin başı yıkanır ve ihtiyar bir kadın merkebe **ters** olarak bindirilir ve köyde dolaştırılır. Yağmurun yağmasıyla ilgili bir diğer uygulama "**gelin gok" (çömçe gelin**) oynanmasıdır. Ağaç üzerine gelin şekli yapılır ve bu iki adam tarafından taşınarak birçok genç evleri, köyleri "gelin gok, gok" diye bağırarak dolaşırlar. Evlerden oğlak, bulgur, un, yağ toplanır vermeyen evlerin damının çörteni (oluğu) çıkartılarak kuyuya atılır. Daha sonra toplanılan malzemeyle yemek yapılır birlikte yenilir.[701]

Yağmur yağması için yapılan uygulamalardan köyün muhtarını veya cami imamını suya basma uygulaması oldukça sık görülür. Bazı yörelerde atın kafatası kemiği

---

[700] Yaşar Kalafat "Türk Kültüründe Elmadan Kızıl Elma'ya" Prof. Dr. Taciser Onuk'a Armağan, Ed. F. Apınar, S. Ortaç, N. Tan, H. İvgin, Ankara 2007 s.235-241.

[701] Ömer Özbaş, **a.g.e**, s.53.

akarsuya atılır.[702] Halk inançlarında kaplumbağa ile ilgili inançlar olmakla beraber bu bulgu da yeni sayılır. Çömçe gelin, Kepçe gelin, Yağmur gelini gezdirme çok yaygın bir uygulamadır. Yağmur duasına çıkanların giysilerini ters giydikleri, ellerini yukarı doğru değil aşağıya doğru ters istikamette tutuları bilinirken merkebe ters binme, bindirme bulgusu da yenidir. Merkebe ters bindirme motifi zifafta bakire olmadığı anlaşılan gelinler için yapılır. Saçları traş edilen gelin merkebe ters bindirilerek baba evine gönderilir. Ters motifi Türk halk sufizminde bir kod oluşturmuştur.[703] Barakların merkebe ters bindirmek için seçtikleri hanımın yaşlı olması da anlamlıdır. Güney Türkistan'ın Afganistan bölgesinde ve Anadolu'da Bolu yöresinde yağmur gelini yapılacak buluğ çağına girmemiş çocuğun kız olması ve yetim olması yeğlenir. Bu tipleme masumiyeti simgeler. Yaşlı kadın ise menopoza girmiş olması ile adeta arınmıştır. Altaylarda Hakaslarda ve Yakutlarda kadınların katılamadıkları bazı dini merasimlere u yaş kuşağına giren kadınlar katılabilir veya kısmen katılabilirler.

Kaynak kişilerimizden yetmiş sekiz yaşındaki Fethiye Çınar yağmur duasıyla ilgili inanma ve uygulamaları şu şekilde anlatmaktadır: "Önceden yağmur yağmadığı vakit "gog" oyunu oynardık. "Gog gog çörteni yok." Diye

---

[702] Yaşar Kalafat "Türk Kültür Coğrafyasında Yağmur Duası" **Yağmur Duası Kitabı**, Hazırlayan M. Sabri Koz, Kitabevi, İstanbul 2007, s. 195-225.

[703] Yaşar Kalafat "Türklerin Dini Tarihi Türk Halk İnançlarında (Ters Motifi)" **Prof. Dr. Abdurrahman Çaycı'ya Armağan**, Ankara 1995. s. 297-307; **Türk Dünyası Tarih Dergisi** Mart 1997 S. 123, s. 15-19.

bütün kapıları dolaşırdık. Yiyecek vermeyenin çörtenini düşürürler. Çocuklar, çömçeden yapılan bir gelini ellerine alıp, kapı kapı gezerler.

"Çömçe gelin ne ister
Allah'tan yağmur ister
Ver Allah'ım ver
Selli bir yağmur"

Çocuklara kimi hindi, kimisi tavuk verir, pişirirler. Gog oyunu bittikten sonra benim onun gibi kadınlar toplanırlar. Toplanan yiyecekleri pişirip yedikten sonra evlerine giderler. Önceden yağmur yağmazdı, kurban keserlerdi. Goğa çıkarlardı, kazanlar kurulurdu, yemekler pişerdi, aşlar pişerdi, etler pişerdi millet dua okurdu. Bir gün "goğu" oynadık ondan sonraki gün yağmur yağdı. Yağmur sabahtan başladı, ikindine kadar yağdı. Yağmur saçımı uzatsın diye, harman yerinde başörtümü çıkarttım ve oturdum. Ondan sonra kocam kalktı, bir kurban kesti. Etini pişirip herkese dağıttım."[704]

Gökkuşağının diğer bir adı olarak kabul edilen "**Eleğim Sağma**" tabiri Gaziantep ilinde bulunan Barak Türkmenlerince değişikliğe uğrayarak "**İneğim Sağmal**" şeklinde bir tabire dönüşmüştür. Barak Türkmenlerince gökkuşağının altından geçen kişilerin cinsiyet değiştirerek erkeklerin kadın, kadınların da erkek olacağına inanılır.[705]

---

[704]. Kaynak kişi: Fethiye Çınar, Yaş: 78 yaşında, okuryazar olmayan, Karkamış'ta yaşayan bir kimse.

[705] Özlem. A. Şahin, **a.g.e.** s. 39.

Gök kuşağı ile ilgili inançlar da Türk kültürlü halklarda oldukça yoğudur[706].

Ölüm olgusu Türk kültüründe geniş bir yer işgal eder. Hem İslam öncesi hem de günümüzde, günlük hayatta ölüm, çok önemli bir konudur. Anadolu Türklerinde ölüm ile ilgili inanç ve uygulamalar, doğal olarak, değişen coğrafya ve ortamdan etkilenmiş, ancak bir takım noktalarda, kendisini koruyacak ortamları da bulmuştur. Anadolu inanç coğrafya ve ortamının ağırlığını, şüphesiz İslam dini oluşturmaktadır. Bu durumda, ilgili geleneksel Türk inanç ve uygulamalarının, İslam'ın vermiş olduğu ruhsatlar sayesinde, kendine bir yer bulabildiğini söyleyebiliriz.[707] Bu kapsamda Barak Türkmenlerinde ölü, ölüm öncesi-esnası- ve sonrasıyla bu konudaki inanma ve uygulamalar Türk inanç yumağının bir parçası olarak karşımıza çıkmaktadır. Barak Türkmenlerinde birisi öldüğü gün yakın akrabalarından kadınlar **saç**larını keserler. Ölüm olayı gece meydana gelmişse özellikle mevtanın odası olmak üzere evin bütün **ışık**ları sabaha kadar yanık tutulur. Ölü yıkanıncaya kadar aile fertlerinden biri kefeni hazırlar. Barak Türkmen köylerinden bazılarında kefen bezi erkeklerde **Ak** renkte, kadınlarda ise **Ak** ve **yeşil** karışık renkte hazırlanmaktadır. Kadınlar için hazırlanan kefenin baş kısmına "**çıtkı**" adı verilen bir örtü örtülür ve baş kısmının

---

[706] Yaşar Kalafat, **Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri**, Ankara, 2010 6. bsk. Ankara s.119-127.

[707] R. Ersoy. "Türklerde Ölüm ve Ölü İle İlgili Rit ve Ritüeller". **Milli Folklor**. S. 54. Yaz, 2002, Ankara, s.86-101.

iki yanı hoş kokulu ve **yeşil yaprak**lı sedef çiçekleriyle süslenir.[708]

Ölü çıkan evde o gün yemek yapılmaz, yemek komşulardan gelir. Cenaze başka bir köyde ise oraya yas yerine gidildiği zaman o dönülmez yatılırsa o köyde **üç gün** kalınması âdettendir. Ölünün gömülmesine yetişemeyen kadınlara ölünün elbisesi gösterilir ve o elbiselere canlıymış gibi şekil verilerek duvara dayandırılır. Bu elbiseyi yeni gelenler karşılarına alarak ağlaşırlar. Ölünün ailesinin ekonomik durumu iyiyse öldüğü gün davar kesilir ve yemek yapılır bu yemeğe "**kazma takırtısı**" denir. Ölünün suyunu genç kızlar getirirler ve ölünün ayaklarını oğlu yıkar. Bu ölü genç ve belli bir adam ise mezara silah atılarak ve kılıç oyunları oynanarak götürülür.[709]

Yas evine farklı yerlerden gelip yatıya kalmak durumunda olan kimseleri üç gün kalmaları tespiti de bizim için yeni bir bilgi olmuştur. Bazı yörelerde ölünün üçü okutulur. Bu beklenilmiş olabilir. Ölünün elbiselerinin gösterilmesindeki uygulamada bu konuda farklılık arz etmektedir. Elbiseler onu taşıyabilecek fakire verilir. Çok az bir kısmı daha ziyade son giydikleri genç ölünün annesi veya eşi tarafından saklanıp zaman zaman çıkarılır onlara bakılarak ağlandığı olur. Ölünün elbiseleri ile ilgili bir uygulama da bazı Terekeme Türk toplumlarında görülürdü. Ölü mezara indirilirken atı kuşandırılır bazı yörelerde de

---

[708] Özlem. A. Şahin, a.g.e. s. 41.

[709] Ömer Özbaş, a.g.e. s. 52.

bir ağaca giydirilmiş ölünün elbiseleri ile atına binmiş hali ile mezara indirildiği olurdu.

Baraklarda görülen ölünün yıkanmasında kullanılacak suyun genç kızlar tarafından getirilmiş olması ve ayaklarının oğulları tarafından yıkanması şeklindeki uygulamaların anlamlandırılmaları gerekir.

Baraklarda kazma Tıkırtısı olarak bilinen ölü aşı bu adla veya benzeri diğer adlarla Türk kültürlü halklarda uygulanır. Bu uygulama hayrat veya saçı kapsamına girer.

Ölüye ait olan ve teker teker dağıtılan kıyafetlerin adına ise "**çıkın**" denilir. Şayet ölünün kıyafetleri dağıtılmayıp evde kalırsa ölünün ruhunun o elbise ile birlikte evde yaşayacağına inanılır.[710]

Ölünün elbiseleri veya başka eşyalarını özlemesi, bir süre onların özlemini duyması, onlar için ruhunun endişe duyabileceği ve bu halinin farklı şekilde tezahür edebileceği şeklinde inançlar Türk kültür coğrafyasında çok yaygındır.[711]

Ölü aşı olarak da bilinen ve cenazeden sonra hazırlanan yemeğe "gazına takırtısı" denildiği farklı kaynaklarda geçmektedir. Bu yemekten cenazeye gelenler değil mezarı kazanlar yerler. Ölünün akrabaları başka yemekler hazırlarlar ve cenazeye gelenler bu yemekleri ağırlandık-

---

[710] Özlem. A. Şahin, **a.g.e.** s.9.

[711] Yaşar Kalafat, **Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri**, Ankara, 2010 6. bsk. Ankara.

ları evlerde yerler. Bütün akrabalar kurban keser, hindisi olan hindi, koçu olan koç keser ve misafiri ağırlardı. Ondan sonra yas başlar. Daha sonra baş sağlığına gelmeye başlarlar. Onlar da baş sağlığına gelirken şeker, yağ, koç, koyun ya da başka bir şey getirirler. Bu **kırk gün** sürer. Kırk gün baş sağlığına gelen giden çok olur.[712] Ölü gömüldükten sonra **yedinci günü, kırkıncı günü** ve **elli ikinci günü** yemeği verilir. Ölünün yedinci gününde **ilk Perşembesi** denir. Kırkıncı gününde kırk bir yasin okutulur ve yemek verilir.[713]

Barak Türkmenlerindeki cenaze evine yağ, şeker, çay, canlı hayvan ile taziye gitme uygulaması, Kars, Iğdır, Ardahan yörelerinde de yaşatılmaktadır. Bu uygulamaları Nahcıvanda da görmekteyiz. Bütün bu benzerlikler barakların hazar Yöresi Türklerinden olduğuna işaret etmektedir. Nitekim Nogay ve Kunduk halk inançları ile barak halk inançları arasında İt kültü itibariyle de ciddi ortaklıklar vardır. Bu konu ayrıca ele alınacaktır.

Barak Türkmenlerinde de ölmek üzere olan kadınların ellerine **kına** yakılır.[714] Kına bir adama simgesi olarak bilinir. Sünnetten sonra yakılan kına erkekliğe, askere giderken yakılan kına peygamber ocağına, evlilikte yakılan kına yeni ocağa, hac için yakılan kına Allah'a adanmışlı-

---

[712] Rıza Gül, "**Gaziantep Barakları Ağzı**". Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana, 1999, s. 18. (Yayımlanmamış Doktora Tezi).

[713] Özlem. A. Şahin, **a.g.e.** s.35.

[714] Özlem. A. Şahin, **a.g.e.** s.28.

ğın simgesi olarak bilinir. Ölümden evvelki kına da keza Allah'a adanmışlığı anlatmış olmalı.

Ölümü haber veren doğa olayları ya da bazı hayvanların davranışları ile ilgili inanış ve uygulamalar Barak Türkmenlerinde de görülmektedir. **Baykuş** halk inanışlarına göre uğursuz hayvanlardan birisidir. Baykuş bir evin damına veya bahçesinde bulunan bir ağacın dalına konar ve durmaksızın öterse o evden mutlaka bir ölünün çıkacağına inanılır. Bu yüzden mümkünse baykuş hemen taşlanarak kovalanmalıdır. Uğursuz sayılan bir diğer hayvan da **karga**dır. Karganın uzun süre bir evin etrafında bulunması ölüm habercisi olarak sayılır. Yine Barak Türkmenlerinde normal vaktin dışında uluyan **kara köpek**lerin uğursuzluk getirdiğine ve ev halkından birinin ölümünü haber verdiğine inanılır. Durup dururken ev eşyalarından birinin kırılması, sökülen elbise ve benzeri kıyafetlerin bedenden çıkarılmadan dikilmeye çalışılması uğursuzluk sayılır ve ölümü hatırlatır.[715]

Halk inanmalarında ulumanın kurtlara ait olduğu gibi bazı hasletlerin bazı hayvanlara ait olduğu, başka hayvanlarda bu halin görülmesi bir terslik olarak algılanır. Hayvanların bir kısmının zelzele türü felaketleri daha çabuk hissettiklerine ve gelecekteki bu tür olayları bazı davranışları ile gösterdiklerine inanılır. Baykuş ile ilgili bu inanış çok yaygın olmasına rağmen bir kısım Tatar Türkleri onun uğuruna inanırlar. Kargalardan **Kara Karga** ve

[715] Özlem. A. Şahin, **a.g.e.** s. 29.

Ala Karga ile özellikle Azerbaycan Türk kültür coğrafyasında anlatılanlar farklıdır. Mesela Nevruz'da **Tuzlu Gıliği** karganın götüreceği tarafa göre genç kızlar kısmetlerinin nerede olduğunu tahmin etmeğe çalışırlar.[716]

Kırılan özellikle cam türü ses çıkararak kırılan eşyanın kadayı belayı savdığına inanılır ve "gelen mala gelsin" denir. Düşen bardağın kırılmamasından üzüntü duyulur. Çıkan sesin üç harflilerin defini sağladığına inanılır.

Kişinin üzerinde iken ona ait bir şeyin dikilmesi bir nevi büyüdür. Bağlamak, bağlamış olmak şeklinde algılanır. Muhtemelen düğün atma kapsamında algılanmaktadır. Bu neden zaruret halinde böyle durumlarda giysili kimsenin ağzına iplik parçası türünden bir şey alması istenir[717].

Ölümden korunma uygulaması olarak Baraklarda çocuğu doğup da yaşamayan aileler yeni doğan çocuklarına yaşaması ve uzun ömürlü olması için, yakın akrabalarından çocukları sağlıklı olanların kıyafetlerini alırlar ve çocuklarına giydirirler. İlk **yedi yıl** kesinlikle çocuklarına

---

[716] Yaşar Kalafat, "Milli Kimlikteki Yeri Bakımından halk İnançları Kültür Kaynağı Olarak nevruz/Yenigün Bayramı" **Türk Kültürlü Halklarda Hz. Hızır'dan Sultan Nevruz'a**, Ankara, 2011 Berikan, s. 89-103.

[717] Yaşar Kalafat, "Bingöl ve Yöresi Örnekleri İle Halk İnançlarında 'Cini Başına Çıkmak' Deyimine Dair", **II. Bingöl Sempozyumu 25-27 Temmuz 2008, Bingöl.**

yeni giysiler giydirmezler. Böylece çocukların ölümden uzaklaştırdıklarına inanırlar.[718]

Bu uygulamanın derinliklerinde bize göre kara iyelerden korunmak için alınmış bir tedbir vardır. Ölmeyen çocukların giysisini giyen çocuk yaşayan çocuğun zırhına bürünmüş olmaktadır. 7 yıl yeni giysiler giydirilmeyen çocuk bu muhafazadan istifade etmiş olmaktadır. Yaşamayan erkek çocuklara kız çocuğu kıyafeti giydirmekteki incelik de bu olmalı.

Halk tababeti olarak bilinen ve **kocakarı ilacı**, ebe nene **ilacı** gibi isimlerle de anılan "Türkçareler",[719] Türk kültürünün erken dönemlerinden itibaren derin tecrübelerinin bir sonucu olarak halk kültürü içerisinde hastalıklardan korunma veya hastalıkları doğadan, sihri-mistik güçlerden faydalanarak tedavi etme yöntemleridir. Bu yöntemler Türk kültür coğrafyasının tamamında bir şekilde uygulanmaktadır. Barak Türkmenlerinde de Türk halk hekimliği olarak ifade edilen inanma ve uygulamalar da görülmektedir. Kızamık hastalığını iyileştirmek için kızılcık otundan yararlanılır. Bu ot toplanılarak kaynatılır ve hasta çocuk bunun buharına tutulur.[720]

Hastalanan çocuğun eli, yüzü, başı ve ayakları "**peryavşanı**" denilen bir otun kaynatılarak çıkartılan suyu

---

[718] Özlem. A. Şahin, **a.g.e.** s. 29.

[719] Yaşar Kalafat, **Türk Halk Tefekküründe Kurt 2, Türk Kültürlü Halklarda Karşılaştırmalı Halk İnançları.** Ankara, 2009, s. 54.

[720] Kaynak kişi: Safiye Ünal, 80 yaşlarında, okuryazar olmayan ve Yolağzı köyünde yaşayan bir kimse.

ve sabunla üç defa yıkanılır. Yine kızamığı iyileştirmek için kızılcıkla birlikte mercimek de kaynatılır ve bu kalbura konulur. Hasta çocuk bunun buharına konulur.[721]

Herhangi bir hastalığı olanlar, aile içinde şiddetli geçimsizlik yaşayanlar, cinlerin kendisine musallat olduğunu söyleyenler, **albasması** olan loğusa kadınlar vs. köylerinde veya civar köylerde bulunan muskacıya gider ve muska yazdırırlar.[722]

Albastı inancı Türk kültür coğrafyasında çok yaygındır. Al karısı belli başlı kara iyelerdendir. Ondan korunmak ve zararından kurtulabilmek için çeşitli uygulamalar yapılır.[723]

Nazardan korunmak için **üzerlik** yakılır. Üzerlik bitkisinin tohumları yakılarak duman nazar değdiğine inanılan kişiye üflenirse bu kişinin nazardan kurtulacağına inanılır. **İğde ağacının** dalları küçük parçalara ayrılır. Bu küçük parçalar ve bir miktar **şap** bir tülbendin içine konularak çocuğun omzuna takılır. Böylece çocuğun nazardan korunacağına inanılır.[724]

Nazarlıklar yalnız nazardan korunmak için insanlara değil, aynı zamanda evin herhangi bir yerine veya eşya-

---

[721] Kaynak kişi: Fethiye Çınar, Yaş: 78 yaşında, okuryazar olmayan, Karkamış'ta yaşayan bir kimse.

[722] Özlem A. Şahin, **a.g.e.** s. 41.

[723] Yaşar Kalafat, "Doğu Anadolu'da Kara İyeler ve Onlara Dair Halk İnanmaları" **VIII. Milletler arası Türk Halk Kültürü Kongresi, 21-24 Kasım 2011**

[724] Özlem A. Şahin, **a.g.e.** s. 42.

lara da takılabilir. Tarlaya, evin kapı girişine, hayvanların boyunlarına takılan nazarlık sayesinde nazardan uzak durulacağına inanılır. Kurşun dökülerek nazara uğrayan kişinin tedavi edileceğine inanılır.

Barak Türkmenlerinde kutsal mekânları, ulu kişilerin makamlarını ziyaret etme, buralarda dileklerde bulunup adaklar adama ve kurban kesme uygulamaları görülmektedir. Hacı Hamza Türbesi, Hz. Ökkaşe Türbesi, Şeyh Fethullah Türbesi Hz. Yuşa ve Pirsefa Türbesi, Hacı Baba Türbesi, Dermenli Dede Yatırı, Şıh Muhammed Yatırı, Aziz Nibişan Yatırı, Kayalar ve Mezarlar, Öksürük (Deliği)Kayası, Şıh Ali Mezarı bu kutsal mekânlar arasındadır.[725]

Zengin bir sözlü kültür geleneğine sahip olan Barak Türkmenleri, âşıklık geleneğinin temsilcilerine itibar göstermişlerdir. Barak sözlü kültürünün taşıyıcısı, icracısı pek çok âşık bugün de Baraklar arasında şiirleriyle yaşamaktadır. Bununla birlikte âşıklık geleneğinin en büyük temsilcilerinden olan ve yaşadığı bölge ve ait olduğu Türkmen grubuyla ilgili pek çalıma yapılarak farklı görüşler ortaya konulan Karacaoğlan, Baraklar tarafından benimsenmiştir. Barak Türkmenleri arasında Karacaoğlan'ın özel bir yeri ve değeri vardır. Karacaoğlan'ın bir Barak Türkmeni olduğu ve Barak ellerinde doğup büyüdükten sonra yakın bölgelere gittiği ile ilgili anlatılar vardır. Baraklar arasında Karacaoğlan'ın son âşık olduğuna inanılır, çünkü o söylenecek her

[725] Özlem A. Şahin, a.g.e. s. 45-52.

şeyi söylemiş ve kendisinden sonra söylenecek bir şey bırakmamıştır.[726] Baraklar arasında Karacaoğlan'a ait olduğu söylenen şiirler bugün de varlığını korumaktadır. Ömer Özbaş'ın aktardığı Karacaoğlan'a ait olan şu türkü ve türkünün hikâyesi bunlardan birisidir: "Göçebe olan Karacaoğlan, Karkamış'a bir buçuk saat uzaklıktaki Akpınar köyüne gelir ve orada ekincilik yapmaya başlar. Burada Yakup adında bir azabı vardır. Yakup bir gün köyde Turna adında kıza tutulur. Karacaoğlan her gün Yakup'un azığını getirir bırakırmış. Bir gün bakmış ki getirmiş olduğu yemekler olduğu gibi duruyor. Yakup'un bu yemekleri yemediği gören Karacaoğlan, sebebini sorar ve Yakup'un Turna'ya âşık olduğunu öğrenir. Sonra Karacaoğlan köye giderek kızı Yakup'a istere ve ona karşı şu türküyü söyler:

Bitti mi ola Şam elinin hurması
Gitti mi ola ala gözün sürmesi
Hamanın Hamısın telli Turnası
Turna yarın selâm saldı gel deye

Bitti mi ola Şam elinin gülleri
Aştı mı ola siyecinden dalları
Şu sefil Yakubun şirin dilleri
Turna yarın selâm saldı gel deye

Bir ağaçta biter üç yanal alma
Birinden öteye elini sunma
Irak yakın deye eğlenip kalma
Turna yarın selâm saldı gel deye

---

[726] Ömer Özbaş a.g.e. s. 56-63.

Aşina da Karacaoğlan aşina
Yeni girmiş onüç ondört yaşına
Irak değil Akpınarın başına
Turna yarın selâm saldı gel deye"[727]

SONUÇ

Barak Türkleri halk inançları bakımından oldukça zengindirler. Güney ve Güneydoğu Anadolu'da yaşayan Kafkasya bölgesi Türk halk inançları kültürünün izlenmesinde bize göre çok orijinal bir vasattırlar. Her iki Türk kültür coğrafyası arasındaki halk inançları ortaklığından hareketle Barakların ilk yurdunun neresi olabileceği konusunda fikir yürütülebilir.

Barak Türkmenlerindeki "barak" kültünden hareketle mitolojik katmanlaşma derinleştirilebilir. Bu yapılabildiği takdirde, Türk kültürlü halklarda "tabu" konusu ve buna bağlı olarak da halk inançlarından yola çıkılarak hayvan kültünün anlaşılması kolaylaşacaktır. Yılan, ayı ve benzerleri etrafında oluşan halk inançlarının derlenilmeleri farklı bir anlam kazanacaktır.

---

[727] Ömer Özbaş, a.g.e. s.58-59.

KAYNAKLAR

AKIN N.; **Hakkâri Folklorunda Yatırlar ve Yatırlara Bağlı Anlatılan Menkıbeler**, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Van, 2008.

ATALAY B.; **Divanü Lügat-it** Türk, Türk Dil Kurumu, Ankara. 2006.

BAYRAM S.; "**İstanbul Vakıf Hat sanatları Müzesi'nde Bulunan Tılsımlı İki Gömlek ve Kültürümüzdeki Yeri**", Vakıflar Dergisi XXII, Ankara, 1991, s. 355-364.

BENDER C.; **Kürt Mitolojisi I-II,** Berfin, İstanbul 1996, s.129-137.

DAVLETOV T.; "Hakas Türklerinin Geleneksel İnancı Kamlık (Şamanlık) Dünü ve Bugünü" **Anayurttan Atayurda Türk Dünyası,** S. 22, 2002 s.20-37.

DEĞER M.; Diyarbakır Yöresinde Berberlerin Halk Hekimliğindeki Yeri". Tüm Yönleriyle 2. Diyarbakır Sempozyumu, 16-17 Aralık 2010 Ankara.

ERSOY R.; "Türklerde Ölüm ve Ölü İle İlgili Rit ve Ritüeller". **Milli Folklor.** S. 54. Yaz, 2002, Ankara, s.86-101.

— **Baraklı Âşık Mahgül ve Repertuvarı.** Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2003. (Yayımlanmamış Doktora Tezi).

— **Sözlü Tarih Folklor İlişkisi,** Akçağ Yayınları. 2009. Ankara. s. 61-63.

GAZİANTEP Valiliği, **Orta Asya'dan Anadolu'ya Bir Göçün Türküsü Barak Türkmenleri,** Gaziantep, Valiliği Kültür Yayını. Başbakanlık Basımevi.200.

GÖKYAY O.Ş.; 2000. **Dedem Korkudun Kitabı,** Milli Eğitim Bakanlığı. 2. Baskı. İstanbul.

GÜL R.; "**Gaziantep Barakları Ağzı**". Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana, 1999, s. 18. (Yayımlanmamış Doktora Tezi).

GÜROCAK H.; **Şırnak'ta ki Tatar Aşiretinin Halk İnanışları ve Şırnak İli'nin Günümüz İnanç Coğrafyası,** Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ, 2001.

— Hakkâri Kilimleri Ürün Katalogu, Hakkâri Valiliği Yayınları, Ankara, 2007.

HATUNOĞLU A.; Y. Hatunoğlu ve M.A. Avcı ekibinin çalışmalarından (A.Cihan Diyarbakır'da Karaçi Çingenelerinde Dövme Geleneği, "**Türk Kültüründe Beden, Sempozyum Bildirileri** İstanbul 2007 s.9-10) ve (F.Bulut, Dövme, **Atlas Dergisi**, İstanbul, 2002 S.113, s. 36-54.

— Y. Hatunoğlu ve M.A. Avcı ekibinin çalışmalarından (M.Hazar, "Kızıltepe-Bozhöyük" Yöresinde Beden İşaretleri, **Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi**, İstanbul, 2006 S.4/8, s.293.

— Y. Hatunoğlu ve M.A. Avcı ekibinin çalışmalarından (A.Taşgın, "Siverek'te Dövme geleneği, **Tarihte Siverek Sempozyumu Bildirileri**, Urfa, 2001, s. 229-233).

— Yavuz Hatunoğlu, Yaşar Kalafat, Mehmet Ali Avcı, "Dövme Sanatı: Anadolu İnsanının Yüzünde Somutluk Bulan Coşku Umut ve Korku/Mardin, Diyarbakır, Urfa ve Ağrı Örneklerinin Sosyolojik ve Psikolojik Boyutu" Ağrı, 2010, gayri matbuu.

IŞIK H.; **Dersimli Memik Ağa**, İstanbul, 1990.

KALAFAT Y.; "Ağrı Sözlü Kültüründen Kırıntılar", **Kültürel Eksen**, Yaz 2010, S 7, s. 33-47.

— "Ağrı Dağı ve Yakın Çevresi Örnekleri İle Türk Kültürlü Halklarda Taş Kültü" **III. Uluslar arası Ağrı Dağı ve Nuh'un Gemisi Sempozyumu**, 12-14 Ekim 2010, Ağrı.

— "Ağrı Yöresi Örnekleri İle Türk Kültürlü Halklarda 'Su Kültü'" **II. Uluslararası Ağrı Dağı ve Nuh'un Gemisi Sempozyumu 08-10 Ekim 2008** Doğubayazıt-Ağrı.

— "Ağrı Yöresi Örnekleri İle Türk Kültürlü Halklarda Toprak Kültü", **Uluslar arası Türk Kültürü'nde Ağrı Dağı Sempozyumu**, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı ve Iğdır Valiliği, 28-29 Haziran 2008 Iğdır.

— Ahlatşahlar'dan Bitlis ve Çevresi Günümüze Bitlis ve Çevresi Halk İnançları, Berikan yayınları, Ankara, 2009.

— "Akşehir Örnekleri İle Türk Kültürlü Halklarda Od/ateş/Ocak İyesi" **I.Uluslar arası Selçuklu'dan Günümüze Akşehir Kongresi ve sanat Etkinlikleri (20-21 Kasım 2008)**, Ed. Y.Küçükdağ-M.Çıpan, Konya, 2010, s. 121- 139.

— "Alâeddin Keykubat'tan Günümüze Türk Halk Kültüründe Bayrak" **I. Alâeddin Keykubat ve Dönemi Sempozyumu (6-7 Kasım 2008 Konya) Bildirileri**, Ed. Y.Küçükdağ, M.Çıpan, Konya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Konya 2010, s. 191-207

— "Alanya Yöresinde Kilit-Bağ Kilitlemek-Bağlanmak" **Alanya, Tarih ve Kültür Semineri III.** 1999.1997.1998.1999.2001,

— "Antalya Yöresi Örnekleri İle Türk Kültür Coğrafyasında Süpürge İnancı", **20. Yüzyılda Antalya Sempozyumu**, 22-23 Kasım 2007, Akdeniz Üniversitesi Atatürk.

— "Ardahan Sözlü Kültüründen Damlalar" **I Serhat Kültür Tarih Kültür Haber Dergisi**, Eylül Ekim 2010, s. 6-10; Kasım-Aralık 2010, s.1 6-18; Ocak-Şubat 2011, s. 40-42.

— "Bahçelievler Örnekleri İle Türk Kültürlü Halklarda Üzerlik İnancı ve Uygulaması," **Türk Kültürlü Halklarda Karşılaştırmalı Halk İnançları Kodlar-Kültler-1** Berikan, Ankara, 2009,s. 55-77.

— "Balkan Türklerinden Örneklerle Halk İnançlarımızda Saç" **I. Uluslar arası Balkan Türkleri Sempozyumu** 28-29 Eylül 2001 **Prizren, Balkan Türkoloji Sempozyumu Bildirileri** yayına hazır-

layanlar, Prof. Dr. N. Hafız, Prof. Dr. T. Hafız BAL_TAM Prizren 2006 s. 308-314; **Erciyes**, Ocak 2002 S. 301 s. 15-16.

— **Balkanlar'dan Uluğ Türkistan'a Türk Halk İnançları V-VI, Hamseler, Horasanlılar, Karabağlılar, Kıpçaklar, Abdallar, Amucalular, Bedreddiiler, Dadaliler/Dedeliler, Kısaslılar, Manavlar, Sıraçlar, Tahtacılar, Karirliler, Çepniler, Karakeçililer, Mutiler/Mutoğulları, Halaçlar, Kazan Tatarları Gregoryanlar, Ortodokslar, Buryatlar, Zazalar**, Berikan yayınları, Ankara 2006.

— **Balkanlar'dan Uluğ Türkistan'a Türk Halk İnançları, III-IV**, Berikan, Ankara, 2006.

— **Balkanlar'dan Uluğ Türkistan'a Türk Halk İnançları, VII**, Berikan, Ankara, 2007, s.382-385.

— "Bingöl ve Yöresi Örnekleri İle Halk İnançlarında 'Cini Başına Çıkmak' Deyimine Dair", **II. Bingöl Sempozyumu 25-27 Temmuz 2008, Bingöl.**

— "Bodrum Kurt Baba/Kurt Dede Yatırı -Türk Halk İnanmalarında Kurt Bir Tabu mu İdi?" **2. Uluslar arası Bodrum Sempozyumu** (09-12 Mayıs 2011 Bodrum).

— "Çorum ve Çevresi Merkezli Türk Kültürlü Halklarda Saçı", **Osmanlı'dan Cumhuriyete Çorum Sempozyumu, 23-25 Kasım 2007**, Çorum 2008, s. 1139-1149.

— "Dedem Korkut Kültür Ellerinde Adlanma" **Prof Dr. Ahmet Bican Ercilasun Armağanı**, Ağ Çağ, Ankara 2008, s.520-541.

— "Dedem Korkut Yurdu Anadolu'da Türk Ulucanları" **Kitab-ı Dede Korkud Destanı'nın 1300 Yıllık)übilesi Sempozyumu** 6-8 Nisan 2000 Bakü-Azerbaycan.

— "Dedem Korkut'un Kurdu", **Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, 'Prof. Dr. M. Cihat Özönder Armağanı' Sayısı", S.9, Güz 2008, s. 309-325.

— "Destani Katmanlaşma Sürecinde Türk Kültürlü Halklarda Kadın Teması İle İlgili İnançlar-Türk halk İnançlarında Kadın", **Epik Türk Anenesinde Destan, Ortak Türk Keçmişinden Ortak Türk Gelecegine , VI. Uluslar arası Folklor Konfransının Matarialları, 25-26 Kasım 2010,** Bakı 2010 s. 496-504.

— "Diyarbakır ve Çevresi Örnekleri İle Halk İnançlarında Tavaf / Dönme" **Osmanlı'dan Cumhuriyete Diyarbakır,** editörler Bahaeddin Yıldız-Kerstin Tomenendal, T.C. Diyarbakır Valiliği, Ankara 2008, s. 453-463.

— **Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri,** Ankara, 2010

— "Doğu Anadolu'da Kara İyeler ve Onlara Dair Halk İnanmaları" **VIII. Milletler arası Türk Halk Kültürü Kongresi, 21-24 Kasım 2011.**

— "El-Oyun Kültür Etkinlikleri ve Dağlık Altay Gezi Notları" **Türk Dünyası Tarih Dergisi** Aralık 2001 S.180 s. 35-40.

— "Etnik sosyoloji Açısından Kars ve Kafkasya" **Türk Dünyası Aratırmaları,** Ağustos 2001, S. 133, s. 129-154.

— "Fatma Ana Kültünden Gök Tanrı İnanç Sistemine" , **Cumhuriyet Döneminde Sivas Sempozyumu, 27-31 Ekim 2008,** Sivas 2009, CII, s. 451-471.

— "Giresun Yöresi Örnekleri İle Türk Halk Sufizmi" **Giresun Kültür Sempozyumu (30-31 Mayıs 1998) Bildirileri** İstanbul 1998 s. 303-307.

— "Giresun Yöresi Örnekleri ile Türk Kültürlü Halklarda Kan İnancı" **Karadeniz Sempozyumu, 09-11 Ekim 2008.**

— "Güney Doğu Anadolu'da Altay İnanç İzleri", **Erciyes Dergisi,** Anıt sayı, 400, Nisan 2011.

— "Güney Kafkasya Ortak Halk İnançları 'Damat / Güveybağı'" **Güney Kafkasya Halkları Dil-Tarih Kültür İlişkileri Uluslararsı Bilgi Şöleni,** Ordu Üniversitesi, Ordu.

— "Hakkâri Yöresi Örnekleri İle Türk Kültürlü Halklarda Büyü "**Uluslar arası III. Van Gölü Havzası Sempozyumu 06-8 Haziran 2007, Hakkâri, Editör Oktay Belli**, Ankara, 2008, s.445-455

— "Halk İnançları İtibariyle Doğu Anadolu ve Ortatoroslarda Kırk Motifi" **3. Alanya Tarih ve Kültür Semineri (12-13 Kasım 1993 Alanya)** Alanya Tarih ve Kültür Seminerleri, 1995 s. 265-270.

— "Halk İnançlarımızda Göğe Kaldırma Dini Pratiği, Damadın Göğe Kaldırılması" **3. Milletlerarası Türk Halk Edebiyatı ve Folkloru Kongresi Bildirileri,** Ankara 1997 s. 133-140.

— "Halk İnançlarında Hususiyle Tahtacılarda Ayna" **1. Akdeniz Yöresi Türk Toplulukları Sosyo -Kültürel Yapısı (Tahtacılar) Sempozyumu (26-27 Kasım 1993** Antalya) Ankara 1995 s. 75-107.

— "Halk İnançlarından Geleneklere Karşılaştırmalı Bolu-Bakü Düğün Uygulamaları", Uluslar arası Köroğlu, Bolu Tarihi ve Kültürü Sempozyumu, Bolu 17-18 Ekim 2009.

— "İstanbul Örneklemeleri ile Türk Kültürlü Halklarda Ses Orucu", **7. Uluslar arası Türk Kültürü Kongresi, 06-10 Ekim 2009 Ankara.**

— "Karşılaştırmalı Harizm Türk Halk İnançları" **Muhan Bali Armagan Sayısı Motif Dergisi** Sonbahar, 2009.

— "Kızıltepe Yöresinin 'Sofrada Kelle' Geleneği ve Türk Halk Kültüründe Kemiğin Yeri",İ. Özcoşar, **Makalelerle Mardin III, Eğitim Kültür Edebiyat**, İstanbul, 2007, s.414-425.

— "Kocaeli ve Çevresi Örnekleri İle Türk Halk İnançlarında Adanmışlık/Sahiplilik" **I.Kocaeli ve Çevresi Kültür Sempozyumu, Kocaeli 20-22 Nisan 2006.**

— "Mefkûre Halk Tasavvufu Kavşağında Türklerde Elma" **III. Lokman Hekim Tıp Tarihinde Folklorik Tıp Günleri Sempozyumu** Urfa 22-24 Ekim 2003.

— "Milas Sarı Keçili Yörüklerinde Karşılaştırmalı Halk İnançları", www.yasarkalafat.info

— "Milli Kimlikteki Yeri Bakımından Halk İnançları Kültür Kaynağı Olarak Nevruz/Yenigün Bayramı" **Türk Kültürlü Halklarda Hz. Hızır'dan Sultan Nevruz'a**, Ankara, 2011 Berikan, s. 89-103.

— "Selçuklu'dan Günümüze Türk Kültür Coğrafyasında Konya Merkezli 'Gök' İle İlgili İnançlar" **www.yasarkalafat.info**

— "Sivas Yöresi Örnekleri İle Türk Halk İnançlarında Aşermek/ Yeriklemek" **Türklük Bilimi Araştırmaları** 2002 S.10 s.169-173.

— **"Türk Destanlarında Su Bir Tabu mu idi?", Dedem Korkut ve Geçmişten Geleceğe Türk Destanları Uluslar arası Sempozyumu,** (25-28 Ekim 2010 Lefkoşa Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti.

— "Türk Halk İnançlarında Hz. Ali Kültü, **"Şehriyar Hayat Edebi, Kişiliği ve Eserlerine Bir Bakış"** (15-16 Mayıs 2003 Ankara), Ankara, 2003 s. 33-35; **Erciyes** Kasım 2004 S. 323 s. 13-14; **Name-i Asine** "Ortak Kültür Mirasımızın Arayışında" İlkbahar 2003 S. 12 s. 41-45.

— "Türk Halk İnançlarında Sarımsak ve Soğanla İlgili Hususlar" **II. Lokman Hekim Tıp Tarihi ve Folklorik Tıp Günleri Sempozyumu; Türk Halk Kültürü Üzerine Araştırmalar**, Ankara 2001 s. 85-90; **Erciyes**, Haziran 2002 S. 294 s. 18-20.

— "Türk Halk Tefekküründe Sarı ve Geçirdiği Transformasyon", **II. Uluslar arası Türk Dünyası Kültür Kongresi, 19-25 Nisan 2010.**

— **Türk Halk Tefekküründe Kurt 2, Türk Kültürlü Halklarda Karşılaştırmalı Halk İnançları.** Ankara, 2009.

— Türk Kültür Coğrafyasında "Dul Karı Kült" **VII. Lokman Hekim Tıp Tarihi ve Folklorik Tıp Günleri** Mersin 11-14 Mayıs 2011.

— **Türk Kültürlü Halklarda Halk İnançları Halk İnançlarından Mitolojiye 1**, Berikan, Ankara, 2009.

— **Türk Kültürlü Halklarda Halk İnançları I, Türk Halk İrfanında Kurt**, Ankara, 2007.

— **Türk Kültürlü Halklarda Halk İnançları, Ahlatşahlardan Günümüze Bitlis ve Çevresi Halk İnançları**, Berikan, Ankara, 2009, s.19-52.

— **Türk Kültürlü Halklarda Hz Hızır'dan Sultan Nevruz'a,** Berikan Ankara 2011 s 25: **Türk Kültürlü Halklarda Dedem Korkut Akkoyunlu Coğrafyası**, Berikan, Ankara, 2008.

— **Türk Kültürlü Halklarda Ölüm,** Berikan, Ankara, 201.

— **Türk Kültürlü Halklarda Türk Halk İnançları Pir-i Türkistan Ahmet Yesevî Sultan**, Berikan yayınları, Ankara, 2088.

— **Türk Kültürlü Halklarda Ulucanlar**, Berikan yayınevi, Ankara, 2011,s. 269-282.

— "Türk İnanç Sisteminde Dedem Korkut Kültür Coğrafyasına Bey Kültü", **Uluslararsı Karadeniz ve Civarı Türk Halkları Sempozyumu, (Dil-Tarih-Kültür)** Giresun, 21-23 Kasım 2010.

— "Türk Kültür Coğrafyasında 'Dul Karı Kültü' **VII. Lokman Hekim Tıp Tarihi ve Folklorunda Tıp Günleri** (11-14 Mayıs 2011 Mersin)

— "Türk Kültür Coğrafyasında Hz. Hızır İle İlgili Halk İnançlar", **Türk Kültürlü Halklarda Hz. Hızır'dan Sultan Nevruz'a**, Ankara, 2011 Berikan, s. 27-52.

— "Türk Kültür Coğrafyasında Renkler", **IV. Uluslar arası Van Gölü Havzası Sempozyumu**, 19-20 Haziran 2008 Ahlât-Bitlis.

— "Türk Kültür Coğrafyasında Rumeli Balkan Örneklemeleri İle Karşılaştırmalı Renk Kültüründe Mavi", **Kocaeli Uluslar arası Balkan Sempozyumu, 18-20 Şubat 2011.**

— "Türk Kültür Coğrafyasında Yağmur Duası" **Yağmur Duası Kitabı**, Hazırlayan M. Sabri Koz, Kitabevi, İstanbul 2007, s. 195-225.

— **"Türk Kültürlü Halklardan Karaçilerde Halk İnançları" BAL-TAM,** Balkan Türkoloji Araştırmaları Merkezi, Eylül 2010, S. 13, s.276-287.

— **Türk Kültürlü Halklarda Türk Halk İnançları/Türk Halk İrfanında Kurt**, Berikan yayınları, Ankara 2008.

— "Türk Kültüründe Elmadan Kızıl Elma'ya" **Prof. Dr. Taciser Onuk'a Armağan**, Ed. F. Apınar, S. Ortaç, N. Tan, H. İvgin, Ankara 2007 s.235-24.

— "Türklerin Dini Tarihi Türk Halk İnançlarında (Ters Motifi)" **Prof. Dr. Abdurrahman Çaycı'ya Armağan**, Ankara 1995. s. 297-307; **Türk Dünyası Tarih Dergisi** Mart 1997 S. 123, s. 15-19.

— "Van çevresi Örnekleri İle Türk Kültür Coğrafyasında Ekmek/Nan Kültürü", **II. Uluslar arası doğu Anadolu Bölgesi Geleneksel Mutfak Kültürü ve Van Yemekleri Sempozyumu,24-26 Kasım 2010.**

— "Van Çevresi Örnekleri İle Türk Kültür Coğrafyasında Yumurta İle İlgili İnançlar" **II. Uluslar arası Doğu Anadolu Bölgesi Geleneksel Mutfak Kültürü ve Van Yemekleri Sempozyumu 23-26 Kasım 2010**, Van.

— "Van Gölü Havzası Merkezli Türk Kültür Coğrafyasında Renkler" **IV. Uluslar arası Van Gölü Havzası Sempozyumu 12-14 Haziran 2008. Ahlat-Bitlis**

— "Van Sözlü Kültüründen Esintiler", **BAL-TAM Türklük Bilgisi** Mart 2011 Prizren S. 14 s. 344-354.

— Y. Kalafat - B. Güngör, **Türk Kültürlü Halklarda Türk Tatar Halk İnançları**, Berikan, Ankara, 2011

— Y. Kalafat-(D. Yeliz ile) "Türk Halk İnançlarında Dunganlar" **Avrasya Etütleri**, 2001–1 S. 39, s. 123-153

— Y. Kalafat - Mehmet Keyani "Kaşkayi Türklerinde Sosyal Yaşam" 1. Bölümü **Yeni Düşünce** 16-12 Kasım 2001 S. 46 s. 44-49; 2. Bölüm, 23-29 Kasım 2001, S. 47 s. 44-49. www.yasarkalafat.info Alanya 2004, s. 492-496; **Erdem** Türk Halk Kültürü Özel Sayısı III. Eylül 2001 S. 39. s.589-597.

— "Zile Yöresi Örnekleri ile Türk Kültürlü Halklarda Demir İnancı" **Tarih ve Kültürü İle Zile Sempozyumu, 09-12 Ekim 2008.**

KAMALIEVA A.; "Kazan Tatarlarında Nevruz", **Nevruz Paneli**, Hakkâri, 19 Mart 2009.

KAZAN Şevkiye; "Divan Şiirinde Bir Süs ve Gelenek Klasiği: Dövme ve Kına", Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, Özel Sayı, 2007, s. 221-235).

MERÇIL E.; **Müslüman Türk Devletleri Tarihi**, İstanbul, 1985, s. 292-294.

NEBIYEV A.; **Nağmeler, İnançlar, Alkışlar,** Bakû, 1988.

ÖZBAŞ Ö.; **Gaziantep Dolaylarında Türkmenler ve Baraklar**,. Cihan Matbaası, Gaziantep,1952.

OĞUZ B.; Türkiye Halkının Kültür Etkinlikleri, 3 Cilt, İstanbul, 1980.

ÖRNEK S. V.; **Anadolu Folklorunda Ölüm Yas**, Ankara, 1971.

POLAT M. S., ***Selçuklu Göçerlerinin Dünyası: Karacuk'tan Aziz George Kolu'na***. İstanbul, Kitabevi Yayınları, 2004.

SÜMER Faruk; **Oğuzlar (Türkmenler)** Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı. 5. Baskı. İstanbul. 1999.

ŞAHİN Ali; **Güney Anadolu'da Beydili Türkmenleri ve Baraklar**, Doğuş Ltd. Şti. Matbaası, Ankara, 1962.

ŞEHRİYAR G.; "Efşarların Halk İnançları Kültürüne Dair Tespitler" www.yasarkalafat.info

TAŞDELEN M.; **Göçerlerin Şehirleşmesi (Beritanlı Aşireti Örneği)**, İstanbul, Turan Yayıncılık, 1997.

TURAN Osman, **Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi**, İstanbul, 1972.

TÜRKDOĞAN O.; **Güneydoğu Kimliği (Aşiret, Kültür, İnsan)**, Bolu 1993.

UZUNÇARŞILI İ.H.; **Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu-Karakoyunlu Devletleri**, Türk Tarih kurumu, Ankara, 1998, s. 169-175.

VASİLYEV Y., **Saha Türkleri**, Ankara.

YILDIRIM D.; "Coğrafyadan Vatana Geçiş ve Vatan ile Göçediş Problemi"., ***Türk Bitiği, Araştırma/İnceleme Yazıları***, Ankara, Akçağ Yayınları, 1998.

YILDIRIM Mehmet - A. N. Yıldırım, **Gaziantep Yöresinde Barak Boyu**, Damla Matbaası, Gaziantep,2011.

SÖZLÜ KAYNAKLAR

Abdullah BAYINDIR: 28 yaşında, yüksek tahsilli Gaziantep'te yaşayan bir kimse.

Âdem AKKURT

Ahmet İÇLİ: Cemaldinli Ocağına mensup genç bir akademiysen,

Ahmet TURAN: 55 yaşlarında, yüksek tahsilli, devlet memuru, Bingöl yöresi ana dili Zazaca olan Türklerden.

Alsu KAMALEVA: Yrd. Doç. Dr.

Aysel TOSUN: İlkokul mezunu 30-35 yaşlarında anadili Kürtçe olan Türk Koçeri aşiretine mensup olup, Van'da resmi bir kurumda çalışmaktadır.

Ayşe KİRİŞ: 50 yaşlarında Sarıkeçili, Milas'ta yaşayan bir hanım.

Ayşe AKÇINAR: 12 yaşında iken bir Türkmen'le evlenmiş bir Kürt, Dede Mahmut'un torunlarından Fazıllar diye bilinen bir aileden, aynı zamanda sınıkçılık/işkestiye türünden hizmetler de veriyor.

Aziz Akın Kilim Atölyesi yöneticisi, Hakkârili orta yaşlı yardım sever bir Hakkârili.

Buddeza HİYAZOVA: 55 yaşında, ev hanımı, 'Çok çocuklu Anne Ödülü' sahibi.

Cemal BEKO

Elder SERGİN: Anadili Kürtçe olan Sevi Türk aşiretinden, 38-40 yaşlarında, orta tahsilli, Bir kamu kuruluşunda çalışmakta ve Van'da yaşamaktadır.

Fatma ÇOBAN: 1928 doğumlu keçi besiciliğini yapan, Milas'ta yaşayan Sarıkeçili Yörük ağası hanımı Bu aileye Saçıkaralı Yörüklerinden gelin gelmiş.

Fethi ÇOBAN: 45 yaşlarında Sarıkeçili Bodrum'da yaşayan keçi besiciliği yapan bir esnaf.

Fethiye ÇINAR: 78 yaşında, okuryazar olmayan, Karkamış'ta yaşayan bir kimse.

Godi Ana: (Godi KORHAN) 90 yaşında anadili Kürtçe olan Şafii inançlı bir ev hanımıdır. Kürtçeden Türkçeye tercümeyi yapan Yakup Korhan'ın annesi Yakup 35-40 yaşlarında Ağrı'da bir devlet kuruluşunda çalışmaktadır.

Hasan ÇOBAN: 1926 doğumlu keçi besiciliğini torunlarına bırakmış Milas'ta yaşayan Sarıkeçili Yörük ağası.

Hüseyin ŞAHİN

Hacı Kadir KADİRZADE: Nahçıvan Türklerinden Bilimler Akademisi üyesi

İbrahim YILDIRIM: Karapapak Türklerinde, 79 yaşında, İlkokul mezunu, Ağrı'nın Küpkıran köyünde yaşamaktadır.

Kemal KARABIYIK: 65 yaşlarında, keçi besiciliği yapan Milaslı bir Sarıkeçili.

Kerem KARAKURT: (Karabulut) Anadilleri Kürtçe olan Hasanan / Hasananlı Türk aşiretinden 62 yaşında Ağrı'da yaşamakta ve çiftçi olan bir kimsedir.

Kamil Nerimanoğlu VELİ: Bilim adamı.

Kutbettin BAYKAR

Muharrem BAYAR: Halkbilimci, arşivist, araştırmacı yazar.

Meryem NAKİPOĞLU

Metin GÜLTEKİN

Metin TUNCEL

Müslüm AYBER

Nemci AKIN: İmam Hatip Lisesi Müdürü, Hakkârili, Hakkâri folklorunu yatırlar etrafında gelişmiş inançlar bakımından ayrıntılı incelemiş.

Nadir ÖZDEMİR: 65 yaşlarında, yüksek tahsilli, emekli devlet memuru, Silopi Bersuve bölgesi beylerinden.

Nilüfer PALA: Anadili Kürtçe olan Türk Hertuşi aşiretinden 35 yaşlarında, Van'da resmi bir kuruluşta çalışan, ilkokul tahsilli bir hanım.

Oktay BELLİ: Bilim adamı, arkeolog.

Özcan PİRHASANOĞLU

Pamuk NİNE

Refik GÜNGÖR: 65 yaşında Çorum'un içinde yaşayan orta tahsilli bir Abhaz.

Safiye KILIÇ: 75 yaşlarında, Karkamış'ta yaşayan ve okur-yazar olmayan bir kimse.

Safiye ÜNAL: 80 yaşlarında, okur-yazar olmayan ve Yolağzı köyünde yaşayan bir kimse.

Sait KÜÇÜK: Gazeteci, şair, araştırmacı, yazar.

Sevgi BAYKAR: 50-55 yaşlarında eşinin ana dili Kürtçe olan bir Türkmen ev hanımı

Şükran AKYÜREK: 45 yaşlarında Ahlat'lı, ana dili Türkçe, Okul Müdürü, halk kültürü arşiv sahibi.

Tekin OCAK: Mehmet Piran Aşiretinden 55 yaşlarında Orta tahsilli bir Van'lı.

Yasin KILIÇ

YAVUZOSMANOĞLU Rojbin, lise mezunu, Hakkâri Kültür Sitesi'nde görevli, Ertuşi Aşiretinden 26-28 yaşlarında samimi ve yardım sever Hakkârili bir bayan.

Y. VASILYEV: Türkiye'de de çalışmış şaman inançlı yakut bilim damı.

Zeynelabidin MAKAS: Akademisyen, araştırmacı, yazar.

Zübeyir AKÇELIK

DİZİN

2

2 nokta, 247

3

3, 202, 257
3 Cuma, 204
3 nokta, 247
3 taş, 133

4

4 Cemre, 182
4 Çarşamba, 182
4 Zipe, 182
40 düğün, 251

7

7, 202, 203, 257, 263
7 bela, 81
7 defa, 88
7 hane, 95
7 kurban, 81

A

aba, 246
Abdestli bez, 210
Abdurrahman Gazi, 209
ad toyu, 28, 57, 177, 195, 212
adak ağacı, 54
adak bezi, 54
Adak Ekmeği, 27
adak kurbanı, 80, 257
Adarık, 57
Addalar, 165
ağ, 10, 258
Ağ Eşek, 236
Ağ/ak, 51
ağa, 49, 245
ağam, 245
ağıt, 128
ağlayan gelin, 163
ahiret kardeşliği, 127
ak, 59, 60, 294
ak pürçek, 288
ak/beyaz, 60
Akit Şehidi Türbesi, 195
al, 58, 59, 60, 258, 279
al değişik, 79
Al Karısı, 53, 176, 193, 231
Al Kızı, 138
Al Ruhu, 194
Al/Hal Karısı, 100
al/kırmızı, 242, 258
Ala Karga, 299
albasması, 301
alçı, 58
alıç ağacı, 278
Ali Şahin, 273
Allah Adamı, 45
altın, 28

ambarın bereketi, 94
Amonıs, 130
Ana, 209
Ana Hakkı, 65
Ana yolu, 87
Anadolu, 272
Analık hakkı, 87
Anca, 129
Ara Hekim, 209
Araplı Cemaati, 149
Araz, 254
arık/anık, 105
arlık, 244
Aşağı Pamuktaş Ziyareti, 83
Aşerme, 33, 86, 115, 135, 174, 281
Âşık, 144
Âşık Dede, 83
Aşık Kemiği Falı, 58
aşiret, 275
at binen cin, 99, 236
ataların ruhu, 14
ateş, 96, 101, 105, 290
ateşin ruhu, 14
Av Tutulması, 250
Avam, 49
ay, 212, 260
Ay Basması, 92
Ay çarpmış, 92
Ay Kesmesi, 92
Ayağa çarpmış, 92
aydan, 210
Aydaş Aşı, 254
Aylık, 110
ayna, 10, 33, 125, 135, 210, 231, 236, 248
Azatkı, 9
Aziz Nibişan Yatırı, 302

B

bacı, 246
bağlanma, 250
Bağlı Damat, 70
bal, 34, 172, 230
balbal, 11
Balcı Cemaatı, 149
basılma, 250
Baş Yiyen, 74
başı yıkık kadın, 247
Başında ekmek dolandırma, 80
başlık, 128
başlık alma, 168
başlık parası, 196
baykuş, 93, 228, 298
bayrak, 287
bayye bega, 179
bebeğin cinsiyeti, 82
bebek çeyizi, 169
Beg, 49
Beg Yardımcısı/Vezir, 49
Bel Bağlama, 262
ben, 246
Beravjik, 65
Berber, 194
Berdel, 78, 162
bereket tozu, 93
Bersuve, 53
beşik kertme, 126, 162
Bey Kültü, 181
bey lokması, 50, 73, 179
beyaz yazma, 258

beyler, 179
bıçak, 53
Bıs/Bız, 44
Bilal-i Habeşi, 277
Bobruca Tatarları, 204
boş beşik, 56, 92
boz, 10
boz atlı, 10
Boz Atlı Hızır, 10
Bozkurt, 227, 268
Buharlı, 204
Bukka Baranı, 113
bulgur, 290
Büyü, 217

C

cada, 8
canavar, 261
cenaze, 176
cenaze yası, 183
cin, 53, 57, 234, 261
Cin Basması, 41
cingaloz, 55
Cingoloz, 99
Culap, 273

Ç

Çalamak, 12
çaput bağlama, 84
Çaput Tütsüsü, 174
Çarşaf Âdeti, 173
Çarşamba, 173
çeyiz düzme, 168
çıkın, 296
çıtkı, 294
çiğet, 176
çik, 58
çil, 247
Çingene, 144
çingene sofrası, 124
Çivi, 221
Çoban Baba, 15, 63
çocuk boncuğu, 91
Çocukların Anası, 71
Çöl Tatarları, 204
çömçe gelin, 113, 291
çörteni, 291

D

Dağ Keçisi Boynuzu, 61
dağın ruhu, 14
dak, 149
damadı kaçırma, 229
damadın bağı, 36
Damat Bağlama, 136, 226
damat bayrağı, 287
Damga, 248
damgacı, 149
Danik, 178
Dayı Hakkı, 65
Dede, 257
Dedemoğlu, 273
değişik, 287
değnekten atlama, 129
dek, 149
Dek/Deg=Hal, 53
Dekkabe, 149
Dekkak, 149
Delikli Taş, 18, 19, 209

demir, 53, 176
demirağ, 39
demirov, 111, 228
Deniz Karısı, 231
Dermenli Dede Yatırı, 302
destan, 272
Deste, 69
deve, 280
Devir, 105
Dili kapalı, 217
diş, 93
Diş Hediği, 178
Diş Toyu, 57, 200, 289
Doğum Toyu, 127
Dom, 144
döğün, 149
Dövme, 247
Duai Barana, 182
Dul Avrat, 74
dul kadın, 247, 288
düğün bayrağı, 35, 86, 230, 258
Düldül, 277
Düştü, 19

E

ebe, 118
ebe nene ilacı, 300
Ebe Yolu, 140
ece, 245
efem, 245
ekmek, 140, 217
Eksik Etek, 71
el verme, 118
Eleğim Sağma, 293
Elhabı, 127
Elk, 119
elli ikinci gün, 297
elma, 230
er kişi, 68
Ergen Başı, 86
Ergenekon Destanı, 268
Erk, 100
erkek at, 95, 100
Ev Sahibi, 71
Evin ruhu, 14
Eyüp Nebi, 19
ezan, 286

F

fal, 115
Fatma Ana, 118
Feyra Ziyareti, 83

G

gaga, 245
gagam, 245
Galın/kalın, 65
garibelg, 99
Gavıl Lal Suyu, 200
Gebez, 204
gece gezenler, 235
Gelin Alayı, 86
gelin bayrağı, 230, 287
gelin ekmeği, 184
gelin gok, 291
Gelin Kınası, 74
Gelin Oğlağı, 251
Gelin sağdıcı, 288

gelinci günü, 289
gelinci kadın, 289
gelinin sağdıcı, 173
gelinin sırrı, 221
Gençler Başı, 86
gizir, 197
Godi Godi, 113
göbek anası/ebe, 213
Göbek bağı, 253
göbek parçası, 87, 119
Gölle, 253
Gul Vurdu, 100
Gurbet, 144
Gülerek Baba, 10
Gülüreş Baba, 182
gün eğilme vakti, 259
güvercin, 166
Güvercin Donu, 166

H

Hacı Baba Türbesi, 302
Hacı Efeli Cemaatı, 149
Hacı Hamza Türbesi, 283, 302
Hacica/Hatice Ziyareti, 17, 64
Halk, 49
hamile kadın, 278
hamur, 220
Hani Baba, 83
hatır, 221
Hatti Kralı Pompa, 23
Havadaki Sütun, 181
Hazar Baba, 21
Hazar Tepe, 21
hedik, 31, 122, 127, 289
helallik, 221
Helli, 123
helva, 34
Heret, 36
Hıdır Nebi, 96
Hıdrellez, 203
Hızır, 208
Hızır Peygamber, 182
hilal, 247
Hivê Ketiye, 92
Horasan, 272
Horasan Erleri, 20
horoz, 228
Hotun, 12
Hörek/Çörek Bastı, 36
Huri, 23
Hz. Ali, 277
Hz. Ali Mağarası, 18, 64
Hz. Ökkaşe Türbesi, 302
Hz. Yuşa, 302

I

Ihı Ak, 70
ıravık, 256
ışık, 294

İ

iççe, 244
İğde ağacı, 301
iğne, 260
ilk adım, 178
İlk Adım Toyu, 57
ilk diş, 218, 253
ilk ekmek, 28
ilk kız, 224

ilk Perşembe, 297
ilk saç, 218
İlşu-Nail, 23
İneğim Sağmal, 293
ip, 88, 234, 261
İye, 244

J

Juvara, 128

K

Kâbe, 278
Kabir üstü, 202
kaçan kız, 247
kadın kişi, 68
kadınlık hali, 133
kalbur, 87, 89, 217
kale, 58
kalın, 287
kamet, 286
kan davası, 37, 78, 168, 242
Kan kardeşliği, 127
kansız kurban, 10, 64
Kap, 58
Kapı Hakkı, 65
kapı pulu, 35
Kapis, 54
kara, 51, 59, 165, 277
Kara Bayram, 104
Kara Çarşamba, 114, 138, 182
kara kaplumbağası, 291
Kara Karga, 298
Kara Kedi, 228
kara köpek, 298
Kara Kura, 163
kara yazma, 258
Karabağlı Tereke, 149
Karaçi, 144
Karagaş, 204
karatavuk, 214
Kardeş Hakkı, 65
karga, 298
Kasım Tatarları, 204
Kayalar, 302
Kayseri, 272
Kazan Tatarları, 204
kazık, 221
Kazık Düşmanı, 71
kazma takırtısı, 295
Keke Keklik, 200
Keklik Suyu, 200
Kêl, 15, 62
Kêlık, 15, 16, 62, 63
Kêlik, 15, 62
kelle, 127
kem göz, 222
kemik falı, 82
Kerva, 52
Ketmen tübeler, 21
kılıç, 198, 247
Kılıç Baba, 46
kına, 94, 95, 135, 196, 247, 297
Kına eldiveni, 173
kına gecesi, 288
kırık ayna, 177
Kırk, 89
Kırk Açar Tası, 90
Kırk Basması, 41, 120
Kırk Dökülmesi, 193

kırk dökümü, 175
kırk gün, 297
Kırk kaldırmak, 40
Kırk Suyu, 40, 90
Kırk Tası, 40
kırkıncı günü, 297
kırklama Tası, 40
Kırklar Dağı, 165, 166
Kırkların Karışması, 120
kırklı, 248
Kırklı Ev, 249
Kırmanç, 49
Kısır, 73
kısrak, 197
kız kaçırma, 168, 287
kızıl, 51, 163, 165
Kızıl Ziyaret, 84
kilit anahtar kültü, 217
kilitli iğne, 53
Kir, 52
Kiriv, 52
kirve, 219
Kirvelik, 194
kocakarı ilacı, 300
Koç katımı, 258
Koppe Gelin, 113
Korku Tası, 90
kömür, 91
Kör Ocak, 73
köstek kesme, 32, 255
kötü hastalık, 261
Kreşin, 204
Kumbası, 129
Kundaklama, 254
kurban, 167, 257
kurban kanı, 279
kurşun dökme, 59, 102, 129, 192, 223, 226, 260
kurt, 93, 227, 228
kurtağzı, 88
kurtağzı bağlama, 45, 117, 129, 137, 162, 226, 263
kurtdede, 228
kurtezen, 227
kurtnine, 228
Kurtoğlu, 227
Kuru Kazan, 254
kuşdili, 166
Kutsal Mağara, 209
Kuymak, 285
Kül Döken, 71, 225
Kütük atma, 255, 287

M

madeni para, 285
Malise Ziyareti, 131
Malkar Efsanesi, 228
Mart Bayramı, 57
mavi, 59, 60, 193
Mavi renkli gözler, 59
mavi yazma, 258
Medkuk, 149
Medkuke, 149
memleket toprağı, 283
Menzil Taşı, 22
Mêrîstê, 101
Meryaman, 99
meşe ağacı, 277
Mevlana Türbesi, 20
Mezar, 302

mezar toprağı, 105
Mıtrıp, 144
Miri Eshaba Türbesi, 195
Mişer, 204
Mohol Toyon, 12
Moriya zara, 91
Muhammed Fettah, 83
Muska, 193

N

namer, 80
nar, 290
nasip bağlanması, 262
Navrunk, 179, 182
nazar, 59, 223
Nazar Bocuğu, 91
nazar çatlatan, 260
Nebıran, 115
Negt, 65
Nevruz, 181, 203
Nevruz Çöreği, 29
niyet taşı, 178
Nogaylar, 204
Nuh Aleyhisselam, 195

O

Oba, 9
obaa, 11
Obo, 9, 10, 11
Oboo, 8
ocağı olan, 253
ocak, 265
Ocak İyesi, 235
ocak yakan, 253
od/ateş, 244
odun getirme, 287
Oğuz, 268
okundu, 80
Okunmuş tuz, 40
okuntu, 242
Onu, 40
ortağa berevejik, 64
oruç, 202
Ovo, 10, 11
Ovoo, 8, 16, 63
ozan, 274

Ö

Öksürtük (Deliği)Kayası, 302
ölü aşı, 184, 201
Ölü bayramı, 202
ölü ekmeği, 184
ölü evi, 184
ölü hayratı, 184
ölü tabağı, 184
ölü toprağı, 283

P

Parpı, 111
paşam, 245
pembe yazma, 258
peryavşanı, 300
Pıs Ağa, 49
Pijder/kapıardı, 194
Pir Kültü, 194
Pir Mend, 183
Piri Mis Türbesi, 195
Pirik, 52

pirinç, 172
Pirsefa Türbesi, 302
Pisto, 236
por, 60
Poşa sofrası, 124

R

Rojhırabi, 55
rüya, 85, 116, 264
Rüzgâr Gülü, 182

S

Sabaş, 246
sabun, 234
saç, 93, 103, 119, 218, 219, 286, 294
saç teli, 185, 282
Saç Toyu, 57, 177, 199
saç yolma, 44
saç yonmak, 185
saçı, 21, 64, 95, 168, 200
sadaka, 10
sadaka taşı, 22
sadaka taşları, 22
sağ, 286, 288
Sağlık Çeşmesi, 182
sahipli, 167
sakal traşı, 122
sakız, 256
sarı, 59, 163
Sarılık, 182
sarımsak, 282
Sazmantu, 144
Seğmen Alayı, 258
sembolik beşik, 56, 278
ses orucu, 123
ses saklama, 226
Seyit Hacı, 180
Seyit Halit, 180
Seyit Taha-i Hakkâri, 182
sıcak ekmek, 80
Sıçanlık, 39
sidiklik bağlama, 137, 262
siftah, 220
sigara, 259
Siğil, 229
sofra, 35
Sofrada Kelle, 54, 127
Sofu Baba, 46
soğan, 176, 259
sol, 286
son beşik, 225
su, 10, 173, 183
Su iyesi, 167
Sultan Seyyit, 209
Suyun Ayşe, 71
Suyun Fatma, 71
suyun ruhu, 14, 69
Süleyman Peygamber, 182
sünnet düğünü, 193
sünnet merasimi, 193
sünnet parçası, 119
süpürge, 169, 234, 259
Süpürge Gelini, 113
süt, 57
süt hakkı, 65, 86, 135
Sütkardeşi, 223
sütkardeşliği, 127

Ş

şap, 301
Şer Vakti, 72
şeşek, 87
Şeşek Vurması, 87
Şeyh Abdullah, 112
Şeyh Celal, 112
Şeyh Fethullah Türbesi, 302
Şeyh Kekiş, 182
Şeyh Musa, 182
Şeyh Mustafa, 17, 64
Şeyh toprağı, 98
Şeyh Zeynelabidin, 83
Şıh Ali, 302
Şıh Edrehman Baba, 46
Şıh Muhammed Yatırı, 302
Şıvat, 232
Şifalı Su, 209
Şubat Karısı, 232

T

Tabalık, 204
tahta kılıç, 198
Tandır demiri, 224
tarak, 285
tas-ı tebruk, 90
taş, 22, 138, 285
taş çıkarma, 23
Taşbaş Dağı, 277
Tatlar, 204
tavaf, 83, 133, 171
tavşan, 228, 263, 280
tavuk ciğeri, 100
taziye bayramı, 201
Taziye Çadırı, 43
teberrük tası, 90
Telli Sultan, 277
ters, 102, 103, 122, 133, 202, 291
ters lale, 163
testi, 197
tezek, 96
tılsım, 211
tırnak, 119, 251
tilki, 228
Tofa, 11
tok, 58
toprak, 105, 198, 283
Toruntaht, 228
Toy Büyüğü, 35
Turalı, 204
tuz, 96, 130, 213, 224, 245, 282
Tuz çevirme, 40
Tuzlu Gıliği, 299
tüb, 21
Türbe Beni, 85
Türbe Yeşili, 180
türkü, 274
tütün, 245

U

uğur, 263
Uğurlu kişi, 68
uğursuz kişi, 68
un, 138, 202

Ü

üç gün, 295

Üç Şehitler, 132
Üçkardeşler, 131
Üçler Mezarlığı, 20
üçtaş, 20, 170
üreme, 72
Üsküdar, 204
üzerine kırk gelmiş, 89
üzerlik, 61, 102, 129, 130, 222, 301

V

vatan toprağı, 283
vesm, 149
veşm, 149
vezir, 197

Y

Yada Taşı, 113
yağmur, 224, 256
Yağmur Duası, 44, 70, 98, 132, 182, 221, 235, 291
Yağmur Gelini, 70, 113, 132
Yarı Kırk, 40, 89, 211
yas, 265
Yaşmak açmak, 51
yaşmak atmak, 51
Yaşmaklanma, 86, 226
yayla çanı, 163
yedi renk, 96
yedi yıl, 299
yedinci günü, 297
Yelbaba, 18
Yenge, 74
yerikleme, 33, 115, 174, 281
yeşil, 59, 60, 278, 294
yeşil bez, 180
yeşil böcek, 279
yeşil yaprak, 295
yılan, 263, 280
Yıldırım, 271
yıldız, 247
yoğurt, 244
yol bağlamak, 248
Yol Hakkı, 65
Yol İyesi, 10, 22
yol kesmek, 73, 248
Yozgat, 273
yular parası, 262
yumurta, 38, 197, 217, 244
Yumurta Kırma, 91
Yurt Tatarları, 204
yün tarağı, 96
yüz sakınma, 172
yüz yırtma, 238
yüzgörümlüğü, 221

Z

Zava Geridon, 162
Zet Uşağı Cemaati, 149
Zeyn Türbesi, 195
zılgıt, 290
ziyaret, 182
Ziyaret Halı, 85
zülüf, 287

AŞİRETLERDE

MİTOLOJİK BULGULAR

Dr. Yaşar KALAFAT

Türk kültür bölgelerinde ve bu bölgeleri oluşturan halkların arasında kendisini daha fazla hissettiren kültürel stratejilerin emperyalist politikaları, halkların demokratik kültürel dayanışmalarının önemini, günümüzde çok daha fazla zaruri kılmıştır.

Yaşatılan uygulamalarla millet olmanın önemi giderek yok sayılırken, kardeş halklardan yapay millet oluşturma uğraşları hızlandırılmıştır. Türk kelimesinin içi planlı bir şekilde boşaltılmak istenilmekte, buna paralel olarak da, milletperver anlamında olan milliyetçilik, kavmiyetçilik veya ırkçılıkla eş anlamda kullanılmakta ve etnik milliyetçilik teşvik edilmektedir.

Millet, etnik kökenine bakılmaksızın onu meydana getiren halkların bütününden oluşmuştur. Millet olma sürecini tamamlamış toplumlarda halkın yekûnu milleti oluşturur. Türk milleti, Türkiye Cumhuriyetini kuran halktır. Cumhuriyetin mensubu halklar, görevlerinde ve haklarında eşittirler. Millî bütünleşme inkârcılığı gerektirmez ve o, asimilasyon da değildir.

Milletini seven, onun derdini dert edinen ve onun mutluluğu ile bahtiyar olan anlamında milliyetçi, vatansever kimse, halkının her kesiminin milliyetçisi vatanseveridir. Milletsever olmak, kabile ve [illegible] severliğin üzerindedir. Bu ortak sevgiden millî güç doğar. B[illegible] birlikteliği emperyalizm karşısında millî mukavemeti ar[illegible] mukavemetin mayası da, harcı da halk kültürüdür. Halk kült[illegible] ortakların demokratik bir saf oluşturmaları bu gücün yenilmezliği[illegible]

025350 AHP 150 AHP

BERİKAN YAYINEVİ

ISBN-10: 975-267-560-3

9 789752 675605